

ORBÁN BALAZS

ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÉDEI

az 1878—1881-ki országgyűlésen.

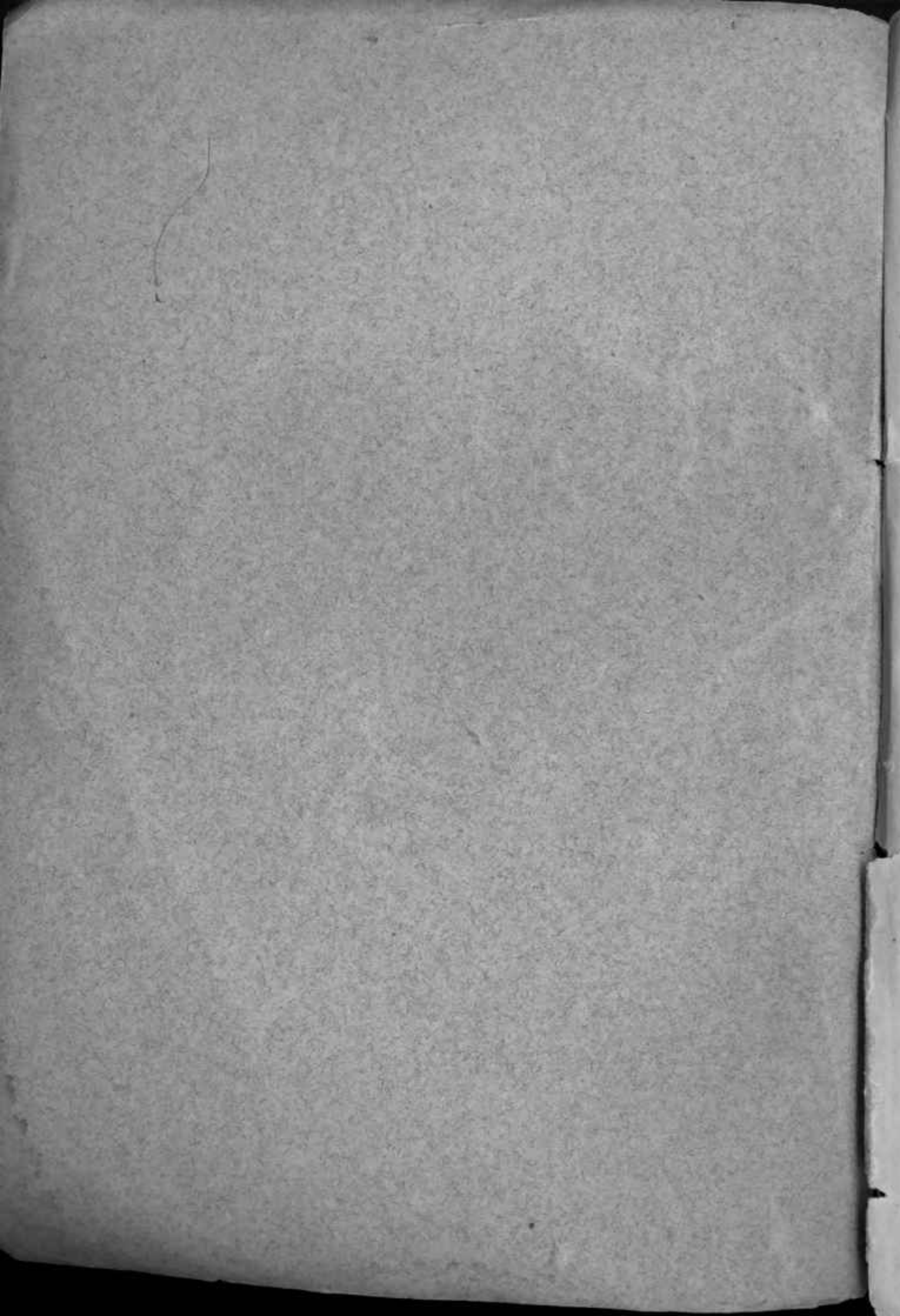
IV. füzet.

(Ez a füzet az országgyűlés 1881-1882-ki ülésén)

BUDAPEST

Tudós Nyomda és Irodalmi Kiskönyvtár, Degen Ártizma

1881.

A Sz. Udvarhelyi ev. ref. collegi-
um olvasó körének Orbán Balázs

ORBÁN BALÁZS

5747.

F. 45. III.

ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÉDEI

az 1878—1881-ki országgyűlésen.

IV. füzet.

KÜLÖN LENYOMAT AZ ORSZÁGGYÜLÉSI NAPLÓBÓL.

BUDAPEST

TETTEI NÁNDOR ÉS TÁRSÁNÁL, KOLOZSVÁRT DEMJÉN LÁSZLÓNÁL.

1881.

25320

A néppel és a népert.

Thaly Kálmán igazolása ügyében.

(1878. október 28.)

Itt tulajdonképen arról van szó, hogy az elnök által tett enuntiatió, a mely már egy korábbi ülés jegyzőkönyvében hitelesítettett, egy későbbi ülésben megváltoztatható-e vagy sem? Mindnyájan emlékezünk arra, hogy akkor, midőn a IX. osztály által igazolt képviselők nevei s így köztük Thaly Kálmáné is felolvastattak, a ház elnöke ünnepélyesen kimondotta, hogy a felolvasott képviselők véglegesen igazoltaknak jelentetnek ki. (*Úgy van. Helyeslés bal- és szélső balfelől.*)

Ekkor lett volna annak ideje, hogy a korelnök a 16. §-t alkalmazván, kijelentse azt, hogy ezek közül kivéttetik Thaly Kálmán, mert választása kérvénnyel támadtatott meg; de miután ezt a korelnök elmulasztotta, és miután a korelnök ünnepélyesen tett kijelentését megváltoztatni lehetetlenség: nem marad egyéb hátra, mint ezen kérvényt elkésettnek tekinteni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A delegatio tagjainak a felirati vita előtt való megválasztása ellen.

(1878. november 2.)

T. ház! Tíz év óta mi e padokról folyton kárhoztattuk és elítéltük azon módokat, melyeket az Ausztriával való közösügyekre nézve az 1867-ki kiegyezés emberei megállapítottak; tíz év óta hangoztatjuk e teremben, hogy a közösügyek tárgyalásának akkoron létesített módozata, hazánk önállóságával, az 1848-ki alaptörvények által biztosított, sőt az 1867-ki törvények által is sértetlennek mondott függetlenségével és államiságával összeegyeztethetlen; nevezetesen a delegatiókat már születésük percében is oly káros és vészes intézménynek ismertük fel, mely az önálló államiság és a valódi parlamentarismus keretébe beilleszthetlen; mely természeténél fogva mulhatlanul absorbeálja és magához ragadandja a törvényhozás jogszerű hatáskörét és souverainitását; mely a törvényhozás ellenőrző hatalmát illusoriussá teszi, s az önálló magyar államot az osztrák öszsbirodalom szabadon kizsákmányolt gyarmatává törpítendi.

Azok, a kik ez intézmény Columbusai voltak, saját művökbe szerelmesek, és így elfogultak lévén, azt igyekeztek mindenféle képzelt előnyökkel felpiperézni; sőt némelyek előszeretetük vakságában azt egy oly minta-intézményként állíták fel, melyet majd Európa más szövetséges államai is utánozni és elsajátítani fognak. No, mi átengedjük azt bárkinek, magunk részére legfőlebb e szörnyszülöttnek vázát spiritusban helyez-

zük el valamely muzeumban, az utánunk következők rémítésére és visszarettentésére.

Ilyen vészesnek és rosznak hirdették a delegatiókat velünk együtt azok is, kik a kormánypadokról azt most dicsőítik és védik, s valóban az ellenmondások és bizar ellentétek nagyon tanulságos gyűjteményét tudná előnkbe tárni az, a ki fáradságot venne magának a t. ház naplójából összeállítani azon vehemens támadások szemelvényét, a melyekkel az ex-ministerelnök ur a delegáció intézményét egykoron ostromolta oly élesen, hogy köztudomás szerint az átkos közösügy elnevezés is tőle származott. Akkor ellenfelei őt is ábrándozónak, felforgatónak, forradalmárnak nevezték; most minket — kik az alkotmánynak általa eldobott fegyvereivel folytatjuk a jog harczát — tisztelnek meg ez elnevezésekkel; holott a forradalmárok nem azok, kik az alkotmány teljességét védik a törvényesség fegyvereivel, hanem azok, a kik az alkotmány szentségét oly sokszorosán sértették meg, s a nemzet pénze és vére feletti rendelkezés jogát, épen a delegatiók révén, odajátszották a rajtunk élődők, s egy féktelen és semminemű hazát nem ismerő soldateska szabad zsákmányául.

Ki az, a ki a szemünk előtt lefolyt gyászos eseményekkel szemben tagadni merné a delegatiók veszélyességét? Avagy nem a delegáció szavazta-e meg azon 60 millió forintot, a mely lehetővé tette azt, hogy a nemzet és törvényhozásának ellenzésével s erőteljesen hangsúlyozott akaratával homlokegyenest összeütköző s ellentétes politika követtessék keleten, s országunk nyilt

ellenzése daczára, besodortassék egy oly testvérgyilkos háborúba, a mely történelmünk legnagyobb szégyenkövét, a XIX. század gyalázatát képezi?

E hadmenet és annak előidézői felett ítélet mondani majd más alkalomra tartom fel, ha ugyan a törvényhozás jóhiszeműségével üzött taktikázás ezt lehetővé teszi; most röviden jelezni kívánom azon visszás és alkotmányellenes helyzet veszélyeit, mely szerint a kormány méltó bünhődése menhelyeül a delegatiót tekinti s ott akarja a szerecsent fehérre mosni.

És a mi delegatiók — az eddigi előzményekből ítélve — erre alkalmas kibúvó ajtónak ígérkezik; hisz a delegáció egy oly hazánkon kívül álló archimedesi pont, melyről Ausztria reactiója mindig könnyen kivetheti sarkaiból a mi alkotmányunkat, s illusoriussá teszi a ministeri felelősséget. Hisz ez intézmény révén hazánk alkotmánya immár csak a papíroson létezik, e hazában többé nem az történik, a mit a nemzet, hanem az, a mit a bécsi kamarilla akar, melynek engedelmes eszköztől szolgáltak eddig kormányaink és az általuk inspirált delegatiók.

Ha széttekintünk hazánkban, azt látjuk, hogy annak csaknem összes állami bevétele, s a népüktől könyörtelenül felesikart roppant adók, a vámból, bankból, fogyasztási adókból befolyandott roppant jövedelmek mind Bécsbe vándorolnak; itt csak a nyomor, a kétségbeesés és a nemzet szívéből kitaszított, mindenki által gyűlölt kormány marad bosnyákizált gárdájával a

nemzet nemesebb szívdobbanását elfojtó nehéz teherként.

Ideiglenes miniszerelnök ur ugyan tegnapi beszédében hivatkozott a nemzet bizalmára; mely mint mondá, a boszniai hadmenet megkezdése után adta meg pártjának a többséget. Én ugyan nem vagyok annyira bizonyos arról, hogy meg van-e a kormánynak e házban oly biztosnak hitt többsége, mert én a sok csalódások után is optimista vagyok, s épen e ház nagyszámú fiatal tagjainak romlatlanságából — kiknek tapasztalatlan-ágára látszik biztonsága légvárait építeni az exminiszerelnök ur — merítem hitemet az iránt, hogy országpusztító, szabadság és emberi-ség ellenes politikájához nincs meg a többség e törvényhozó testületben, mert ha e fiatal szíveket sikerült is fülbesugásaival, és a Pulszki Guszti képviselőtársam által jellemzett ijesztgetéseivel a hazaszeretet ösvényéről letántorítani s ideiglenesen vészbe rohanó mozdonyához kötni: bizonyosan önéreztetre ébrednek azok azonnal, mihelyest azon válpontra jutnak, hogy a miniszerelnök ur egyénisége, vagy a haza végpusztulása között kellend választaniok.

De tegyük fel, hogy exminiszerelnök urnak megvan e házban többsége, s azt összetartania sikerülend. Vajjon az a nemzet bizalmát, politikájának a nemzet általi helyeslését jelenti-e? Korántsem, hisz mindenki tudja e hazában, hogy a kormánypárti választásoknál pénz és vesztegetések eszközölték a győzelmet; én és senkisésem tudja, hogy az erre fordított roppant összegeket Móriéz Pál ur honnan vette, hanem azt igenis tudom,

hogy például az erdőlyrészi kormánypárti választókerületek legtöbbje számára, mikor érkeztek meg a két-két ezer forintok Csányba (*Derült-ség balról*), s mikor lettek a lélekvásárlás futárja, a Magyar Polgár kancsal vitéze által széthordva a kerületekbe; azt is tudom, hogy exministerelnök ur szolgabirái, a választási törvények szigorú büntetései daczára, nem csak pénzt s hivatalos hatalmat, hanem a csendőrök szuronyait is használták a megfélemlített választók erőszakos behurczolására. (*Élénk tetszés balról.*) Azért exministerelnök ur ne hivatkozzék az ily eszközökkel szerzett többségre, mert a mit pénzzel vásárlunk, az bizalom alapját soha nem képezheti. (*Ugy van! balfelől.*)

És ha már az exministerelnök ur állításainak czáfolásába bocsátkoztam, nem tehetem, hogy a tegnapi felszólalt Ivánka Imre urnak — ki egész gözerővel rohant a ministerelnök ur védelmére — egy mondatára észrevételt ne tegyek. (*Halljuk! Halljuk!*) Ugyanis nevezett képviselőtársunk Szilágyi Dezső barátomat, illetőleg annak jeles beszédét czáfolni igyekezvén, azt mondá, hogy a hazára nézve sokkal hasznosabb lenne, ha a helyett, hogy semmi felett oly hosszas dictiót mond, hallgatna; de miután Szilágyi Dezső hosszas dictióját a delegáció felett tartotta, Ivánka czáfolatából az következne, hogy a delegáció semmi, már pedig megengedjen a t. képviselő ur, de én vele e tekintetben nem érthetek egyet; mert semminek nem nevezhetem azon intézményt, mely fölélünk, az ország törvényhozása fölébe emelkedett, s mely ma-holnap, ha így haladunk, az

ország törvényhozását fogja jogfosztott semmivé tenni.

Hisz láthatjuk t. ház! hogy roppant államadósságaink (*Halljuk! Halljuk!*) — melyeknek kamatai összes egyenes államadónkat felemésztik — a delegációnak nem elégségesek, hogy most, a midőn az államjavarainkat lekötve tartó 176 milliós államadósság convertálásával kellene foglalkoznunk, a delegáció az ország törvényhozásának kikerülésével, egy nemzet- és emberiségellenes háborúra 60 millió újabb adósságot szavazott meg, melynek, a kamatokat is vele számítva, kétszerese költetett el; s most azért hivatik össze ismét oly rögtönözve a delegáció, a felirati vita befejezése előtt, hogy a felelősségnek nyilait elhárítsa, és hogy egy csomó újabb milliót beledobjon a bosnyák szorosok azon tömkelegébe, mely 105 millió forintot s vagy 10,000 magyar fiúnak életét nyelte el.

Tagadják bár, de, t. ház! a delegációnak ily rohamos egybehívatása, még mielőtt az új törvényhozótestület tájékozhatná magát, mindenki ben azon alapos gyanút keltheti, miszerint a létalapot nélkülöző kormány fogásul akarja használni arra, hogy eszélytelen külpolitikájáért és annak gyászos következményeiért első sorban ne itt e házban: illetékes foruma előtt vonassék felelősségre, hanem az eddig nagyon is engedékenynek mutakozó delegáció előtt. Azt hiszik, hogy a miként sikerült néhány ügyes frázissal a 60 millió forintot álürügyek örve alatt e testülettől kicsikarni, akként sikerülni fog annak, sőt jóval többnek is céllelles elfecsérlését igazolni, és a

nemzet által ellenzett kalandos vállalatra újabb költséget kieszközölni.

De, t. ház! e komoly időkben, midőn minden egyes képviselőnek éreznie kell a nemzetével és a történelemmel szemben elvállalt roppant felelősséget; midőn minden egyes szavazattól a haza üdve, vagy megsemmisülése függ: nekünk nem szabad a vékesekek számára a könnyű kisiklásra ily olesó menedéket készítenünk. Itt a nemzet törvényhozása előtt kell mindenekelőtt sáfárkodásukról, és a törvényhozás távollétében elkövetett merényletükéről felelniök. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Azért én a delegációknak a válaszfelirati vita befejezése előtti megválasztását veszélyes praecedens és kibuvó ajtónak itélem, s csatlakozom a Madarász József barátom és elv-rokonom által beterjesztett indítványhoz. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A felirati vita alkalmával.

(1878. november 19.)

T. ház! Alig volt hazánknak fontosabb és életbevágóbb országgyűlése, mint a jelenlegi, nem veszem ki még az 1848-diki nagy reform-országgyűlést sem. Nem mintha ama nagy korszakot — midőn hazánk szakítva az aristocraticus hagyományokkal, a tiszta democratia alapján veté meg egy másik ezredév lételének alapját, — hasonlítani akarnám a visszaesés és hanyatlás jelen korszakával. Nem mintha ama nagy kor-

szak jellemóriárait, nagy államférfiait, tiszta lelkületű honatyáit párhuzamba tehetőknek vélném a mai kor törpe embereivel s érdekhajhászóival: hanem azért, mert ezen országgyűlés fog dönteni hazánk sorsa felett hosszú időkre; azért, mert ezen országgyűlés fog a felett határozni, hogy fennmaradjon-e valami ama nagy vívmányokból, miket 1848-ban annyi nemes vér kiontásával szerzett e nemzet hősiessége. Ezen országgyűlés fog a felett határozni, hogy az ezredév küzdelmeit átélte magyar nemzetnek van-e létjogosultsága és jövője a Kárpátok üvedzte e hazában.

Mert, t. ház, ma mind az, a mit őseink oly szívósan oltalmaztak, s szent örökségként reánk hagytak, ma mind az, a mit 1848 alkotott; ma mind az, a mi nemzetet nemzetté tesz, kockára van téve. Önöknek, a nemzet választott képviselőinek úgy kell tekinteniök magukat egyen-egyen, mint a nemzet betegágyához hivatott orvosokat. Önöknek választaniok kell a haza iránti szent kötelmek, az édes anyatejjel, a hazai levegővel beszívott hazafias érzelmek és a pártfegyelem lelket és hazát élő alárendeltsége között. Szóval önöknek választaniok kell Tisza Kálmán és a haza között, melynek üdve, sőt fennmaradhatása is a boszniai politika embereinek felszínen maradásával összeegyeztethetlen.

Mindig ünnepélyes és nagyfontosságú azon időpont, a midőn egy nemzet fejedelmével érintkezik. Százszorosán az jelenben, midőn a nemzet országgyűlése souverain társával a létkérdés felett tanácskozik és érintkezik közvetlenül. Mert t. ház, nekünk ma az uralkodóval közvetlenül

kell érintkeznünk, mivel azokban, a kik a közvetítésre hivatvák, mi nem bízhatunk, azok már annyira és annyszor kockáztatták a nemzet legszentebb érdekeit, hogy e fontos perczben közvetítésük vészthozó lehet hazánkra ugy, mint a trónra.

A nemzet képviseletének: a souveraine országgyűlésnek ma nem a hízélgés szavaival, hanem nyílt őszinteséggel kell szólni a koronás fejedelemhez, ki esküt tett az alkotmányra és a nemzet boldogságára való közreműködésre; fel kell nemzetünket jellemző nyíltsággal fejtenünk, hogy a felelős ministerek, a korona hűtlen tanácsosai, egy oly politika követését javasolták, vagy egy olyannak követését engedték meg, mely vészthozó nem csak hazánkra, hanem a trónra nézve is, s melyen ha rögtön nem változtatunk, a szövetséges két állam széttomlani és a prédára lesők könnyű martalékvá fog válni, mert Bosznia occupatiója első lépés arra, hogy a telhetetlen Poroszország Ausztriát, a még telhetetlenebb muszka Magyarországot elnyelje s nemzetünket a török után Ázsiába visszaterelni igyekezzék; a mint ily szándékait nem is titkolja többé.

Nagy időket élünk, nagy érdekek vannak kockára téve, emelkedjünk fel tespedésünkből a helyzet magaslatára.

Előttem szülő t. barátaim megvilágosították a vészteljes helyzetet, melybe a követett keleti politika hazánkat és Európa népeinek közös kincsét a közszabadságot sodorta. Nekem t. ház, a vita ez előrehaladott stadiumában kevés tartózni valóm marad; de azért nem érzem magamat fel-

mentve a kötelezettség alól, hogy egyet-mást, a mik még érintve, vagy legalább kifejtve nem voltak, a lehető rövidséggel elő ne adjam.

Tagadhatatlan t. ház, hogy a keleti viszályok felmértülte óta két nézet, vagy áramlat állott szemben egymással, egyik, a melyet a két birodalom népei, úgy itt hazánkban, mint a Lajtán túl akartak s a mi egyedül volt képes érdekeinket kielégíteni, jövőnket biztosítani. A reformált s népeinek alkotmányos szabadságot adni kész Törökország integritásának az általunk ünnepélyesen garantirozott párisi szerződés alapján való fentartása, s ez által az európai egyensúly megóvása. És egy másik áramlat, mely csak egyesek szabadságellenes vonzalmában gyökerezett: a muszka-szövetség.

Az elsőért kész volt a nemzet vért és pénzt áldozni, nem a török nemzet iránti köteles hálából, hanem az érdekegység és saját biztonságunk szempontjából; mert érezte mindenki, hogy Törökország megbontása a mi megbontásunkkal egyértelmű; mert átláthatta minden gondolkozó lény, hogy ha a muszka hatalom az Aldunánál megvetheti lábát, ha a Balkánt hadművelete támpontjává teszi: akkor oly archimedesi pontot nyerend, a honnan hazánkat bármikor könnyen kivetheti sarkaiból, és az általa felszabadítottnak állított, de valóban hatalmi körébe vont és russificálandó szláv népekben oly szövetségeseket, a melyek mindig készek lesznek hazánk és Európa polgárosodása ellen törni.

Igy éreztek nemcsak itt, hanem a lajtántúli szövetségeseink is, mert ha valaha, úgy e kér-

désben meg volt az érdekegység a két szövetséges állam közt.

És épen az mutatja a mi szomorú és alkotmánykivüli helyzetünket, hogy ennek daczára nem az történt, a mit a két birodalom 25 milliónyi népe kívánt, hanem történt az, a mit néhány szűk látkörrel bíró diplomata, s néhány kalandvágyó katona akart; történt az, a mit a nemzetével meghasonlott külügyministerünk Gorcsakoffal és Bismarckkal kifűzött a diplomácia boszorkányüstjében.

T. ház! Megdöbbentő jelenség az, a midőn egy alkotmányos országban a néphatalomnak erőteljes nyilatkozatával szemben egy pár ember ily merényleteket tud végrehajtani. Érezték azt önmaguk is, s hogy a nemzeti indignációval szemben némileg fedezzék magukat: a berlini conferentia palástja alá bújtak, s a conferentiától látszólagos megbízást kunyuráltak ki, nem háborúra, nem erőszakos foglalásra, hanem a törökkel egyetértő rendesinálásra, békés pacificatióra. Ministerelnök ur ugyan azt mondá, hogy Boszniába mint a török barátjai mentünk be, hogy erejét onnan kivonva, másutt alkalmazhassa. No, az ilyen barátokra is elmondhatja a török, hogy ments meg Isten barátaimtól, ellenségeimtől majd csak megoltalmazom magamat.

A miként álnok tervük kivitelére Európa államférfiainak állítólagos beleegyezését kiereszszakolták, akként csellel szavaztatták meg a 60 millió rendkívüli hadiköltséget is. Némi jelentéken sánczokat emeltek ugyan hazánk keleti szorosaiban; elhitetendők, hogy a muszka ellen

készülnek; de ez csak porhintés volt a nemzet szemébe, mert a míg itt sánczoltak, addig nép-jogellenesen, hadizenet, sőt előleges értesítés nélkül betörték egy velünk békében élő hatalmasság területére, s azt az osztrák tábornokok modorában pacificálták, azaz feldúlták. Ezen cél nélküli, ezen a nemzet akarata és a törvényhozás kijátszásával létrehozott actió eddig 105 millió forintba, legalább egy ennyit érő hadianyag elfecsérlésébe s vagy 6000 emberünk életébe került.

Pedig Bosznia olyan ország, hogy ha a török nekünk ingyen ajándékba ide ígérte, sőt az elfoglalására már elköltött 105 milliót még reá fizette volna: még akkor is vissza kell vala utasítanunk. Hisz szellemi vakságban szenved az, a ki át nem látja, hogy a boszniai expeditió nem volt egyéb egy jól elleplezett csapdánál, melybe a muszka a mi rövidlátású politikusainkat beleugratta. Mi roppant pénz- és véráldozatokkal ürügyet teremtünk a muszka kötekedésnek, hogy mikor idejét látja, belénk köthessen. Fog ő majd Boszniában és Hercegovinában lázadásokat, forradalmakat szítani, miként Törökország más tartományaiban tevő, hogy az osztrák által elnyomott bosnyák testvérek felszabadítására siethessen. Ne adja Isten, hogy jóslatom teljesüljön; de én a tények kérérlhetlen logikájából azt következtetem, hogy ha mi most seregünket gyorsan vissza nem vonjuk, az oda fog veszni, mert nem mi fogjuk — miként ministerelnök ur mondá — onnan a berlini szerződés megszegőjét rendreutasítani, hanem a szerbekkel és montenegróikkal szövetséges muszka foghatja bulgáriai hadállásaiból — melyeket

elhagyni hajlamot nem mutat — csekély erővel bármikor elvághatni hadseregünk élelmezési és visszavonulási útját, a mikor az menthetetlenül oda vesz. Nekünk tehát hadseregünknek rögtöni visszavonását kell követelnünk.

Azt mondják, hogy ezt a katonai becsület nem engedi meg. Énrészemről nem kívánok nemzetem számára osztályrészt azon katonai becsületből és babérokból, a melyet Boszniában szereztek; mert abban, hogy 200,000 főből álló hadsereg néhány ezer szervezetlen nép-fölkeléssel hosszú tusák és szenvedett vereségek után alig tudott elbánni: én részemről valami nagy hadi dicsőséget nem tudok kivonni, sőt a higgadt ítélőnek bámulatát inkább a honvédők, mint a támadók érdemlik ki. És ezt nem harczosaink elszántságának és törhetlenségének hiánya okozta, hisz fiaink jobb ügyhöz méltó hősiességgel és kitartással harczoltak; hanem előidézte a példátlan rossz vezénylet és botrányos élelmezés, mely ok nélküli hajhászások s éheztetés által harczképtelenné tette a harczosok felét a csata előtt; okozta a terrenumnak teljes ismeretlensége, és a hadtudomány újabb vívmányait digeralni nem engedő osztrák katonai czopf, a mely e században mindig csak vesztett csatákat mutathat fel, s mely még a könnyű hódítmánynak hitt Boszniában is kudarcot kudarczra halmozott. Mi, t. ház! katonai becsületünket, csak alkotmányellenesen kivitt seregeink visszavonásával menthetjük meg; mert csak így vethetünk véget azon testvér-gyilkos harcznak, a mely eddig is a 19. század polgárosodásával össze nem egyeztethető módon

folytattatott s mely miként Aradon, úgy ott is akasztófára aggatá véres tropheumait.

Nagy vívmányként akarják feltüntetni azt, hogy Bosznia elfoglalása által megszakítottuk a szláv államok szakadatlan láncolatát. Én, t. ház, véges emberi elmével felfogni nem tudom üdvös eredményét annak, hogy mi tűzzel, vassal, golyóval és akasztófával kipusztítottuk ama tartományoknak irántunk vonzalommal és testvéri érzettel viseltető muzulmán népességét; felemeltük, és urakká tettük azokat, kik minket gyűlölnék, kik eddig is ellenségeink voltak, s kik a muszkának természetes szövetségesei ellenünk.

Azt mondják, hogy parányinak tűnnek fel a bosnyák occupatio áldozatai, ha meggondoljuk, hogy azzal egy nagy európai conflagratiót akadályoztunk meg. Miként lehetséges ez? Hisz a berlini congressuson Bosznia még meg sem említették, ha külügyérünk azt hajánál fogva elő nem vonszolja. Aztán ha mi annyira féltünk egy conflagratiótól s a háború iszonyaitól: úgy kelle-e azt meggátolnunk, hogy mi magunk ugorjunk abba bele? Igen is volt idő, a midőn mi a bosnyák occupatio parányinak jelzett áldozatai tizedrészével megakadályozhattunk volna egy nagy és leginkább reánk nézve vészterhes conflagratiót; mert Plevna dicsőségének napjaiban egyszerű haditüntetéssel is megalázhattunk volna a muszkának most Európával daczoló gőgjét, s vad hordáinak megmegújuló kirohanásaitól egy századig mentesíthettük volna magunkat és Európa népeit. E dicső, multunkkal összhangzatos szerep helyett beállottunk muszka végrehajtóknak.

Talán még van idő a hinárból — melybe a legoktalanabb politika által sodortattunk — kivergődni, de erre meggyőződésem szerint csak egyetlen mód kínálkozik, és ez: hadseregünk gyors visszavonása, és rögtöni eltávolítása a gyászos politikát követett kormányférfiaknak, a kiknek bűne oly nagy, hogy azt expiálni soha sem foghatják; oly nagy, hogy még saját engedelmes pártjának felirati javaslata sem tudja szépíteni. Ez irányba kell hatnunk, ezt kell a trón előtt tolmácsolnunk. S mivel én ez irány-eszméket pártunknak Verhovay barátom által benyújtott felirati javaslatában legerőteljesebben kifejezve látom, annak felterjesztését támogatom szavazatommal. Még csak néhány rövid észrevételt kívánok tenni a t. ház kegyes engedelmével.

A felirati vita már természeténél fogva megengedi a kormány-politika egész terjedelmében való felölelését, cselekvényeinek bírálatát: bátorságot veszek tehát magamnak a választási visszaélésekről, főleg az erdélyi részekben, multkor tett ígéretemhez képest, a mysteriosus fátyolnak legalább egyik szögletét fellebbenteni.

Multkor a tiltott eszközök egyikét, a pénzt említettem, erre alább még visszatérek; de e mellett más tiltott fegyverek is használtattak. Például törvényszékeink oly kétélű kortes-fegyverekké alakultak, melyekkel egyszerre két kerületben lehetett szabdalni a törvény szentségét. Így Gyula-Fehérvárt a törvényszék otthagytásával korteskedtek, míg Nagy-Ényed a törvényszék visszavitelének feltevésében választott kormánypártit. (*Derűltség balfelől.*) Tordát törvény-

széke elvitelével igyekeztek terrorizálni. Kézdi-Vásárhely törvényszéke megtarthatásáért, Sepsiszt.-György annak odavaló visszaszállításáért szavazott, úgy, a mint szavazott. Deesen és Szamosújvárt is leginkább a törvényszék ide vagy oda való vitele szabályozta a szavazatok irányát. Én nem mondom, hogy a jelöltek maguk hangsúlyozták; de engedték a hivatalnokok és kortesek által hangsúlyozni, s így ők is bűnrészesekké váltak. Fülhivom az igazságügyér urat, hogy a törvényszékek véglegesítése által legalább jövőre az ily törvénygúnyolásnak elejét vegye. Miként a törvényszékek, úgy a közigazgatási székhelyek is, főleg Kükküllő megyében, hatalmas kortesfogásul használtattak.

És most térjünk át a pénzre. (*Halljuk! Halljuk!*) Erdélyben mindenki tudja, hogy hova, kinek és mennyi pénz küldetett lélekvá-árlásra, mert az oly kis helyeken az ily dolgok nem maradhatnak titokban; de elárulják maguk a tények, mert a mikor egy nyugdíjas, kinek nyugdíján, illetőleg bűndíján kívül egyebe, a reichsrathban voltán kívül, más érdeme nincs, s a ki le se utazhatott, még utidíját ki nem fizették, s még is kerületében 5—6000 forint hoz választása forgalomba, az nagyon is a dispositionsfond szagával bir. Tisza László ur tagadta a pénz azereplését, s nemes indignatióval utasítá vissza. Holott neki, mint csányi postamesternek, leginkább kell vala tudnia, hogy az én állításom a valósághoz közel járt; de mivel úgy látszik, hogy postamesteri teendőivel nincsen currensben, bátor vagyok, egy pár julius havi nevezetes posta-

küldeményt — a minők Csányból, aligha valaha expedíaltattak — emlékezetébe hozni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Ugyanis 1878. július hó 20-án a csányi fiókpostája a gyéres-szt.-királyi postára továbbítás végett hozott 1000 frttal terhelt pénzeslevelet Pekri Istvánnak, mely Radnóthról továbbítva, július 22-én Dicső-Szt.-Mártonban szolgáltatott ki a címzettnek, a ki tudvalevőleg a Kis-Küküllő-megyei választások fő fő-intendánsa volt.

Ugyan július hó 20-án Csányból érkezett egy 1000 frttal terhelt pénzeslevél Barcsai Ákosnak czímezve Dévára, mely Gyula-Fehérvárról 21-én lett továbbítva Dévára.

A második küldemény érkezett ugyan Csányból, (*Halljuk! Halljuk!*) 1878. július hó 25-én, ugyan a gyéres-szt.-királyi postára továbbítás végett. Ebben volt egy 2000 frtot tartalmazó pénzeslevél gr. Bethlen Gábor főispánnak Erzsébetvárosra czímezve.

A harmadik küldemény érkezett ugyancsak a csányi fiókpostáról a gyéres-szt.-királyi közvetítő postára július 27-én, ez egy 2000 frttal terhelt pénzeslevél volt, b. Bánffy Dezső főispánnak czímezve Deésre, a mely Apahidán lett továbbítva.

Tudnám én ezt folytatni tovább is, (*Halljuk! Halljuk!*) megtudnám jelölni a napot is, midőn érkezett, vagy hozatott egy más megyébe 6000 frt: de a fennebb részletezett pénz-küldemények is, — melyről a feladó-, továbbító- és kiadó-postahivatalok hivatalos könyvei tanuskodhatnak — elégséges bizonyítványt szolgáltatnak azon állításom igazolására, hogy a választásokat előzőtt

napokban Csányból nagyobb mennyiségű pénzek küldettek szét, s mivel esetlegesen Csány nem valamely kormányi pénztár székhelye, hanem egyszerű puszta, s mivel Csányból más alkalmakkal soha pénz nem szokott küldetni, s mivel ez alkalommal a pénzek ismert főkortesek és főispánokhoz lettek intézve: alig férhet kétség ahhoz, hogy multkori állításom legalább is a jól értesültség igényével birhat. Oly tények ezek uraim, a melyekhez nem kell commentár.

Megjegyzem, hogy ez adatok kezemhez jutásában, egyetlen postakezelő sem részes; azt én — ama levelek érkezésekor esetleg a postán időző — más egyénektől tudtam meg, kik azokról észrevétlenül pontos jegyzéket vettek fel. Ezt én férfi szavamra mondom és mondom azért, nehogy ebből a kormánypárti boszankodás fegyvert kovácsoljon ártatlanok üldözésére. (*Mozgás.*)

Egyszersmind annak kijelentésével is tartozom, hogy multkori azon állításom, hogy a pénzeket Móricz Pál ur expedálta, nem volt alapos; s azt vissza is vonom, mert később szereztem arról tudomást, hogy a választási pénzek expedálását ez alkalommal magasabb művezetői kezek eszközölték. Hírek keringenek, — melyeknek én hitelt nem adhatok, — hogy ez lenne oka annak, hogy a választás ugyan művészileg betetőztetett, de az operaház fedél nélkül maradt a télre. Én ezt nem hihetem és nem hiszem, de éppen azért, hogy az ez iránti mende-mondáknak eleje vétessék, bátor vagyok a kormányt felkérni, hogy a meggyőződésem szerint is alaptalan ily feltevések elnémítása céljából: ün-

maga indítványozza az országgyűlési pártokból kiszemelendő hármass bizottság kiküldését, mely rögtön vizsgálja meg az opera-alapot, s arról az országgyűlésnek jelentést tegyen. *(Helyeslés a szélső balon. Élénk nyugtalanság.)* Pártolom a Verhovay által beterjesztett felirati javaslatot. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az államnak az adóhátralékok és illetékekkel való uzsoráskodása ellen

(december 14-én 1878).

T. ház! Itt 12 megye kérvénye fekszik előttünk, melyeket már más megyék kérvényei előztek meg, s a kérvények ezutáni sorozatában még más törvényhatóságok hasonló szellemű kérvényei követnek, a mint hogy ilyeneket a t. elnök ur a mai ülésben is bemutatott. A kérvények e nagy tömege ugyanazon tárgyban, már önmagában is jelzi, hogy itt komoly bajjal állunk szemben, hogy azon nem lehet úgy könnyedén átsiklanunk, miként azt a képviselőházhoz intézett legtöbb kérvénnyel szokták tenni.

Az uzsoráskodás már önmagában, még ha egyes ember üzi is, utálatos és megvetendő üzemenek bélyegeztetik: de ha azt egy állam üzi, akkor az valóban megbotránkoztatást kell, hogy keltsen; már pedig hazánkban az illetékekkel, és az adóhátralékokkal oly uzsora üzetik, a minőnek párját, alkotmányos és polgárosodott államban nem lehet találni. Sokat hallottam a

török pasák zsarolásáról, önkényes pénz felcsikarításáról beszélni; de mindaz csekélység ahhoz képest, mit a mi adóhivatalaink az illetékekkel fiznek, ezek kirónak, tetszésük szerint, oly illetékeket, bélyegcsonkitásokat, adóhátralékokat az adózókra, melyekkel az illető nem tartozik, s míg az ellen felfolyamodik, az alatt azt kétszeresik késedelmi kamatokkal s felexequálják meg háromszorosító végrehajtási költségekkel. Fogadkozhatik az így kizsákmányolt, hogy semmit se örökölt, hogy nem perelt, s így bélyegcsonkitást el se követhetett, hogy adóját befizette stb. Az mitsem használ, mert a mi adórendszerünk olyan, hogy szerencsésnek mondhatja magát az olyan, a kin az adót és jogtalan illetékeket csak egyszer és nem kétszer-háromszor rántják fel. Az adóhivatalok ebből juxot csinálnak s még rajtunk képviselőkön is, kiknek van alkalmunk az ily visszaélések ellen orvoslást szereznünk, gyakran megesik a kétszeri fizetés követelése; elgondolhatja a t. ház, hogy mik történnék az egyszerű honpolgárokkal, a kik védtelenül vannak oda dobva a minden tatárnál veszélyesebb adószedők zsarolásának. Ez eljárás tűrhetetlen, ez egy oly anarchicus állapot, a melyet egy jogállamban megtűrni nem lehet; azért pénzügy-minister urat felkérem, hogy ezen kérvényeket ne vesse a papirkosárba, mint elődeiket hanem az állam kebellázító uzsoráskodásának az adózókkal szemben, vessen már egyszer véget.

T. ház! Nem szándékozom e tekintetben újabb indítványt beadni, mintán a kérvényi bizottság véleménye ezt szintén hangsúlyozza: csak

felkérem a t. pénzügyminister urat, hogy miután ilyenmő határozat már többször hozatott a mult országgyűlésen, a nélkül, hogy annak eredményét láttuk volna: méltóztassék akként intézkedni, hogy a mulikor hozott határozat, t. i., hogy ez ülészak alatt e tekintetben törvényjavaslatot terjesszen elő, foganatosítva legyen. *(Élénk helyeslés halsfelől.)*

Az indemnity megadása ellen

(deczember 17-én 1878).

T. képviselőház! Már a negyedik országgyűlésnek vagyok szerencsés tagja lenni, és még soha az újév kész költség-vetéssel nem talált; még soha a törvény ez iránti rendeletének elég nem tétetett, s mindig az indemnity volt a kötelességmulasztó kormányoknak könnyű menedékhelye, melyet a többség alkotmányellenesen mindig nyitva tartott számokra.

Ez már rendszerré nőtte ki magát; pedig, t. ház, az indemnityk ily bőkezű osztogatása nemcsak hogy páratlan más alkotmányos országok történetében; hanem főleg nálunk, a mi saját szerű helyzetünkben végtelen veszélyeket rejt magában, mert mi egy oly külhatalommal állunk szemben, a mely a mi alkotmányos szabadságainkra tart orvvadászatot, és egy oly kormány nyal a nemzet élén, a mely ezen külfondorkodások elősegítője

és nem a nemzet jogainak és érdekeinek védőjeként szerepel.

Hogy ez nem egyéni felfogás, hanem szomorú valóság, legyen elég a nemrég megalkotott vám-, a bankszerződésre, a 80 milliós bankadósságra, a cukor- és szeszadóra, a 60 és 20 milliós bosnyák hadiköltségekre utalnom, a melyeknél kormányunk nem a nemzet — hanem a külérdekeknek volt védője és áterőszakolója. E kérdéseknél a kormány a külármánnyal szövetkezett hazánk jogainak nyirbálására, anyagi jólétének tönkretételére.

Én, t. ház, az indemnityt egyetlen kormány-nak sem lennék hajlandó ily egymásutáni lánczolatban megszavazni; annál kevésbé szavazhatom meg ezen kormánynak, a mely már rég a hazán kívülre helyezte állásának súlypontját, s mely a keleti kérdésben bebizonyította, hogy a nemzet egyetemleges akarata nem bír annyi hatással rá, mint egy osztrák tábornagy kardbojtja.

Felhozzák mentségül a kormány ideiglenességét, az országgyűlés késő összegyűltét; de ez nem más politikai szemfényvesztésnél; hisz a kormány leköszönése, mint a következmények mutatják, merő másodfelmelegítésű politikai komédia volt; mert ilyen va-banque politikához oly pénzügyministert, minővel most bírunk, bármikor, s így Széll leköszönésekor is könnyű lett volna találni, mert fedezet nélküli kiadásokat megszavaztatni, kötetlen kölcsönök reményében előirányozni, ahoz mindenki ért. A kereskedelmi tárcza pedig ma is oly betöltetlen, mint korábban volt.

Az pedig, hogy az országgyűlés nem augusztusban, a mint a boszniai események és a költségvetés előkészítése is követelte, hanem ily későn jött össze, s mióta együtt van, mit sem végez, annak ismét a kormány az oka; mert azért, hogy a delegációkban megszavaztasson olyanokat, a miket a szövetséges két állam országgyűlésein átvinni sohasem tudott volna, s e manővere alatt két hónapon át a törvényhozás rendes működésének folyamatját megakasztá, — ismét azon taktikát okolhatjuk, a mely már eltaktikázta oly annyira e haza jogait és érdekeit, hogy ma-holnap már alig marad vesztetni valónk.

Azt mondják, hogy a költségeknek negyed-évre való megszavazására nem a kormánynak, hanem az országnak van szüksége. Én, tisztelt ház, ebben sem vagyok bizonyos, mert nekem a kormány eddigi eljárása mi biztosítékot sem nyújt arra nézve, hogy a kért összegeket arra fogná fordítani, a mire azok megszavaztatnak; hisz a 60 milliót sem Bosznia occupatiójára kérték, s azt megtoldva 40 millióval, mégis arra fordították. Az aranyjáradék - kölcsönt is az országgyűlés a lekötött államjavak felszabadítását célzó conversióra és nem kalandos vállalatokra való elfecsérlésre szavazta meg; s kormányunk mégis elég merész volt az országgyűlés szűnetelése alatt azt elvonni hivatásától és beledobni a muszkával a népek háta mögött kezét szorító absolutismus Molochjának telhetlen torkába.

Őök meghunyászkodók és engedékenyek azok iránt, kik ellentünk törnek; de túlságosan

merészek a nemzet akaratával való daczolásban. Én azokra, kik a roszra oly nagy bátorságot, a jóra oly kevés hajlamot tanusítanak: az ország adózóinak sorsát és vagyonát nem vagyok hajlandó bizni; mert nem vagyok bizonyos az iránt sem, hogy a kért felhatalmazást nem fognák-e ingadozó hatalmuk megszilárdítására, lejártságuk reparálására fordítani: a miként a rendelkezési alapot s más pénzeket a választások meghamisítására fordították. Erre nézve én fenntartom multkori adataimat; mert én azután is meggyőződtem arról, hogy a pénzküldések akként történtek, miként én állítám; csak hogy azok nem, mint hibásan jegyeztetett junius, hanem julius havában lettek a csányi póstára feladva. Nem is azt tagadta a tisztelt exbirtokos és expóstamester ur, (*Derültség balfelől*) hanem egy oly tételt állított fel, a mit én soha sem mondtam, s így saját feltevését hazudtolta meg. Én ugyanis azt mondtam, hogy Erdélybe százezeret megközelítő nagy összeg ment választási czélokra, s hogy megtudnám nevezni a napot, a midőn egyes kerületekbe Csányból 2000—2000 frt küldetett szét. Exbirtokos ur pedig erre azt mondá, hogy a ki azt állítja, hogy ő 100,000 frtot küldött szét, az rágalmazó, de miután ezt se én, se más nem állítá, tehát szélmalom-harezt folytatott saját hamis feltétele ellen. (*Felkiáltások: Dologra!*)

Én az akkor elősorolt pénzküldemények valódiságáért fejemmel és vagyonommal jót állok, s így Barcsay Ákos ur tagadását is visszautasítom, mert egyszerű tagadással nem lehet czá-

folni. Én ma is állítom, hogy 1878. július 20-án Csányból egy 1000 fittal terhelt pénzes levél érkezett Gyéres-Szt.-Királyra, még pedig tértívevény mellett, és onnan az 1-ső rovatszám alatt lett a gyula-fehérvári postára továbbítva Barcsay Ákosnak. Ha ő küldötte volna e pénzt, akkor tudnám, hogy érdemjelre, de így tudom, hogy a jelzett célra lett az érdemjel fényképész urnak küldve.

Elnök: Kérem a t. képviselő urat, méltóztassék a tárgynál maradni. (*Helyeslés jobbról. Félkiáltások balfelől: Indemnity!*)

Orbán Balázs: A mi az exbáró czímet illeti, én, mint a democratia őszinte híve, igaz, hogy nem használom az idegentől bizonyynyal nem valamely nagy hazafiságért kapott czímet; de elismerem, hogy a Tiszák az osztrák grófságra érdemeket szereztek.

És most még csak miniszerelnök ur tegnapi beszédére teszek néhány rövid észrevételt. (*Halljuk! balfelől!*)

Miniszerelnök ur beszédének két ellentétes része volt, egyik részében bizalomról ábrándozott elhagyott szerelmesnek sentimentalis hangján, csakhogy ezt a bizalmat már rég elhegedülte nem szent Dávid, hanem a 2000 vezérczikk Hegedűse, (*Élénk derűltség*) a ki minden odaadása mellett sem tudja már a kormány tartatlan álláspontját oltalmazni; tegnapi védbeszéde szintén a bukott szerelmes lágy accordjain volt

tartva. Igyekezett is a t. minisiterelnök ur magának oltalmazókat keresni, észlelte, hogy a talaj itt e házban és e hazában hiányzik lába alól, nemes indignatióval kelt a hivatalnokok védelmére, kiket senki sem bántott; mert ha egyesek visszaéléseit kötelességszerűleg egy képviselő megróvja, s a bureaucraticus irányt roszolja, azért nem rágalmazza az egész osztályt.

Ugy látszik, hogy fogadatlan ügyvédsége által (*Derültség balfelől*) minisiterelnök ur a hivatalnokok benevolentiáját akarja captalni, csak-hogy a hivatalnokok is hazafiak; s higgye el minisiterelnök ur, hogy azok is elítélik, s bizalmas körben gyűlöletüknek kifejezést is adnak. (*Helyeslés balfelől.*)

Még inkább felindult s személyes barátai meg is indultak a Csanády barátom által használt elárusítás kitételen, pedig e kifejezést más parlamentben is használják, s az alatt senki sem érti azt, hogy a minisiter pénzért adta el magát, hanem, hogy a hatalomrajutás és annak megtartásáért elárulta, vagy ha jobban tetszik, szegre akasztotta korábban vallott elveit; s most ép oly erélylyel küzd a haza függetlensége ellen, mint a mily bátran küzdött 8 éven át a mellett. (*Helyeslés balfelől. Nyugtalanság jobbfelől.*)

Vastag árnításnak kereszteli azon állítást, hogy a romániai szerződés a magyar buza árának csökkenését idézte elő; én ezt fentartom; mert tudom, hogy arra egyebek is befolytak, nevezetesen legnagyobb mérvben a trieszti Lloyd-nak adott subventió, mely arra képesíté ezen

társulatot, hogy visszteherként csaknem díjtalanul szállítja a mi természetes piacainkra az orosz gabnát: de a romániai szerződés például a határos Székelyföld gabnájának elhelyezését csaknem lehetlenné tette; mert a kormány bölcs politikája a vasutaktól megfosztván minket, nyugat felé nem vihetjük gabnánkat, otthoni piacainkat pedig úgy elárasztja a romániai gabna, s azt oly olcsó árban adják, hogy mi egyáltalában termelésünket elhelyezni nem tudjuk, vagy csak oly árban, hogy a termelés költségei sem fordulnak meg.

Nem találván sem miniszterelnök ur, sem a pénzügyi bizottság előadójának beszédében egyéb czáfolni valót: szorítkozom annak egyszerű kijelentésére, hogy én a nemzettől elfordult és ez által elítélt kormánynak a kért felhatalmazást megadhatónak nem tartom s csatlakozom a Helfy barátom által benyújtott határozati javaslathoz. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A járadék-kölcson elköltése és újnak kibocsátása ellen

(december 19-én 1878).

T. ház! Minden népképviselőnek, a ki érzi és fel tudja fogni azon nagy felelősséget, a mely állásával és megbízatásával természetszerűleg jár — lelkét nagy aggodalom töltötte el, meggondolván azt, hogy a korábbi eszélytelen gazdálkodás államjavainkat lekötve tartja és az elfecsérlés veszélyeinek teszi ki.

A volt pénzügyminister, — a ki felfogta és átérezte állásának nagy felelősségét — előre gondoskodni kívánt arról, hogy a rövid lejáratú kölcson conversiója által, államjavainkat felszabadítsa. Ez volt alapja a magyar járadék javaslatba hozatala és megszavazásának. Mi, kik annyiszor láttuk kormányaink által a törvényeket megsértve, már akkor kételyeinket fejeztük ki a felett, hogy e pénzügyi mívellet hivatásától el fogna vonatni, s ép e kételyeink és aggályaink következtében történt az, hogy az ország törvényhozása nemcsak szigorúan körülírta a járadék mire fordítását, hanem még az árfolyamot is megszabta.

A boszniai kalandos politika azonban csakhamar kimerítő államkincstárunkat, s a kormány a járadék czélelleses felhasználásának kényszerűségével állott szemben. Széll pénzügyminister alkotmányos érzete nem engedte meg a törvény ily kijátszását; s ő kész volt állásától inkább megválni, hogysem ily törvénysértés bűnrészesévé legyen. Ő lemondott, s a pénzügyi tárczát

a miniszerelnök vette át; ki aztán túltette magát az alkotmányosság scrupulusain, s az első kibocsátású járadékot a szigorúan megszabott árfolyamon alól elvesztegette és czélellesen felhasználta, pénzügyminiszer ur tegnapi őszinte nyilatkozata szerint, leginkább a boszniai kalandos vállalatra.

Most ezen alkotmányellenes eljárás, e merész törvénysértésre akarják a képviselőház jóváhagyását kérészkölni, és a második-kibocsátású járadék-kölcsönelfecsérlésére felhatalmazást nyerni.

T. ház! A kormány részéről, — mely látszólag a hatalom polczán maradhatásnál nagyobb czélt nem ismer, s mely „utánunk az özönvíz“ jelszóval intézi az ügyek vezetését — ily eljárást természetesnek, eddigi magatartásával összehangzatosnak tartok. Azt is elismerem ügyes taktikául, hogy e kényes felelősségi kérdést ép most hozta szőnyegre; a midőn a haza vágyódó képviselői türelmetlensége, a behatóbb vitát, s komolyabb megfontolást nehezíti; de t. képviselő urak! előttünk, a nép megbizottjai előtt semminemű kormánynak, annál kevésbé egy ilyennek fentartása nem lehet czél; mert minden kormány, még a legjobb is, csak eszköz a haza üdvének és jólétének eszközzésére. *(Helgeslés a szélső bal felől.)*

A fusio kormánya már régen, keletkezése percétől fogva rálépett a süllyedés meredélyére, s azon most gyorsan hanyatlik bukása felé; de mi nem követhetjük őtet e térre; mi az ország sorsát a kormány tengéletével össze nem csatolhatjuk. Hadd bukjanak s bűnködjének érdemük szerint; de a hazát velük az örvénybe süllyedni

nem engedhetjük; (*Helyeslés a szélső balról*) mert nekünk, kik a magyar haza ezredéves lételének tanupét készültünk megállni, oda kell törekednünk, hogy egy új ezredév léalapját rakjuk le. Ilyen, magát alkotmány- és törvény fölé helyező, s jogainkat, szabadságainkat egymásután feladó kormányral pedig, nem hogy az új aerát megkezdeni, de a jelenit bevégezni is alig tudhatnók. (*Igaz! a szélső balról.*)

Maga a t. előadó ur is elismeri, hogy itt ugyyszólva törvény-értés esete forog fenn; a pénzügyminister is beismeri, hogy formailag a törvény megsértetett; ez mindenesetre oly haladás az őszinteség felé, a minőt a fusio kormányától mindeddig még nem tapasztaltunk; de az előadó ur leleményessége azonnal fel is találja az enyhítő körülmények egész sorozatát; s párhuzamot vonva a jog és a pénz közt, azt mondja, hogy itt nem jogokról, hanem egyszerű pénzügyi műveletről van szó, minek következtében a jóváhagyást és helyeslést a kormány részére minden aggodalom nélkül megadhatónak tartja.

E finom megkülönböztetés azonban engem megnyugtadni nem tud, mert itt igenis jogról, a törvényhozás jogkörének megsértéséről van szó; aztán a rossz hitelműveletek ép oly veszélyeket hordanak méhükben, mint a jogműveletek; a jelenihez hasonló hitelműveletek nagyon is hamar tönkre tehetik a nemzetek anyagi jólétét s rohamosan sodorják az államtönkhöz.

Új pénzügyministerünk nyilatkozatára nagyon kíváncsiak voltunk; mert ha nem vártunk is tőle tözetesebb programot követendő pénzügyi politi-

kájára, de mindenesetre vártunk tájékozást a jelen pénzügyi műveletre nézve; azonban tudványunk nagyon kevésbé lett kielégítve, mert daczára az eddig felszólaltak szorgalmazásának, még azt sem tudhattuk meg tulajdonképen, hogy minő árban adták el a járadék-kötvényeket? mindössze is csak annyit tudunk, hogy cursuson alól lettek értékesítve. Én megvallom, t. ház, hogy ezen titkolódzás azon gyanút erősíti meg bennem, hogy a mindenáron való pénzhezjutás vágya nagyon is potom árért vesztegette azokat el. Én nagyon félek, hogy Tisza Kálmán rövid pénzügy-ministerségét hosszú időn át meg fogja a haza sínlteni.

Ha még lett volna is bennem a bizalomnak egy szikrája, azt a kormánynak a járadék-körüli eljárása kiirtotta volna keblemből; mert meggyőződtem arról, hogy e kormány pénzügyi műveletei minden reményt kizárnak az iránt, hogy valaha pénzügyeinket rendezze, (*Ugy van! a szélső balfelől*) de sőt azt annyira összebonyolítja, miszerint jövőben a kibontakozást másnak is lehetlenné teszi. A haza jól felfogott érdeke azt követeli tőlünk, hogy ezen pazarló, ezen törvénysértő kormánynak a nemzet vagyonát kezére ne bizzuk; én részemről sem az elküvetett törvénysértésért a felmentvényt, sem az újabb kibocsátásra a felhatalmazványt megadni hajlandó nem vagyok; s így a beterjesztett törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául, hanem csatlakozom a Simonyi Ernő barátom által benyújtott határozati javaslatához. (*Helyeslés a szélső balfelől.*)

Interpelláció a belügyérhez a volt székely határőrezredek lótáp- és öltöny-alapjainak kiadása tárgyában.

(Február 5. 1879.)

T. ház: Alkotmányosnak nevezett jelen korszakunkat leginkább jellemzi azon kebellázító eljárás, mely mellőztetésben, kitagadásban, nyomorban részesíti mindazokat, a kik a hazának hí fiaai voltak; azokat, kik a szabadság dicső küzdelmeiben életüket, vagyonukat áldozták a haza oltalmára; míg ellenben hivatalokba rakják, s 3 millió frt évi nyugdíjban részesítetik mindazokat, kik az ellenséggel czimboráltak, kik ellentünk küzdöttek, kik leveretésünk után akasztattak, lövettek, s 20 éven át a legvadabb zsarnokság kegyetlen eszközei voltak.

No de ez a ma divatos politikai morallogica következménye, hanem a politikai immoralitás e tényét talán még se szabadna a magánvagyon ily skála szerinti eldividálásával tetézni; már pedig ez történik a volt székely határőr- illetőleg huszár-ezredek lótáp-, öltöny-alapjával és confiscált lovaik árával. E kérdés oly tanulságos, miszerint megérdemli, hogy pár szóban ismeretesssem. A székely huszár-ezredek lovaikat sajátjukból családonként vásárolták és élelmezték; e mellett évenként bizonyos összeget tartoztak fizetni széna és zab árába, miből az ugynevezett lótáp-alap gyűlt össze az ezredek pénztárába.

Ezenkívül volt az öltöny-alap, mely Csík és Háromszéken a revindicált havasok jövedel-

méből gyűlt, de Bardoczszéken, Aranyosszéken, és a megyéken levő székely huszároknál az öltöny-alapra maguk a huszár-családok fizettek be évenként bizonyos meghatározott összeget.

Mindezen alapok az ezredek pénztárában kezeltettek, azok 6% kamatra adattak ki kölcsön a részvényes huszár-családoknak, kik saját pénzüikön tartoztak öltözködni s lovaikat táplálni; e szerint amaz alapok magánosok részvényeiből gyűlt kölcsönös segélypénztárt, mondhatnám takarékpénztárt alkottak.

1849 után a katonai kormány legelőbb lefoglalta a volt székely huszárok lovait, azután a lótáp- és öltöny-alapokat felexequáltatta a kölcsönzőktől, s kezelése alá vette.

A volt székely huszárok magánvagyonuk ily erőszakos lefoglalása ellen felfolyamodtak, s végre hosszas utánjárás után 1865. ápril 14-én 882. sz. alatt, a bécsi hadügyministerium elrendelte, hogy az elvett lovak ára az illető családoknak fizetessék vissza. A mi úgy lett végrehajtvá, hogy azok, kik nem voltak székelyek s az ellenség táborában ellentünk harczoltak, visszakapták elvett lovaik árát; de a haza szent ügye mellett harczolók elkobzott lovaik árából soha egyetlen fillért sem láttak.

A lótáp- és öltöny-alapra nézve is a hadügyministerium az erdélyi korlátnoksággal egyetértőleg, 1865. nov. 5-én 48,556. sz. alatt elrendelte, hogy azok tőkésített kamataikkal együtt a székely huszár-családoknak, mint tulajdonosoknak, késedelem nélkül adassanak ki. Tisztázó bizottságok szálltak ki; a végzárhatár időül kitű-

zött 1867. márczius végéig, a bejelentések mind megtörténtek; a kiosztási kulcs is meg lett állapítva: a midőn a magyar felelős ministerium vette át az ügyet a lebonyolítás e legvégső stadiumában.

Mindenki hitte, hogy nemzeti kormányunk sietni fog a nemzet harczosainak gyorsan megadni azon elégtételt és igazságot, mit még a provisorium, sőt a bécsi hadügyministerium sem tudott megtagadni; azonban az ily föltevés csak a számos csalódások számát szaporította, mert ezen alapok oly tengeri kigyóvá változtak át, a melyek minden választás alkalmával kecsesleg tűnnek fel a láthatáron, hogy választás után, — midőn szavazatszerzésre már szükség többé nincsen — csalfa délibábként tova tűnjenek.

A fusió kormánya e tactikában is excellált, mert átlátván, hogy a pusztá ígélet már hitelre nem talál, egy leiratában kimondotta, hogy ezen alapok a volt székely huszár-ezredek magán tulajdonát képezik; s kormány-biztost küldött ki 1876-ban, az illető családok összeírása, a kiosztás módozatainak megállapítására. A kiküldött már annyiszor s annyi helyen gyűjtötte össze az érdekelt családok megbizottjait, hogy azok körülbelől már jóformán előre elköltötték a kapandó összeget; s most végre oda lyukad ki a 10 évi huzavona, hogy amaz alapokat kölcsön czímén akarják visszaadni kétségbevonhatlan tulajdonosaiknak.

T. ház: Ez ügynek 10 éve át ily zug-procatori fogásokkal való elodázása, sem a nemzeti kormány méltóságával, sem a korona iránti

tisztelettel össze nem egyeztethető, mert miután a kormány jónak látta a korona kegyelmi tényével összeköttetésbe hozni ez ügyet, a folytonos halogatás, a magántulajdonnak ily módon való visszatartása, sem az alkotmányos fogalmakkal, sem az annyit fitogtatott loyaltitással össze nem egyeztethető.

Bátor vagyok azért a belügyér urhoz e tárgyban a következő interpellatiót intézni:

Interpellatio a belügyminister urhoz.

Tekintve, hogy a volt székely huszár-családok által összetett ügynevezett lőtáp- és öltöny-alap e családoknak kétségbekonhatlan magántulajdonát képezi, mit maga a bécsi hadügy-ministerium is 1865-ben elismert és a kezelése alatt állott alapoknak és tőkésített kamataiknak e családok közötti kiosztását elrendelte;

tekintve, hogy már a provisorium alatt ez alapok kiosztására minden előmunkálatok megtörténtek, s a felosztást csakis a közbejött alkotmányos alakulás szakította meg;

tekintve, hogy alkotmányos életünk 10 évi folyama alatt az egymást felváltó kormányaink folytonos ígéreteket tettek a kiosztás foganatosítására, a nélkül, hogy azt beváltották volna:

Kérdem az igen t. belügyér urat: szándékozik-e valahára ezen ügyet az igazság és méltányosságnak megfelelőleg elintézni s a lőtáp- és öltöny-alapot jogos tulajdonosaiknak: a volt székely huszár-családoknak feltétlenül és késedelem nélkül kiszolgáltatni?"

Az 1879-ik évi költségvetés általános tárgyalásakor.

(Február 18. 1879.)

T. ház! A költségvetés tárgyalása a törvényhozói működés egyik legfontosabbikát képezi minden alkotmányos országban; a nép megbízottjai és képviselői e működésükben két irányú kötelesség teljesítésére vannak hivatva; örködni tartoznak mindenképp az ország lakóinak érdekei felett. — Örködni tartoznak a felett, hogy az adózó honpolgárok túl ne terheltessenek, hogy csak feleslegüket adják az államszükségletek fedezésére; és másfelől örködni tartoznak a felett, hogy az államgazdászati rendszeres menetében meg ne akadjon; hogy rendelkezésére álljanak mindazon eszközök, melyek hivatása teljesítésére szükségesek!

De t. ház! e két irányú működés egy valóban alkotmányos országban összevágó szokott lenni, a mennyiben a cél csak egy lehet: a honpolgárok szabadságának, jólétének, szellemi és anyagi fejlődésének előmozdítása. Hisz e nélkül maga az állam is egy cél nélküli pusztá fogalom lenne; mert nagyszámú népnek nemzetté tömörülése, maga az alkotmány, a törvényhozás és az ennek kifolyását alkotó kormány, sőt maga az uralkodó is: mind csak eszközök, a népszabadság és jólét eszközzésére; hisz ha ez így nem lenne, akkor előnyösebb volna az egyes család-csoportoknak vadonban flüggetlenül való

létezése; akkor a szétbarangoló nomád beduinok állapota lenne azon eszménykép, a melyet a népeknek maguk elibe kellene tűzniök.

A fentebbiekből önként következik, hogy a honpolgárok milliói — kik az erősszítés nagy elvén csoportosultak egy nemzetté, — azért adják munkájuk gyümölcsének egy részecskéjét az államnak, vagyis azért fizetnek adót, hogy az által az állam képesítve legyen oly intézmények létesítésére, a melyek a népszabadság és boldogság talapzatát képezik. Valódi alkotmányos országban a honpolgárok által fizetett adó, kamatra kiadott oly tőke, a melyet az állam megsokszorozva ad vissza a honpolgároknak. Valódi alkotmányos országban az adóból és az ország más jövedelmeiből befolyó roppant összegeket a kormány és törvényhozás oly gyümölcsöző anyagi és szellemi befektetésekre fordítják, a melyek megsokszorozva az investició értékét, ezer meg ezer csatornán folynak vissza az adózók zsebeibe, jólétet és szellemi fejlődést idézve elő mindenhol.

Nálunk, fájdalom, a nemzet- és államgazdaszat ily öszhangzó, ily viszonylagos törekvését, hogy úgy mondjam, jótékony váltógazdaságát hiába keressük; nálunk az alkotmányosság alapjának sarkkövét is ki akarják fessegetni azok, kik eszközéül szolgálnak a legszánandóbb kizsákmánylási törekvésnek, a mely ez országot gyarmatának és az azt lakó népet rabszolgáinak tekinti. Nálunk a behajthatlanságig felesigázott adókból és az ország más jövedelmeiből vajmi kevés, napjainkban épen semmi se fordittatik

gyűmölesöző befektetésekre; az a 222 millió, mit évenként Magyarország népétől felesikarnak, legnagyobbbrészt kivándorol ez országból, hogy az egy más ország, és más nép jólétére, és emelkedésére fordíttassék; (*Igaz! Ugy van! balfelől*) a magyar nemzet verejtékes munkájáért más díjt és viszonzást nem kapván a nyomornál, a megélhetés föltételeinek megvonásánál, s az utolsó falat kenyerét, s utolsó párnáját is el kótyavetyélő adóexecutiók iszonyainál. (*Helyeslés a szélső balon.*)

T. ház! A költségvetéseinkben feltüntetett államgazdászatusunk a kifosztási rendszernek egy oly új találmányát képezi, melyre közösligyesekünk patenst kérhetnek; mert még soha a középkor legvadabb és legabsolutisticusabb századaiban sem tudták az ugynevezett anyaországok gyarmataikat akként kizsákmányolni és kifosztani, a mint azt Ausztia a dualismus révén Magyarországgal teszi. Mert még arra nem mutatott fel példát a népek élete, hogy egy ország 222 millió forintot felülmuló évi jövedelmének felét a társország által csinált, az ő érdekében szaporított államadósságok kamatjaiba fizesse oda; jövedelmének másik felét pedig egy oly hadsereg és hivatalnok-legio fizetésére és nyugdíjazására adja, mely hadsereg az alkotmányt és ország zászlóját nem ismeri; mely hadseregnek egyetlen káplárjával sem rendelkezik az ország, mely hadsereget a minket és a népszabadságot lelkeből gyűlölő soldateska ellentünk és érdekeink ellen bármikor felhasználhatja, mint a muszka titkos szövetségéből kifejlődött bosnyák kaland bizonyítja.

És a miként az általunk fizetett haderő, úgy a hivatalnok-legio is idegen érdekeknek áll szolgálatjára, mert választott és kinevezett hivatalnokaink legnagyobb részben az osztrák absolutismusi áramlathoz szegődött miniszterelnökünk és nem az ország szolgálatára vannak destinálva, azok a legszegényetesebb önkény: a Tisza-absolutismus támogatásában tüntetik ki magukat. A finánczhad pedig nem a mi kereskedelmünket, iparunkat védi, hanem az osztrák vámszerződés értelmében, a felett őrködik, nehogy Magyarország valamit osztrák közvetítés nélkül értéke-sítsen, és arra, hogy az osztrák nagy pipájából a jó magyar dohány ki ne fogyjon. (*Derűltség a szélső baloldalon.*)

És mit mondjak, t. ház! abnormis adórendszertünkről, a mely egyenesen a szabad zsákmányolás alapján nyugszik; a mely az adózók tervszerű tönkretételére iparkodik. Nem elég, t. ház, hogy e hon polgársága, adóképeességét tönkre tevő, magát a tőkét megtámadó, túlságos nagy adókkal van terhelve: hanem az adófelhajtás oly modorban történik, a mi az adózók tönkretételét vonja maga után, a nélkül, hogy legalább abból az államra némi haszon háramolna. Tudjuk azt, t. ház, hogy adóvégrehajtóink működése nem az adók felhajtására, hanem napdijaik szaporítására irányul. Látjuk azt, hogy az adóexecutiók százezrivel foganatosítottak, hogy a végrehajtással párosult kifosztás az adózó honpolgárok százezreit teszi földönfutókká, a nélkül, hogy az állam követelését megkapná; hogy néha csekély adóhátrálékért a családok ezreinek árvere-

zik el ingóságait, fekvősegeit, oly potom áron, hogy legtöbb esetben a végrehajtás költségei se kerülnek ki. Szomorúan tapasztaljuk, hogy a legpontosabb adófizetők sincsenek mentesítve az ily vexatorius megrohanástól, hogy az adókat kétszeresen, háromszorosan csikarják fel, hogy oly illetékeket, késedelmi kamatokat róvnak ki, a mikkel nem tartozik, hogy mindezt az állam uzsorás kamatokkal tetézi, és hogy minden fel-folyamodás czéltalan, mert a kizsákmányolt honpolgárnak soha igaza nincsen, szemben az önbíráskodó pénzügyi közegekkel.

Ez, t. ház, valódi ázsiai állapot; de 10 év óta az ország népe hiába panaszkodik, képviselői hiába interpellálnak; a kormány nem tudja, mert nem akarja ezen kifosztási rendszert megváltoztatni; úgy látszik, nem érkezik reá az adósságcsinálástól; pedig épen adósságcsinálási maníája ösztönözhetné arra, hogy az adózók fizetési képessége fenntartassék. Az adózók szándékos tönkretételétől óvakodni kellene a kormánynak, még akkor is, ha a honpolgárokat nem jogokkal felruházott lényeknek, hanem az állam igavonóinak tekinti; hisz még a vad népek is kimélni szokták teherhordó állataikat, ha nem humanitásból, de a szükségesség szempontjából. Időhiány itt nem lehet mentség, mert a törvényhozás tétlenül vesztegeti hónapokon át idejét, a kezdeményezni rest kormány indolentiája és csökönőssége miatt.

T. ház! Más országok törvényhozása a serény működésben, áldásos törvények alkotásában, üdvös intézkedések megtételében: a mi

törvényhozásunk a mit sem tévésben, sőt a mi ennél károsabb, a rossz művelésében tűnik ki. Ha visszatekintünk jelen országgyűlésünk négy havi működésére, a boszniai rablóhadjárat elnézésénél, az erre felhatalmazás nélkül elpazarolt 100 millió forint utólagos megszavazásánál s újabb 100 millió adósságcsinálásra adott felhatalmazásnál: más eredményt felmutatni nem tud; ezt pedig senki a házára nézve tüdvös működésnek tartani nem fogja.

Más országok törvényhozása működését pénzügyi- s más reformokkal; a mi törvényhozásunk adósságcsinálással kezdette meg. Négy hónapja, hogy a t. ház együtt van, ez idő alatt mesterileg oldotta meg a kormány azon problémát, hogy miként lehet a drága időt vétkesen pazaroltatni oly módon, hogy a munkásságnak látszata megőve legyen.

A magyar törvényhozás munka-programmja a fusió létrejötté óta káros szerződések és egyezmények megkötésében, megkésve beterjesztett, deficitekben annál gazdagabb költségvetések leírásában, és adósságoknak adósságokra halmozásában határozódik meg. Ezer teendője volna ez országgyűlésnek; fokozott tevékenységgel kellene három évtized mulasztásait helyreépíteni, belügyeink terén mindent reformálni, mindent újra kellene alkotni; az 1848-ban vérünkkel lerakott alapokon egész államéletünket democraticus irányban kellene fejlesztenünk; de a kormány, mely a közgazdasági és külügyi kérdésekben feladta hazánk érdekeit, s idegen parancsszónak hódolt: a belügyi kérdésekben sem csinál

semmit, mert reactionarus iránynak hódolván, ez égető kérdéseket nem akarja egy szabadságért lelkesülő nép és a kor igényei szerint megoldani és így inkább semmit sem terjeszt elő, mintsem a nemzet érzelmeivel összhangzót terjesztszen elő. Ott van a trónbeszédben többszörösen hangoztatott főrendiház reformja, a vallás-szabadság, a Deák Ferencz által vég-hagyományként hangoztatott kötelező polgári házasság, árva- és szegény-ügy, czélszerű adó-rendszer megállapítása, s száz meg száz sürgős, elodázhatlan teendő, melyek mind a feledékenységg homályába vesznek; de ezek helyett siet a kormány megalkotni a közösügyek érinthetlenségét biztosító büntető codexet és a rendőrtörvényt, melyek türhetlen helyzetünk békóit szorosabbá vonják s melyek leplezett absolutismusok fenntartását biztosítják. Sietett megalkotni a közös bank- és vámszerződést, melyek évi 60 millió jövedelemtől fosztják meg hazánkat. Siet megszavaztatni a nemzetellenes boszniai merénylet roppant költségeit, melyek pénzügyeink rendezését lehetlenítik, siet halomra csinálni az adósságokat, melyeket a kimerült nemzet visszafizetni képtelen.

Ily eljárás után kívánja e kormány, hogy az ország törvényhozása szemfényvesztő költségvetését elfogadja s az ország jövedelmeinek felhajtására és elköltésére a felhatalmazást megadja. Hisz ez, t. ház, oly eljárás lenne, mintha a magyar példabeszéd szerint a kecskére biznók a káposzta őrzését; hisz ezen előttünk fekvő költségvetés oly megdöbbentő képét tárja fel a

mi kétségbeejtő helyzetünknek, a mi reménytelen jövőnknek, hogy minden hazáját szerető képviselőnek vissza kell riadnia az igenlő szavazattól, mely őt is bűnrészesévé tenné a haza elleni vétkes merényletnek.

Türelemesebb, engedelmesebb, elnézőbb és a kormány vétkeit szépítőbb vizsgáló testület még soha sem létezett, a mi jelenlegi pénzügyi bizottságunknál; a kormány odaadóbb védő ügyvédet annak előadójánál találni nem tudna; az képes lenne a nap világító hatását is megtagadni, csak hogy a kormány eljárásait igazolja: és még ezen bizottság is kénytelen bevallani, hogy költségvetésünk egy 30 milliós oly állandó deficitteel bír, a melyet a mostani financiai eszközökkel leszállítani, melyet az ország jövedelmeiből fedezni nem lehet. De hát egy ily permanens deficitteel fenn tud-e egy állam állani? Pedig a pénzügyi bizottságnak ezen bevallása nem tűnteti fel helyzetünk tarthatatlanságát egész nagyságában, mert miután az adók emelése képtelenség, mi deficitteinket csak kölcsönből fedezhetjük, e kölcsönök kamatai azt évente fokozni fogják. E mellett kifelelte a bizottság a számításból azt, hogy a boszniai hadjáratnak drága kölcsönrel fedezett költségei évenként 4—5 millió kamatteherrel, a boszniai adminisztráció legalább egy ennyi ráfizetéssel fogják budgetünket terhelni. Elfelelte fölemlíteni, hogy e folytatni elhatározott rablóhadjárat új hadi költségekkel és így új adósságesinálással fenyeget; mit — ha Isten e jelen kormány nyal veri meg továbbra is e nemzetet — el nem kerülhetünk. Ezek

számbavételével jövőben a mi permanens deficitünk legalább 10 millióval fog évente szaporodni. T. ház! Ily költségvetést előterjeszteni, ily költségvetést megszavazásra ajánlani, ily kormányt támogatni: csak azok képesek, a kik magok után az özönvizet hiszik eljövendőnek, kik e nemzet létele és jövője iránt minden érdeklődést kiirtottak keblükből. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Igazolásul azt hozzák fel, hogy a deficit a fusió előtt nagyobb volt; pedig ez csak szemkápráztató fogás, mert nem szabad számításon kívül hagynunk azt, hogy azóta az adókat és az ország jövedelmeit vagy 30 millióval emelték.

Ministerelnök ur azt mondá a multkor, hogy a pénzügyi helyzetet nem ő rontotta meg, hanem már megrontva találta, s hogy az újabb kölcsönök, korábban csinált adósságok következményei. Nem védem én a korábbi kormányok rossz gazdálkodását, kárhoztattam akkor is, s kárhoztatom most is; de ha igazságosak akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy a korábbi kormányok ha adósságokat csináltak, befektetéseket is tettek vasutakba, Dunaszabályozásba, építkezésekbe, a főváros szépítésére, és szellemi téren is a nép- és más iskolákba; de önök mit sem építenek, csak rombolnak; önök megvonják a nevelésügytől még azon szegyenletesen csekély segélyt is, mit amazok juttattak, önök befektetéseket csak Boszniába tesznek, melyek csak mérges gyümölcsöket fognak a mi és utódaink számára teremni.

A fusió kormánya létjogosultságát pénzügyeink rendezésének elkerülhetlenségében kereste; ezzel indokolták az akkori szédelgők elvfeledésüket. Mindannyian jól emlékszünk az akkori bámulatós Flankenbewegung igazolására, mindnyájunknak élénk emlékezetében van az akkori pénzügyminister ur biztosítása, miszerint 4—5 év alatt államunk háztartása rendezve, a deficitok költségvetéseinkből eltüntetve lesznek. Ő ezt a meggyőződés oly meleg hangján adta elő, hogy jóhiszeműségét annak lehetősége iránt kétségbevonunk nem lehet, nem szabad. És, t. ház, semmi úgy el nem ítéli e kormányt mint az, hogy azon pénzügyminister, ki fiatal lelke egész lelkesedésével fogott pénzügyeink rendezéséhez, elvégre is kénytelen volt belátni, hogy az önök tékozlása, az önök kalandos külügyi politikája mellett a rendezés lehetetlen. Ő megtört lélekkel vonult vissza, hogy a történelem és a nemzet vádját elhárítsa magától. Ha ő, ki oly optimistius nézettel birt, ki oly bizalomteljesen fogott a munkához, elvégre is kénytelen volt reményvesztetten visszavonulni s a bűnösségben való solidaritást önökkel megtagadni és ez által önök felett pálczáat törni; miként tudhatnók a bizalomnak csak egyetlen szikráját is táplálni keblünkben mi, kik már akkor előre láttuk és megjósoltuk a politikai erkölestelenségnek gyászos következményeit; mi, kik előre bekövetkezendőknek jeleztük mindazon csapásokat, a melyek reánk özönlének s melyek vészterhes viharra verődnek össze hazánk borus ege felett. Vajha a lecsapó villám csak azokat zúzná el, kik mind ezt elő-

idézték, s megkimélné e nemzetet, a mely legfőlebb türelme és jóhiszemősége által lett bűnrészesé.

Most a t. ház kegyes engedelmével még csak néhány rövid észrevételt teszek a tegnapi elmondottakra nézve. A mi előadó urat illeti, az ő nem sokat mondó ajánló beszédét meggyengítette Simonyi Ernő t. barátom; a mit előadó ur vigasztalóul ígért, az nekem nem nyújtott vigaszt; mert az enyhítő körülményeket annyi ha-tól feltételezte, annyi esetlegességtől tette függővé, hogy azokra sem lehet semmit adni.

Arra, hogy kormányunk a culturalis igényeknek is áldoz, legyen elég azon ellenvetést tennem, hogy ott, a hol 3000 iskolánélküli község van s a népnevelésre mégis az állam bevételeinek mintegy fél százalékát fordítják: ott culturalis igények kielégítéséről pirulás nélkül szólni nem lehet.

Pénzügyminister ur maga is bevallja, hogy a jövedelemfokozat a fusionalis aerában 30.800,000 forintot tesz; ezen kimutatás itéli el leginkább a kormány gazdálkodását; mert azt tanúsítja, hogy mi ok nélkül fokozzuk jövedelmeinket, azért deficitünk nem hogy apadna, hanem növekedik. Hisz ily jövedelemfokozat mellett ma már deficit nélküli költségvetéssel kellene szemben állanunk. Pénzügyminister ur maga is azt mondja, hogy a boszniai hadjárat nélkül ma már pénzügyeink rendezve lennének; de hát miért mentek be a nemzet és a törvényhozás nyílt ellenzése daczára, ezen kalandos vállalatba, mely nemcsak pénzügyeink rendezését zavarta meg, hanem oly

bonyodalmakba s oly államszervezeti válságba sodort, hogy abból vajmi nehéz lesz a kibontakozás.

Az a mit pénzügyminister ur a deficitiek fedezését érdeklőleg kilátásba helyezett: a boszniai költségek minimumra szorítása, vasutak csoportosítása, bélyegtörvény, indirect adók szervezése, mind pium desiderium; marad tehát az általa javalt módokból kettő: az államjavak eladása és a hitel mérsékelt igénybevétele. No ehhez nem kell nagy financztudomány, mert az ősi birtokot eladni és adósságot csinálni: ahhoz minden gavallér, sőt közönséges tékozló is ért.

Reflectálnom kell még a közvetlenül előtttem felszólalt Máriássy Sándor képviselő ur beszédére. A képviselő ur oly kegyes, hogy nem vonja kétségbe az ellenzék eljárásának jóhiszeműségét; de annak szenvedélyes, mint kifejezé magát, beteges ingerültségből származó, ideges megtámadásai, politikai erkölestelenség s pénzügyi bukás minduntalan való emlegetése: megrontja hitelünket, eltéríti tőlünk a külföld bizalmát, közgazdászatusunk fejlődését megakasztja stb.

Azután beszélt idegrendítésről; a boszniai occupatiót politikai eszélyesség parancsolta eljárásnak nevezte, a pestist és kísérteteket a kormány igazolására sorompóba léptette. Végre pedig minden államtudománya és mentő gondolata az európai hitelben összpontosult, s azzal vigasztalta magát, hogy a külföld hitelképességünket nem az ellenzéki szónokok beszédei után ítéli meg.

T. ház! el kell ismernem, hogy a t. képviselő ur beszéde idegrendítő hatást idézett elő,

a mennyiben a mosolygási szerveknek is vannak idegei; de megengedjen a t. képviselő ur, hogy oly magyar államférfint, a ki a boszniai foglaltságot dicsőíti; a ki az európai hitel kifogyhatlanságában keresi pénzügyeink rendezésének panaceáját, én részemről állapotaink megítélésére illetékesnek nem tarthatok.

Az ellenzék elleni idegrázó támadása pedig a farkas és a bányász meséjét juttatja eszembe; mert bizonynyal nem mi zavarjuk meg hiteltünknek eddig vígan csergedezett csermelyét, a kik takarékoskosságot, a kik az állam jövedelmeinek benntartását, kik hadseregünknek a hazában való felszerelését hirdetjük, kik az önálló bank és vámterületet követeltük, kik az adósságoknak adósságokra halmozását elleneztek: hanem azok, kik a hitel csermelyét oly bőven merítették, hogy már most fenekének iszapját is felkavarják. Ezért jön hozzánk lentebb állókhoz az egykor kristálytiszt csermely vize zavarosan, de azt önök zavarták fel, s nem is tisztul az meg, míg önök ott fenn a zavarosan halászhatnak. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Aztán fehér lepelbe burkolt kisérteteket idézett elő; már keresték szemeink Ördög Robert ballet jelenetét, midőn koporsókból kiemelkedő fehér leplek kisértetek Terpsichore tetszetős alakjaivá varázsoltatnak át, görögtűz fényénél. Ha én a t. képviselő ur beszédjét megtestesíteni tudnám s azt egy fehér lepelben választói elébe állíthatnám: az bizonynyal oly kisértet lenne, melytől választói idegrendülten futamodnának,

szét, kiáltva: „ments meg uram minket!” (*Derült-ség balfelől.*)

A t. képviselő ur felfogását oly bibliai ártatlanság jellemzi, és oly keresztényi erény, melyért a bibliában a mennyeknek országa ígértetik. El is nyeri azt, mert megérdemli; hanem nem óhajtom, hogy saját gazdaságában alkalmazza azon elveket, melyeket államgazdaságtunkban helyesel, mert akkor hamar eljutna oda, hova államunkat a fusio kísértetei ragadják: a kikerülhetlen tönkhöz.

A mi már most a beterjesztett javaslatokat illeti, a pénzügyi bizottságnak sem ajánlatához, sem javaslataihoz nem járulhatok, mert úgy indokolása, mint határozati javaslatai oly semmit mondók, oly tág értelműek, a kormány mulasztásaira oly tág kibuvó ajtókat hagyók: hogy én azokat a törvényhozás komolyságával és méltóságával összeegyeztethetetlennek s így elfogadhatlannak ítélem; de lelkem teljes meggyőződésével csatlakozom a Simonyi Ernő képviselőtársam által beterjesztett határozati javaslathoz. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ez azonban nem zárja ki azt, hogy ne méltányoljam a b. Simonyi Lajos által beterjesztett határozati javaslatot is, mert én igen természetesnek találom, hogy akkor, a midőn a kormány egyáltalában semminemű pénzügyi programot be nem terjeszt, de sőt még csak tájékoztatást sem nyújt arra nézve, hogy pénzügyi nyomorainkat miként véli enyhíteni, deficitünket fedezni, s jövőben korlátozni: akkor a törvényhozásnak közvetlenül kell ezekről meggyőződést

szerezni, a baj elhárítása iránt intézkedni, azt pedig a t. ház csak bizottság, vagy bizottságok kiküldése által eszközölheti. Én tehát ily bizottságok kiküldését helyeslem azon feltevésben, hogy azokban pártunk is kellő arányban lesz képviselve, hogy ott alkalmunk legyen kifejtetni nézeteinket, és azon szent meggyőződésünket, miszerint pénzügyeinket rendezni másként lehetetlen, mint hogy hazánk visszanyerje teljes függetlenségét és államiságát, önrendelkezési jogát a had-, pénz- és nemzetgazdasági ügyekben, mert e nélkül minden kísérlet hasztalan, mert a közös-ügyes alapon bármilyen kormány is a nemzetet a rohamos hanyatlásban fel nem tartóztathatja, pénzügyeit nem rendezheti, miután a közös-ügyes alapon ez merő lehetetlenség.

A kormány alig tudhatná észszerűleg és a nélkül, hogy önmagával ellentétbe ne jöjjön, ily bizottságok kiküldését ellenezni, hisz épen vezér-férfiai kardoskodtak 1873-ban leginkább egy hasonló bizottság kiküldése mellett; pedig akkor a helyzet korántsem volt oly bonyolult és oly kétségbeejtő mint most. Én tehát a Simonyi Lajos indítványát elfogadom; de a költségvetési előirányzatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául, hanem csatlakozom Simonyi Ernő határozati javaslatához. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

A fiumei költségvetés tárgyalásakor.

(Márczius 3. 1869.)

T. ház! Hogy Csernátony képviselő ur védő Fiumét, az természetes, miután képviselője; azonban mint képviselőjétől épen azt várjuk, és azt hiszem, választói is azt várják, hogy az ottani érdekeket, nem pedig a kormány hibáit védje.

Azt mondja a t. képviselő ur, hogy itt vádhalmoz hozatik fel Fiume ellen. Fiume ellen itt senki vádat nem emelt, mert Fiume népe teljes rokonszenvünket, szeretetünket bírja, hanem vádolta itt Ugron Gábor t. képviselőtársam az ott uralkodó hivatalnoki anarchiát.

A t. képviselő ur lelkesedik, a mint egykor lelkesedett az ország is azon jelszó iránt: „Tengerre magyar!“ Azonban ezen jelszónak nem tesznek eleget azzal a mostani állapottal, a midőn a tengerre készülő magyar ifjak hiába készülnek tengerészetre, hiába tanulnak, mert ott alkalmazást nem nyernek, hanem visszaküldetnek.

Azt mondja Csernátony t. képviselő ur, hogy Fiume népe, a hűség mintaképe. Tudjuk azt, és mi nagyra becsüljük Fiume népének hűségét, ragaszkodását; de az ottani hivatalnoki kar minden ízében államellenes.

Azt mondta a t. képviselő ur és a tisztelt miniszterelnök ur is, hogy személyesen győződjek meg valaki az ottani állapotokról és azután beszéljen.

Ugron Gábor t. képviselőtársam személyesen volt ott és személyesen győződött meg; magam is igen nagy mennyiségű levelet és felvilágosítást kaptam az ottani visszaélésekről, a melyek szerint ott a magyar érdekek és magyar személyek üldöztetnek.

Igen nagy áldozatot hozott Magyarország Fiume emelésére. Ezen áldozatot bizonynyal senkisem sajnálja, mert tudjuk, hogy azon befektetések meghoznák a maguk gyümölcsét, ha a kormány mindent el nem követne arra, hogy ezen áldozatok gyümölcstelenekké váljanak.

Mert, t. ház, a triesti Lloydnek adott subventió nem egyéb, mint a fiumei befektetések gyümölcstelenné tétele. Azt mondja a miniszterelnök ur, hogy a fiumei tanulók Grácba és Prágába nem a magyar vagy olasz nyelvet tanulni mennek. Igaz, hanem odamennek, hogy megtanulják a német nyelvet. Szerintem, odamennek, hogy a német törvényeket megtanulják, mert különben Fiumében alkalmazást nem nyernek. A fiumei nép ragaszkodik hozzánk és óhajt magyar lenni. De ha azon költséges apparatus: a kormányzóság, a fiumei nép őszinte ragaszkodása és magyarul tanulni akarása mellett 12 év alatt nem tudott más eredményt felmutatni, minthogy egy ellenséges állást elfoglaló áramlatnak mindenütt tért nyisson, akkor az a kormányzóság hivatását nem tölti be. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A t. előadó ur a pazarlás vádja ellen azzal védi a költségvetést, hogy az ellen eddig senkisem szólalt fel. De ha látjuk azon tisztí pót-

lékokat, melyeket Ugron képviselőtársam egyenként érintett, ha látjuk, hogy a fiumei kormányzó fizetése a tiszti pótlékkal együtt felmegy 10,000 frtra, a mi csaknem ministeri fizetés: akkor oly pazarlás folyik ottan, a melyből a jelen viszonyok között bizonyosan lehetne és kellene is megtakarításokat tenni.

Én a költséget, melyet Fiuméra adunk, még ha nagyobb lenne, sem ellenezném, ha meg volnék győződve, hogy az Fiume és a magyar állam érdekében költetik el. Eddig ennek az ellenkezője történt, azért ha nem ellenzem is ezen költségnek megszavazását jelenleg, mégis csatlakozom Szederkényi t. képviselőtársam indítványához, hogy jövőre Fiume irányában tisztábban lássunk és a magyar érdekek ottan istápol tassanak. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

Az adóhivatalok költségvetésénél, felelet Szeberényi Andor támadására.

(Márczius 4. 1879.)

T. ház! a pénzügyminister ur ressortjához tartozó adórendszerre vonatkozólag vagyok bátor néhány rövid észrevételt tenni. *(Halljuk!)*

T. ház! A költségvetés általános vitájánál is érintém adórendszerünk tarthatatlanságát, érintém azt, hogy az adófelhajtás a minél több végrehajtási költséget kiérdemelni akaró végrehajtók tizezeivel, a kizsárolásra van fektetve. Érintém, hogy ezer meg ezer családnak árverezik el potom áron ingóságait, igen gyakran fekvőségeit a nélkül.

hogy az állam követeléséhez jutna, mert legtöbb esetben a befolyó összegeket fölemésztik a végrehajtásnak mi állami hasznot sem hajtó költségei. (*Ugy van! Ugy van! a baloldalon és a szélsőbalon.*) Kikeltem az állam által az adófizetőkkel szemben gyakorolt uzsoráskodás ellen; megróttam azt, hogy a pontos adófizetőket is gyakran kétszeres, háromszoros adóval terhelik, s jogtalan illetékekkel nyomorgatják, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) s mindezen visszaéléseket bátor voltam Ázsiába illőknek találni.

Meg is lakoltam érte, mert Szeberényi Andor képviselő ur nemes haragra gerjedve, meg is tett engem azonnal ázsiaiinak. Nem is tiltakozom ez ellen, mert Ázsia a mi ős hazánk még a biblia értelmezése szerint is; sőt nem fogok ily ázsiai minőségemben hálátlan lenni irányában, s alkalomszerűleg ajánlani fogom a számár—kándi nagyon jövedelmező főimámságra, melylyel birói functió is lévén egybekötve, majd ítélhet elevenek és holtak felett. (*Élénk, hosszas derűltég.*)

Láng Lajos ur nagyon bölcsen kimutatta szemenszedett statistikai adatokkal, hogy a mi adóterhünk kedvezőleg arányul más országok adóterheivel. A statistikai adatok csoportosításából lehet ugyan furcsábbnál furcsább eredményeket felmutatni, hanem azok viszonylagos értékkel birnak, s bár távol van tőlem, hogy Láng ur adatait kétségbe vonjam, mégis bátor vagyok megjegyezni, hogy más országokban épen az állam által az adóból tett befektetések, még pedig anyagi és szellemi befektetések eredményezik azt, hogy az ottani földnek holdja 50—100 frt, sőt

több jövedelmet is behajt, míg nálunk átlagosan egy hold tiszta jövedelmét alig tehetjük 5 frtra. Más országokban az állam mindent elkövet arra, hogy a hazai ipar és kereskedelem felvirágozzék; nálunk a bank- és vámszerződéssel mindent megtettek arra, hogy a hazai ipar és kereskedelem még csak ne is tengődhessék. A Lloydnak adott subventió által pedig mindent elkövettek arra, hogy az orosz gabna által a mi gabnánk versenyképességét megöljék. Im, ezek is statisztikai adatok, a melyekből Láng képviselő ur megítélheti, hogy más országok adózói — kiket az állam mindenben támogat — nagyobb adót is könnyen megfizethetnek, míg a mi — kormánya által eltaszított — népünk annyira kimerült, hogy a kevés alatt is összeroskad.

Boldog a költő, ki a képzelet világában tud magának tetszetős állapotokat elővarázsolni. Jókai képviselő ur boldognak mondja népünket másokhoz viszonyítva, mert ha nagy adót fizet, s pénze nincsen is: van legalább mit ennie s jól táplálkozik. Én úgy látom, hogy a képviselő ur rég nem fordult meg a nép között, vagy csak valamely ünnepélyek, vagy talán csak választások alkalmával látta, a mikor sok helytt jól szoktak táplálkozni az engedelmes szavazók; hanem elhiheti a képviselő ur, hogy népünk már nem táplálkozik többé; a húst, kenyeret csak hírből ismeri, s krumplin s puliszkán tengeti életét, mert gabonáját alig aratta le, viszik az adó-executorok, még vetőmagot sem hagyva.

Ha valaki fáradságot venne magának összeírni azon százezereket, kiket az adóexecutiók

földönfutókká, proletáriusokká tettek, ha valaki statisztikai táblázatát állítaná össze azon ezer meg ezer öngyilkosnak, kiket a meg nem élhetés, az adó, a vám- és bankszerződés által előidézett nyomor és tületpangás a halálba kerget, oh az iszonyatos egy statistika lenne, mely Láng ur csillogó statisztikai adatait és Jókai ur rózsaszínű ábrándjait kebelrendítőleg czáfolná meg.

T. ház! Törvényhozásunk egyik legfontosabb és legstürgösebb teendőjét adórendszerünk reformálása képezi, azonban azon az eddig követett mód és rendszer szerint nem segítünk; hisz adótörvények betérjesztésében nem hogy hiány lett volna, hanem azoknak még igen nagy bőségében voltunk; a múlt 3 év alatt összesen 23 adótörvény lett tárgyalva; de azok nem tisztázták, hanem csak súlyosbíták a helyzetet, mert e törvények mindenike egy csavart képez azon iszonyú gépezetben, mely végig gázol e hazán, fiainak százazezeit tiporja le s teszi koldusokká.

Nekünk nem a kezelő közegek szaporítására, nem a felhajthatlan adók embertelen felcsikarására, a fizetni képtelen honpolgárokat politikai páriákká degradáló törvényekre van szükségünk. Nekünk egész adórendszerünket kell megváltoztatni, mert az absolutismustól átvett azon adórendszer, mely adókulcsul a pótlékok pótlékait állítja elő, s melyet a fusió kormánya a pótlékok pótlékainak új pótlékaival cziczomázott fel, egy oly zűrt, egy oly zavart idéz elő, a melyen sem az adókezelők, sem az adófizetők eligazodni nem tudnak. Ma széles Magyarországon senki sem tudja, hogy jogosan mennyi adó-

val tartozik, kiróvnak tetszés és szeszély szerint a mennyit akarnak s neki okoskodás nélkül fizetni kell.

Fülkérem tehát pénzügyminister urat, hogy ne kövesse elődei példáját, a kik az absolutismus rossz rendszerét csak toldozni, foldozni igyekeztek, hanem fogjon merész kezekkel egész adórendszerünk átalakításához; mert itt a baj olyan mélyen rejlő, hogy az elődei által is jogtalanul és méltatlanul használt munkásságra és takarékoszágra serkentés által segíteni nem lehet. Külön javaslatot nem terjesztek be, miután a pénzügyi bizottság is ily értelmű határozata el van fogadva; csak arra kérem, hogy az őszre ígért adórendszert ne a mostani mintára kaptázza, hanem hazai szokásaink és viszonyainkhoz mérten egészen új alapokra fektesse. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az államnyomda költségvetésének tárgyalásakor.

(Márczius 7. 1879.)

T. ház! Én az államnyomdát eddig is kiváló figyelemben részesítettem, most se mellőzhetem azt a következetlenség vádjá nélkül.

Nem akarom, t. ház, kétségbe vonni ezen intézet szükségességét, bár megvallom, hogy mióta az önálló bank feladatott s a közüstígyes bankók Bécsben állittatnak ki, az államnyomda hivatása igen nagy mérvben csökkent. Nem tagadom azt sem, hogy ama nyomda szépen be-

rendezett jeles intézet; de ilyen maradna akkor is, ha nem lenne oly nagy hivatalnoki apparátussal ellátva; mert én sohasem tudtam megérteni, s ma sem értem, hogy 40—50 szedő miért szükségel 62 személyből álló hivatalnoki, kezelő és szolgaszemélyzetet, kiknek évi fizetése 59,373 frtra rüg; még kevésbé értem, hogy az ott alkalmazott hivatalnoksereg fölé miért kell még egy felügyelő-bizottságot helyezni 10,500 frt évi díjazással, a midőn a felvigyázatot a pénzügy-ministerium maga gyakorolhatja számvevőszéke, vagy más közege által.

Itt tehát csak a személyi járandóságoknál legalább is 60,000 frt lenne meggazdálkodható; mert a felügyelő bizottságra vesztegetett 10,500 forint túlságosan elégséges a hivatalnokok, kezelő és szolgaszemélyzet fizetésére, miután nem létezik oly nyomda hazánkban, a mely e czímen ennél többet adna ki, holott az állam-nyomdánál nagyobb és terjedtebb üzletkörrel bíró nyomda itt a fővárosban is van egynéhány.

Más alkalmakkal mindig indítványba hoztam az itt czéltalanul kidobott 60,000 frt törlését; természetes, hogy nagyon is indokolt indítványom mindig leszavaztatott, mivel a tisztelt képviselő urak nem vették maguknak azon csekély fáradságot, hogy az államnyomda költségvetését behatóbban tanulmányozzák; mert különben lehetetlennek tartom, hogy ezen tékozlásra oly könnyűszerűleg ráűtötték volna a pecsétet.

Ily értelmű indítványomra hasonló okból hasonló sors várna most is, a miért most nem is teszek törlési indítványt, de már csak lelki-

ismeretem megnyugtatósáért sem tehetem, hogy kötelességszerűleg rá ne mutassak az itt folytatott pazarlásra, teszem azt most, s tenni fogom jövőben is mindaddig, míg a viszonyaink közt nagyon is indokolt megtakarításokat eszközölve nem látom.

Van, t. ház, az államnyomdának egy osztálya, a melyre nézve szintén vannak észrevételeim; ez a térkép-osztály, hol 12 személy van alkalmazva 13,000 frt fizetés és járulékkal, a mint azt a t. képviselő urak, a pénzügyminis-terium költségvetése 273. lapján részletezve megtalálják. Ezen fizetés a lefolyt 12 év alatt 156,000 frtot tesz ki; de hogy e nagy összegért miféle térképeket állítottak elő, azt én felfedezni nem tudom, hanem azt igenis tudom, hogy ily költséges térképi intézet mellett Magyarország ma sem rendelkezik jó térképpel, ha valaki ilyet akar szerezni, akkor a Generalstab német szövegű térképéhez kénytelen folyamodni, a melyet azonban csak különös protectió útján szerezhet meg.

El kell ismernem, hogy az egyike a legkitűnőbb térképeknek, bár azon hiányban szenved, hogy a nyelvünket nem értő mérnökkari tiszték a hely, sőt néha a helységneveket is elferdíteték és germanizálták; de e hiány könnyen kiigazítható, s e térkép az államnyomdában rendelkezésre álló jeles térképészek által könnyen lemásolható és magyarítható lenne; nem is hiszem, hogy ezen közös költségen készült jeles térképnek ily módon való felhasználása elé valaki akadályokat akarna és merne gördíteni.

Felhívom tehát a pénzügyminister ur figyelmét ezen alig nélkülözhető hiány pótlására, mert nagyon is méltányos lenne, hogy a térképosztályra kiadott nagy összegeknek hazánk gyakorlati hasznát is élvezze. Ajánlom ezen figyelemztetésemet a t. pénzügyminister ur pártfogásába, valamint felkérem arra is, hogy legalább jövőre az államnyomdánál eszközölhető megtakarításokat hozza javaslatba, mert fájdalom, nálunk olyanok parlamenti viszonyaink, hogy csak ministeri kezdeményezés vezethet eredményhez.

Az államjavak elvesztegetéséről.

(Március 7. 1879.)

T. ház! az államjavak eladásából mintegy 9 millió bevétel van előirányozva, a miből e jelen évre, a pénzügyi bizottság türlése után 1.200,000 forint esik. Nem akarom én itt vitatni, hogy e tétel a költségvetés realitásának mily nagy mértékben esik rovására, ha meggondoljuk, — hogy ezen eladásra már régebben kifizített javaknak, vagy legalább azok nagyobb részeinek nem akadt vevője, holott azok legnagyobb része botrányosan olcsó becsárban van felvéve. De ha a költségvetés megbízhatlanságát ez alkalommal nem fejtegetem is: lehetetlen, hogy fel ne szólaljak és fel ne jajduljak az államjavaknak ily apránkénti, mondhatnám alatomos elvesztegetése ellen; hisz ha a kormány három évenként 9 millió értékű államvagyonra a

most nagyon is leszorított áron elveszteget: akkor egyszer csak arra ébred az ország, hogy ezred éven át megtartott és gyarapított államjavai mind eltékozoltattak.

Sokan úgy okoskodnak, hogy az államjavak keveset jövedelmezvén, azok értéke gyümölcsözőbben felhasználható lenne, s ezzel vélik indokolni azok eladását. Elismerem, hogy keveset jövedelmeznek; de ennek oka a rossz és lelkiismeretlen kezelés, s azon bérletek, melyeknek botrányai nagyon sensatiós könyv írására nyújthatnának gazdag anyagot.

Azt is elismerem, hogy az államjavak némely félreeső részeinek eladásából befolyható összegek gyümölcsözőbb befektetésekre lehetnének felhasználhatók; de a mi kormányunk ez idő szerint befektetéseit csak Boszniába teszi, melynek csak közlekedési eszközeire mintegy 6 milliót költött eddig el; míg mi itthon sártengerben úszunk, s az árvizek egész vidékeket tesznek tönkre. Ily befektetésekre én mit sem szavazhatok meg, s azért az eladásra kitűzött államjavak elfecsérlését ellenzem, és e tétel megszavazásához nem járulhatok. *(Helyeslés balfelél.)*

A székely törvényhatóságoknak a kis üstökkel való pálinkafőzés engedélyezésére vonatkozó kérvényeinek tárgyalásakor.

(Márczius 8. 1879.)

T. ház! Az Ugron Ákos képviselőtársam által benyújtott indítványt én készségesen magamévá teszem, s azt kész vagyok szavazatommal támogatni, gyenge szavaimmal védelmezni.

Ugy vélekednek talán sokan, hogy ez speciális helyi érdekeket karol fel, hogy az kedvezményeket akar egyes terület lakóinak számára kieszközölni; pedig higgyék el t. képviselő urak, hogy ha valaha volt kérdés, a mely általános érdekű volt: úgy ez bizonyynyal ilyen; mert a baza keleti határszélén őrtálló székelységnek életképes állapotban való megtartása, a kivándorlás általi fogyásának meggátlása: ma inkább, mint valaha, egyetemleges érdekét képezi a magyar hazának; mert a vihar tompa moraja vést jóslólag zúg; oly idők előestéjén állunk, tiszt. ház, a midőn a határt ezredéven át védett székelynek erős karjára és hősiességére e haza biztonsága szempontjából nagyon is szükségünk lesz. A hódítás útját felnyitá keletről a bosnyák politika; vigyázzunk, hogy az örök löpora szárazon tartsassék.

De fontos ez indítvány nemzetgazdászati és államgazdászati szempontból is, mert az adózók

adókéességének és jólétének emelése és fokozása: az állam jövedelmeinek biztosításával és fokozásával azonos, az államgazdászati fejlődésnek egyedüli emeltyűjét a nemzetgazdászati virágzása képezvén. Ebből önkényt következik, hogy a honpolgárok elszegényedése és kimerültsége természetesen az államgazdászati tönkrejutását vonja maga után.

T. ház! Alkotmányos életünk új berendezésekor szem előtt is tartotta a törvényhozás bölcsesége e nagy nemzetgazdászati irányelvet; az akkori törvényhozók átlátták, hogy az őrt álló székelység fenntartása hazai érdek; átlátták, hogy ama túlnépes kopár vidéken, hol minden mívelhető négyszög-mérföldre 7—8000 lakos esik, hol egy családra átlagosan alig jut pár hold föld: gondoskodni kell oly mellékkeresetforrások nyitására, melyek lehetővé tegyék ama népecske megélhetését, melyek azt az állam iránti tartozásainak teljesítésére képesítsék. Ez volt oka annak, hogy a marhatenyésztés, mint hivatásszerű mellékkereset mód, elősegítése céljából 1868-ban a törvényhozás a kisüsttel való pálinkafőzést 2 frt díjfizetés mellett a székelyföld lakóinak engedélyezte.

Az ok, a mely ama kivételes intézkedést szükségessé tette, ma még inkább előtérbe nyomul, mint akkor, mert a vasutaknak más irányban vezetése és a romániai szerződés az ottan termelt gabna értékesítését ma már csaknem lehetleníti; minek következtében a pauperismus a székelyföldön oly mérveket ültött, hogy a föld értéke negyedrésze súlyedt alá, a marha-állomány

felényire olvadt le. Ha már most a kis üsttel való főzéstől, a marhatenyésztés e főfeltételétől is megfosztjuk ama szegény népet: akkor nagyon is rövid időn be fog következni a tömeges kivándorlás elkerülhetlen kényszerhelyzete és azon sajnós állapot, hogy az itthon maradók is állam iránti kötelmeik teljesítésére képtelenné válnak, mert a főkélyesített adóprés sem fog sajtolhatni ott, a hol nincs mit; ott, hol a koldusok száz-ezrei lépnek a jólétben élt nép helyére.

De nemcsak a székely nép életképessé tétele, hanem az állam finanziaális érdeke is megkívánja a kedvezményes állapotnak jövőre való fentartását, mert megvonása által az állam igen tekintélyes jövedelmi forrástól esik el. Nem tudnám számokban meghatározni, — mert a költségvetésben nem találok részletezve, — a kisüstök díjából befolyó jövedelmet, de miután a székelyföld ötödrészt tevő Udvarhelymegyében 5000 üst volt használatban, a kisüstök díjából befolyó állami jövedelemnek az 50,000 frtot meg kell közelítenie. E jövedelem-forrástól az állam elesnék, elesnék a nélkül, hogy azt más módon, például a szeszgyárok révén, helyrepótolhatná, miután a székelyföldön alig van ez idő szerint egy pár működésben levő szeszgyár, a többi a terhelő feltételek miatt már rég beszüntetvén működését.

Sőt van egy másik fontos nemzetgazdasági szempont, a melyet itt figyelmen kívül hagynunk nem szabad, s mely hazánkra kétszeres hátrányt hoz, az t. i., hogy mióta a kisüstökkel való pálinkafőzés szünetel: azóta a székelyföld szesz-

szükségletét Galicziából és Bukovinából behozott szeszszel fedezi leginkább, s így nemcsak az állam van 50,000 forintnyi jövedelemtől megfosztva, nemcsak a székelyföld lakosságának marhatenyésztése van megbénítva s ez által ezen egyedüli jövedelem-forrása lefojtva: hanem évenként sok bentartható százezrek vándorolnak ki e hazából, csontkítva az úgy is nagyon megfogyatkozott nemzeti vagyont.

Mindezekből átláthatja a t. ház, hogy igen fontos nemzeti, állami és nemzetgazdasági érdekek követelik azt, hogy a Székelyföld véginségre jutott népének e kedvezményt továbbra is megadjuk, de kívánja mindenekelőtt a törvény tisztelete, mely kizárja a létező törvényeknek minis-teri rendeletek általi módosítását, vagy éppen megváltoztatását; már pedig az elvitázhatlanul áll szerintem, s be is bizonyítottatott az indítványtevő által, hogy a múlt évben hozott szeszadó-törvény az 1868-ki törvénynek a székelyföldre vonatkozó intézkedését nem alterálja.

A pénzügyi minister ur is e felfogásnak látszott hódolni multkor, Tibád képviselőtársunk erre vonatkozó indítványának indokolásakor; csak hogy a megoldási mód, melyet akkor javaslatba hozott a minister ur, a végtelen elodázást vonja maga után, már pedig itt a késedelem helyrepótolhatlan veszteségeket vonhat maga után; azért melegen ajánlom Ugron Ákos indítványát elfogadásra.

A székelvudvarhely-parajdi só-út áthelyezése és államköltségen való kiépítéséről.

(Márczius 10. 1879.)

T. képviselőház! Más alkalmakkal is érintém azon visszás helyzetet, mely szerint az erdélyi részekben, különösen annak bizonyos kegyelt területén, a vasutakkal párhuzamosan haladó s így jelentőségvesztett útvonalak az állam által gondoztatnak; míg ellenben a vasut előnyétől megfosztott vidékeknek utait maguk a törvényhatóságok tartják fenn, azaz kellene fenntartaniok, mit azonban a legnagyobb erőfeszítés s önmegrovás mellett sem képesek teljesíteni.

Ezen, még az önkényuralom korszakában gyökeredző igazságtalanságot és boszantó részrehajlást még tetézve látom a jelen költségvetésben, a hol a vasutakkal párhuzamosan futó utvonalaknak nemcsak fenntartására, hanem egész új utrészek és költséges hidak építésére látok tetemes összeget előirányozva. Ugyanis a vasutal mindenütt párhuzamosan haladó segesvárnagy-szebeni utvonalon, az ut áthelyezésére s hidak építésére 30,000 frt van előirányozva, a minék első részletként 15,000 frt van a jelen évi költségvetésbe fölvéve.

Míg ellenben a csak 6 mfd hosszúságú államúttal bíró szomszédos Udvarhely megyében, a parajdi sóaknához vezető utrész teljesen járhat-

lan állapotban tartatik; mert ama megye, mely 50 folyó mfdnyi kőutat tart fenn a közmunka-erővel, ezen utat — hol szintén ut-áthelyezésről van szó — jó karban tartani képtelen.

Én azt hiszem, hogy e viszásság, ezen indokolhatlan részrehajlás, csak úgy csúszhatott be a költségvetésbe, hogy a minister ur félrevezettetett; mert különben igazságérzete meg nem engedhette volna, hogy ama különben is jókarban levő s a vasut mellett futó utrészre ez évre 15,000, összesen 30,000 frt előirányzásához hozzájáruljon; annyival kevésbé tehetem ezt fel, mert a pénzügyi bizottság már 1873-ban az érdekelt utvonalat azok közé sorozta, melyek az államutak sorából kitörleendőek.

Én elvárom a közlekedési minister ur jog és állam iránti kötelességérzetétől, miszerint beleegyezését fogja abba adni, hogy a segesvárnagy-szebeni utrész - áthelyezésre előirányzott 15,000 frt a székely-udvarhely-parajdi úgynevezett sóntjának járhatóvá tételére fordíttassék, és ezt annyival inkább hiszem, mert a méltányosság mellett az állam érdeke is követeli; miután a só-ut járhatlansága miatt a parajdi sófogyasztás felényire csökkent, s ha gyorsan nem gondoskodunk az ut jó karba hozataláról, maholnap az odajutás lehetlenné válik. Bátor vagyok azért a t. minister urat és a t. házat ily értelmű indítványom elfogadására fölkérni. Indítványom a következő:

A közlekedési- és közmunka-minister felhatalmaztatik, hogy az új utak és hidak építésének rovata alatti 2. f. számú tételnél a nagy-

szeben-brassói államút egy részletének kiépítésére előírányzott 15,000 frtot a parajdi úgynevezett só-útnak kiépítésére és rendbehozására fordítsa."

A vallásszabadság és kötelező polgári házasságról.

(Márczius 17. 1879.)

T. ház! Én igen helyeslem a Helfy t. képviselőtársam által is elfogadott elhalasztást és így a vita főtárgyára, Irányi Dániel t. képviselőtársam határozati javaslatára kívánok néhány rövid észrevételt tenni.

T. ház! A magyar nemzet azóta, hogy a Kárpátok övezte e hazában gyökeret vert, minden időben a korszellemmel haladt, s nemhogy Európa régebb letelepült népei mögött maradt volna; de sok tekintetben megelőzte azokat.

Alkotmányos szabadság dolgában csak Anglia mérkőzhetik velünk. Vallásszabadság tekintetében pedig messze túlszárnyaltuk Európa minden népeit. 1571-ben már a marosvásárhelyi országgyűlés kimondotta a teljes vallásszabadságot, és azt, hogy hiteért senkit bántalmazni, vagy üldözni nem szabad. És a mig Európában sicíliai vecsernyék, bertalani éjjek, a dragonádok, s az inquisitió razziái dühöngtek, s irtották millió számra a nemkatholikusokat, sőt az újítás gyanúja alatt levőket is: addig nálunk a vallássza-

badtság és türelem oly mérvben virágzott, hogy Erdélyben sok helyen reformatusok és unitáriusok ugyanazon templomban felváltva tartották isteni tiszteleteiket.

A protestantismus szabadon terjedhetett; annak vértanúit nem magyar, hanem osztrák kezek csinálták, az eperjesi véres napok és lelkesdeportációk iszonyai idegen vértigrisek átkos emlékére nehézkednek; és mintha még az idegenek vétkeit is jóvá akarták volna tenni; Bethlen Gábor és a Rákócziak alatt, Európa vallásszabadságának biztosítására rohantak a magyar hősök.

Mert a magyar sohasem volt önző, kész volt mindig más népekkel megosztani szabadságát; századokon át fedezte véres testével Európát, megtagadva — emberiségi hivatásáért s szabadsági solidaritásáért — fajrokonait és saját előnyét.

Semmi könnyebb, sőt természetesebb sem lesz vala, mint a rokon eredetű töröknek szövetségi ajánlatát elfogadva, vele kezét fogni s most fél Európa élne jogarunk alatt; de nemzetünk inkább a rigómezei, várnai és mohácsi vérmezőket választá, mintsem európai hivatását s szabadsági solidaritását önhaszonlesőleg feladja.

Ezt a nemzetet — mely a szabad eszméknek örökké előharezosa volt — akarják önök leghátul állítani, s vonakodnak most a XIX. században fölleveníteni azt, a mit már a XVI. században decrátált a nemzet. Avagy azt a megsegélyenítést várják, hogy, a mint Irányi barátom is érinté, egy második berlini congressus paran-

csolja reánk a vallásszabadság beczikkelyezését, miként Romániára.

De itt a szégyen és a vád nem a magyar nemzetet, hanem kormányférfiait éri, kik a hatalom megtarthatásáért, a miként készek voltak anyagi érdekeinket, úgy készek most hazánk jó hírnevét és erkölcsi fölényét is feláldozni; nem mervén a nemzetünk multja által igazolt, s a korszellem által parancsolt kérdéseket előtérbe engedni, nehogy az ósdiak neheztelését felidézze, s a választásoknál bizonyos szavazatokat kockáztasson. Itt az egyéni ambíció vet gátat a nemzet szabad aspiratióinak, melyek a fontolva haladó Deák Ferenczet is megszólalásra bírták.

Ő, ki bepillantott a jövőbe, kénytelen volt meghajolni a kor szelleme előtt, s utolsó nagy beszédében: nemzete és törvényhozásához intézett e végrendeletében, sürgős napirendre tűzte a vallásszabadság és a kötelező polgári házasság kérdését; mi által azok elodázhatlanságát mintegy sanctionálta.

Azóta évek multak; s kormányunk a helyett, hogy a haza bölcsének intó szavát követné, Boszniába rontott, irtó vallásharczot folytatni egy hitfelekezet: a muzulmánok ellen.

T. ház! Én sohasem voltam Deák kiegyezésének helyeslője, én mindig azt tartám, hogy végtelenül kevéssel megelégedett, a midőn mindent megnyerhet vala, hogy saját csekély igényeihez mérte a haza nagy szükségleteit, hogy nagylelkűsködött a nemzet rovására; de önök, kik örökségét átvették, kik az ő álláspontját elfogadták és elfoglalták: szentségtörést követnek

el s emlékét insultálják, a midőn az ő legszerencsésebb conceptióját képező végakarátát vonakodnak végrehajtani.

A korábbi országgyűlések nem is merészkedtek ez átöröklött kötelelességről megfedkezni; élénk emlékünken van mindnyájunknak, hogy az akkori törvényhozás, Deák utolsó rendelkezése iránti tisztelettől áthatva, bizottságot küldött ki, mely a kötelező polgári házasságról Deák beszéde szellemében javaslatot terjeszsen a ház elébe. Ez megtörtént, a beterjesztett jelentés napirendre is tűzetett: a midőn az egész ház bámulatára és megbotránkozására, az akkori minisiterelnök levétette a napirendről. Arra is mindnyájan emlékszünk, hogy Tisza Kálmán akkori ellenzéki vezér mily szenvedélyesen támadta meg férfiatlanságáért az akkori minisiterelnököt, ki — mint mondá — szolgál meg Bécs akarata előtt.

Nem akarom az akkor Tisza Kálmán által oly hazafias indignatióval kiröpített nyilakat vissza pattintani, hanem azt igenis merem állítani, hogy az akkori támadás kötelezettséget vont maga után, a melyet a csakhamar kormányra jutott Tisza Kálmán minisiterelnöknek nem szabadna ignorálni; valamint nem szabadna elfeledni a mester véghagyományát Deák egykori híveinek sem; mert higyjék el uraim, hogy minden mauzoleumnál, minden érczazobornál, szebb és maradandóbb emlékoszlopa leend Deák Ferencznek az, ha utolsó hagyománya szerint törvényesítik a vallásszabadságot és kötelező

polgári házasságot. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

En részemről meghajlok a korszellem parancsszava előtt s a szabad államban szabad egyház irányelvéből kiindulva, pártolom az Irányi Dániel képviselőtársam által beadott határozati javaslatokat. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*)

A mi a közoktatási költségvetést illeti, csak azt sajnálom, hogy a népnevelésre: ezen leggyümölcsözőbb befektetésre oly kevés van felvéve, s hogy a minister ur nem előirányozza ez üdvös célra azon 6 millió forintot, a melyet Magyarországgal a boszniai közlekedési eszközökre kiadattak.

A berlini szerződés becikkelyezéséről.

(Márczius 25. 1879.)

T. ház! A berlini szerződés becikkelyezéséről szóló rövidke s még rövidebben indokolt törvényjavaslat egyike a legfontosabbaknak; nem annyira azért, a mi benne foglaltatik, hanem inkább azért, a mi benne nem foglaltatik; vagyis a mit majd az egyszerű becikkelyezésből következtetnének azok, a kik a jóhiszemű magyar rászédésében, már a multban is oly nagy mestereknek bizonyultak.

Épen azért, mert az ármányt mesterségévé tett diplomatiával van dolgunk, kell óvatosoknak

lennünk, mert igen valószínű, hogy nem fognak elmulasztani jelen eljárásunkból oly praecedenszt alkotni, a mi semmiesetre sem fogna a mi alkotmányos jogaink kitágítására, hanem inkább azok megszorítására szolgálni; azért, t. ház, nekünk e kérdést igyekeznünk kell minden oldalról és szempontból behatóan megvizsgálni.

Nézetem szerint, t. ház, legelső a népszabadsági szempont. A diplomácia a nemzetközi szerződések megkötésénél oly souverainitást követel magának, mely a jogbitorlások legnagyobbikát alkotja, s mely fölibe helyezni igyekezik magát a nép souverainitásának, a mi fölött pedig az államéletben semmi sem állhat.

En, t. ház, elszomorítónak és a népekre nézve mélyen megalázónak találom azt, hogy egy ily feudális fogalom csak perczig is tarthatja magát; hogy találkozhatnak a nép választott képviselői közt olyanok, a kik egy ily absolutisticus jogbitorlásnak még védelmére mernek kelni.

Mert mi tulajdonképen egy kongressus? Oly diplomata-gyűlekezete, a mely a népektől megbízást nem kapott, a mely a nép érzelmét akarátát nem ismeri, vagy tekintetbe nem veszi, s mely mégis végérvényesen akar határozni a népek érdekei, gyakran élete, országok vagy azok egyes tartományainak hova tartozandósága, azoknak állami szervezete fölött. Határoznak a népek sorsa felett, a melynek véleményét ki nem kérték, melyek legtöbb esetben ott képviselve nincsenek, s melyeket, mint valamely szabad zsákmányt, adnak-vesznek magas szeszélyük szerint.

Fellázad az emberi kebel a XIX-ik században nyíltan űzött ily rabszolgaságár fölött. Felháborodik az ember méltóságérzete a szabad népekkel űzött ily galád kalmárkodás fölött. S valóban a gondolkozó méltán teheti magának azon kérdést, ha vajjon a monarchia ily túlkapásaiban nem incompatibilis-e a népek szabadságával? s nem oly akadálya-e a népek boldogulhatásának, a melyet mindenképen el kell hárítani?

Ha a diplomatiának ily szabad keze méltán sértheti minden nemzet önértetét, százszorosa inkább sértheti a miénket, mert a mi szabad alkotmányunk e tekintetben korlátozta még az uralkodó hatáskörét is. A mi közjogunk a had és béke feletti határozást a nemzet törvényhozásának beleegyezéséhez kötötte; s így a berlini szerződésnél észlelhető eljárás egyenesen a mi alkotmányjogunkkal ütközik egybe; mert e szerződést meghozták a mi tudtunk, a mi megkérdezésünk, sőt a nemzet egyhangulag nyilvánult ellenzése daczára; arra a sanctiót megszerezték, mielőtt azt az ország törvényhozása elébe terjesztették volna, és azt végrehajtották roppant vér- és pénzáldozattal a nélkül, hogy az ország törvényhozása megszavazta volna; sőt még ennyi törvényszegés, ennyi alkotmány sértéssel sem elégedtek meg, hanem megszegték magát a berlini szerződést is, mert az nem erőszakos foglalásra, nem embertelen módon folytatott irtóháborúra, hanem a török államfővel való barátságos egyezkedés útján való rendcsinálásra adott csak jogosítványt.

Iszonyatos testvérgyilkos harezra kényszeríték a mi fiainkat; azoknak drága vérét s 140 millió frtot pazaroltak el; legyilkolták kannibali kegyetlenséggel, vesztőhelyekre hurczolták egy velünk szövetségben, testvéri egyetértésben élő nemzetnek fiait. S most néhány sorból álló számlát terjesztenek előnkbe, hogy mi azt elfogadjuk, hogy annak elfogadása által a további vérontásra megadjuk a felhatalmazást.

E néhány sorból álló törvényjavaslattal akarják önök elföldni a nemzet szemei előtt azon iszonyú vértengert, melyet kairi rozszelkűséggel fakasztottak. E papirdarabbal akarják önök eltakarni a harezterek iszonyait. E papirdarabon akarják önök escomptiroztatni a nemzettel azon 60 millió frtot, a melyet a magyar nemzet képviselőtől, illetőleg annak delegált bizottságától a határszélek erősítésére és a muszka fékezésére kicsaltak; de a melyet a titkos muszkaszövetség undok Molochjának dobtak torkába.

Ennyi és ily nagy nemzetellenes bűnnek ily rövid számlája nem lehet; és ha netalán a többség — mely válaszfeliratában szintén roszalta a kijátszás e politikáját — most megadná is önöknek a könnyű fölmentvényt; itt állunk mi a megbántott nemzet háborgó lelkiismerete és bátor szószólóiként, hogy óvást tegyünk Isten és ember előtt, a magyar nemzet ellenére elkövetett e tények ellen, hogy vádat emeljünk a nemzet akaratát és alkotmányát kijátszott kormány ellen, hogy felelősségre vonjuk a nemzet ítélőszéke és a történelem arcópágja előtt. *(Helyeslés a szöveg baloldalán.)*

Elfogadni e szerződést egyértelmű lenne azzal, hogy a nemzetet is bűnrészesévé tegyük az elkövetett iszonyatosságoknak. Már pedig a magyar nemzet ebben teljesen vétektelen; több mint 500 feliratban tett óvást ezen szégyenletes merénylet, ezen vétkes népjogsértés ellen. A felelősség isten és ember előtt kormányunkat terheli, a mely a nép akaratával daczolva, vak eszközétül szolgált a Törökország felett osztozkodni akaró muszka és granicsár szövetkezésnek. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Egy ily kormányval minden más országban úgy bánnának el, miként a megbélyegzett máj. 16-ki kormányval Franciaországban. Itt nálunk, a mi furcsa parlamentáris viszonyaink közt el kell készülnünk arra, hogy a ház — személyes érdekeknek hódoló — többsége, most is meg fogja adni a fölmentvényt a bűnösöknek. Ám tegyék, de ne kecsegtessék magukat azzal, hogy a nemzet akaratát nyilvánul az önök gépies szavazatában. Nem, és százszor nem! Mert a nemzet elítéli a haza érdekeit mellőzött kormányt, s a kormányval elítéli önöket is, kik vért és pénzt oly könnyedén bocsátottak rendelkezésére. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Önök eddigi eljárásának folyománya a berlini szerződés, a mint annak természetes következménye Novi-bazár, melynek vadon sziklái szomjasan várják az özönnel omlandó magyar vért, melynek minden cseppje az önök fejére száll. Uralmuk vérkeresztségét már megülték Boszniában, hol a magyar haderőt gladiatorává tették a muszka imperátornak; annak ártatlanul

kiontatott vérében egészen nyakig gázolnak. Ne készítsék elő a berlini szerződés becikkelyezésével az újabb vérontást, mert e vértenger legcsekélyebb dagálya bizonynyal a torkukra fog forrni.

És most engedje meg a t. ház! hogy az előttem felszólalt Ormay képviselő ur érvelésére néhány rövid észrevételt tegyek. (*Halljuk! Halljuk!*)

A képviselő ur azzal kezdette beszédjét, miszerint nem hiszi, hogy legyen ember, a ki az ilyszerű szerződések érvényét a parlament előleges beleegyezésétől tenné függővé. Felhozta bizonyítékul az abessíniai háborút, Corfu, Cyprus bekebelezését, azután a szokásjogra stb. hivatkozott.

Igaz ugyan, hogy a teljesen önálló nemzetek az ily nemzetközi szerződések megkötését rendszeren a kormányra szokták bízni; mert oly államférfiak állanak ama nemzetek élén, kik egyek a nemzettel, kiknek szíve a nemzetével dobban, kik oly valamit, mi a nemzetre káros, létrehozni nem mernének; de a mi helyzetünk egészen sajátosságos. . . . (*Felkiáltások szélső balról: Csendet kérünk! Zaj.*)

Elnök: Kérem a t. képviselő urakat, sziveskedjenek csendben lenni, mert különben a tanácskozást nem folytathatjuk. (*Helyeslés. Halljuk! Halljuk!*)

Orbán Balázs: és fájdalommal tapasztaljuk, hogy közös külügyérünk és az őt ellenőrizni hivatott miniszerelnökünk az egész

keleti kérdésben a nemzetellenes iránynak hódoltak s akként cselekedtek, mintha esküdt ellenségeink lettek volna.

Azután reánk nézve nem a külföld, hanem saját alkotmányunk és szokásjogunk az irányadó; már pedig a *multra* nézve nem maradhat fenn kétség, mert a régiebb időkben a velenűcseikkel, bizancziakkal, később a törökökkel, oláh fejedelmekkel kötött nemzetközi szerződések, békekötések, mindig a törvényhozás jóváhagyásával nyerték érvényüket. Erdély történelméből is erre számos példa kínálkozik; de a nemzet jogát megóvta az 1867-ki kiegyezés is, a mint azt Ormay szarvas-okoskodásaival szemben, Szilágyi Dezső már tegnap elvitázhatlanul bebizonyította. (*Ugy van! balfelől.*)

Ormay ur érvelését leginkább jellemezte egy nyelvbotlása, a midőn 1867-re akarván hivatkozni, a helyett 1855-öt hangoztatta, mert valóban okoskodása inkább illik az absolutismus korszakába, mint alkotmányos aerába; olyanok voltak érvelései, mintha Luskandl iskolájában tanulta volna a magyar jogtörténelmet.

Azt mondá továbbá a képviselő ur, hogy ha szövetséges két államunkban megtörténhetne az, hogy a mit az egyik elfogadott, a másik elvetesse, az a monarchia feloszlására vezetne. De már megenged a képviselő ur, az ily elmélet nagy veszélyeket rejt magában, mert igenis köthet Ausztria törvényhozása oly szerződéseket és nemzetközi egyességeket s alkothat törvényeket, a melyeket mi visszautasítunk; hisz ha állhatna a képviselő ur elmélete, akkor mi Ausztriá-

val nem szövetségben, hanem a siami ikrek kényszerhelyzetében élénk.

A képviselő ur fél az oroszról, nem tudja a tavasz mit hoz; de azért helyesli a muszkával való egykézrejátást, s haderőnk színe-javát Boszniába bellebbezi, hol a muszka visszavonulási útját oly könnyen elvághatja.

Azt mondja, hogy ha mi be nem iktatjuk is, azért a berlini szerződés érvényben marad. Igen, mert önök elnézése ezt úgy akarta; csak ne helyezték volna a kormányt oly állapotba, hogy pénzt és katonát adjon e vállalatra: s akkor bizonynyal e szerződés érvénye — legalább Boszniát érdeklőleg — nem effectuáltatott volna.

Végre lándzsát tört a képviselő ur a korona jogai mellett; kár volt fárasztani magát, hisz azt megvédik mások; egy képviselőnek, nézetem szerint, a nép jogait kell mindenek előtt védenie, már pedig képviselő ur nem védte, hanem profanálta azokat.

A parlamenti szokások szerint még reflectálnom kellene a közvetlenül előttem szolt ministerelnök ur beszédjére; (*Halljuk!*) de nem akarom az utánam következőket megrövidíteni; még se tehetem azt, hogy a ministerelnök urnak egy e házban már többször felhozott téves állítását meg ne czáfoljam; azt, hogy Bosznia occupációjából a török állam erősítését igyekezik kimagyarázni. Azt hiszi a ministerelnök ur, hogy mi oly feledékenyek vagyunk, miszerint már elfeledtük, hogy Boszniában a forradalmat épen a mi tábornokaink idézték elő, hogy fegyvereket, pénzt és vezetőket innen nyertek. (*Ugy van! a*

szélső balon.) Ha feledttük volna is, eszünkbe juttatná azon sok millió forint, a mit a dédelgett bosnyák menekültekre kiadtattak. (*Ugy van! a szélső balon.*) Boszniában teljes csend és rend uralkodott, úgy hogy alig volt ott rendes török katonaság akkor, a midőn oda betört a mi hadseregünk, vérbe fullasztani a békés országot. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ne szépítse a minister ur, mert a bosnyák occupatio Lengyelország első felosztásának mintájára megkezdett felosztása Törökországnak, mely műveletükben osztályos atyafia önöknek a muszka. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A ministerelnök ur, szokása ellenére, kezd udvarias lenni az ellenzékkel szemben, (*Derűtség a szélső balon*) s az ellenzék diadalának állítja azt, hogy most a berlini szerződést tárgyalhatjuk. Ha tárgyalnók, elfogadnók a bókot; de miután nem tárgyaljuk, hanem csak utólagosan akarják minden szó nélkül beczikkelyeztetni: (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon*) mi semmi közösséget nem kívánunk belőle, mert olyan diadal ez, mint régi vad időkben a 25 botot kapott katonáé, ki azt még megköszönni is tartozott durva, embertelen tisztjeinek. (*Derűtség a szélső baloldalon.*)

Én a berlini szerződés beczikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául s csatlakozom az Eötvös Károly barátom által beterjesztett s általam is aláírt határozati javaslatához. (*Élénk éljenzés a szélső baloldalon.*)

A tanító-egyletek nyugdíj-alap szabályozására vonatkozó kérvényei tárgyalásakor.

(Márczius 29. 1879.)

T. ház! A midőn Magyarország polgári hivatalnokainak nyugdíja 4 millió forinttal terheli kincstárunkat, s a midőn a nyugdíjazások körül oly anomalia fordul elő, hogy hazánk minden ellenségeit és kínzóit nagy nyugdíjakkal vagyunk kénytelenek jutalmazni: csak üdvözlhetünk minden olyan irányzatot, a mely hivatalos testületeinket az önerejükön való nyugdíjalap-képzésre utalja; mivel ez által törekvést látunk arra, hogy az állam lassanként a nyugdíjak ropant terheitől mentesüljön.

Mert ha a nagyon mostohán ellátott s rosszul díjazott tanító-testület tud magának nyugdíjalapot teremteni, mennyivel inkább tudhatnak a jól díjazott hivatalnokok.

De bármennyire méltányoljam is a nyugdíj ilyyszerű rendezését; azt még se helyeselhetem, hogy a különben is rosszul fizetett községi tanítók csekély fizetéséből oly levonások történjenek a nyugdíjalap részére, a mi az ők előnyeire be nem számíttatik, sőt még olyanokat is terheljen a fizetéslevonás, kik aggkoruknál fogva még kilátással sem bírnak arra, hogy a nyugdíj jó-tétéményeiben valaha részesüljenek.

Tudom, t. ház, hogy törvény, az 1875. évi XXXII. t. cz. értelmében történik; de ez

nem akadályozza meg azt, hogy a törvényesített igazságtalanság jogérzetemet ne sértse s a hivatolt törvénynek — a magán-tulajdont megtámadó ily — intézkedését törvényhozási úton megváltoztatni ne igyekezzem. Ezt kérelmezi a szepes-megyei tanító-egylet, melyet más egyletek is hasonlóértelmű kérelmekkel támogatnak. A kérvényi bizottság az illető szakminiszternek véleményezi kiadatni a kérvényt; a mi — a mint a tapasztalás bizonyítja — egyértelmű a feledékenységek való átadással; én e sorstól megóvándó, bátor vagyok minden hosszabb indoklás mellőzésével, a kérvényi bizottság véleményével szemben, a következő ellenindítványt beterjeszteni és elfogadásra ajánlani.

„A közoktatásügyi miniszter utasítatik, hogy az 1875: XXXII. t. cz. 33. és 41. §-ait módosító oly törvényjavaslatot terjesszen be, melynek értelmében a jelzett törvény megalkotásáig a községi tanítóktól beszédett 2% azon tanítóknak, kik a nyugdíjazásra fűlvétettek, a most folyó évekre beszámíttassék, azon tanítóknak pedig, kik előhaladott koruk miatt a nyugdíjazásból törvényesen kizárva, befizetett pénzük adassék vissza.“

A magyar nyelvnek a községi iskolákban való kötelező tanításáról.

(Május 1. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Épen a több nemzetiségű úgynevezett polyglott országoknak van leginkább szükségük egy közös államnyelvre, hogy az ügyek a törvényhozás, közigazgatás és törvénykezés terén célszerűen elintézhetőek legyenek; de szükségük van ezen állami functiók gyakorolhatása mellett az egymással való elkerülhetlen érintkezésnél, érzelmeik, gondolataik kicserélhetése, a közös kincsük: a szabadság oltalmazhatása szempontjából is.

A szükségesség e kérdést könnyen megoldotta másutt, mert sem az amerikai egyesült államokban, sem Svájcban, sem Belgiumban, sem Angliában nehézségek nem merültek fel ez irányban; az államalkotó elemnek irodalmilag is fejlettebb nyelve ezen nagyon is polyglott államokban természetesen kivívta fölényét; sőt még Törökországban is mindenik ott lakó néptöredék elfogadta nemzetközi közös nyelvvül a török nyelvet; azt görög, albán, bulgár, bosnyák egyaránt beszéli.

Csakis nálunk fordul elő azon abnormis helyzet, hogy a többségnek: az államalkotó magyarnak, mindenik között fejlettebb nyelvét nem akarják elsajátítani a velünk ezredév óta együtt

élő, s hiszem, másik ezredéven át együttélésre utalt kisebb nemzetiségek. Pedig, dacára annak, hogy a századokon át folytatott szabadságvédő harcok áldozataikat leginkább a magyarok közül szedék, — még ma is elvitázhatlan nagy többségben vagyunk e hazában, mert létszámunk meghaladja a 8 milliót, a mihez 2 millió németet számíthatunk, kik — csekély kivétellel — látják, hogy fennmaradásuk megköveteli a magyarral való szoros egyesülést. Ezen 10 milliónyi compact és művelt elemmel csak 4 millió más nemzetiség áll szemben, mely nyelv- és eredetre nézve eltér, melynek egyes csoportjai egészen ellenkező irányban gravitálnak, s a melyek elmaradottságuknál fogva sem foghatnak a prioritás fölött velünk versenyezni.

De a magyar e tekintetben mindig túlszerény volt, soha sem zsákmányolta ki azon előnyöket, melyeket számaránya, politikai állása, műveltségi túlsúlya, történelmi helyzete és páratlan vitézsége nyújtott; mely ez országra a magyar jelleget ezredév dicsőségének pecsétjével nyomta rá. A magyar nem erőszakolta soha másra nemzetiségét, vallását, miként azt tették minden más uralgó fajok, még az angol is, mely 10 millió irlandit és skótot anglicizált nem a legszelidebb modorban, vagy a francia, mely ugyanannyi normánt, bretont, olaszt asszimilált; a magyar mindig tiszteletben tartotta a vele együtt élők nyelvét, vallását; pedig senki sem tagadhatja, hogy különösen a régiebb időkben csak akarnia kellett volna, s ma Magyarország 15 millió lakosa egytől egyik magyar lenne.

De nemesak hogy nem magyarizált, hanem lovagias és simulékony jelleméért fogva ő alkalmazkodott az országában lakókhöz, s oly kevésbé ragaszkodott saját nemzetiségéhez, miszerint Erdélyben egész vidékek magyar népessége oláhosodott, felvidéken pedig tótosodott el. Sőt e simulékonyága oly túlságokba megy, hogy például Erdélyben a régi megyékben ma sem lehet oly magyart találni, a ki oláhlul, felvidéken olyant, ki tótul ne tudna; míg ellenben a szászok, az oláhok Erdélyben ignorálják nyelvünket; még ha tudják is, tüntetésszerűleg nem akarják azt beszélni, kizárják közéletükből, iskoláikból, társadalmi életükből.

Hogy ebből aztán mily nagy hátrány származik épen a tüntetőkre nézve, azt nagyon is érezhetnék, mert hány derék, a közös hazának szolgálni képes egyén van, az államnyelv nem tudása miatt a közpályáktól elvonva, szellemi veszteségeknek kitéve, ipar, kereskedelem terén háttérbe szorulva.

E tekintetben, t. ház, mi egészen az öngyilkossáig, egészen a gyámoltalansáig elnézők voltunk; elnéztük szótalanul, hogy itt saját hazánkban az állam nyelve a meg nem tűrt, a kiküszöbölt nyelvek közé soroztassék egész nagy területeken; szó nélkül néztük, hogy közvetlen szomszédunkban rövid három század alatt egy milliónyi csángó erőszakosan beolvasztassék. Szó nélkül néztük, hogy azok csekély maradványai is absorbeáltassanak. Eltűnjük, hogy erdélyi magyar lutheranus testvéreink, úgy a közigazga-

tás, mint vallási kormányzat terén, németül vezetessenek.

T. ház! Nincsen a földtekén olyan ország, hol az állam nyelve az iskolákban kötelező tan nyelv ne lenne; mi eddig annak teljes kiküszöbölését eltűrtük, s most, a midőn elvégre bátor kodunk azon szerényke kívánattal föllépni, hogy az legalább úgy mellékesen egyik tantárgyként felvétessék: akkor egész forrongás támad, s a mi nemzetiségeink vallásuk, nemzetiségük elnyomásáról, erőszakos magyarosításról panaszkodnak s a trónnál keresnek menedéket.

De hát mit mondanának a mi oláh testvéreink, ha mi követnők azon elbánást, a miben szabad és független hazájukban testvéreinkkel a mi nemzetfeleinkkel és más nemzetiségekkel szemben követtek és követnek; és szász testvéreink, ha mi a poseni példákat követnők. Például a történelem tanusítása szerint, Moldovát a 16-ik század közepéig a magyar nemzetiséghez tartozó kunok, besenyők és székelyek lakták, miről azt Cumaniának is nevezték; katolikus hitet valló lakosai a kalocsai érsekséghez tartozó milkoviai püspökség egyházmegyéjébe voltak beosztva. Az oláh népesség csak később vándorolt oda részint Máramarosból, részint Bukovinából. És a jövevények az őslakókat annyira absorbeálták, hogy az egy milliónyi csángóból ma már alig maradt fenn 30 ezernyi; de ezeket sem tűrik, ezeknek is erőszakos beolvasztása folyamatban van; iskoláikból az anyanyelv tanítása egészen kiküszöbölve s az oláh tannyelvvé felerősztolva.

Csángó testvéreinknél a tanítást felekezeti iskoláikban a többnyire székelyföldről bement kántor-tanítók közvetíték; a tanítás magyarul folyt; de az állam nyelve is a köteles tantárgyak közé fel volt véve. Hanem ezzel a bukaresti kormány nem elégedett meg, s törvénybe iktatta, hogy minden tanító tartozik a kormány közegei előtt vizsgát tenni le a román nyelvből, mit ha kielégítőleg nem teljesít, az állam fel van jogosítva más állami tanítóval helyettesíteni.

A csángók kántorai ugyan tökéletesen tudták a nép nyelvét; de nem tudták azon elfrancziásított úgynevezett irodalmi nyelvet, a melyet saját népük sem ért. Ennek aztán az a szomorú eredménye lett, hogy a kántortanítók tanítástól való eltiltásával állami tanítókat küldöttek a csángó községek mindenikébe s ráparancsoltak a községekre, hogy e tanítóknak évenként 600 forint fizetést adjanak, s fényes lakást építsenek. Most ezek tanítanak a csángó iskolákban kizárólag oláh nyelven, s mivel csángó testvéreink olasz papjaiktól Isten házában sem hallanak magyar szót, pár évtized múlva ki fog halni az utolsó magyarul tudó csángó is Romániában.

És a miként Romániában erőszakosan eloláhosítják a csángókat, és a dunamenti bolgárokat, akként Szerbiában elszlávosítják az ottan lakó 300,000-nyi oláhot, kiknek iskoláiból ki van tiltva az anyanyelv, s kiknek papjai, hivatalnokai, előljárói kizárólag szerbek. Ilyen formán assimilálják a horvátok a szlavoniai és muraközi magyarságot.

Én, t. ház! ezen drasticus nemzetszaporítási

törekvésem nem csodálkozom, hisz azt tette pár századdal előbb — a magyar kivételével — Európa minden nemzete, amaz országok pedig legalább is annyi idővel maradtak a többi Európa háta mögött; de mit mondanának román és szerb testvéreink, ha mi nemcsak az állam nyelvének megtűrését követelnők; hanem az ők példájára rá küldenénk minden községre egy-egy magyar tanítót, ha nem is 600, de 400 frt fizetéssel, és azok számára fényes lakás építését elrendelnők; pedig ezt a közoktatási törvény alapján némi jogosultsággal tehetők, mert például Erdély románok által lakott részében, nincsen összesen 50 oly község, melynek iskolája a törvény követelményeinek megfelelne, s nincsen 100 olyan tanítója, ki a tanításra — saját anyanyelvén is — képesítve lenne és így az állami beavatkozás törvényszerűsége ellen senki szót nem emelhetne.

De mi türelmes nép vagyunk, mi nem követjük az általuk őshazájukban mutatott rossz példákat; mi kerüljük a visszatorlást; de épen az ő érdekükben kívánjuk az alkalmat az állam nyelvének elsajátíthatására megadni, hogy így fiaik jövővelmező állami functiók elnyerésére képesítést nyerjenek, s hogy bevonassanak azon művelődési áramlatba, a mely egyedül képes jövő fennmaradhatásuk talapzatát megalkotni; mert a daco-román és pánszláv álmok, sírt, a zsarnokság néma sírját; míg a művelődésben való részvét életet és szabadságot ad számukra.

Még csak néhány rövid észrevételt kívánok tenni az előttem felszólalt ellenvéleményűek érvelésére.

Mindenekelőtt Zay képviselő ur azon mondatára teszem megjegyzésemet, mely szerint mi e törvényjavaslattal családias nemzeti ünnepet ültünk, melyen az ellentétes pártok baráti kezet nyújtanak egymásnak.

Ennek — ha így van — csak örülhetünk, mert ez tanuságot tesz arról, hogy a magyar ellenzék, nem a minden áron való ellenzékieskedést, nem a pusztá negatiót tűzte ki feladatául; hanem kész mindent, a mi a haza üdvére szolgál — jöjjön a kormánytól vagy bárkitől — elfogadni; mert hivatása elősegíteni a jót, megakadályozni a rosztat. Ily eseteknél csak azt fájlahatjuk, hogy a kormány nem nyújt gyakrabban alkalmat a vele való egyetértésre. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Zay képviselő ur azt állítja, hogy e törvényjavaslat által a többi nemzetiségeket akarjuk absorbeálni. Ily föltevással szembe egész máltunk egy élő tiltakozást képez. Épe az ez ifolja meg leginkább a képviselő ur állítását, hogy Erdély különböző részeiben szétszórt 150,000 szász nem csak fenntartotta nemzetiségét, hanem még ma is külön nemzetként tetszeleg magának s nyelvét rá erőszakolja a területén lakó magyar lutheránusokra, azokat a népszámláláskor szászoknak írja; pedig azok 30,000-ea levén, viszonylag többen vannak, mint a szászok velünk szemben. A t. képviselő ur tudhatná, hogy a nemzeti fejedelmek korszakában a szászok tanították, köz- és magán-élet körében használták a magyar nyelvet; elfogadták a magyar öltözetet, s tették ezt a nélkül, hogy nemzetiségük veszé-

lyeztetve lett volna. Én egyáltalában nem tudom, hogy Zay, Gebbel és Polit képviselő urak is, miért félnek úgy a magyar nyelv tudásától, hisz hogy a magyarul tudás a magyarrá léttel nem egy dolog, azt leginkább magukról ítélik meg a képviselő urak.

Zay képviselő ur azt állítja, hogy a törvényjavaslat összeütközik történelmi múltunkkal, s ezt sz. István királynak az egynyelvű országot elítélő ismeretes mondatával támogatja. Nem vitatom, hogy e kijelentéshez való ragaszkodás káros ne lett volna nemzetiségünk fejlődésére; hanem azt igenis tudom, hogy az egyház által kegyelt holt latin nyelv honosítása, s annak a hazai élő nyelv általi késő helyettesítése minden esetre bénítólag hatott nemzetiségünk fejlődésére; hátrányos következményei közé számíthatjuk azt is, hogy egy ily jogszerű törvénynek, mint a mostani, ellenzői is támadhatnak.

Zay képviselő ur felbűszült közvéleményről beszél, melylyel veszélyes szembeszállani. Az kétségtelen, hogy Európa bármely államában egy ily természetszerű törvénynek ellenzése veszélyesebb lenne, mint nálunk; de mi türelmes nép vagyunk, s nem követjük a németországi példákat, hol még a közvélemény terrorismusára sem volt szükség, hogy a nemzetiségünk védelmére felszólalt poseniekkel népesítsék a börtönöket, valamint Brassóban sem, hogy a magyar iskolák felállítását szorgalmazó magyar polgárokat tömegesen bebörtönözzék, nem a régi időkben, hanem pár évvel ezelőtt. Kikelt a képviselő ur a törvényjavaslat gyakorlati alkalmazhatósága ellen is, a

négy évet nem találván elégségesnek a magyar nyelv elsajátítására. Ezt éppen képviselő ur esete czáfolja meg leginkább, ki, bár, mint mondá, idegennek érzi magát e házban, ennyi idő alatt még is tökéletesen elsajátította nyelvünket. Én hiszem, hogy azok, kik nem tekintik idegennek magukat e hazában, s kiket e haza éltet: ez időköz alatt, ha még nem tudják, el fogják sajátítani az állam nyelvét, mely existenciájukat biztosítja. Aztán a legnagyobb résznél csak az akaratot fogja e törvény éleszteti, mert hisz sokan vannak olyanok, a kik tudják e nyelvet, de tüntetésből nem akarják tudni.

Azt reméli a képviselő ur, hogy ki fogunk józanodni a forceirozott hazafiság mámorából. Ha a hazafiságot a képviselő ur mámoros tartja, úgy mi e mámoros állapottól megválni nem fogunk soha, mert ez érzelem tartá fenn ezredéven át e hazát, s ennek köszönhetik a képviselő ur nemzetfelei is, hogy élnek és pedig szabadon élnek e hazának általunk hősileg védett határai között. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Nem tehetem, t. ház! hogy Polit képviselő ur felszólalását is figyelmem tárgyává ne tegyem. Azt mondja a képviselő ur, hogy elkészültünk, hogy Nyugat-Európában ily törvényjavaslat nem képzelhető. Igaz, mert nyugat államokban nem képzelhető oly néptöredék, vagy annak csak egyetlen oly fia is, a ki az állam nyelvének jogosultságát az iskolákban megtagadná. Nem képzelhető, mert nyugat minden állama már századok előtt törvénybe iktatta, nemcsak az

állam nyelvének megtűrését, hanem annak tan-
nyelvvé emelését.

Azt mondja a képviselő ur, hogy mi e tör-
vény által assimilálni akarjuk a nemzetiségeket,
a mit lehetlennek hisz, mert ily assimiláció csak
a cultura terén lehetséges; de, t. képviselő ur,
hisz ezen intézkedés által mi épen a művelődés
terét akarjuk elfoglalni, nem a nemzetiségek assi-
milációja végett, hanem a mi közös kincsünk, a
művelődés közvetítése, a testvériség elősegítése,
az egyenlőség megvalósítása, a szabadság bizto-
sítása, a jogok általánosítása czéljából. Nem hó-
dítás, nem assimiláció e törvénynek czélja, hanem
egy oly szellemi kapcsolat létrehozása, a mely
csak szorosabban fűzheti e hazához az együtt-
élésre utaltakat, kik bizonyynal szeretni fogják
egymást, ha egymást megértik, kik szeretni és
támogatni fogják e hazát, hol együtt élniük, vagy
halniok kell.

Áttérek Strevoiu képviselőtársam beszédére;
ki első mondá ki e házban azon szent és nagy
igazságot, hogy „a román nemzetnek nem áll
érdekében, hogy a magyarnak ellensége legyen.”
En e méltányos nyilatkozatát annak kijelentésé-
vel viszonzom, hogy „a magyar nemzetnek
érdekében áll, hogy a román nemzetben, s e
nemzetnek itt és künnlevő fiaiban őszinte testvérek és
barátokat birjon.” Mert ha valaha volt két nem-
zet, a mely az érdekegységnél fogva egymásra
volt utalva, ugy bizonyynal ilyen a magyar és
román, mely két nemzetnek a mint multja egybe-
forrott, ugy jövője is össze van nőve. Egy
hivatásunk: a nyugati műveltség továbbítása, a

szabadság e végbástyájának megvédése. Egy az ellenségünk, mely mindkettőnket el akar tiporni, mert mindkét nemzet nagyravágyása és világuralma utjában áll. Életkérdés mindkét egyensorsú nemzetre, hogy egymást megértsék, hogy erejüket tömörítsék, hogy az ellentéteket kiegyenlítsék. Erre épen a képviselő ur jelölte meg a biztos módot azon kijelentésével, hogy a művelődés képes csak az ellentéteket a két nemzet között kiegyenlíteni.

Ugy, de e törvény épen arra irányul, hogy a művelődés terét tágítsa román testvéreink szellemi láthatárán, mert ők, ha akarnák, sem nélkülözhetnék a magyar nyelvet műveltségük terjesztésénél, hisz e nyelv a tudományok oly forrásait tárja fel előttük, a melyet anyanyelvükön nem bírnak. A miként történelme e két népnek együttes, ugy művelődési alapjai is össze esnek.

A képviselő ur a bizalom helyreállítását óhajtja, a mint én is, és minden magyar lelkéből óhajtja; de idegenkedik nyelvünktől, a mi az egymás megértéséből származó bizalomnak egyik főtényezője. Én ebben a testvériség logikáját feltalálni nem tudom.

Parlamenti szokás szerint reflectálnom kell a közvetlen előttem felszólalt Gebbel Károly képviselőtársam beszédjére, ki mindenik közt legelősebben támadta meg a törvényjavaslatot.

Ő maga is elismerné egy ily törvénynek jogosultságát az egynyelvű országokban; de többnyelvű országban azt veszélyesnek itéli, mert, mint mondja, az világos megsértése, sőt vég-

czéljában elnémitása megsemmisítése a nem magyar ajkúaknak; e törvény szerinte provokálni és szellemileg megnyomorítani akarja a nem magyar ajkúakat. Oly nagy vádak egy szuszra, oly nagyhangú üres phrazisok, a melyek, lehetetlen, hogy mosolyra ne indítsák még magát a képviselő urat is. Mert hiszen elvitázhatlan tény az, hogy valamely nyelvnek tudása csak gyarapíthatja az ismereteket, és az észlelésnek tágabb láthatárát nyitja fel az egyén előtt. Már most hogyan történhetnék meg az, hogy a nem magyar ajkúak az állam nyelvének elsajátítása által elnémittatnának, végmegsemmisülésnek tétetnének ki és szellemileg megnyomorittatnának? a miként a képviselő ur magát kifejezte. Hisz ha a szász a német nyelv mellett történetesen megtanulja a magyar nyelvet is, az által nem hogy szellemi nyomorékká válnék, hanem bizonyynyal szellemileg gyarapodni fog, mert feltárul előtte egy oly irodalom, mely saját történetét is magában foglalja. És épen a szászoknak van leginkább szükségük hazánk pragmaticus történelmének ismeretére: mert a mit az ő íróik irtak, abból csak gyűlöletet méríthetnek e haza és fiai iránt. Óhajtható, hogy tanulmányozzák azon történelmet is, a mely e hazát szeretni megtanítja, s a mely feltűnteti azon végnélküli jótéteményeket és kedvezményeket, a melyben a magyar haza, — melynek mindig elkényeztetett gyermekei voltak — őket folyton részesítette. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Képviselő ur végre az abszolút rendszer és annak tanügyi intézkedései felett zengett dics-

éneket. Én ezt úgy egyénileg, mint szász szempontból igazoltnak találom, s egy cseppet sem csodálkozom azon, hogy a német nyelvnek erőszakos tannyelvvé tétele miatt nem jajdultak fel azok, kiknek írástudóit mind hivatalba rakta ama rendszer, s kik elhitették volt magukkal, hogy Magyarország 15 millió lakosa azért nyög az absolutismus járma alatt, hogy az ő 150,000-nyi néptüknek elgravitáló aspiratióit kielégítse.

T. képviselő ur az egyházi autonomiát is fenyegetve látja e törvényjavaslat által. Én nagyon is értem, hogy a szász egyházi autonomiát túlkapásai miatt a korrigálástól féltetni kell; azon autonomiát, mely felekezeti iskoláit a germanizáció melegágyaivá változtatja, mely a magyar lutheranusok iskoláitól minden segílyt megtagad azért, mert anyanyelvén és nem németül tanítanak; mely az államot illető dézsmakárpótlásból a szász papoknak hercegi jövedelmeket juttatott, míg a szegény magyar lutheranus papokat éhezni hagyja, s mely az államsegélyt is magának kaparítja s a szegény magyar lutheranus papoknak egy fillért sem juttat. De ne féljen a t. képviselő ur, mert e törvény nincsen a szász egyházi autonomia visszásságainak orvoslására hivatva; valamint Mocsáry barátom sem féltheti a protestáns autonomiát, a melyet e törvény nem gyengíteni, hanem erősíteni fog.

De vele — kívül máskor egy véleményen szoktam lenni — nem vitázom, túlzott aggályait s ebből vont téves következtetéseit, azt hiszem, eloszlatta pártunk vezérszónoka Madarász József barátom, hanem azt nem tehetem, hogy

a közoktatási miniszter úrnak tegnapi, törvénybe ütköző nyilatkozatára egy rövid észrevételt ne tegyek. (*Halljuk!*)

A miniszter úr Molnár Aladár azon figyelmeztetésére, hogy itt az egyetemen sem figyel arra, hogy a törvény tiszteletben tartassék, a miniszter úr azon merész encyclicát kockáztatta, hogy a „katholica egyház érdekeivel nem tartja összeegyeztethetőnek, hogy a seminariumokban a magyar nyelv alkalmaztassék; miután a latin nyelv azon egyháznak egyetemleges nyelve.”

T. ház! a katholika egyháznak ezen cosmopolitikus irányát, mely mindig az illető nemzetek érdekeinek rovására történik, nem akarom most kárhoztatni; de bátor vagyok a miniszter urat figyelmeztetni; hogy a magyar cultusminiszternek nem az a hivatása, hogy confráteri önmegadással védje a seminariumok törvényellenes ügyrendét, (*Derültség*) hanem az, hogy a törvényt mindenki, hatalmas és szegény, pap és polgár által megtartassa. (*Helyeslés balfelől.*) A törvény határozottan rendeli, hogy a budapesti egyetemen a tanyelv a magyar; respectáltassa azt a seminarium corifeusai által is, mert nekünk papjaink nevelésénél nem az a célunk, hogy világpolgárokat, hanem az, hogy jó hazafiakat, a népnek hű pásztorait neveljük. Már pedig én, t. ház! valóban megdöbbenő példáit észleltem a seminariumi nevelésnek; például sok oly magyar községet tudok, melyeket panszláv papjai pár évtized alatt tótokká alakították át. A jelen törvénynek csak úgy lesz üdvös hatása,

ha a magyarul tudó tanító mellé a seminariu-
mok magyarul érző és szóló papot adnak.
(*Helyeslés a szélsőbalon.*)

De, t. ház! ez nem is ellenkezik a katho-
likus egyház szokásaival és erkölceivel, mert
való az, hogy a katolikus papnak a litar-
giák végett tudnia kell a latin nyelvet; azt
mint külön tantárgyat oktathatják is a semi-
nariumokban; de ez nem zárja ki, hogy a
törvény rendeletének értelmében a tannyelv
magyar legyen. Hogy ez nem ütközik össze
az egyház érdekeivel, azt mutatják más, tisz-
tán katolikus államok példái is, mert Olasz-
országban, Franciaországban, Spanyolországban
a papnövendékek oktattatnak ugyan latin nyelvre
is, de a tannyelv mindenütt az anyanyelv. Ne
legyen tehát minster ur katolikusabb a pápá-
nál, ki ama par excellence katolikus államok
seminariumában az anyanyelv jogosultságát soha
sem tagadta meg, miként minster ur tegnap itt
törvénytértőleg tette.

Különben a tárgyalás alatt levő törvény-
javaslatot általánosságban a részletes tárgyalás
alapjául elfogadom. (*Helyeslés.*)

A 20 milliónyi tiszaszabályozási előleg tárgyalásakor az erdélyrészi folyamatok figyelembe vétele iránt.

Május 12. 1879

Tisztelt képviselőház! Világszerte elfogadott alapelv az, hogy ipar, kereskedelem s ebből eredő közjólét csak oly országokban érheti el a fejlődés magasabb fokát, hol a forgalom szárazon és vizen kifejlődve, hol a vasutak és azokhoz vezető mellékutak kiépítve, s hol főleg az olcsó vízi közlekedés biztosítva van.

Az utóbbi téren Európa minden országa az újabb időkben óriási előhaladást tett; még azon országok is, a melyek jelentéktelen rövid folyású folyamkakkal rendelkeznek, igyekeztek mesterséges csatornázás s zsilip-dugások által az olcsó vízi közlekedést lehetővé tenni. Belgium, Hollandia, Olaszország, Franciaország, Amerika és Anglia e tekintetben bámulatos tökélyvel hasznosítja legesekélyebb csermelyét is, melyek célszerű csatornázás által az egész országot a vízi közlekedés hálózatával vonják be; s nemcsak a közlekedés olcsóságát, hanem az öntözési rendszer által a föld termékenységet is roppant mérvben fejlesztik. Maga London minden irányban szétsugárzó vasutai mellett, a hajózható csatornák egész hálózatával van ellátva, melyeken élelmi, tüzelő, épület-anyagok, minden irányból és minden irányban olcsón szállíttatnak s lehetővé

teszik az ott összezsúfolt több milliónyi népnek gyors és olcsó ellátását.

Alig van ország, melynek folyamrendszere oly szerencsés lenne, mint hazánké, mely a hajókázható folyók oly nagy sokaságával lenne megáldva, mint hazánk, mely a szerencsés talajviszonyok folytán a csatornázásra s ez által a vízi közlekedés létesítésére, öntözés általi termékenység fokozására annyira alkalmas lenne, mint hazánk; de mindez előnyök — melyek országunkat Európa Kanaánjává alakíthatnák — parlagon hagyatnak, s folyóinkat nemcsak hogy kihasználni elmulasztjuk, hanem még odáig sem jutottunk el, hogy azok rakoncátlanságát és kártékonyosságát megfékezzük.

E tekintetben nagyon keveset tettünk a vízszabályozás terén; a mit tettünk, oly rendszertelenül, mondhatnám eszeveszetten történt, hogy a helyzetet nem javítottuk, a bajt nem elhárítottuk, hanem inkább még fokoztuk.

A folyamszabályozás oly fontos s a mellett oly költséges munkálat, annak kihatása oly általános érdekű, miszerint az mindenhol az állami gondoskodás tárgyát képezte és képezi; nálunk is okvetlenül szükséges, hogy az állam e tekintetben teljesítse kötelességét.

A jelen törvényjavaslatot a köteles állami közvetítés és támogatás első komolyabb lépésének tekintem, mindazonáltal ennek elismerésével kénytelen vagyok azt is kijelenteni, hogy az e téren eddig sajnosan észlelhetett tervszerűtlenség és rendszertelenség megszüntetésére e törvényjavaslatban mi gondoskodást sem tudok föl-

fedezni, mert az mellőzi egy, a folyamszabályozásoknál nélkülözhetlen általános irányelv és terv megállapítását; a szabályozás vezetését ezutánra is a számos és összefüggés nélkül működő társulatok kezén hagyja, ezek rendelkezésére bocsátja a tekintélyes állami előleget. Nem látok előgondoskodást arra, hogy a különböző folyamszakaszokon működő társulatok egy, az egész folyamra előlegesen megállapított terv szerinti dolgozásra szoríttatnának; nem látok gondoskodást arra, hogy az alsó dunai katarakták és szorulatok akadályai elháríttatnának, a mi nélkül állandó sikert nem várhatunk; szóval továbbra is fenntartatik azon — magát keservesen megboszult — visszásság, miszerint folyóink szabályozását nem alól kezdjük, hanem felül folytatjuk.

A 20 milliónyi vízszabályozási előleg oly nagy összeget tesz, hogy czélszerű felhasználással sok tüdőt lehet előidézni; de én félek, hogy az a szabálytalanul dolgozó társulatok révén újból el fog fecséreltetni a nélkül, hogy folyóink alapos szabályozása és ármentesítése keresztülvitetnék; a nélkül, hogy a partok hosszában elhelyezett virágzó városaink és falvaink vészmentesítése foganatosíttatnék.

A mellékelt indokolás az ármentesítési és szabályozási munkálatoknak, az árvizek lefolyása után rögtön megkezdése szükségességével támogatja e törvényjavaslat sürgősségét. Én, t. ház! elismerem a gyors munkáhozlátás szükségességét; de a lázas gyorsaság bennem mégis némi aggályokat kelt; mert én a munkálatokat

épen a mult tapasztalataim való okulás következtében, egy előre megállapított, európai szaktekintélyek által felülvizsgált általános terv szerint óhajtanám foganatosíttatni. Az indokolás ugyan kilátásba helyezi ezt; de az sokkal nagyobb munkát, sokkal behatóbb megfontolást igényel, hogysem a törvényjavaslatban kitűzött két év alatt megállapítható, s annak alapján a védmunkálatok végrehajthatók is legyenek úgy, hogy az áradási miseriák tökéletesen ellensúlyozva legyenek. Már pedig, t. ház, csak szigorú tervszerűség biztosíthatja az óhajtott sikert; mert az eddigi rendszertelenséggel foganatosított társulati munkálatok folytatása csakis a czél-talan pénzfeesérlést idézné elő, ez ellen pedig a törvényjavaslat nemcsak hogy biztosítékot nem nyújt, de sőt az eddigi téves irány sanctióját foglalja magában.

Továbbá a törvényjavaslat czíme ugyan a Tisza és mellékfolyóinak szabályozásáról beszél; de semmi nyomát sem a javaslatban, sem az indokolásban fölfedezni nem tudom annak, hogy a Tisza legtekintélyesebb mellékfolyójának: a Marosnak szabályozására figyelem fordíttatnék. Egyáltalában az erdélyrészi folyók szabályozása mindeddig szóba nem jött, azokra az állam egyetlen fillért sem adott ki; csak egyesek áldozatkészsége mutatta ki azoknak, nevezetesen a Maros és Oltnak hajókázhatási képességét. Pedig a méltányosság, az igazságosság megköveteli, hogy a kormány az ország minden területére terjessze ki ne csak a terheket, hanem viszonylagosan az előnyöket is; hogy ne csak adókat

szedjen, hanem azokból tegyen gyűmölcsöző befektetéseket aránylagosan mindenhol.

Az erdélyi részeknek három oly folyója van, melyek csekély költséggel könnyen hajókázhatóvá tehetők; ezek az Olt, Maros és részben a Szamos. A két utóbbi a Tiszának képezi mellékfolyóját s így azok szabályozása és hajókázhatóvá tétele e törvény keretébe bevonható és be is vonandó, mert azt nemcsak ama vidék, hanem az állam érdeke is követeli, a mennyiben a Maros és a bele szakadó Aranyos mellett két sóakna: a marosujvári és a tordai, a Szamos mellett a dézsaknai fekszik.

Én azt hiszem, hogy szomorú pénzügyi helyzetünk hamar rá fogja a kormányt szorítani arra, hogy kimeríthetlen mennyiségű sónkat kellőleg kiaknázza és a világkereskedés forgalmi körébe bevonja, a midőn — a miként más alkalmakkal szerencsés voltam érinteni — hazánk nagyon tekintélyes jövedelem-szaporulatra tehet szert. Erre azonban első és nélkülözhetlen kellék az, hogy sóknak az olcsó vízi közlekedést folyóinokon le, egészen Galaczig s onnan szét külföldre biztosítsuk; mert az olcsó ár mellett az olcsó szállítás tudja csak annak versenyképességét és keletűségét biztosítani. Miért a jövőre való előgondoskodás mulhatlanul megköveteli, hogy egyelőre a Marosnak Marosujvárig, esetleg Maros-Vásárhelyig, az Aranyosnak Tordáig, később az Olt és Szamosnak szabályozási terveit elkészíttessük, és a munkálatot magát mihamarább meg is kezdessük.

Jelen felszólalásomnak célja leginkább az,

hogy a Tisza-szabályozásnál a tervszerűség szükségességét hangsúlyozzam és mellékfolyói elodázhatlan szabályozásának előmunkálatait a kormány figyelmébe ajánljam. (*Élénk helyeslés a szélső balról.*)

A kassa-oderbergi vasut kárpótlási követelése tárgyában.

(Május 21. 1879.)

T. ház! Közösügyes korszakban épült vasutaink mindenikének megvan a maga tanúsága, megvan a maga botrány-krónikája. A vasuti szédelgés, — mely egykoron Európa — mondhatnám világsszerte felütötte fejét — üldözőbe vétetvén, nálunk keresett és talált vétkei üzelmei számára háládatos talajt. Igen; mert a míg más államok kormányai éberren óvták az államot a rászedetés ellen, addig a mi naiv és szakértelem hiányában szenvedett közlekedési ministereinknek egyszerűségükből eredő jóhiszemősége és (*Derűtlenség a szélső baloldalon*) alantas szakközvegeiktől való függése, a rajtafogás nélküli szabad működést biztosítá számukra. Ez alapoka annak, hogy a még Törökországból is kiküszöbölt vasuti szédelgők nálunk valóságos Eldorádót találtak. Míg másutt első szárnypróbálgatásuknál felismertettek s rendszerint kiküszöböltettek vagy hűsre kerültek; addig nálunk végig engedték játszani a botrány-drámának minden felvonását; kormányférfiaink a mulasztók és bünnösök lakoltatása helyett, az államot lakoltatták, s a reájuk is árnyat vető botrányokat akként

igyekeztek elpalástolni, hogy az állam által megvétették, még pedig drága kamatra szerzett pénzen, a szédelő vasutakat, melyek az engedélyokmánytól kezdve a kiépítés minden phásisain át: a mulasztások, a hűtlen kezelés, a vétkek bűnös elnézése, pajtáskodás és kötelességmulasztás oly hosszú sorozatát tüntetik fel, hogy százak meg százak feleletre vonása és példás megbüntetésének esélyeit vonják vala magok után, ha a jog és igazság követelményeire tekintet lett volna fordítva.

A famosus keleti vasut szédelgése képezték a kiindulási pontot. E vasutnál oly hihetetlen dolgok történtek, miszerint azok élethű leírását regénynek, meg nem történhető képtelenségek gyűjteményének kellene tartanunk, ha itt saját szemeink előtt nem gördültek volna le annak gyászos esélyei. Kormányaink, hogy saját kegyelt engedélyesei és compromittált kegyeltjei mulasztásait, mondhatnám bűneit, elpalástolhassák, a botrányok és bűnök gordiusi csomóját e vasut megvételésének merész kardcsapásával metszették szét. E példa nem téveszté el hatását, s most minden szédelő, minden részvénytőkét eltulajdonító, minden szerződésszegő, minden bukás szélén álló vasuttársulat a könnyű kibontakozás azon tetszetős módját igyekezik felhasználni, hogy jó drágán az állam nyakába sózza jövedelmet nem hajtó vasutját.

Az elmélet — meg kell vallanunk — nem rossz már az ő részükre; mert elkövetni a vétket, s aztán az állam révén kimenekülni a bajból, mentesülni a teletől, sőt a szédelgést

jó áron megfizettetni, a bűnt gazdagon megjutalmaztatni az állam által, mondhatom, hogy a geschäftelésnek nem utolsóját képezi; oly módja ez a kényes kérdések megoldásának, a melyre mint új találmányra patenst kérhet kormányunk.

Maguk a mi jogügyi közlegeink is ez eljárási, ez elpalástolási rendszerhez látszanak idomítva lenni. Emlékezhetnek a t. ház régibb tagjai, hogy a keleti vasut botrányai ügyében is kiadtuk volt e vasut halomra menő bűnökmányait a jogügyek igazgatóságának a végett, hogy a kereset megindítása iránt jogvéleményt adjon. Tudjuk, hogy constatálva lettek az e vasut építésénél elkövetett pénzsikkasztások, szerződésszegések, az engedélyokmány tervszerű kijátszása, a csalások és lopások egy egész hosszú láncolata, szemben az állammal és a részvényesekkel; de azért olyakat, kiket felelősségre és kártérítésre lehessen vonni, nem tudott találni. Már pedig, ha belföldiek voltak, akkor itt könnyen feltalálhatók és feleletre vonhatók voltak, bármily nagy urak lettek legyen is; feleletre vonandók még az esetben is, ha a károsítást nem közvetlenül ők követték el, hanem kötelelességmulasztás, kellő felügyelet és ellenőrködés mellőzése és indolentiából mások által engedték előidézni. Ha pedig külföldiek voltak a bűnösök, akkor ott kell vala üldözni, mert csalók, sikkasztók, tolvajok egyetlen államban sincsenek a bünhődés alól kivonva. De mindezt kormányunk jónak látta nem bolygatni, s az egész ügyet a vasut rögtönzött megvételeével simította el.

A kassa-oderbergi vasut a botrányok terén nem sokat enged a keleti vasutnak. Még élénk emlékezetében lehetnek a t. ház tagjainak a pár év előtt felmerült szomorú események, a midőn a magyar gőzhajótársulat hordár-temetésének mintájára (*Derűtlenség a szélső baloldalon*) szavaztattak le a megkárosított részvényesek; emlékezhetnek azon műfogásokra, a melyekkel e vasut szédelgői a részvényesek érdekeit kijátszották. Ez oly mérvű volt, t. ház, hogy némelyek egyszerű átruházási műveletekkel mesés nyereségre tettek szert; a közönség ujjal mutatja ezeket, mindenki tudja, hogy ennek 1 millió, amannak fél millió, másoknak száz ezrekre menő rebachja volt a kassa-oderbergi vasutnál folytatott amerikai modorú geschäftelésnél. A hírlapok akkortájt tüzetesen foglalkoztak e vasut botrányaival, a közönség lázas izgatottságban tartatott az e vasut körül felmerült botrányos tüzelmek által, melyek a veto-joggal felruházott kormánybiztos hallgatólag beleegyezésével történtek; s ki azok ellen óvást nem tett, daczára annak, hogy az állam is érzékenyen károsított. Az érdekeikben sértett külföldi részvényesek tele lármázták a világot, becsmérelték államunkat, pellengére állították igazságszolgáltatásunkat, bűnpalástoló kormányunkat; élesen megtámadták nemzeti becsületünket. Erre aztán hosszabb szélcsend következett, s most előáll a kormány s az egész skandalum árát hazánk által akarja megfizettetni.

T. ház! Én megvallom, hogy nagyon furcsának és igen jellemzőnek találom, miszerint

kormányunk az ilyen kényes természetű ügyeket mindig az országgyűlési türelmetlenkedés kor-
szakában, a szétoszlást megelőzőleg szokta elő-
térbe rángatni; midőn a képviselők nagy része
már haza oszlott, itt levő része pedig oszló fél-
ben van, s nem bír sem érzékkel, sem kellő
higgadtsággal, az ily nagy horderejű fontos ügyek
beható tárgyalására.

Ez, t. ház, nem esetlegesség, hanem egész
rendszerint képez nálunk. Emlékezhetnek a t. kép-
viselőház tagjai, hogy a legéletbevágóbb, ugy-
nevezett kényes kérdéseket a kormány mindig
ilyenkor tárgyalattatta le; a keleti vasut végmeg-
oldása is ily időben hajszoltatott át.

Ha a kormány a kassa-oderbergi vasut bot-
rányait is e vasut megszerzésével akarná elenyész-
tetni, még meg tudnék a helyzettel barátkozni;
mert ezen fátyolborításnak még lenne némi
nemzetgazdászati haszna, míg a mások által
elkezelt pénzeknek az állam általi megtérítésé-
ből csak új teher háramlik már is teher alatt
roskadozó államunkra. A megvétel lenne jelen
viszonyok között az államra nézve azt egyedül
előnyös megoldási mód — a mint az előttem
szólt t. barátaim, és a különvélemény is szakava-
tottan kifejtette — mivel ily módon állami bir-
tokba és kezelés alá jönne egy, országunkat
egész hosszában átszelő vasut, mely kivitelünk-
nek a tarifa szabályozása által nagy lendületet
adhatna; de a megvétel módozatát alkalmazták
ott, a hol káros volt, mellőzik itt, hol előnyös
lenne.

E vasutnak megvétele indikálva s nagy mérvben könnyítve is van az által, hogy a részvények mintegy harmada úgy is államunk birtokában van; az elsőégi kötvények kamatait már is az állam fizeti, ezen felül 13 millió subventiót előlegezett, s nagy beruházási függő kölcsönben részesíté az állam ezen vasutat. Mindezek levonásával alig kell vala az államnak 7—8 milliót ráfizetni, hogy ezen fontos, de a szédelgők kezében veszélyeztetett vasut államunk birtokába jöjjön át; tehát nem sokkal többet mint a vágvölgyi zsákvasut megvételére tegnap megszavaztak.

Erre kell vala mulhatlanul a kormánynak törekednie, mert csak ezen uton biztosíthatta volna az állam veszélyeztetett igényeit és érdekeit; csak ily módon fedezhette volna az állam veszélyeztetett követeléseit, és egyszersmind tehetett volna egy fontos lépést a vasutak csoportosítása, s ez által a kamatbiztosíték költségeinek enyhítésére.

De az államférfiui eszély parancsolta ezen egyedül előnyös megoldási mód helyett, a kormány törvényjavaslatot terjeszt előnkbe, melynek értelmében 3 milliónyi kárpótlási összeget akar a kassa-oderbergi vasúttársulatnak kifizettetni oly pótépítkezésekért és átigazításokért, a melyeket szerződésszerűleg voltak kötelezve minden felülfizetés nélkül teljesíteni a vállalkozók, s mely pótépítkezések leginkább e vasutnak osztrák részén történtek. E mellett elfogadtatni akarnak egy oly elintézést, mely szerint hazánk tizenegyszer annyi kamatgarantiát vállalna el,

mint az osztrákok, holott a mi pályarészünk csak ötször hosszabb az osztrák pályarésznél. Tehát egy oly igazságtalan teher vállalnánk át hosszú időre, a mely elégséges lenne a kassa-oderbergi vasut megvételére szükségeselt összeg kamatozása és törlesztésére.

A kormány előterjesztése és a pénzügyi bizottság indokolása elejétől végig szépíteni igyekezik ezen reánk nézve minden tekintetben hátrányos egyezményt; azok a szóvirágok csalékony számcsoportosítások és phrázisok tömkelegébe akarják bonyolítani a kérdést, s a tisztánlátást elzárni; de ha bár csak két napot engedtek is a képviselőház tagjainak e fontos kérdés tanulmányozására, még így is könnyen felismerheti mindenki, a ki szellemi vaksággal nincsen megverve, hogy hazánk végtelen megkárosításával lenne egybekötve e törvényjavaslat elfogadása. Én azt általánosságban sem fogadhatom el a részletes tárgyalás alapjául, s Helfy Ignác határozati javaslata s a különvélemény értelmében, a kormányt odautasítandónak vélem, hogy a régibb előlegek biztosítását és újabb terhek átvállalását e vasut megszerzésének feltételéhez kösse. Elfogadom a Helfy Ignác által beterjesztett határozati javaslatot. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A rendőrtörvény 50. és 51. §§-ai tárgyalásakor.

(Május 26. 1879.)

Tisztelt képviselőház! E törvényjavaslat 50. és 51. §§-ai egészen a rendőrfőnök magas tetszésétől teszik függővé azt, hogy a nemzet közvéleménye valakit kitüntethessen és hazafias érdemei iránt elismerését nyilváníthassa. E szakaszok értelmében ezután a rendőrfőnök fogná meghatározni, hogy ki méltó a nemzet szeretetére és tiszteletére. Már pedig lehetnek és vannak is esetek, hogy a nemzet más valakit tart nagy-nak és kitüntetésre méltónak, mint a rendőrfőnök ur.

Nekünk eddig nem voltak a nemzeti érzület nyilatkozatait korlátozó törvényeink, s mégis a Tisza-uralom idejéből már is szomorú tapasztalatokat szereztünk a nemzeti érzelmek elfojtása terén. A török consulnak rendezni szándékolt fáklyászene és a czeglédi küldöttség idejéből oly durva merényletek állanak hátunk mögött, a minőket csak Napoleon rendőrállama merészelt megkísérteni.

Nekem egyáltalában semmi kedvem arra, hogy alkotmányos országunkban az ily rendőri pizskos erőszakoskodásokat törvényesítsem; mert az ily Gurkó-féle hatalmi túlkapás tarthatja magát egy ideig Muszkaországban; de egy alkotmányos és polgárosodott állam fogalmával az össze nem egyeztethető.

Én tökéletesen elégségesnek tartom a fátylasmenetek, kivilágítások egyszerű előleges bejelentését tisztán a rend fenntartása szempontjából; de se engedélyadási, se betiltási joggal a rendőrséget felruházni nem akarom; mert a rendőrség hatásköre a rend fenntartásán túl nem terjedhet, a nélkül, hogy muszka állapotokat elő ne idézzon. Azért én az 50. és 51. szakaszoknak, mint alkotmányelleneseknek kihagyását óhajtom. Azonban, ha ezen indítványom el nem fogadtatnék, akkor pártolni fogom Degré Alajos t. barátom indítványát. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A vasárnapokon és ünnepnapokon való munkaeltiltás ellen.

(Május 26. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Én e szakasznak egyszerű kihagyását indítványozom, mert a munkásság sohasem képezhet büntetendő cselekményt, hanem csak is a tétlen renyheség, a mely a legtöbb bűnnek a szülőanyja. Nem akarom én itt fejtegetni azt, hogy a sok ünnep mennyire ártalmára van a nemzetgazdasági fejlődésnek; láthatjuk, hogy a negyedévet betöltő sok ünnep a keleti vallásuaknál, mily anyagi hátrányt von maga után.

Ma már minden polgárosodott ország az ünnepek kevesbítésére, illetőleg azoknak vasárnapra való áthelyezésére törekedik; mi megfordítva a munkátlanság törvényesítésére akarunk törvényt alkotni.

Az e szakaszban hivatolt 1868: LIII. t. cz. 19. §-a ugyan kimondja, hogy egy vallás-felekezet sem kötelezhető, hogy egy másiknak ünnepét megtartsa; vasárnapokon azonban a nyilvános munkát eltiltja. E törvény azonban nem tartatik meg vidéken, mert az uralgó vallás ünnepein más felekezettiek boltjait is bezáratják visszaélésből a hatóságok. A vasárnapi munka eltiltása egyenesen az egyéni szabadság és szokásjoggal ellenkezik; mert például a mi vidékünkön szokásban volt templomozásig a sürgős mezői munka végzése. Annak betiltása néha csapással jár, mert gyakran az akkor behordandott gabua a rá következő hosszas esőzések miatt künn pusztul.

Az állam ne avatkozzék be az egyének munkakörébe, ne gyámkodjék ott, hol arra semmi szükség nincsen. Azért én e szakasznak mint feleslegesnek kihagyását indítványozom.

A vegyes házasságoknál előforduló visszaélések tárgyában.

(Május 26. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Ha a lefolyt 11 év alatt codificatio czímen kiadott összegeket egybevetjük, az megközelíti az egy millió frtot, és ezért tudunk felmutatni egy jó halom, nemzetünk történelmi fejlődésével ellentétes, reactionarius irányú törvényt, és egy oly zűrzavaros codificátori nyelvészet megteremtését, melyet

ember legyen a talpán, a ki megérteni s a paragraphusok tömkelegén eligazodni tud.

Az, hogy az anyakönyvek vezetésénél előforduló számos visszaélések büntetendő cselekménynek minősítettnek e szakaszban, nagyon helyén van; de, t. ház, e szakasznak szerkezete annyira zavaros, annak fogalmazása annyira idétlen, miszerint bár tizszer olvastam el, mégis alig tudom értelmezni, hogy tulajdonképen mit akar kifejezni.

Nyelvészeti félszegsége mellett azonban van egy más lényegesebb és fontos szabadsági kérdéssel kapcsolatos hiánya, melyről itt e szakaszban kell gondoskodnunk; miután Irányi barátom vallás-szabadságra vonatkozó és évente megújított indítványát a többség következetesen le szokta szavazni.

A vallás- és közoktatástügyi miniszter ur s mások utána ugyan hangoztatni szokják, hogy hazánkban teljes vallás-szabadság uralkodik. Igaz, hogy hazánk még a közelmúlt időkben is a tökéletes vallás-szabadság mintaállamaként volt említendő. Fájdalom, napjainkban már csak mint múltban létezett eszményképre hivatkozhatunk, mert ők kezei között vallás-szabadságunk is — miként e nemzetnek ezredéven át megőrzött csaknem minden szabadsági vívmánya — kezd ijesztő mérvben devalválódni. Napjainkban a lelkiismeretszabadság terén oly visszaélések engedtetnek meg, melyek a türelmetlen középkorba vetnek vissza; vallástügyi ministertünk mindezekre szemet szokott hunyni és engedi a világos törvényeket lábbal tiportatni.

Például a vegyes házasságok terén régibb és az 1868: LIII. t. cz. intézkedései, valamint a természetjog lépten-nyomon megsértetnek és kijátszatnak. Oly dolgok történnek e téren, melyek hihetetleneknek tetszenének, ha személyes meggyőződés nem nyújtana azok iránt bizonyosságot. Szolgálok néhány felvilágosító példával. Itt a fővárosban a minister ur közvetlen közelében történt azon eset, hogy egy unitarius atyának katholika anyától törvényes házasságból származott leány-gyermekeit az 1868-iki LIII. törvényozikk értelmében katholikus lelkészszel kereszteltetvén meg, ez az anyakönyvben törvénytelen gyermeknek írta be. Még felülőbb egy szintén itt a fővárosban történt másik eset; ugyanis egy ev. reformatus atyának katholika anyától iker-gyermeke született, egyik fiú, másik leány; a fiút a reformatus lelkész keresztelvén, törvényes gyermeknek írta be az anyakönyvbe, a leányt pedig a katholikus pap törvénytelen gyermekként jegyezte. Nem-e lábbal tiprása ez a természet törvényeinek; nem ütközik-e ez homlokegyenest össze régibb és újabb törvényeink intézkedéseivel? Nem kigunyolása-e ez a vallás és lelkiismeret szabadságának? Nem felázadása-e az embernek isten és a természet törvényei ellen? Nem a képtelenség valószínűsége, hogy ugyanazon anyától egyszerre született gyermekek egyike törvényes, másika törvénytelen legyen; egyik örökölje az apai nevet és vagyont; a másik névtelen s vagyontalan páriává degradáltassék? Ily eljárás még a vadak között sem fordul elő, hol, ha nincsenek írott törvé-

nyek, legalább a természet jogai tiszteletben tartatnak; míg nálunk az ily emberiség- és törvényellenes állapotok nemcsak megtűretnek, hanem a kormány által felbátorítottatnak. Mert a t. vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak a felhozott mindkét esetről tudomása volt, nemcsak a hírlapokból, melyek szellőztették ez eseteket, hanem az illető atyáknak panaszából, mely a belügyminiszter által áttétetett hozzá, de három év alatt nemcsak hogy jogorvoslást és a törvénynek tiszteletét nem tudott szerezni, hanem mindeddig még csak feleletre se méltatta a felfolyamodókat.

T. ház! Fellázad az emberi kebel, a midőn egy alkotmányosnak mondott országban az emberi és polgári jogoknak ily eclatans megsértése, a törvényeknek ily flagrans kijátszása, ily anarchia tarthatja fenn magát, éppen azok auspiciuma alatt, a kik a törvények tiszteletben tartása felett első sorban tartoznak őrködni.

És, t. ház, ily esetek nemcsak szórványosan, nemcsak itt a fővárosban, hanem ország-szerte mindenhol és tömegesen fordulnak elő s nincs arra eset, hogy a felfolyamodóknak a ministerium igazságot szolgáltatott, a törvényeknek tiszteletet szerzett volna.

Ez ministereinknek gyámoltalan engedékenysége mellett csak úgy történhetett meg, hogy a törvényhozók, miután fül nem teheték, hogy polgárosult államban ily büntény előfordulhasson, egyenesen nem intézkedtek az ily lehetetlennek ítélt bűn és kihágás megakadályozása és megfenyítésére, a positiv intézkedés hiánya tette lehe-

tövé ily képtelen esetek megtörténtét és napon-tai ismétlődését.

T. ház! A törvényhozásnak ezen hazánkat degredáló, a művelt világ előtt megszégyenítő állapotot továbbra eltérni nem lehet; itt az intézkedés sürgősségét senki elvitatni nem fogja; az igazságügyminister hangsúlyozta tegnapelőtti beszédjében, hogy e törvényjavaslatnak célja megelőzni a bűnöket, meggátolni a kihágásokat. Ez elv alapján nekünk intézkedni kell, hogy többé hazánkban ily vérkitagadás elő ne fordulhasson. Én azt ezen 61-ik szakaszhoz illesztett rövid toldással vélem elérhetni, s azért bátor vagyok következő indítványt benyújtani, s a t. háznak elfogadásra ajánlani:

„a 61. §. végéhez 3. pontként tétessék:
3. Ugyanezen büntetés éri azon anyakönyvvezetőt, a ki törvényes házasságból származott gyermekeket törvénytelen születésűnek jegyez be.“
(*Élénk helyeslés balfelől.*)

A katonabeszállásolásról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Május 28. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Elismerem, hogy törvényhozásunknak alig van sürgősebb teendője, mint a katonai beszállásolások ügyének rendezése, oly módon, hogy az állampolgárok e téren való terheltetése könnyíttessék és a szoldateska önkényes zsarolásaitól némileg mentesüljenek. Egy rég elintézésre váró ügy van ma előttünk; azon-

ban a beterjesztett elszállásolási törvény a hozzá kötött várakozásnak koránt sem felel meg. Ismét egy oly tatarozás áll előttünk, a mely az államra újabb terheket ró a nélkül, hogy a bajt orvosolná. Az csak felületét érinti a bajnak, de gyökeres és célra vezető reformok behozatalától tartózkodik. Olyan, mint minden alkotása e kormánynak, mely nem megállapított irányelvek, hanem csakis az opportunitási szempontok szerint halad. Természetes, hogy ily módon csak félszeg dolgokat lehet létrehozni. (*Ugy van! a szélső balfelől.*)

Nézetem szerint ez az egész kérdés csakis a véderőtörvény revisiójával kapcsolatosan oldható meg, mert ha haderőnk honvérendszere szerint egészen átalakíttatik, a mint azt mi, a haza és szabadság érdekében követeljük; vagy ha önkörögszméje szerint a közös hadsereg intézménye továbbra is fentartatik, de a szolgálati idő és a békelétszám tetemes mérvben leszállíttatik, a mint azt a lajthántúliak is kívánják, s a mint azt államunk és Ausztria fennmaradhatása is elkerülhetlenül megköveteli: akkor az egész beszállásolási törvény feleslegessé válik, mert elég laktanyával rendelkezünk arra, hogy a pénzserőnknek megfelelő, a mostani békelétszámnak legfőlebb felényit kitevő csapatokat kényelmesen, a honpolgárok terheltetése nélkül elhelyezhessük.

E kérdés, t. ház, egészen közjogi természetű, az önmagától meg lesz oldva, még pedig áldásosan, mihelyt haderőnket nemzeti alapon szervezzük; mert a gépies és idegen szervezettű hadsereg nem ad erőt, hanem elvonja azt. Csak akkor lesz

ez állam erős és legyőzhetetlen, a midőn a laktanyákat nem szaporítjuk, hanem a mostaniak nagy részét iskolákká és gyárműhelyekké alakítjuk át, s fiainkat a helyett, hogy a laktanyák erkösetelenítő légkörében elsatnyulni engedjük, lelkiileg kiműveljük és munkásságra szoktatjuk, hogy ne fogyasszák el a nemzet vagyonát tétlenül, hanem a munka hatalma által sokszorosítsák. Hozzuk be a honvédrendszert egész haderőnknel, s akkor e törvény feleslegessé válik. Egészen új alapot kell letennünk, mert a mostanin — mely ingoványon áll — építeni nem lehet. (*Helyeslés balról.*)

De eltekintve a rendszerváltoztatás elkerülhetlenségétől, még az önök szempontjából is végtelenül hiányos e törvényjavaslat, a mint azt a véderőbizottság is őszintén bevallja. Hogy jobbat nem alkothattak, azzal indokolják első sorban, hogy régebben is a törvényhozás sikertelenül küzdött. Ugy, de azért, mert régebben a fontosabb ügyekkel elfoglalt törvényhozás nem tudta ez ügyet sikeresen elintézni, lehet-e mentség arra, hogy most, a midőn elég időnk van, egy ily férczelménynyel megelégedjünk s új és nagy terheket róvjunk a hazára a nélkül, hogy előbbre vigyük ez ügyet? (*Halljuk! Halljuk!*)

Itt is a mentegetődzést a lajthántúli kormányval folytatni kellett alkudozások és compromissum szükségességére fektetik. Mindig a közös-ügy az, a mely gátakat emel előhaladásunk és boldogulhatásunk útjain. Nem félnek, hogy ezen oknak, minden legesekélyebb kérdésnél való előtérbe tolása, mindinkább megerősíti azon hitet, hogy ily modorú szövetségben megélni lehetetlen;

mert mindenben a társország érdekei kiméltetnek a mi rovásunkra, a mit még igaztalanabbá tesz az, hogy Ausztriában a közös költségből mindenhol fényes laktanyák épültek, míg most nálunk a mi erszénytinkből akarják a laktanyákat szaporítani. Ha minden alkudozásnál az ő előnyük nyomja le a mérleg egyik felét az ő hasznuk, a mi kárunkra: akkor arról kell meggyőződünk, hogy az ily állapot nem szövetség, hanem tűzvész, a mely nemzetünket felemészteni akarja.

Csanády Sándor (*közbeszól*): Szabadulni is kell attól!

Orbán Balázs: Ezen kívül e törvényjavaslat háború idejére semminemű intézkedést nem foglal magában; pedig éppen akkor fordulnak elő a legnagyobb visszaélések, zsarolások, a magántulajdonnak veszélyeztetése, mint a boszniai fuvar-kényszer tanusítja, a melynek rendezése szintén e törvényjavaslat keretében lesz vala foganatosítandó.

E mellett a lő- és gyakorló-terek kisajátítását egészen a katonai parancsnokaágok önkényére bizza, minden felfolyamodás kizárásával, felhagyván a tulajdonosnak az extra dominiumon való perlekedés orvoslatát. Ez valódi communismus, s annál veszélyesebb, mert nálunk a polgárnak a katonával szemben még sohase volt igaza. De ha még respectálná is a katonai hatóság a jogot, még ekkor is képtelen igazságos ítéletet formálni, mert fájdalom, a mi katonatisztjeink többnyire idegenek levén, sem a viszonyokat, sem a becsértéket megítélni nem tudják. Azért

ezen, a tulajdonjogba nagyon mélyen bemarkoló kényes kérdésnek ily egyoldalú megoldása egyenesen a tulajdon szentségét veszélyezteti, a jogorvoslás teljes kizárásával.

T. ház! E törvényjavaslat elfogadása alig eredményezne mást, mint nagyobb díjszabást, s ennek folytán terheinknek pár százezer frittal való emelését és azt, hogy ezután a városok és községek nemcsak a katonáknak, hanem azok nejei és gyermekei számára is külön beszállásról tartoznának gondoskodni.

Én a czéltalan teherszaporításhoz hozzájárulni nem akarván, de főleg e kérdésnek teljesen mellőzött közjogi fontosságára helyezvén a fősúlyt: a beterjesztett javaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső balról.)*

A könyvtáraknak, levéltáraknak, műcsarnokoknak, tanítónők lakásának stb., a katonai beszállásolás alóli felmentése tárgyában Thaly K. által benyújtott módosítás érdekében.

(Május 29. 1879.)

Tisztelt ház! Én nem feleslegesnek, hanem szükségesnek tartom a Thaly tisztelt képviselőtársam módosításában foglalt kivételeket megemlíteni. A minister ur feleslegesnek tartja a kivételeknek szószerinti megemlítését, úgy lát-szik azon indokból, hogy a törvény egybehangzó legyen az osztrák államban hozott

hasonló törvénnyel és hogy a községek előjárói úgy is befolyanak a beszállásolásnak rendezésére. Azonban, t. ház, én e tekintetben biztosítékot nem látok. Elismerem ugyan, hogy a városi előjárók sok helyütt a műveltség azon színvonalán állanak, hogy e tekintetben kellő megnyugtatót szolgáltatnak; de vannak — fájdalom — a kisebb városokban és községekben oly előjárók, a kik teljes biztosítékot nyújtani nem képesek.

A múlt évben e képviselőházban felszólalás tárgyát képezé az, hogy Somogy megyében, ha jól emlékszem, Marczaliban, magát a járásbírságot kidobták hivatalos helyiségeiből. Szalay Imre t. képviselőtársam interpellációt intézett egy másik esetben a minster urhoz, hogy egy tiszt, tehát nem közlegény, egy családapát családotól, portékástól együtt az utcára dobott és erőszakosan elfoglalta azon helyiségeket, a melyek szükségeseek voltak az ő családja számára.

Ezek tehát oly tények, a melyek az elővigyázat szükségességét igazolják.

Baross Gábor t. képviselőtársunk nemes hévre gerjedve, felszólalt a katonák védelmére. Beismerem, t. ház, hogy katonáinknál és minden hadseregnél sok művelt elem van és hogy a műveltség ott tért foglal. Azonban ne feledjük, hogy az általános hadkötelezettség behozatala óta sok műveletlen elem került a hadseregbe. (*Zúgás a jobboldalon.*) Ne feledjük, t. ház, hogy néha még a művelt embert is elragadja a fagyűlölet és más szenvedély. Tudjuk, hogy a német nemzet igen művelt és hadserege a leg-

műveltebbek közé tartozik, mert közmondásossá vált az, hogy az az iskolatanítóknak a hadserege. Azonban láttuk a francia háború alkalmával, hogy a német katonák is — sajnos — kihágásokra ragadtatták magukat; butorokat, könyvtárakat pusztítottak és romboltak szét fajgyűlöletből és ellenszenvből. Óvakodnunk kell tehát, t. ház, nekünk különösen, mert a mi hadseregünk tisztjeinél hagyományos ez a gyűlölet. Erdélyben pl. egyetlenegy iskola sincs, a melyet 1848-ban az osztrák hadsereg számára le nem foglaltak és azt a katonák szét ne rombolták volna úgy, hogy évtizedek múlva is alig voltunk képesek azt helyreállítani.

Azon eset, a melyet Thaly t. képviselőtársam felhozott, 1866-ban történt, midőn az országos levéltárt erőszakosan katonai kórházi célokra akarták felhasználni.

Tehát, t. ház, az előgondoskodást, a multból merített példákon és tapasztalatokon okulva, egyáltalában feleslegesnek nem tartom. Szükséges, hogy a levéltárakat kivegyük, mert tudjuk, hogy könyvtár alatt levéltár nem értetik. Levéltár minden, még csekélyebb városban is van, holott könyvtár nincs. A mi pedig a tanítónők szállásának kivételét illeti, ezt is ildomosnak és szükségesnek tartom, mert nemzetünk lovagias jellemével össze nem férne ezen kivétel meg nem állapítása. Mindezeknél fogva Thaly Kálmán képviselőtársam módosítványát pártolom s annak elvetése esetében hozzájárulok Molnár Aladár képviselőtársam módosítványához.

A véderő törvény tárgyalásának általános vitájánál.

(November 22. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Én mindig azok közé tartoztam, a kik a teljesen önálló, magyar zászló, magyar vezényszó alatt szolgáló és az alkotmányra felesketett hadsereget kívánt, mint a mely nélkül, az államiság sem nem létezik, sem biztosítottnak nem tekinthető; (*Ugy van! szélső balfelől*) mert fájdalom, mindaddig, míg egyesek szeszélye uralkodik a népek felett, nem a jog és szellem hatalma, nem a műveltség fölénye, hanem a nyers erő túlsúlya uralogja a helyzetet s határoz a népek sorsa felett. (*Ugy van! szélső balfelől*.)

Az életfenntartás küzdelmeivel elfoglalt, a művelődés föltételei után törekvő népek igen jól megférnének egymás mellett, a béke áldásait élvezve. Az a katonásdi, melyet minden államban látunk, azok a roppant hadseregek, melyek annyi pénzt emésztenek fel s a legerőteljesebb karok elvonása által, a nemzetek productiv erejét oly ijesztő mérvben csökkentik; (*Ugy van! szélső balfelől*) azok a kalandos és hódító hadjáratok, melyek a mai üldöklő fegyverek mellett egész generációkat irtanak ki s vértengerrel borítják az országok virányait; azok a sok száz milliók, melyekbe az állandó hadseregek kerülnek; azok a milliárdokra menő államadósságok, a melyek a

népek vállaira súlyosodnak: mind a monarchiák következményei. A háború az egyed-uralom mestersége, megindítatnak azok egyszerű szélyből, meg hódítási vágyból, legtöbb esetben a tisztek előléptetése céljából, gyermekes ambícióból; de sohasem a nemzetek jóléteért és előmeneteleért, hisz a durva erőszak és vérrontás azt sohasem, hanem inkább az ellenkezőjét eredményezi. (*Igaz! szélső balról.*)

Egyesek játszanak a népek színe-javának életével, ifjúságának virágával, miként a gyermekek, a kevés napok alatt darabokra tört ón- és fa katonabábokkal s valóban jellemző az, hogy az államfők Európában — természetesen nem értve ide a néphatalom kifolyását képező köztársasági elnököket és az angol királynét — annyira kitudtöztetik még öltözetükben is polgár-ellenes hajlamaikat, hogy csaknem mind katonai mezben tetszelegnek maguknak, mintha külsőleg is kifejezni akarnák azt, hogy uralmuk nem a nemzetek ragaszkodására és jólétben való elégteltségére, hanem a szuronyok hatalmára támaszkodik. Pedig éppen Franciaország legújabb történelméből tanulhatnák meg azt, hogy nem a szurony, hanem a nemzet productiv hatalma és szellemi fölénye tartja fenn és teszi hatalmassá a népeket.

Nekem szent meggyőződése az, hogy addig béke és jólét a sanyargatott népek között nem lesz, a míg a roppant állandó hadsergek rögeszméjével fel nem hagynak, a míg az arra fordított gyümölcstelen kiadások, a nemzetek productiv erejének fejlesztésére, gyümölcsözőleg be nem fektettetnek.

Nekem szent meggyőződésesem az, hogy az állandó hadseregek nem erősítik, hanem gyengítik az államokat, hogy azok nem a népekért, hanem a népek ellen vannak. Svájc és Észak-Amerika már megoldotta a problémát s példát mutatott arra, hogy állandó hadsereg nélkül, miként lehet az állam erős és hatalmas. Oda kell törekedni minden népnek, ha nem akar tönkre jutni és elpusztulni.

Elismerem, hogy a mi nevelési rendszerünk, az embereknek bálványimádási hajlama és a földi isteneknek omnipotenciája, ezt akadályozza s csak a közel jövő eszményképévé teszi. Én tehát a jeleni helyzet álláspontjára helyezkedem most, s mert Magyarországot önálló független és alkotmányos államnak vallom, követelem az önálló és alkotmányunk védelmére felelősséget, a nemzeti akaratnak engedelmeskedő, nemzeti zászlónkat büszkén lobogtató önálló magyar hadserget, a mi nélkül a mi államiságunk csak fictió, a mi nélkül, országunk a gyarmat lealázott helyzetére van kárhozthatva. Ezt követeltem mindig s ezt fogom követelni annak valószínűségéig, utolsó lehelletemig.

De ha még a közösfüggés alapon álltam s a közös hadsereg intézménye iránt önökkel lelkestültem volna is, ma ellene adnám szavazatomat, ma, a midőn a keleten lezajlott szomorú tragedia tanúságai előttem állanak; ma, a midőn látom, hogy a mi roppant, s teljes kimerültségünkig menő, áldozatokkal fenntartott hadsergünket, nem védelemre, nem érdekeink támogatására, hanem kirakodásra tartjuk. Hisz a közös hadsereg

fenntartói mindig azzal érveltek, hogy e nagy haderőt, a mulhatlanul bekövetkezendő keleti bonyodalmak miatt, kell leginkább tartanunk. És a midőn bekövetkeztek ez események, a midőn nagy hadsergünk súlyát — saját érdekünkben és emberiségi hivatásunknál fogva is — igazán latba kell vala vetnünk: akkor gyávák és meghunyászkodók voltunk; ellenben, a midőn a letiprott s vérébe fulasztott szegény törökkel szemben föllépni gyávaság és vérarulás volt: akkor czéltalanul, halgán hajták mészárszékre fiaink ezreit, nem hogy dicsőséget, hanem hogy szégyent arassanak, mert, uraim, bármiként lelkesedjenek is önök bosnyák politikájukért, az, a mit ott roppant hadsergünkkel műveltek, örökös szégyenfolt lesz nemzetünk történelmének eddig fényes lapjain.

Ama válságos napokban, midőn jövőnk felett vettetett el a koczka, midőn a muszka a Dunánál és határszéleinken raká le felrobbantó aknáit: hadsergünk nem az ellenséggel, hanem a nemzettel szemben foglalt hadállást s midőn az egész nemzet egyhangulag követelte a muszka invasió meggátlását, midőn Európa népeinek érdeke, a mi saját biztonságunk és az általunk garantírozott párisi szerződés is parancsolólag követelte, hogy a Duna vonalt a muszka odaérkezte előtt megszálljuk: akkor 800,000 katonánk mellett, gyáván meghunyászkodva, engedttük a Dunát átlépni, Plevnát elesni, a Balkánt áttörni, e tartományok muzulmán népességét lekonzultatni. Sőt mintegy megirigyelve a muszkák vérbe fuladozó dicsőségét, rázudítók hadsergünket min-

den hadizenet nélkül bandita módra, egy velünk békében és testvéries szeretetben élő szomszéd tartomány népére s azt egész muszka modorban vérébe fulasztók. T. ház! Ez eljárás tagadhatlanul népjogellenes és, hogy szelid legyek, ildomtalan volt és annál lealázóbb, annál elszomorítóbb, mivel mindaz, a mi ott történt, a mi megrontásunkra, a mi szabadságunknak megsemmisítésére irányul.

Uraim! egy hadsereg harczképességét a nagy létszám nem adja meg, hisz az a nagy létszáma az osztrák hadseregnek megvolt az 1849. utáni időszakban is s mégis megverte mindenki. Megalázta e nagy hadsereget az a néhány dalmát lázadó, a kik előtt a mi hadsergünk capitulált s azoknak a fegyverrel való elvonulást kénytelen volt concedálni. Megalázta a mi roppant nagy hadsergünket azon néhány ezer bosnyák hős is, a kiket hadizenet nélkül, berontó haderőnk előkészületlenül meglepett, kik az Uehatiusokkal és gyorspuskákkal szembe, régi kovás puskákat szegezhettek; nem volt ott több primitív harcos, mint a mennyi halottja és sebesültje és tönkre gyötröttje volt a mi haderőnknek s mégis hónapokig ők voltak fölényben és mi voltunk a legyőzöttek.

Nem látnak-e uraim! e folytonos vereségben, haderőnk e folytonos kudarczaiban egy intő példát arra, hogy a jó fegyver és katonai fegyelem, még nem teszi hősiessé a hadsergeket. Nem látják-e át, hogy e vereségek alap-okai abban keresendő, hogy a magyar fiak nem értik tisztjeik szavát s nem tudnak lelkesedni s nagy

tettekbe bevétlni azon zászló alatt, mely három százados nemzetirtás embleáját képezi.

A magyar fiukban nem is lesz lelkesedés, nem lesz kötelességérzet mindaddig, mig édes anyanyelvén nem szólnak hozzá, mig soraik előtt nem leng azon tricolor zászló, mely ezredév dicsőségét és nagy tetteit sugározza vissza.

A hadsereg e feltételek nélkül egy lelketlen tömeg, egy, csak a fegyelem fagyos lehellete által dermesztett, lombhacsoport leend, mely annál hasznavehetlenebb, minél nagyobb létszáma.

Állíthatnak önök a közös hadseregbe kétszer annyi katonát, mint a meenyit most számlál; de az mindig vert had lesz mindaddig, mig önök haderőnkét az édes anya éltető emléiről elszakítva, a mostoha kínzásának és gyötrésének dobják oda.

Én és senki közülünk a hazát védtelenül nem akarja hagyni; sőt ellenkezőleg, a mi pártunk azt akarja, hogy az általános hadkötelezettség alapján, e haza minden fegyverfogható fia katona, a nemzet katonája legyen, hogy a vész percében három millió magyar kar ragadjon fegyvert s éreztesse hatalma súlyát; miként éreztette dicső multjában.

Ezt, t. ház, el lehet érni fele költséggel és teljes biztossággal, ha hadjuttalékunkat önálló magyar hadsereggé s azt fokozatosan honvédséggé alakítjuk át. Mi igenis akarunk erős magyar hadserget, de oly hadserget, mely ne legyen a bécsi camarilla vak eszköze, hanem a nemzeti souverainitás kinyomata, a nemzeti akarat végre-

hajtója, a magyar alkotmány rendíthetlen híve és őre.

Mert az, t. ház! hogy mi 400,000 embert adjunk egy hadsereghez, évente járuljunk 40—50 millió forinttal e hadsereg fenntartásához s mégis annak egyetlen káplárjával se rendelkezünk, az egy olyan állapot, a mely Indiában talán egy ideig igen, de Európában nem tarthatja magát.

Ministerelnök ur tegnapi beszédében élesen hangsúlyozta, hogy a többi népek csak úgy keresik barátságunkat és szövetségünket, ha erősek leszünk, ha nagy haderővel rendelkezünk. Ugy, de mi nem gyengíteni, hanem erősíteni akarjuk a nemzetet, a midőn önálló hadserget akarunk adni, mert higgye el a minister ur, hogy napjainkban azon hivatolt népek nem a mi barátságunkat, nem a mi szövetségünket keresik, kik egy árva katonával sem rendelkezünk, hanem keresik az osztrákokét, kik feltétlen urai a mi haderőnknek is!

Már pedig Ausztria és Magyarország lehet ugyanazonos a ministerelnök ur fogalmában; de nem a mi és e nemzet millióinak érzelme és felfogása szerint, mert sem államunkat, sem haderőnket Ausztria által absorbeáltatni nem engedjük. Nem! utolsó csepp véréünkig, utolsó lehelletünkig.

Ministerelnök ur ezt mondja, hogy az absolutismusból menvén át az alkotmányba, naponta haladunk a szabadság felé. No, t. ház, az a haladás, a melyet főleg ministerelnök ur kormányzata alatt a nemzet tett, elismerem, hogy létezik, de nem előre, hanem hátra felé, nem a szabadság, hanem az önkényuralom felé, nem a jólét, hanem a tönk felé.

Azon észrevételre, hogy kevés a hadseregben a magyar nemzetiségű tiszt, miniszterelnök ur azon ellenvetést tette, hogy azért nincs, mert a magyarok nem maradnak szolgálatban. Igaz, nem maradnak, mert nem maradhatnak, mert az osztrák tisztikar egy külön nemzetséget, egy külön államot képez az államban; azok a katonatiszti proletariátusság ivadékai, a kik fiuról-fiura elfoglalják a katonai intézeteket, úgy, hogy oda más fajta ember fia be nem juthat; azok előzőnlik a hadsereg minden állomását s mert külön kasztot alkotnak, mást ott meg nem tűrnek, hanem hihetetlen módokkal és eszközökkel elkedvetlenítik, kiszekirozzák. Az önérzetes magyar, bármi lelkesedéssel lépett is a hajlamaival összhangzó hadipályára, ott maradása nincsen, mert a hadsereg proletariátusa és egyedárusai által ott meg nem tűretik, onnan okvetetlen kiküszöböltetik s így a magyar szellem ott soha sem honosulhat. Ráday képviselő ur is reflectált arra, hogy a magyar fiuk nem maradnak a hadseregben s ha kapitányságra emelkednek, azonnal ott hagyják. A képviselő ur legjobban ismerheti az indokokat, hisz ő is hamar kilépett a közös hadseregből.

A tisztelt előadó és Ráday képviselő ur is geográfiai helyzetünket akarják itt kényszer eszközül alkalmazni, a miként alkalmaztatott az a bank, a vámegegyesség, a 80 milliós bankadósságnál s mindenkor, a midőn a magyarnak engedni kellett. T. ház! a mi geográfiai helyzetünk nem oly rossz, mert Európa népei nem egykönnyen engedik lerombolni azon erős sziklafalt, a mely ezredéven át fedezte kelet viharjai ellen, s mely

ezután fedezendi észak viharjai ellen. Fenntartanak és szövethetnek velünk, mihelyt erősnek tudnak, mihelyt egy erős hadsereggel helyezkedünk el hivatásszerű őrállomásunkon.

Ifj. Ráday Gedeon t. képviselőtársam igen nagy súlyt fektetett arra és avval indokolta a közös hadsereg létszámának szükségét, hogy az önálló magyar hadseregben a sokféle nemzetiség viszályt, egyenetlenséget idézne elő; de hát t. ház, a nemzetiségek conglomeratiója nincs e még nagyobb mértékben a közös-, vagyis osztrák hadseregben, hol a mi nemzetiségeinkhez, legalább is egyszer annyi másféle nemzetiség jön s ha a vasfegyelem bilincse képes ezeket összetartani, mondhatnám összeforrasztani, meg vagyok győződve arról, hogy a szabadságszeretet még inkább fogja egyesíteni a magyar hadseregben, Magyarország minden nemzetiségét. Ráday Gedeon t. képviselő ur felhozta azt is, hogy a Szalay-szerű beszédek, a magyar parlament tekintélyét csökkentik. Már t. ház, én nem akarok itt valami erős kifejezést használni, azt kerülöm, de kénytelen vagyok bevallani, hogy a magyar parlament tekintélyének nem azok ártanak, kik a nemzet jogait, alkotmányát és szabadságát védik, kik annak jövő nagyságán elszántan és önmegtagadólag működnek: hanem ártanak azok, a kik a nemzetet bele viszik azon nagy adósságokba, a melyből kimenekülni talán soha nem fog; *(Élénk helyelés a szélső balon)* a kik nem gondolkoznak a maguk eszével, hanem annak eszével, a ki már rég nem gondol hazájával. *(Élénk helyelés a szélső balon.)*

Arra, a mit a t. előadó ur (*Halljuk!*) subjectiv és objectiv argumentumok tudományos distinctiójáról itten előadott, nem kívánok reflectálni, mert hisz az, a mit ő mondott, önmagát túlon túl megezáfolta.

Az orosz agresszio ellen kell készülnünk, azt mondja az előadó ur, a mire azonban szintén csak azt mondom, hogy, habár én t. ház, nem vagyok a világ nagy és magas politikájába belátó politikus, hanem azt mégis tudom, hogy ha fenyeget bennünket orosz agresszio, azt t. ház önök idézték elő, a midőn megengedték azt, hogy a muszka a Dunánál megvethesse lábait. Ezen agressziót önök politikája idézte elő, a midőn megengedték, hogy a muszka egy hatalmas hadműveleti básiist teremtsen magának ott a Dunánál és a Balkánnál, mert az, hogy Bulgáriát fejedelme kormányozza-e vagy a muszka bírja? az tökéletesen egyre megy. Odajátszották a muszkáknak a Fekete tenger és a Duna kikötőit, Törökország, sőt a világ legerősebb erődeit, melyekre támaszkodva, hamar és könnyen határainkra üthet, mert habár a berlini szerződés ama várak lerombolását elrendeli; de miután ama várak az újabb hadtan elmélete szerint, többnyire földművekkel vannak erősítve, le sem rombolhatók úgy, hogy pár hét, vagy holnap alatt, helyreállíthatók és felszerelhetők ne legyenek, miután a Muszkaország számára felnyitott vizi uton, a szerelvények könnyen és hamar odaszállíthatók.

Ha tehát fenyeget ezen agresszio, annak kapuit önök nyitották meg. Mi főként azért is követelhetjük a magyar önálló hadsereget, hogy a hódításnak elejét vegyük.

A fennebb elősoroltakból t. ház, kittünk, hogy az eddigi állapotok továbbra való fenntartása, egyértelmű lenne a gyáva lemondással nemzeti létünk és hivatásunkról. Én Magyarországot saját hadserege által védett, erős és független államnak akarom hinni s azért a jelen törvényjavaslatot, mely az államiság főattributumától és biztosítékától akarja megfosztani, el nem fogadom, hanem csatlakozom az Ugron Gábor barátom által benyújtott határozati javaslathoz. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

A Boszniát közös vámterülethez csatoló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(November 27. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Az újabb időben a bosnyák törvényjavaslatok oly özöne lepte meg e házat, azok egymásután oly sűrű sorrendben következnek, hogy az ember kételkedve és gyanakodva néz szét, ha vajjon nem bosnyák parlamentben vagyunk-e? És e kétkedést, e gyanakodást még növeli az, hogy itt ugyancsak bosnyák szavazat többséggel alkotunk törvényeket nemcsak a szerencsétlen, a militarismus vasjárma alatt nyögő Bosznia számára, népének megkérdezése és akarata ellenére, hanem szerencsétlen hazánk számára is.

Mert, t. ház, azon törvények, melyeket önök a napokban a magyar nép nevében megalkottak, épp úgy octroyáltatnak egy erőszakos többség

által, az azokat ellenző nemzet nyakára, miként ezen, a róluk nélkülük hozott és hozandó törvények a szegény bosnyákokra.

Még meg sem száradt a bosnyák közigazgatásról szóló törvényjavaslat, mely a határidő meghatározását kívánó indítvány leszavazásával hozatván meg, hosszú, beláthatlan időkre dobja oda a militarismus szánandó és mindig kegyetlen kormányzatának, ama, védőinek hősiek véréből még párologó, tartományokat s im, már előttünk áll egy másik törvényjavaslat, mely a közös vámterület kötelékeivel még szorosabban Ausztriához akarja csatolni, ama zsákmányul esett és annak tekiatett szegény tartományokat.

Már pedig, hogy mit jelent az osztrákkal közös vámterület kötelékeiben élni, azt leginkább hazánk szomorú helyzete tanúsítja, hisz ez ország, a melyet a természet minden áldásaival elárasztott, mely termékenysége és népének kiváló szorgalma által, a világ legboldogabb országa lehetne, melyet régen — midőn önálló volt — tejjel-mézzel folyó Magyarországnak és kincses országnak neveztek; e virágzó ország a közös vámterület nyögében odasüllyedett, hogy itt már megélni nem lehet (*Igaz! a szélső baloldalon*) s a hová messze földről gyarmatok jöttek jólétet s áldást keresni, maholnap lakosaitól hagyatják el, mert a megélhetés feltételei meg vannak tőlük vonva, mert Ausztria éppen a közös vámterület révén, úgy kizsákmányolta e hazát, miként még úgynevezett anyaország gyarmatát soha és sehol.

Boszniára e törvényjavaslat azt jelenti: „életet vagy erszényt“, reánk nézve pedig azt, hogy „alkotmányt és nemzeti lételt.“ Mert, tisztelt ház, annak, hogy Boszniát és melléktartományait közigazgatásilag az osztrák reactió és militarismus önkényének dobjuk oda; annak, hogy Boszniát és melléktartományait a közös vámterületbe vonás által oly szorosan Ausztriához csatoljuk — mert hisz rólunk itt szó sem lehet — nemcsak ama tartományok előrelátható származó kizsákmányolása, hanem sokkal fontosabb politikai következményei vannak, illetőleg lesznek, a mint azt első tekintetre hinni lehetne.

E törvényjavaslat és előző társai nagyon messze benyulnak a mi alkotmányos életünkbe; e látszólag ártatlan törvényjavaslatoknak más oly veszélyes oldalai vannak, a melyek, ha érintve igen, de kellőleg megvilágítva a multkori nagy vita alkalmával sem voltak.

Azért én e törvényjavaslat nemzetgazdászati oldalának bonczolását hivatottabbakra hagyva, bátor leszek igen röviden annak politikai jelentőségét és ebből eredő veszélyességét feltüntetni. T. ház! A bosnyák törvényeknek nem formájában, sőt még nem is lényegében, hanem következményeiben rejlik reánk nézve veszélyessége, mivel az a jog és alkotmánysértés és alkotmányos hatáskör összezavarásának és confiscációjának egy oly új korszakát akarja inaugurrálni, a melynek véghatárait most meghatározni senki se tudhatja.

A nemzeteknek multjuk tanuságait, a jövőben való tájékozás végett szem előtt kell tar-

taniok. Nemzetünknek legközelebbi három százados multja, egy folytonos élet-halál küzdelem volt, a mi alkotmányos szabadságunkat, a mi nemzeti létünket eltiporni törekvő osztrák zsarnoksággal szemben. Szűnet csak akkor állott be, ha vész fenyegette az osztrák trónt és birodalmat, a mikor mi, az üldözöttekből azonnal „kedves magyarjainká” lettünk; de ha erős karunk elhárítá a veszélyt, azonnal ismét kezdetét vette a lételünk elleni harc és könyörtelen üldözés, mely kevésbbé veszélyes volt akkor, a midőn fegyverre került a dolog, hisz akkor mindig mi voltunk a győztesek, bár győzelmtünket kiaknázni soha se tudtuk; hanem veszélyessé vált az alattomos elnyomási törekvés béke idején, a mikor mindig sikerült a hatalomnak hazánk fiai közül alakítani pártot, mely eszközül szolgált a haza- és nemzetellenes célok kivitelére.

Fájdalom, ilyen nemzetellenes német párt mindig volt hazánkban; az opportunitás és önérdek embereiből toborzott ily párt ma sem hiányzik, a melynek tagjai az első kötelességfelejtők: az augsburgi csata bélyegzettjeinek magyarkák nevét kiérdemlik. Én ezekkel szemben, csupa philantropiából nem kívánom az akkori túlszigorú büntetést alkalmazni, hanem ezen és a korábbi bosnyák javaslatok megszavazóit és a bosnyák politika mestereit, hajlandó lennék Boszniába küldeni civilizátoroknak, hol a fül- és orr gyűjtményben gyönyörködő bosnyák és montenegrói szövetségeseik, könnyen az augsburgi magyarkák sorsában részesíthetnék.

Ha már most, t. ház, nemzetünk három százados vértanúságának és folytonos üldözésének alapokát kutatjuk, arra jövünk reá, miszerint a fajgyűlölet mellett leginkább onnan eredett, hogy az ugyanazon uralkodó alatt levő osztrák tartományok népei az alkotmány áldásaitól megfosztva lévén, a reactio ott könnyen felburjánzhatott és megvethette lábait. Az 1848/9-ki szabadságharcok, melyek kezdetén az osztrák népek is mellettünk harczolván, a szabadság vérkereszttségén átmentek és a vérben fetrengő zsarnokság kudarczai és méltó bünhedése az osztrák népeket is felszabadítá a szégyenletes önkényuralom igája alól s az alkotmányosság áldásaiban részesítetté.

A reactióval szövethetzott millitarismus ott is elveszté lába alól a talajt; hazánkna csak egy kis szöglete kínálkozott működési tertül, hol a katonai nevelésben részesült ügynevezett intelligencia kész volt és kész még ma is a reactió vak eszközüül felhasználtatni magát. A reactió e fészkének kelle háttért szerezni Bosznia, Hercegovina és Novi-Bazár elfoglalása által, hogy ezáltal teremtsenek magukna egy oly archimedesi pontot, melyről úgy a magyar, mint az osztrák alkotmányt kivethessék sarkaiból.

Egy erődöt akar a reactió emelni ott, melyből sikeresen folytathassa soha föl nem hagyott harcát a mi szabadságunk, a mi nemzeti létellünk ellen; az összbirodalom badar eszméjének akarnak ott egy oly elsánczolt tábort szervezni, melybe a muszka mindig bevonulhat s hátunkba kerülhet, a midön a granicsár érdek úgy kívánja.

Őnök készek az arra szükséges pénzt megadni, a mint fiainknak drága vérért oly könnyelműen özönlítették e nemzet- és szabadsággellenes czélok foganatosítására.

Im ebben van e látszólag ártatlan törvényjavaslat veszélyessége, a mit csak azok nem látnak át, a kik szellemi vaksággal vannak megverve, vagy a kik látni nem akarnak.

A mi modernizált labanczpolitikusaink szeretik Bosznia, Hercegovina és Novi-Bazár elfoglalását oly tényként feltüntetni, mint a melylyel a muszka terjeszkedésnek útját bevágtuk, sikerét reducáltuk s Törökországnak nagy szolgálatot tettünk.

Én, t. ház, mindennek ellenkezőjét látom, fiaink ezrei kiontott vérének s az elköltött és elköltendő száz millióknak más eredményét nem látom, minthogy ellenségünké tettük a mi természetes szövetségünket a törököt és ellenségeinkké tettük a hódított tartományok népeit, melyek bármikor készek ellentünk fordítani fegyvereiket, a miben hiányuk nem lesz, mert a muszka, Szerbián és Montenegrón át majd liferál annyi fegyvert és segéd-csapatot, a mennyi éppen szükséges lesz, éppen úgy, a miként hazánkon át liferált Szerbia számára.

A muszka vívmányait nem ellensúlyoztuk, hanem biztosítottuk. Eddig évek kellettek, míg az orosz nehézkes hadi apparatusával erejét kelet felé kifejthette. Most Bulgáriában egy oly hadműveleti basist nyert, hova tengeren és a kezeibe játszott Al-Dunán, bármikor és rövid időn

nagy haderőt vethet s honnan pár hét alatt Konstantinápoly alatt, vagy határainknál teremhet.

Megteremték önök elég gondolatlanul azon hadi etapot Muszkaország számára, hol egyesítheti zászlója alatt a Balkán félsziget összes szlávjait, a kiket a kétszínű politika ellenünk bűszített és Boszniába megteremték a másik hadi etapot a panszláv aspirációkkal saturált grancserek számára, kik ottan lesbe álltak, hogy a kedvező pillanatot felhasználva, hazánk és az osztrák népek alkotmányát megsemmisítsék s a muszkával kezét fogva, Európa műveltségét és szabadságát halomra döntsék. Im ez az önök műve, ezt tetőzi be a most előttünk fekvő bosnyák törvényjavaslat. Am forgassák önök a köszöriűt, melyen a nemzetünk kiirtására szánt fegyvert fenik; de én és elvtársaim ez öngyilkos munkában részt venni nem akarunk s azért az egész törvényjavaslatot visszavettem s még általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A nyeremény-és hadmentesítési adók behozatala ellen és a vadászati adó eltörlése tárgyában.

(Deczember 2. 1879.)

T. képviselőház! Mindenekelőtt a miniszterelnök ur tegnapi érvelésére teszek néhány rövid észrevételt.

Ministerelnök azt mondá, hogy a fusiókor ígérte ugyan a pénzügyek rendezését, de nem egy-két év alatt.

Én emlékszem t. ház! hogy akkortájt 5—6 évre volt a pénzügyekrendezése kilátásba helyezve és pedig adóemelés nélkül, az akkori jövedelmek alapján.

Mit észlelhetünk most, azt, hogy az adók azóta 30—40 millióval fokozódtak s deficitünk még se kisebb az akkorinál; tehát állami háztartásunk mérlege 60—70 millióval rosszabbodott s most ismét adóemelés van kilátásba helyezve.

Én azt értem, hogy lehet egy — a viszonyokat tekintetbe nem vevő, máról-holnapra élő oly kormány, mely e kétségbeejtő expedienshez is fordul s új adók behozhatásának ábrándjában ringatja magát; de nem képzelek e házban kötelesség-érzettől áthatott oly népképviselőt, ki hazánk jelen viszonyai között az adóemelésre merné adni szavazatát, kivéve, ha választóitól és hazájától örökre elszakítani nem akarja magát; mert a kiben a hazafiságnak, többet mondok, az emberi könyörületnek csak egyetlen szikrája van, az a kormányt nem követheti azon utra, a melyre az adóemelések terén lépett; (*Ugy van! a szélső balon*) hisz Magyarországon ma legfőlebb csak az inséget és éhenhalást lehetne új adókkal megrovni, (*He'yeslés a szélső balon*) mert ott hol az emberek őrlött kukuriczacsutkával táplálkoznak, az új adók ugyancsak a képtelenség körébe sorozhatók.

Kormányelnök ur Helfy barátom azon észrevételére, hogy hatalma fenntarthatásáért fokozza az adókat, oly megjegyzést koezkázta-tott, a melyet e parlament iránti tiszteletből is-mételni szégyenlenék s hasonló módon vissza-torlani vonakodom, mert a gorombaság érdem-koszorújáért nem szándékozom pályázni. (*Élénk derűtség.*) Azonban én Helfy barátom föltevését igazolva látom a szomorú tények által, mert az tagadhatlan, hogy a kormány mást évek óta alig tesz, minthogy adósságot adósságra halmoz s folyton adót emel és csikar fel oly eszközök-vel és módokkal, a minőket nem hogy egy al-kotmányos országban, de Ázsia legprimitívebb országaiban sem mernének alkalmazni. Igen ter-mészetes, hogy az ily atyai elbánással s hazai érdekeinknek folytonos feláldozásával teljesen elidegeníté magától e haza népét. Tudja jól miniszerelnök ur, hogy nincs e haza 15 millió lakosa között egy se — kivéve itteni néhány kebelbarátját — a kinek ellenszenvét sokszoro-san ne provokálta volna s mivel itt elvesztette a talajt lába alól, mivel itt a bizalomnak, a ragaszkodásnak utolsó szálai is már szétszakad-tak, nem e hazában, hanem künn keresi hatalmá-nak támaszát, azt pedig csak úgy nyerheti és tarthatja meg — legalább egy ideig — ha Magyar-ország minden felesikarható jövedelmét oda liferálja.

Ím ez az oka annak, hogy ismét új adók-kal rémítgeti ez ország szegény éhező népét s ezért mondhatta Helfy barátom, hogy ez új adók,

hatalma megtartásának indokából hozatnak javaslatba.

Ezek előrebocsátása után, áttérek a tárgyalás alatt levő törvényjavaslatra. T. ház! Én tökéletesen egyetértek Helfy barátommal arra nézve, hogy az eltörlni ajánlott régi és behozni szándékolt új adókat egybefoglalva kell bírálat alá vennünk; én teljesen osztom azon nézetet, hogy az egész eltörlés nem egyéb egy csalátek-nél, a melyen csak azok akadnak fel, a kik kapzsilag kapnak hozzá a nélkül, hogy következményeire gondolnának. Egy kis fénymáz, a melylyel egy korhadtt rossz butorzatot bevonnak, hogy a jóhiszemű vevőt ármányosan rászedjék.

De t. ház! a képviselőnek, a ki fel fogja hivatását, a ki érzi a nagy felelősséget, a melyet a néppel szemben elvállalt, a kit fontos állásának kötelességérzete hat át: annak nem szabad e kelepcebe magát könnyelműen becsalatlania; mert bármiként szépítsék is a dolgot, itt arról van szó, hogy pár százezer frt adótörléssel szemben, 8—10 millió új adóval rovassék meg Magyarország népe, a mely már az eddigi adót se tudja fizetni. Arról van szó, hogy egy fontnyi terhet levegytünk egyik vállról, hogy a másokra egy mázsányit rakjunk rá. De mivel látom, hogy a túlterhelt ez újabb ráadás alatt összeroskadand, én előre kijelentem, hogy a teherkönnyítéshez igen, de a teher szaporításhoz nem járulhatok. T. ház! Én a pénzügyi bizottság által törölni ajánlott három adónemnek kiküszöbölését helyeselem; hiszen már behozataluk alkalmával elleneztük azokat és megjósoltuk,

hogy az államnak kevés hasznót, a honpolgároknak nagy károkat fognak okozni. Mi voltunk azok, kik azoknak eltörlését folytonosan szorgalmaztuk, indítványoztuk. Örülök, hogy ismételt felszólalásainknak s az ország minden részéből ide özönlött kérvényeknek, végre valahára legalább ennyi eredményét észlelhetjük. Bár megvallom, hogy az ezekkel egy eredetű és hason természetű tekeasztal- és játékhelyiség-adó eltörlését is óhajtom, mert ez azokból befolyó 70,000-nyi csekély jövedelem, két virágzó iparág megbénítását nem érdemli meg.

Hanem, mint mindenben, úgy itt is csak félrendszabályokhoz folyamodik kormányunk, mert van egy mindezeknél sokkal fontosabb adó-nem, melynek eltörlését, az állam és a honpolgárok érdeke, élet- és vagyonbiztonsága egyaránt követeli: ez a fegyver- és vadászati adó.

Az állam érdeke követeli ez adó törlését, vagy legalább mérséklését először pénzügyi szempontból; mert azok oly túlságos magasra szabattak, hogy például vidékünkön főbb hivatalnokokon kívül, más senki vadászati jegyet nem vált, úgy, hogy a vadászat ott kiválóan hivatalnoki sporttá lett; de mivel főhivatalnok kevés van, a túlszigázott adó fejében számbavehetlen csekélység folyik be; holott, ha a fegyveradó és vadászati díj mérsékeltenék, a szegényebb emberek is áldoznának a nálunk nagyon is elterjedt vadász-szenvedély kielégíthetéseért s bizonynyal az államnak e czímen való bevételei sokszorozódnának.

Pénzügyminister ur nem tett ugyan ez adónemnél összehasonlító kimutatást; de én a költségvetési előirányzatokból azt látom, hogy az évente nagy mérvben csökkent; s miután az ily csökkentést hozza fel főindokul pénzügyminister ur a cseléd-, ló- és kocsyadiadó eltörlésére, logikai következménye ennek az kell vala hogy legyen, hogy a hivatoltam adónemek eltörlését is kezdeményezze, annyival inkább, mert a kezelési nehézségek indoka emezeknél még fokozatosabb mérvben előfordul. A következetesség tehát a vadászati és fegyveradiadó eltörlését igényli. Ha azonban hasonló okok, hasonló eredményt nem idéznek elő pénzügyminister ur számításában, ha e terhelő és bosszantó adónemek eltörlésével semmiként megbarátkozni nem tudna; akkor is előáll épen az állam érdekében ez adónemek leszállításának elkerülhetlensége, mert ha például az egy lövetű fegyveradiója 50 kr-ra, a két és több lövetű fegyveradiója 1 frtra szállítatnék le; akkor senki sem rejtegetné fegyverét. Ha a vadászati jegy díja évenként 3 frtra szállítatnék le; akkor nem csak néhány hivatalnok, hanem a nép zöme váltana vadászjegyet s a kincstár bevételei többszöröződnének.

De van egy másik állami szempont is, a mely ez adónemek eltörlését, vagy legalább korlátozását követeli, az, hogy a fegyverrel való bánás és vadászat erőt edző és bátorságot fejlesztő mulatozása volt a magyar népnek, olyan mulatozása, mely harciasságát fokozta. Jó kay Mór képviselő ur a védtörvény tárgyalásánál csodálkozva említé fel, hogy a lezajlott muszka-

török háború alkalmával, csak úgy a földből nőtt ki a török gyalogság s az rövid időn hősie és kész katonaként szerepelt a harc-tereken. Ennek oka t. ház, a fajtulajdonság mellett főleg abban keresendő, hogy a török már gyermekkorától fogva fegyvert hord, s az azzal való bánásba be van gyakorolva. Így volt ez hazánkban is. A fegyver- és vadászati magas adó behozatala óta azonban fiatalságunk tényleg el van tiltva a fegyver és az erő, bátorságot edző vadásztól s én félek, hogy ez véd képessé günk rovására történik.

De mindezekon kívül van egy, a honpolgárookra háromló roppant hátránya ez adónemeknek, az, hogy a fegyver- és vadászati adókból befolyó haszonnál százszor, ezerszer több kárt okoznak az elszaporodott dú vadak a honpolgároknak. Mert tisztelt ház! nálunk, főleg a hegyes vidékeken ma-holnap azon paradicsomi állapot fejlődik ki, hogy az emberek és vadak együtt tanyáznak. (*Derűtség.*) Ne hogy pénzügyminister ur ezt célzásnak vegye a vadnál is vadabb adóvégrehajtóra, (*Élénk derűtség a szélső balon*) mert én itt a négylábú vadakat, medvéket, farkasokat, rókákat stb. értem, a melyek úgy elszaporodtak s a löfegyver hiánya miatt úgy elbátorodtak, hogy nemcsak az utakat veszélyeztetik, hanem a falukba is belátogatnak s felfalatozzák a nép igavonó marháit s más állatjait, sőt gyakran az embereket is, a nyulak pedig a gyümölcs-fákat, a vaddisznó falkák a vetéseket pusztítják ki.

Nem vagyok azon helyzetben, hogy a dúvadak által okozott károkat az ország egész területére ki tudnám mutatni, hanem vannak adataim némely megyékre nézve, például tudok megyét, hol fegyver- és vadászati adó fejében befolyt 200 frt és a vadak által okozott kár meghaladta a 10,000 frtot.

No már t. ház, ily csekély állami haszonért, ily óriási károkat okozni az adózó honpolgároknak, talán még se szabadna, hisz ha ezen nem igyekezünk mihamarább segíteni, maholnap a marha és gyümölcstenyésztés lehetlenné fog nálunk tétetni s néhány ezer frt bevételért, milliókra menő károkat okozunk az adózóknak s így közvetve, az ezek összege képezte államnak is.

Azért én oda utasítandónak vélem a kormányt, hogy mielőbb törvényjavaslatot terjesszen elő a fegyver-adó és vadászati jegy díjának eltörlése iránt. Én erre vonatkozólag nem nyujtok be indítványt, melynek sorsa ugy is csak a leszavazás lenne; de felkérem a kormányt, hogy a fennebbi fontos indokokat tekintetbe véve és az állam jól felfogott érdekét szem előtt tartva, ez adónemek eltörlése iránt oly időben terjessze be immár elhalaszthatlanná vált javaslatát, hogy az még a költségvetés tárgyalása előtt érvényre emeltethessék s e kártékony adók onnan kiküszöbölhetővé tétessenek. Különben a törvényjavaslatot elfogadom a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A petroleumadó fölemelése ellen.

(Deczember 4. 1879.)

Tisztelt képviselőház! Leskó képviselőtársam, helyesen jegyezte meg, hogy e törvényjavaslatnál mindenik képviselőnek indokolni kellene szavazatát. Ezt elérni nem tudjuk, hanem a névszerinti szavazás majd kiténtetendi, hogy kik vállalkoztak a világítás megdrágítására; — megtudandják ebből a választók, hogy kik mérték reájuk ez új csapást s majd a kényelmi világítástól megfosztottak, sötétben elmélkedhetnek az igenlő képviselők beneventálásáról.

Én a törvényjavaslatot ellenző szavazatom indokolására sem szólaltam volna fel a vita ily előhaladott stadiumában, ha Láng képviselő ur beszéde által erre rászorítva nem érezném magamat; mert habár gr. Apponyi s más előttem felszóltak hatalmas érvei összezúzták is szarvas okoskodásait, mindazonáltal pár perczig mégis foglalkoznom kell beszédével, mely sértette a magyar népet, mely alaptalan vádak árnyát akarja nemzetünkre borítani.

Hogy ez árnyat még inkább elsötétítse, a nagy francia nemzet csodás áldozatkészségével s állam iránti kötelmeinek teljesítésével hozta párhuzamba néptünk állítólagos fizetési hanyagságát.

Senki nagyobb elismeréssel nem viseltetik a francia nép nagysága és áldozatkészsége iránt,

mint én, csakhogy ott az állam mindent megtett és megtesz az adózó honpolgárok fizetőképességének fejlesztésére, míg a mi kormányunk mindent megtesz annak megbénítására és kimerítésére. Ott az állam az adóképeség gazdag forrásait bőven esergedeztetti, nálunk a kormány azokat mind elzárta a bank- és vámszerződés által s kimeríté a tőkét megtámadó adórendszere által.

Aztán Franciaország ama bámulatos áldozatokat azért hozta, hogy az idegen invasiótól mentesüljön, hogy szabadságát és függetlenségét biztosítsa. A mi népünktől pedig felcsikarják az utolsó fillért is azért, hogy az idegen invasiót örökösítsék, hogy eszközöket szolgáltatssanak szabadságunk és nemzeti érdekeink háttérbe szorítására. A francziák fizetnek önmagukért, önmaguknak, mi fizetünk önmagunk ellen, másnak.

De hát mit akar ön s mit akarnak hason véleményű s népünket minden alkalommal vádoló és insultáló társai e szegény, önök igenlő szavazatai folytán, vég inségre juttatott magyar néptől többet? hisz ezen túlságos adók alatt görnyedő népnek öltözetre mi sem jutván, régi elnyűtt ruháinak foszlányaiban éheznek őseinek bús lakában, melyben maholnap önök szavazási készsége miatt, világot gyujtani se lesz módjában.

De jobb is talán, ha sötétben marad, legalább nem fogja látni adóvégrehajtóktól kifosztott lakában éhező gyermekeit, nyomorban sinlődő családját.

Önök itt a jólétben nem ismerik a magyar nép szívrázó nyomorát, a melyet leginkább szavazataikkal idéztek elő.

Menjenek, tekintsék meg a kunyhók titkait, vagy ha e fáradságot sajnálják, vegyék kezükbe a hivatalos lap csőd- és árverés-hirdetésének rémletes rovatait, a melyeknek mindenik tétele egy-egy kipusztult család, egy-egy feldúlt otthon fejfáját jelöli, nézzék a sok öngyilkost, a sok koldust, a kiket önök rendszere dobott az utcára a kényelem öléből: s akkor nem fogják e jó népet folytonosan sértegetni és kisebbiteni s nem fognak más jólétben levő népre, csak azért hivatkozni, hogy saját nemzetünket leránthassák.

Jó lesz, ha a fiatal urak a nép leczkésztetésének, vádolásának és gyanúsításának rossz szokásáról lemondanak, mert ezen Senecai és Cato szerep legkevésbé illeti meg önöket.

Ha már felszólaltam, még egy pár észrevételt koczkáztatok a bizottsági és a ministeri indokolásra.

A külföldi példájára hivatkozásra, már fennebb megtettem észrevételeimet. Azok mind önmaguknak, mi idegennek adózunk; ott az állam sokszorosan visszaadja, a mit a polgároktól kap; nálunk az állam idegennek adja ki.

Azon észrevétel, hogy ez adó a gazdagot is úgy sújtja, mint a szegényt, az intensívebb világítás alapján, szintén nem áll, mert a gazdagok a petroleum szagot nem szeretik s rendszerint másnemű meg nem adózott világítási anyagot használnak.

Az, hogy Ausztriában nagyobb a petroleum vámja, nem lehet érv reánk nézve, mert a petroleum-vámból befolyó nagy haszon őket illeti s ez gazdagon kárpótolja.

Valamint szomorú vigasztalás az is, hogy a mi törvényhozásunk kezdeményezése folytán, ott is fel fog emeltetni ezen első szükségleti cikk adója, mert az ottani népek terhelése nem enyhíti a mi bajainkat.

Azt mondja továbbá az indokolás, hogy az ásványolajadó, védvámot képez reánk nézve. Minő kegyesség egyszerre? Védvámmal biztosítani egy nálunk nem létező iparágat, mikor létező iparvállalatainkat egyről-egyik megbénították, tönkre tették a vám- és kereskedelmi szerződés által.

De ha még védvám jellegével bírna is az, úgy, a hogy szervezve van, nem éltetni, hanem meg fogja buktatni azon néhány petroleumfinomító gyárunkat is, a mely az erdélyi részekben létezik, a melyek fizetni fogják a behozatali vámot, de vissza nem kapják, mert belfogyasztásra dolgoznak; és fizetik kilogrammokként a 7 fnt fogyasztási adót s így versenyképtelenné tétetvén, működésüket folytatni képtelenek lesznek.

E zsenge vállalatokat nem védni, hanem meg fogja ölni e törvényjavaslat: ez okok alapján én azt általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A hadmentesítési adó behozatala ellen.

(Deczember 5. 1879.)

Tisztelt képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*)
 Én Irányi Dániel t. barátommal, ha nem is mindenben, de a végeredményben egyetérttek, mert ő Svajcz példájára hivatkozva, elmondja, hogy mily szabadelvű, mily demokratikus intézkedés történt ott. Én, t. ház, egyetérttek vele e tekintetben, mert ha megadják hazánknak Svajcz kormányformáját, akkor én ezen javaslat által indítványozott adónemet szívesen elfogadom; de elfogadom még akkor is t. ház, hogy ha a nemzet jogainak összessége szerint megadatik az önálló magyar hadsereg és a mi haderőnk honvéd rendszer szerint alakittatik át. Most azonban t. ház, midőn fiainkkal idegenek rendelkeznek, én ezen véradóhoz csatolt pén zadót, ellenünk kezébe adni nem akarom.

Igen sajnálom, hogy a minister ur beszédét a nagy zaj miatt nem tudtam kivenni, de egyes pontjait mégis sikerült felfognom, s ezekre némi rövid észrevételt bátorkodom tenni.

Azt mondá a minis terelnök ur, hogy a 21-es bizottság akkor, a midőn pénzügyeinket rendezni ígérte, vagy remélte, nekünk a vasutgarantiák apasztását helyezte kilátásba, de a

rendezés nem teljesült azért, mert a vasuti kamat-garantiák igen nagy mértékben felülmúlták az akkori számításokat.

Megengedem, t. ház, hogy ezen vasuti kamat-garantiák is befolytak pénzügyeinknek még inkább összebonyolítására, de ne feledje a minisiterelnök ur azt, hogy pénzügyeinket leginkább Bosznia és azon keleti politika tette tönkre, melynek ő volt fővezetője és irányadója. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Tisztelt ház! Nemesak, hogy nem rendeztettek pénzügyeink, hanem jövőben sem remélhetjük azok rendezését mindaddig, míg azon elvek, melyeket mi hirdetünk, itt Magyarországon többségre nem vergődnek. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azon észrevételére Szontagh Pál képviselő-társamnak, hogy ezen törvényjavaslatot a régi deákpárti kormányok nem terjesztették elő s 11 évig hevertették, a jelenlegi kormány pedig, mint vállalkozóbb szellemű elővette s keresztül akarja erőszakolni, a minisiterelnök ur azon ellenvetést tette, hogy nem vették elő a korábbi kormányok azért, mert alkudozásban voltak a pénzek ki által való kezelésére nézve; most azonban, miután sikerült azt a nagy vívmányt elérni, hogy a magyar pénzügyminister fogja kezelni: ez roppant nagy nyereséget, nagy előnyt képez s azért hozta a ház elé a törvényjavaslatot.

T. ház! A magyar pénzügyministerek kezeléséről akkor, a mikor Bécsből megszoríttatnak, szomorú tapasztalataink vannak. Irányi Dániel t. képviselőtársam említette, hogy volt oly ma-

gyar pénzügyminister, a ki még a letéteket és alapokat is elköltötte. Én tehát e tekintetben megnyugodva nem lehetek. Én azt valami nagy előnynek, nagy vívmánynak nem tekintem. De különben is, a magyar pénzügyminister ez alapoknak egyszerűen csak pénztárnoka, az utalványozás és elköltés joga pedig a közös hadügyministernek van fenntartva és így, e tekintetben semminemű biztosítékunk nincsen.

T. ház! Az újoncz-jutaléknak a többség általi megajánlása és megszavazása alkalmával Thaly Kálmán barátom szőnyegre hozta azon gyalázatos üzelmeket és kalmárkodást, mely a hadkötelesek elesempésztésével országszerte nyíltan, hivatalos firma alatt üzetik. Ezen byzantinismus lételét a honvédelmi minister ur is bevallotta, beigazolta azzal szemben tehetetlenségét; azzal vigasztalván és biztatván minket, hogy a most tárgyalás alatt levő törvényjavaslat fog ellen-szerűl szolgálni.

Én, t. ház! nem vettem részt az akkori vitában; de nem tudom most magamat visszatartani attól, hogy a hadkötelesek elsikkasztására, valamint az óvszerűl feltüntetett e törvényjavaslatra szerény észrevételeimet a lehető rövidezség-gel meg ne tegyem.

A hadkötelesek elsikkasztása például a mi vidékünkön oly mérvben üzetik, miszerint nincsen arra eset, hogy módos embernek a fia besoroztatott volna. Fő oka ennek természetesen magában a közösti egyes hadsereg intézményében rejlik; mert a szülők a szó teljes értelmében irtóznak fiaikat a közös hadseregbe adni, honnan

többsnyire demoralizálva, nemzeti érzelmeikből kivetköztetve és elkorcsosodva térnek vissza. Ez főoka annak, hogy bármi áldozattal is igyekeznék fölmentésüket kieszközölni. Erre csábítólag vonzza a szolgabírák, sorozó biztosok és orvosok megvesztegethetősége, ezeket pedig bátorítja a megvesztegethetőség büntetésmentessége.

Az ily szolgabíró rendszerint igen jó kortes, a sorozás pedig, kezében a leghatalmasabb kortes-fegyver, melylyel nemcsak a jelenben lehet nyomatékosan működni, hanem a jövőre is ki lehet hatni. Így például azokat a választókat, kiknek fiai sorozás alá tartoznak, a kormány-pártra való szavazásra azzal nyeri meg, hogy fiának, vagy fiainak fölmentéséről biztosítja. Azokat pedig, a kiknek fiai csak évek múlva jönnek sorozás alá, azzal fenyegeti, hogy a kormányjelölt ellen való szavazás esetében majd fiait besoroztatja.

De az ígéret, vagy fenyegetés mellett elkerülhetlen járuléka a pénz, a mit a szolgabíró ur négyszem közt vesz el s így, ha még kutatnák is, nagyon bajosan lenne bebizonyítható; pedig mindenki tudja, hogy ez s ez a szolgabíró, ezen sorozásnál 4000, amaannál 5000 frtot zsebelt el. De nem is kutatják, mert a jó kormánypárti korteshivatalnoknak nálunk minden meg van engedve. Aztán, ha még törvényszék elé kerül is a dolog, nincs arra eset, hogy a turpisság valaha kiderítettett volna. Példával szolgállok.

Van nálunk egy szolgabíró, ki, mint földhöz ragadt szegény kezdette hivataloskodását; de a sorozásnál folytatott üzelveivel nagy va-

gyont szerzett. Ez már annyira neki bátorodott, hogy csaknem minden sorozás alá tartozótól pénzt szedett be; de mivel mindeniket még se lehetett kimenteni, nagy volt azoknak száma, kik fizettek s fiaik még is besoroztattak.

Ezek hozzám folyamodtak panaszaikkal s miután tőlük írásbeli bizonyítványokat szedtem, ezek alapján a bizottmányi gyűlésen interpellációt intéztem ez ügyben az alispánhoz. Az ügy áttétetett a törvényszékhez, bizonyítványaim alapján a tanuk megidéztettek; de a vádlott ott várta az előszobában s a legdurvább szidalmak között értésükre adta, hogy ha vallani mernek, egytől-egyig, mint vesztegetők, mind Szamosújvárra kerülnek, ő neki pedig hatalmas védnökei levén, a haja szála sem fog meggörbedni. *(Felkiáltások a szélső balon: Szép állapotok!)*

Semmi sem természetesebb, hogy az ily módon megfélemlítettek és meg nem esketettek mit sem mertek vallani; írásban adott bizonyítványaikat megtagadták, az ügy hivatalosan elsimittatott s én csakis képviselői állásomnak köszönhettem, hogy bajba nem kerültem.

Ily eljárások, ily bünpalástolások mellett természetesen, a sorozásnál folytatott üzelmeket megszüntetni nem lehet; de sőt a sáfárok felbátorítást nyernek arra, hogy a törvények szigorát hivatalosan kijátszák s az általános hadkötelezettséget illusoriussá tegyék. *(Ugy van! a szélső balon.)*

És nem csak én, a magán ember járt így, hanem a honvédelmi minister ur is panaszkodik, hogy több ily eset adatott át a törvényszékek-

nek a nélkül, hogy kideríthető és a bűnös utolérhető lett volna.

Na már t. ház! Akkor, a midőn egy mindeki által tudott esetet, egy nyilvánosan elkövetett bűntényt a törvényszék kideríteni nem tud; akkor, a midőn országszerte a vagyonosabbak legnagyobb részben felmentetnek s csak a szegények soroztatnak be; mikor ily kézzel fogható tények bizonyítják a nyílt törvénytírást s a vétkes még sem érhető utól: akkor kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a szakminister ur által oly ékesszólással felmagasztalt igazságszolgáltatásunk nagyon gyarló állapotban kell, hogy legyen s hogy e tűrhetlen állapoton törvényhozási uton kell segíteni.

Azonban t. ház! A jelen törvényjavaslat nem olyan, hogy ezen mélyen gyökerező bajt orvosolhatná, avagy csak enyhíthetné is. Mert a hadmentesítési díjt fizetnék első sorban a hadi szolgálatra képtelen nyomorékok; tehát megadóztatnék félszegségük, a természetnek — önhibájukon kívül eső — mostohasága. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Másodszorban fizetnék a szegény szolgálók, kiknek tulajdonképen adómenteseknek kellene lenniök és csak harmad sorban fizetnék a módosabbak, kik e néhány forintot meg nem éreznék, míg a szegény osztály végtelenül terhelve lenne általa.

Képzelje t. ház, azon szegény vagyontalan családátya helyzetét, kinek 3 fia be van sorozva, tehát az erős munkáskezekről meg van fosztva; míg otthon maradott két nyomorék gyermekét nem csak tartania, hanem azokért hadmentesítési

díjt is kell fizetnie. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Az ily esetek nem kivételesek és szórványosak lesznek, hanem nagyon gyakoriak, mert a legszegényebb családok szoktak a legnépesebbek lenni. Törvényhozás, a mely ily helyzeteket előidézni és törvényesíteni akarna, az valóban az előrelátás és bölcsesség követelményeiről megfelelkeznek, az oly jogtalanságot követne el, a mely előbb-utóbb megboszulná magát.

És ha még az ekként befolyó adó valamely hazai célra fordíttatnék és alkotmányos ellenőrzés mellett kezeltetnék. De nem, hanem a bécsi hadügyminister rendelkezési alapját képezendi, a ki — miként tények bizonyítják — a kezelése alatt levő alapokat gyakran szokta cél-ellenesen felhasználni; hisz már volt egy tekintélyes ilyen alap: az ugynevezett helyettesítési és nyugdíj-alap, melyek millióit a hadügyminister ur boszniai kalandokra dobta ki, minden felhatalmazás, minden feleletrevonás nélkül. Ily előzmények után nagyon lehet félnünk, hogy a szegény népünktől kicsikarandó ezen új adóra szintén hasonló sors várhat, sőt még oly eset is következhetik be, a midőn az hazánk ellen fordítható leend.

Én az ugy is terhes véradót pénzadóval is súlyosbító e törvényjavaslatot általánosságban sem fogadhatom el a tárgyalás alapjául.

A mi már most a sorozásnál előforduló vétkes üzelmek ellensúlyozását illeti, erre nézve alázatos véleményem az lenne, hogy rendkívüli lévén az eset, rendkívüli törvényhozási és igazságügyi intézkedés szükségessége forog fenn,

annyival inkább, mert megalkotott büntető-törvénykönyvünk sem intézkedik e tekintetben a kellő szigorral.

Én oly törvény, vagy novella megalkotását látnám szükségesnek, mely szerint az, a ki a hadkötelesek felmentéseért pénzt, pénzértéket, ígéretet, vagy bármi előnyt fogad el, az mint bűnszerző 10 évre terjedhető fogsággal büntetetik; azon vesztegetők pedig, a kik ezt a törvényszékeknél feljelentik s ez iránt őszinte vallomást tesznek, mint egyszerűen elcsábítottak, a büntetés terhe alól felmentetnek.

Csak így lesz lehetséges ezen élet és vérrel kereskedő sáfárokat megfékezni. Lehet, hogy ezen mód a modern jogászok felfogásával ellentézik; de, t. ház, a katonai törvénykezés nálunk úgy se halad a jogfogalmak rendes kerékvágásában, az általam ajánlott mód se bizárabb, mint-hogy ugyanazon auditor egy személyben vádló, védő és bíró is szokott lenni s hogy a hadi törvényszékeket törvénytudatlan alárendelt közegek alkotják, kik főtisztjeik kénye-kedve szerint, nem pedig törvény alapján ítélnék.

Ajánlom e védszert a honvédelmi és igazságügyministerek becses figyelmébe. Különben, a mint már kijelentém, e törvényjavaslatot, mely új adókkal terheli népünket s mely közjogi helyzetünket is variálja, el nem fogadom. *(Élnék helyeslés a szélső baloldalon.)*

**A hatvani utczában lefolyt demonstratiók
alkalmával elkövetett erőszakoskodások és
véröntás tárgyában.**

(Január 28. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Elismerem, hogy a higgadtság és hidegvértség is az államférfiui tulajdonok közé tartozik; de vannak oly kebel-lázító események, a melyek felkorbácsolják a leghiggadtabb ember minden csepp véréét. Vannak népjogsértések, a melyekre a büntető törvény-könyvek még nem tudták a büntetésnek kellő szigorát feltalálni.

Ilyen, t. ház, az eset, melyet most tárgyalunk. Alkotmányos országban még soha sem észlelt merénylet követtetett el a durva erőszak-nak védtelenül oda dobott honpolgárok élete és testi épsége ellen.

A legdurvább anarchia vérrel áztatta az utcák kövezetét; és ezt nem a fékvesztett népszenvedély tette, hanem tették azok, kik a nép véres verejtékével szerzett filléreiből vannak fizetve azért, hogy a rend és csend őrei legyenek. Ezek hivatalosan gyilkoltak az utcákon, botozták, szurták, vágták, taposták és gázolták a népet, a békés polgárokat, kik távol minden kihágás és tüntetéstől, békés foglalkozásaikban mozogtak, színházból, vagy étkező helyekről, messzeeső utcákra kerülve, igyezkettek lakjaikhoz érni, biztonságot keresve ott, melyet az utcán, a társadalomra szabadított brávok miatt, találni nem tudtak. Az ilyeknek elállták minden oldal-

ról utjokat, összeteretltek egy gomolyba, hogy kegyetlenségüket gyakorolják a honpolgárok ezrein, kiknek még fogalmuk sem volt azon ablakok beveréséről, melyhez miniserelnök ur basibozukjai, embervérrel kevert ragacsot szük-ségeltek.

Miniserelnök ur, — bár anacronismus és alkotmány káromlásnak tetszik — gyakran szokott Angliára hivatkozni. Én egy hasonló esetben szemtanuja voltam a követett eljárásnak. A krimi háború előtt, egy monstre-meeting volt a Hyde-parkban, hol a nép százezere csoportosult össze; izgató beszédek tartattak, a népszónokok kiesu-folták a kormányt és az aristokratiát s a be-fejezés az volt, hogy a nép beverte nem egy ház, hanem az aristokrata negyedek összes ablakait. A rendőrség, — mely mint tudjuk, kis zsebbotnál más fegyvert nem hord — ekkor közbelépett s azok közül, kiket tetten ért, többeket befogott, a többi szétszaladt és szent volt a békesség. A kihágók rendőrileg megfenyítették a nélkül, hogy katonaság — mely ott nem a honpolgárok bán-talmazására, hanem védelmére való — beleele-gyedett, vagy csak mutatkozni is mert volna.

Miniserelnök ur és közegei nem Anglia, hanem a Napoleoni korszak példáit követték; minden eljárás olyan volt, mint a minők Páris-ban az államcsíny alkalmával insceniroztattak, azért, hogy nők, gyermekek, aggok legázolása és lemészárlása által, a népet ellenállásra inge-reljék s a készületlenül provocált forradalom vértengerével fessék biborszínre a császári pa-lástot.

És én a történetekért egyenesen a minister urat teszem felelőssé, mert a budapesti események nem egyszerre váratlanul, rohamosan történtek, az napokig tartott és provocáltatott közlegeinek durvasága által. Első napon csak zúgott a megbotránkozott nép haragja s csak harmadnap fokozta kihágásokká a rendőrség és katonaság durva kihívása; negyedik nap éppen a kíváncsiak távortartózkodó tömegét rohanták meg vadak módjára s azon követtek el indokolatlan embertelenséget és gyilkosságot. (*Helyeslés a szélső balon.*)

Ministerelnök ur nem volt oly messze, hogy már az első nap hireire rögtön haza ne siettetett volna; de Bécsben nyugodott babérjain, engedte itten durva lictorait kegyetlenkedni s csak akkor érkezett meg, a midőn egy iszonyatos bevégzett ténynyel állott szemben s midőn többé nem felelős miniszterre, hanem a sebesülteket ápoló orvosokra és a halottakat temető sirásokra volt szükség. A magyar Tisza Bécsben vígan banquettezett, míg alter-egoja a német Tisza Budapesten teljhatalommal gyilkoltatta a népet, ő csak a tóra jött meg. (*Igaz! a szélső balon.*)

S haza jött nem azért, hogy kegyetlenkedő, hatáskörüket túllépő Muravievjeit, Protmanjait felelősségre vonja és példásan megfenyítse, hanem eljött azért, hogy megbotránkoztató cynysmussal üljön ott pirosuló bársonyszékében, mint ha mi sem történt volna. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

És a midőn mi mulasztásait akarjuk pótolni, midőn a bűnös elnézés, a megtörténni engedés

s így a bűnrészesség vádjától legalább a parlamentet akarjuk óvni: akkor mesterkéltséggel sophismákkal igyekeznek kibuvó ajtókat nyitni. Mi uraim megtettük és megtesszük kötelességünket s én részemről Isten és ember előtt miniszterelnök urat teszem felelőssé az ártatlanul kiontott vérért, a nép durva bántalmazásáért, mert ilyen válságos napokban nem Bécsben, hanem itt lett volna helye. A közgei által kiontott vér az ő fejére száll vissza. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Azt mondja a miniszterelnök ur, hogy Mocsáry indítványa a parlamentarizmus keretébe nem illeszthető be, hogy itt a hatóságoknak és törvénykezésnek kell a vizsgálatot megtartani. Miniszterelnök ur akkor, a midőn a nemzet által tisztelt és nagyrabecsült egyszerű Tisza Kálmán volt, más véleményben volt, hisz beleegyezése, sőt kezdeményezése folytán küldött ki a törvényhozás vizsgáló bizottságokat a keleti vasut és naszódai botrányok és büntények megvizsgálására, a melyek hogy eredménytelenekké váltak, hogy a bűnök ma is elpalástolva, elsimítva vannak, az az ő kormányra jutásának következménye. *(Igaz! a szélsőbalon.)*

De hát uraim, olyanok-e a mi hatóságaink, olyan-e a mi államügyészségünk, hogy azokba mi feltétlenül megbizhatnánk? A rendjel-botrányok, a pénzügyintézeteinknél ismétlődött defraudatiók, a Szörény-, Krassó-, Pestmegyei sikkasztások, melyek évek hosszú során át szabadon üzettek, a nélkül, hogy a közpénzek elrablói a büntetés súlya elérte volna, sőt azok kir. biztosi és ministeri fedezet alatt tovább állhattak s más hason esetek, melyek e felbátorító példák után

sok helyen üzetnek, a minthogy ilyenekről van is tudomásom, a keleti vasnt tolvajlásaira adott ügyészi vélemény, mely büntényeket igen, de büntethető egyéneket nem talált s egyáltalában a corruptió és erkölcstelenségnek fölemelt fővel üzhetett orgiái után: vajjon teljes önodaadással megbizhatunk-e a hatósági nyomozásokban? Olyanok-e az előzmények, hogy azokból megnyugvást meríthetnénk? Hisz már is észlelhetjük, hogy a hatóságok nyomozása a sajtó igazmondó munkásainak üldözésénél többre nem terjed. *(Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.)*

Nem-e kötelessége a törvényhozásnak ily rendkívüli esetben, ily rendkívüli, vagy jobban mondva rendellenes körülmények közt föllépni és teljesíteni kötelességét akkor, midőn a főbűnösök és bűnszerzők olyanok, hogy a hatóságok és rendes törvénykezés útján utol se lehet érni. Uraim! nagy dolog az, a midőn azért, hogy néhány suhancz néhány ablakot bevert, hat napon át ostromállapotba helyeznek egy egész fővárost s katonai karhatalommal, szurony és golyóval támadnak a népek ezreire, kiket leginkább a kíváncsiság s rendes foglalkozásuk vitt az utcákra s azokat gyilkolják, bántalmazták és botozzák, mintha indiai páriák lennének.

Elég volt uraim az elpalástolásból, a nagybűnösök futni engedéséből, a kormánypártiság köpenyébe burkolódzó corruptió dédelgetéséből. Mi nem akarhatjuk, hogy a hivatalosan kiontott vértócsákból vértenger legyen; mi nem akarhatjuk, hogy a népet a kétségbeesés, az öngazságszolgáltatásra ragadja, én a lynchjustitiáknak

nem vagyok barátja s azért csatlakozom a Moc-sáry által benyújtott határozati javaslatához. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Még csak néhány rövid észrevételt kívánok tenni miniszterelnök ur tegnapielőtti beszédére, mely beszéd a leghatalmasabb érveket szolgáltatja, Moc-sáry barátom határozati javaslatának szükségessége mellett. E beszéd engem arról győzött meg, hogy ha Moc-sáry nem tette volna meg indítványát előzetesen, azt most utólagosan kellene benyújtania.

Miniszterelnök ur előadása mindenkit meggyőzhetett arról, hogy információi nem csak egyoldaluak, hanem tendenciosusok, eredvén azok rendőrközlegeitől, tehát a legsúlyosabban vádoltaktól. A reflexiók, a mikkel miniszterelnök ur ezen rendőri ferdítéseken alapuló tény-előadását kísérte, engem azon meggyőződésre vezettek, miszerint miniszterelnök ur minden módon mentetgetni, szépítgetni és igazolni törekszik közlegeinek gyászos visszaéléseit s ez által beigazolta jogosultságát annak, hogy a történetekért és a kiontott ártatlan vérért, a felelősség őtet terheli. Miniszterelnök ur maga is elismeri, hogy 11-én kevesen gyűltek össze a hatvani utcában, miként magát kifejezé, narancscsal tréfákat üzni. Mint mondják, alig volt ott egy száz egyén a műveltebb osztályból; mi szüksége volt tehát a főkapitány urnak — csak a legvégső szükségben felhasználni engedett — katonaság kirukoltatására. Mert ha fél millióba kerülő rendőri apparátusával nem tud néhány narancscsal tréfát üző egyént rendreutasítani és féken tartani, akkor jó lesz,

ha elmegy bűnbánó irgalmas barátnak, vezeklést tartani bizonyos tárgyalásokból ismert bűneiért. (*Derűtlenség!*)

A 13-ki kihágásokat bizonyos elegiacus hangnyomattal adta elő minisiterelnök ur, nyolcz sebesült rendőrrel és egy elgázolt katonával, két kórházba szállított sebesült polgárt állítván szemben, ezzel akarja jellegezni a rendőrség és az indokolatlanul alkalmazott katonaság szerinte kiméletes és humanus bánásmódját. El kell ismer-nem, hogy minisiterelnök ur igen jól érti az inscenirozás mesterségét, a görög tüzet is ragyog-tatja, a nép közül törtétnek állított pisztoly- és puska-lövésekkel, melyek azonban senkit sem találtak: hanem annál inkább találtak a szuronyok és hivatalos golyók, a szablyák és a rendőr-dorongok.

Mindenki tudja, hogy 13-dikán és 14-dikén százakra ment a sebesültek száma s éppen az, hogy a számos sebesültből csak kettőt szállítottak közkórházba, mutatja leginkább, hogy a rend nekivadultjai, tisztességes és vagyonos, a tüntetés-től távol tartózkodó polgárokat bántalmaztak és marczangoltak, kik nem kényszerültek sebesültjei-ket közkórházba vinni, hanem otthon ápoltatják.

Én soha sem tudtam megérteni, a minisiterelnök ur sem adott arra felvilágosítást, hogy a rendőrségnek miért kellett a tüntetés színhelyén, tehát a hatvani és mellékutczáin túl terjeszkedni s távol eső utczákon, még itt az országház körül is a színházból haza oszló közönséget meg-rohanni és marczangolni.

Szerintem tökéletesen elégséges lett volna, ha a rendőrség megszállja a tüntetés színhelyének környékét s onnan távol tartja a tüntetőket. Lehet, hogy egy darabig a zárvonalon kívül még gyülekezett és kiabált volna a nép s azután meguntván e mulatságot, szépen haza oszlott volna. De éppen a távol tartózkodók megrohanása, követése, bántalmazása és brutális kihívása okozta a minduntalan megújuló csoportosulásokat s azoknak a következő napokon való ismétlését; igen, mert az ököljoggal szemben, az önfenntartási ösztön természetsszerűleg és lélektanilag szokta a gyengék és védtelenek összehuzódását előidézni.

Az pedig, a mit miniszterelnök ur a honvéd államtitkár ur működvelői szereplésének mentésére felhozott, az a Hajnaui rémkor iszonyaihoz vezet vissza, hisz abból látjuk, hogy ez a jó ur egyetlen rendőrnek — meg nem bízható s a főkapitány által is desavnált — hazugságára, csupa privát passióból vezette a katonaságot az utált civilekre. Az, hogy ily qualificálhatlan eljárása miniszterelnök urban oly lelkes védő ügyvédre talált, bizonyítja legjellemzőbben, hogy a miniszterelnök ur által inangurált alkotmányosság nem egyéb leplezett absolutismusnál.

Végre miniszterelnök ur a cosmopolitismus elleni kifakadása után azon hangzatos frázisban culminált, hogy neki szabad állam kell, de csak ugy, mint magyar állam.

Miniszterelnök ur erős magyarságát minden alkalommal élesen szokta hangsúlyozni; de aztán tetteleg mindent elkövet arra, hogy itt semmiféle állam ne legyen, hogy ez ország pénzügyileg

tönkre téve, a nemzet elszegényedve s véderejétől megfosztva, a leselkedő absolutismus könnyű zsákmányává válják. Ministerelnök ur e tekintetben a legnagyobb cosmopolita, mert a zsarnokság talajának előkészítői a világ minden országában, a rend és szabadság jelszavát hangoztatva, szokták leigázni a népeket; Napoleon is a rend és a szabadság jelszavával s a nagy francziaság hamis ürügye alatt csinálta meg véres államcsinyját; Bismarck is a német egység jelszavával inaugurálta vaskormányát, csak hogy ministerelnök túl tesz rajta is, mert 1861-ben Berlinben nagyon sok ablakot vertek be; de azért ő nem mészároltatta és marcangoltatta a népet: de ministerelnök ur előtt az ilveg értékebb a honpolgárok életénél.

A mi pedig a beszéde befejezésében kilátásba helyezett megszorító rendszabályokkal való fenyegetését illeti, azzal ugyan senkit meg nem ijeszt, mert oly rendszabályok és jogmegszorítások nem léteznek, a melyek ministerelnök ur roskadozó hatalmát továbbra is tarthatóvá tennék. Az a vér, a mit ontatott, áthatlan tengert képez ő és a vérig sértett nemzet között. Őt már rég elítélte és el fogja hagyni azon örökbíró is, kit tegnapelőtt, rá hivatkozva, káromolt. Elfogadom Mocsáry határozati javaslatát. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Kormány-biztos képviselők összeférhetlenségi ügyében.

(Január 3. 1880.)

Tisztelt képviselőház! A szőnyegen levő tárgy sokkal fontosabb, mint a hogy az első tekintetre és felületes vizsgálatra tetszik. Igen mert az a parlament függetlenségének, a parlament üdvös hatásának vagy káros voltának, vagyis hazánk sorsa miként intézésének életbe vágó kérdése.

Fájdalom, nálunk a pártállások és az ezekből eredő viszony nem olyan következményű, mint más teljesen független önálló államokban, hol bárminő párt legyen túlsúlyban, azok mindenike más törekvést nem ismer, más eredményt nem keres a haza üdvénél; legfőlebb a felett versenyeznek egymással, hogy minő módokkal, minő eszközökkel, fontolva, vagy rohamosabban haladva foganatosítsák-e a maguk elébe tűzött feladatot?

Nálunk egészen megfordított, mondhatnám abnormis viszony áll fenn; nálunk egy e hazát elnyomni és kizsákmányolni törekvő külhatalom nagy mérvben folyik be a pártok irányának s működési körének meghatározására. Nálunk nem közönyös, hogy egyik, vagy másik képviselő mellékes utakon befolyásoltatik-e vagy nem?

Hiába akarnók takargatni, mert mindenki

tudja, hogy a hivataloknak, javadalmazásokkal járó kiküldetéseknél mily furcsa cumulációja fordul néha nálunk elő; tudjuk, hogy a sok kezűk száma körünkben igen nagy, hogy vannak oly képviselők, a kiknek 5—6, néha több oly hivataluk is van, kik, mint hitelintézetek, bankok elnökei, vasuti igazgatók és igazgatótanácsosok, kormánybiztosok, jószágigazgatók, állami és alapítványi javak bérlei s tudja isten miféle mellékes hivataluk és megbízásaikból néha igen nagy, 10, 20, sőt több ezer forintba menő mellékes jövedelmeket élveznek.

Tudjuk és tudják, hogy ez s ez a képviselő árvíz, gátszakadás s más esetek ötletéből kiküldetett néhány hétre s megbízatása már évek óta tart s bár az ok megszűnt, de azért az okozat, t. i. a nagy napidíjak, javadalmak húzása mégis fennmarad. Mások kedvezményes bérletekből gazdagodnak. Előtte semmit sem változtat az, hogy mintegy szemkiszurásból, egy pár ellenzéki képviselő is nyert ilyenszerű megbízást, mert az korántsem enyhíti annak káros következményeit és nyomasztó hatását.

Tudom, hogy azzal szokták leginkább indokolni az ily kiküldetéseket, miként Angliában is megvan. Igaz, hogy megvan, bár nem oly sürűen, mint nálunk, mindig csak rövid időtartamra és az ily javadalmak conglomerációja nélkül; azonban ne feledjük, hogy Angliában más viszonyok vannak. Ott 8—18 szavazat sohase szokott dönteni az ország sorsa felett, míg nálunk a legéletbevágóbb kérdésekben, mint például a bank- és vámkérdés, midőn arról volt szó, hogy

hazánk évi 40—50 millió frt évi jövedelemtől, egy idegen állam érdekében megfosztassék; vagy a hadsereg kérdésénél, a midőn arról volt szó, hogy hazánknak legyen-e védereje, vagy Ausztria kegyelmétől függjön-e? 8—10 szavazat döntött s a többséget az így mellékesen javadalmazottak szavazata, néha távortartózkodása adta meg a külérdekekhez szegődött kormánynak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Nem lehet tehát közönyös e kérdés a nemzet képvisellete előtt; hazánk jól felfogott érdeke, a közmorál, a képviselői állás tekintélye és függetlenítése, a gyanúsítások árnyának távortartása parancsolólag megkövetelik, hogy Madarász József módosítását elfogadjuk, vagy ily értelmű intézkedést tegyünk, sőt megvallom, hogy azt viszonyaink közt és a baj nagy mérvű elharpódzásánál fogva, eléggé szigorúnak nem tartom; de egyelőre, mert óhajom szerint megszorítóbbat átvinni nem reménylek, abban, mint első lépésben megnyugszom. Tennünk ez ügyben mindenesetre kell, azt az önmagunk iránti kötelesség parancsolja, mert az összeférhetlenségi bizottság javaslata nem más, mint az eddigi törvény-kijátszás törvényesítése; e szegény éhinségben szenvedő nemzet képviselőinek, a mellékes felgazdagodás útjait el kell zárni, mert az mindig a nemzet kárára és a mi reputációnk rovására történik. Elfogadom Madarász József módosítását. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az 1880. évi költségvetés általános vitájakor.

(Február 21. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Azoknak, a kik nemes czélokért küzdenek, azoknak, kik a nép jólétére való törekvés fogadalmát tették, azoknak, kik a nemzeti érdekek és szabadság védelmére vállalkoztak választásukkor: nem szabad vissza rettenniök a leszavaztatások kellemetlenségeitől, a megtorlásoktól, az üldöztetésektől; hanem minden vereségből, új erőt kell meríteniök a további, még elszántabb küzdelemre a közjóért, a haza üdvéért, a nemzet szabadsága és függetlenségeért.

A kötelességteljesítő, hű népképviselőre, igenis alkalmazható Antheus regéje, mert valahányszor önök tüdvtelen erőlködésükben, minket az édes Anyaföldhöz sújtanak, mi mindig újulni érezzük erőnket, hazánk államiságát és függetlenségét követelő küzdelmeinkhez. Mi nem csüggedtünk és nem fogunk csüggedni soha; mi nem fáradtunk ki és nem fogunk kifáradni soha e nemes harcban. Előttünk lebeg a nagy, a magasztos cél, mely felé ernyedetlen szívóssággal törünk mindaddig, míg el nem érjük. Mi nem keresünk és nem keresünk más jutalmat, mint a mit az öntudat s a nemzet elismerése nyújt; s mivel ezt birni szerencsések vagyunk, a siker iránt soha kétségbe nem estünk, mert tudjuk a történelemből, hogy a mit egy nemzet erősen akar s mihez az örök igazság törvényei szerint joga

van, azt minden akadályokkal szemben, ki szokta vinni.

Már pedig a magyar nemzetnek velünk tartó színe-java, megelégelte a 10 évi alkoskodást, az önök rémletes gazdálkodását — mely a társadalmi süllyedést is előidézte. — Közelg az idő, a midőn a jóhiszeműségében is túlságosan nagylelkű nemzet, felriadand közönyösségből s felszabadítandja a hazát, önök vészthozó hatalmaskodásától. Ezt tennie kell és tenni fogja, ha csak saját végpusztulását előidézteni nem akarja.

Történelmünk igazolja azon iránymondatot, hogy a hol a veszély legnagyobb, ott van legközelebb a segély; mert nemzetünk mindig közel találta a segélyt, a midőn veszély fenyegette a nemzeti lételt és szabadságot. Közel találta pedig azért, mert azt mindig önmagában kereste.

Voltak a magyar nemzetnek sok oly szomorú korszakai, midőn a megsemmisülés örvényéhez sodortatott, midőn a minket 300 év óta gyötrő politika, eléggé elaltatottnak és kimerültnek hitte e nemzetet arra, hogy álnok terveit létesítse. És e nemzet hősiességének, legyőzhetlenségének, szívós életképességének mindig ilyenkor adta legfényesebb bizonyítványait. Mi nem semmisültünk meg, hanem Ausztria összetörte magát a mi alkotmányunk erősen védett szikláin oly annyira, hogy világuralma magaslatáról, kis provinciává süllyedt alá, melynek tovább tengődést — legalább egy időre — a mi nagylelkűségünk engedett.

Az a politika, mely századokon át ellentünk

tört s melyet a königgrátzi és sadovai véres tanuságok után, örökre feladottnak hittünk, ma is folytatja üzelmeit ellenünk s fájdalom, kormányaink mindent elkövettek arra, hogy a lefegyverzett és elszegényített nemzetet, könnyű zsákmányává tegyék; de éppen azért mert, a mesterrileg előkészített veszély oly nagy és oly közel van, a segély sem késheik soká. Az önérzetre ébredő nemzet kiveendi önök kezéből a hatalmat, melyet megrontására használtak és használnak. A nemzet ez ébredésének megadták önök a vérkeresztséget s ez sietteti önök bukását, mert a ki vért vetett, az halált fog aratni.

A jelen évi költségvetés áll előttünk, melynek ily időben való tárgyalása, már önmagában is a legérzékenyebb alkotmánysértést és a nemzeti méltóság és hatalom rút kigúnyolását képezi. A mit a kormány 5 év óta a költségvetésekkel tesz, az valódi alkotmányparodia, valódi merénylet a nemzeti souverainitás ellen, valódi Istenkisértés.

A törvény szigorúan elrendeli a költségvetés új év előtti letárgyalását; s immár ötödik éve, hogy költségvetés nélkül kezdjük és folytatjuk az évet. Az utólagos költségvetések és zárszámadások nem egyébre, mint annak kitüntetésére szolgálnak, hogy költségvetéseiknek mind bevételi, mind kiadási tételei hamisak s hogy a kormány oly gazdálkodást követ, mintha az országos kisbirtokosok hitelintézeténél szerezné mintázatait.

Ily visszás helyzetben, ily megkésett időben a költségvetés beható és lelkiismeretes tárgya-

lása, azok tételeinek bonczolása, czéltévesztett munka lenne. Oly taposó malom az, melyen a kormány őrli a nemzet értékérzet, hogy lisztjét Bécsbe szállítsa s a nemzetnek csak a legselejtebb korpáját hagyja meg.

Uraim! Ha mi elővesszük e költségvetést s egybevetve annak tételeit, elkülönítjük annak e házára nézve elveszett, vagy gyümölcstelen kiadásait; és számításba vesszük azt, hogy mi marad ezek leltése után e haza szükségleteire, úgy fogjuk találni, hogy a gyümölcstelen, vagyis Ausztriáért kiadott költségek teszik a tőkét, míg a gyümölcsöző kiadások alig teszik ki ama tőkének kamatját. Az adósságkamat, közös-
 lly, udvartartás, vasuti biztosítás, honvédelem —
 mint közöslgyes hadsereg, kiegészítő része, — Hor-
 vátország s Bosznia, tehát Ausztria nagyhatalmi
 ábrándjaért, kiad Magyarország évente 150 millió
 frtot, nekünk vagy 27 millió forint maradna bel-
 szükségleteinkre, ha befolynának a kivetett, de
 behajthatlan nagy adók s más előirányzott, de
 a kimutatott mérvben soha be nem folyó állam-
 jövedelmek. Így azonban mi minden felesikar-
 ható jövedelmét ez országnak, kiadjuk Ausztriának
 és külföldi hitelezőinknek, szintén Ausztriáért csi-
 nált és elvállalt adósságaink kamataira; nekünk
 aztán marad semmi s éltünk eddig kölcsönből,
 és adósságcsinálásból, úgy, hogy tulajdonképen
 a mi kormányunk, Ausztria pénzliferálásánál
 nem más.

Hasonlít önök gazdálkodása a tékozló fiúé-
 hoz azon különbséggel, hogy az saját örökségét
 dorbézolta el, míg önök a nemzet örökségét téko-

zolták el s most még a jövőben várható örökségét is, előre elalkudják a könnyörtelen uzsorásoknak.

A kormány költségvetése 18 millióra, a pénzügyi bizottság 27 millióra teszi a jelen évi deficitet, a valóságban azonban ennél is jóval többre fog menni, először azért, mert az inség-sújtotta vidékeken, tehát 40 megyében az adók nem fognak befolyni és másodszor azért, mert a költségvetésbe nincsenek felvéve a Tisza-Duna-szabályozás és Szeged újraépítése és biztosításánál kikertülhetlenné vált kiadások, melyek sok millióval fogják előreláthatólag még a pénzügyi bizottság által előírányzott deficitet is fokozni.

A pénzügyi bizottság e deficit fedezésére, semminemű pozitív módot ajánlani nem tud, ki-mondja jelentésében az egyenes adók emelésének lehetetlenségét, kilátásba helyezi azonban, a fogyasztási adóknak bizonyos mérvű fokozását. Mintha bizony e művelettel, már a lehetőség határáig kísérletet nem tett volna a mi kormányunk; aztán elvégre is, a fogyasztási adók is csak hazánk népét terhelik, a kikre nézve egyre megy, hogy egyik, vagy másik zsebéből veszik-e ki pénzét, melynek megszerzésére a módokat és eszközöket megvonta a kormány, a bank- és vámszerződés által és az által, hogy az adókból és más állami jövedelmekből befolyó roppant összegek, a közönségyes rendszer következtében nem itt az országban jönnek forgalomba, hanem háromnegyed részben kivitetnek az országból s nem a mi, hanem idegenek adóképeasségének emelésére szolgálnak.

Az évente gyarapodó deficitek fedezésére,

ily körülmények között újabb adósság-esinálás-nál más mód nem kínálkozik. Ugyde, ez ismét csak fokozása az államadósságok máris 100 milliót megközelítő évi kamatjának, a mi utolsó fillérig ismét kivándorol e hazából. Az ily kiszivattyúzási rendszer uraim, elvégre is a nemzet végszegényedéséhez és az állam fizetéseképtelenségéhez vezet el végzetszerűleg és elkerülhetlenül.

Mert uraim! nehogy azt higgyék, hogy 40 megyénkben mutatkozó éhinség és nyomor, egy évi rossz termés következménye. Nem! az a közönséges rendszer logikai eredménye, azt előidézte fokozatosan, a kifosztásra állapított adóvégrehajtási rendszer, mely a nép munka eszközeit, igavonó marháit, vetőmagját, utolsó butor és öltönydarabját elemeztette a fizetéseképtelen adófizető polgároktól, mi által azok, a legnélkülözhetlenebb befektetések megtételére s belterjes gazdaság folytatására képtelenítettvén, ennek elmaradhatlan következményeként, be kellett következni a termőföld és az adóképeség végkimerülésének s népünk véginségre jutásának. Igen, mert a föld termőképesége és az adózók értéke nem oly kimeríthető, mint önök pénzsikarási szenvedélye.

Mindez pedig, természetesen ered a miniszterelnök úr által egykor átkosnak nevezett közönséges intézményekből, melyeknek alapján mindenki, ily gyászos eredményhez jutott volna; és a melyet miniszterelnök úr nem előszeretettel tart fenn, hanem fenntartja hatalmának megtartása indokából, mert ez idő szerint, nálunk a

kormány nem eszköz az állam boldogítására, hanem öncél, melynek mindent, még a haza lételet is feláldozni készek.

Kormányunknak rémletes gazdálkodását, maga a pénzügyi bizottság általános jelentése ítéli el leginkább, a midőn kimondja, hogy költségvetéseink tételeiből törölni nem tudott, mivel azok legnagyobb része, szerződésszerű kötelezettségből származik. Im itt van az elalkudott jövő és a megteremtett kényszerhelyzet.

Továbbá azt mondja e jelentés, hogy a fedezetbe oly tételek, oly újabb adójövedelmek vétettek fel, a melyek a törvényhozás szentesítését még nem nyerték meg. Tehát a kormány már előre leköttni akarja a törvényhozás elhatározási szabadságát. Ilyet ismét csak ezen hatalombálványzó kormány merészelhet.

Im ezek csak egyes kiragadott árny-, mondhatnám rémképei a mi pénzügyi helyzetünknek; de röviden reflectálni kívánok a kormány politikai bűneire is, a melyeket, a nemzet érdekeivel és akaratával ellentétbe helyezve magát, követett el.

Nem akarom én itt számba kérni Bosznia mérszárszékére vitt fiaink ezreinek életét és véré, nem azon 50—60 millió frtot, a mit ez agyrém-politika következtében elpazaroltak, hisz erre bírálatunkat már megmondottuk; a többség megadta a fölmentvényt, legyenek ők ezért felelősek isten és a nemzet előtt; hanem egy rövid megjegyzést kockáztatni bátor vagyok a delegatio legújabb cselekményeire, mert habár önök a delegatio határozatait olyan ne bántsd virágnak

tartják is, melyhez az ország törvényhozásának bírálata nem férhet, én e felfogást nem oszthatom, mert valóban alkotmányos országban, az ország törvényhozása felett semmi sem állhat, még a koronás király is hatalomtársa, de nem fölébe rendeltje s így a delegáció, mely a törvényhozásnak egyszerű kiküldött bizottsága, nem állhat küldői felett, hisz akkor, a rész uralná az egészet. Én a törvényhozás ezen eminens jogát hangsúlyozni kívánom főleg most, a midőn a delegáció hatáskörének kitérítését akarják alkotmányjogaink és szabadságunk kelepczéjével felhasználni.

T. ház! A jelenlegi delegáció, mely oly szenteskedő pompával végezte be működését, Bécsnek, a mi nyomorunkon táplálkozó fénypompája közepette, úgy látszik egészen megelégedett arról, hogy itt e hazában, a nép milliói éhínséggel küzdenek; pazar nagylelkűséggel megszavaztak mindent, a mit tőlük kértek s nem volt egyetlen hang is, mely legalább proforma igyekezett volna a roppant hadi költségeket és boszniai póthiteleket alábbszállítani, nem volt, a ki hangoztatta volna, hogy Magyarország népének nyomorát és inségét éppen ezen felcsigázott közönséges kiadások idézték elő. Akkor, a midőn a bosnyák menekültekre a 10 milliónak utolsó részletét megadták, Magyarország éhező népe érdekében legalább egy résztvevő, egy enyhítő szót koczkaztathattak volna. Én ezt részemről megrovandó mulasztásnak tartom s egy újabb adatnak veszem ez intézmény elkárhoztatására.

Végre még csak egy pár rövid megjegyzést teszek a pénzügyi bizottság jelentésében

foglalt határozati javaslatok és óhajításokra nézve.

A mi a fogyasztási adók kilátásba helyezett emelését illeti, erre nézve már felebb nyilatkoztam s miután Helfy barátom e tárgyhoz tüzetesebben hozzá szólott, én itt egyszerűen azon megjegyzésre szorítkozom, hogy hazánk jelenlegi viszonyai között, bárminő adóemelést képzelenségnek tartok.

A pénzügyi törvényszékek, a nyugdíj és az illetékszabályozás iránti ismételt ígéretek beváltását, én is szorgalmazom; a mi pedig a pénzügyi bizottságnak végső óhajítását, t. i. a ministeriumok elhelyezésére szükséges épületek és egy állandó országház tervezetének és költségvetésének elkészítését illeti, ezekre nézve azon szerény megjegyzésem van, hogy a túlságos építkezési szenvedély Byzancezban, Párisban s mindenütt a hanyatlás előfutója volt; de különben is, a ministeriumok elhelyezésére már van egy igen czélszerű tágas épületünk: a főváros központján levő Károly-laktanya, melyben a katonaság összehúzófolását, közegészségi szempontból sem lehet továbbra megtérni. Ezt igyekezzék a kormány, a katonai kormánytól a ministeriumok részére megszerezni. Építettünk mi Bécsnek és Ausztriának annyi laktanyát és katonai intézetet, hogy ez egynek átengedése, századrészben sem ellensúlyozná a mi túlkiadásunkat.

A mi az állandó országházat illeti, az igaz, hogy ez ideiglenes és korhadt s jó lenne ezt, honnan annyi vész és nyomor üzlött ez országra, elhagyni; de t. ház! ha kormányunk úgy

halad a jogfeladások és pénzkiadások terén, a miként eddig tette: akkor semmiféle országházra nem lesz szükségünk; a kiterjesztett hatású delegatió majd eljuttatand minket Schmerling paradicsomához, a gesammt Monarchia közös Reichsrathjához. Hogy ebben módja ne legyen ezen Bécsnek kedvező kormánynak s hogy egy díszesebb és üdvösebb eredményeket felmutatandó állandó országháznak szebb napjaival kecsegtethessük magunkat; én e csalfa költségvetést általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául s csatlakozom Helfy határozati javaslatához. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az izraelita tanulmányi alapot érdeklő kérények tárgyalásakor.

(Márczius 11. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Ott, hol műveltséggel párosult teljes vallásszabadság uralkodik, az egyes hitfelekezetek nemcsak békésen megférnek egymás mellett, hanem egy közös állam eszméjének varázsában teljesen egybeolvadnak. Így van ez nyugat polgárosodott országaiban a zsidókkal is. — Angol- vagy Francia- sőt Németországban is nem igen lehet tudni, hogy ki a zsidó, annyira beolvadtak s annyira azonosították magukat a nemzet testtel, hogy semminemű megkülönböztető jelleggel nem bírnak, azok büszkén vallják magukat angolnak, francziának stb.

Anomaliának tartom, hogy hazánkban, hol a polgári jogegyenlőség törvényesítve van; hazánkban, mely a vallásszabadság decretálásával megelőzte Európa minden államát s mely a türelmesség mintaországa volt: zsidó vallású testvéreink elkülönítik magukat az őket keblére ölelt nemzetünktől s a helyett, hogy nemzetiségünket elfogadva igyekeznének a nemzettesttel egybeforrni, még nyelvileg is eltérnek, német nevüket, melyet tudom, hogy reájuk octroyáltak, nem igen magyárosítják. Társaskörükben, üzleti érintkezéseikben, sőt imaházaikban is a német nyelvet, illetőleg annak egy idomtalanul elferdített szólásmódját használják.

Ezen annyival inkább csodálkoznunk lehet, ezt annyival inkább fájlahatjuk, mert a világegyetem egyetlen országa se volt oly jótékony a zsidók irányában, mint Magyarország. A midőn őket más országokban üldözték, tüzzel-vassal pusztították, midőn másunnan elűzték: a méltatlanul zaklatott hontalanok nálunk hazát találtak, a mely szabadságának és alkotmányának jótéteményeit árasztá reájuk. Hazát találtak itt, mely vallásuk gyakorlatában sohase gátolta; hazát, mely felgazdagítá s kiváló előnyökben részesíté őket s még sem akarják magukat magyarnak mondani, holott a nemzetiséget sohasem a vallás, hanem az anyanyelv és érzelem szabja meg.

Ezen abnormis helyzeten segítenünk kell; de nem úgy segítenünk, ha — miként Istóczy barátom engesztelhetetlen ellenszenvéből kifolyólag tenni óhajtaná — őket e hazából kiküszöbölni törekedünk; hanem ellenkezőleg úgy, ha a testvériség, szabadság, a behozaó polgári há-

zasság és érdekegység kötelékei által minél szorosabban magunkhoz csatolni igyekeztünk s nemeslelkűségünk által mintegy megszégyenítjük őket germanisáló tendenciáikban. Erre törekszik a nemzet józanabb nagy része; de igyekezzenek zsidó testvéreink is nyelvben, érzelemben és szokásaikban magyarok lenni. Igyekezzenek lebontani azon válaszfalakat, melyeket ők emeltek. Vegyenek fel magyar neveket; legyenek utógondolat nélkül hű fiai e hazának s higgyék el, hogy mi valláskülönbséget tekintetbe nem véve, épp oly jogosult polgárainul, tekintjük e hazának, mint bármelyik más, ugynevezett keresztyén felekezett követőit.

A mi már most a jelenleg tárgyalás alatt levő kérvényeket illeti, ezekkel szemben én nyíltan és habozás nélkül kimondom, hogy rokonszenvem határozottan az ugynevezett neologok mellett van, nemcsak azért, mert az előrehaladásnak és a korazellem vívmányainak minden téren barátja vagyok, hanem azért is, mert ezeknél fell kell ismernem a hozzánk simulás és e hazához ragaszkodásnak némi ösztönét; míg ellenben az ugynevezett orthodoxok mereven ragaszkodnak a hitelveik és dogmáik által egyáltalában nem követelt fattyu-germanisatiohoz s többnyire oly rabbinusokkal látják el magukat, a kik nyelvünket nem értik, tanulni nem akadják, sőt azt mindenünne, hova hatáskörük elhat, egész fanatismussal s átok terhe alatt kiküszöbölni törekednek.

Ez okon lelkem teljes rokonszenvét a neologok bírják, mindazonáltal ez nem zárja ki azt, hogy a vallás- és közoktatási minister ur

törvény- és alkotmány-ellenes eljárását ne roszszaljam, még akkor is, a midőn az az általam is kegyelt neologoknak kedvez.

Nem kívánok én itten ezen bonyolódott ügynek történelmével foglalkozni; azt előadták már az előadó és Molnár Aladár s más, korábban felszólaltak. Én itt a fősúlyt az 1874-ik évi május 2-ki országgyűlési tárgyalásra fektetem, a midőn a minister ur azon jegyzőkönyvbe vett ünnepélyes ígéretet tette, hogy a rabbiképezde ügyében be fog szüntetni minden további lépést mindaddig, míg az ez iránti jelentését a háznak be nem terjeszti s a törvényhozás ez iránt határozni nem fog.

A vallásügyi miniszternek a rabbi-seminárium építésére vonatkozó jelentése azon év június 5-én, a mint méltóztatik tudni, elvettetett, az akkori miniszterelnök kijelenté, hogy a ház hangulatával összhangzó jelentést fog ez ügyben beterjeszteni.

De a vallásügyi miniszter ur erre nem várt, hanem ismert s oly sok milliókat már felemésztett építési szenvedélyéből kifolyólag, neki kezdett a rabbi seminarium építésének s abba beletemette az izraelita-alap egy ötödét.

És mivel indokolja ezen, az országgyűlés inteniójával, a maga és miniszterelnöke ünnepélyes nyilatkozatával homlokegyenest ellenkező és így alkotmányellenes eljárását? azt mondja kiosztott „Átirat” czímű mentegetődzése 4-ik lapján.

„A seminarium felállításában correct jártam el, mert ő Felsége legmagasabb elhatározásainak tettem eleget s mert az elevenen érezhető s államilag is fontos culturalis szükségletnek felel meg.”

E mentség foglalja magában a legsúlyosabb vádat, mert a minister ur a korona tekintélye alá búva, követett el egy, az ország törvényhozása által ellenzett tényt. Az uralkodónak egy korábbi időben kiadott engedélyébe kapaszkodva, a törvényhozás háta mögött conspirálva követett el egy oly alkotmánysértést, a minőért minden más alkotmányos országban vád alá helyeznék és elítélnék. Egy ily mesterkélt úton előkészített bevégzett ténynyel akarja most a törvényhozást kényszerhelyzetbe hozni.

Azonban, t. ház! mi egy ily eljárásra jóvá-hagyásunkat nem adhatjuk; én részemről azt tenni hajlandó nem vagyok, mert oly praecedens alkothat a minister ur kezében, mely határtalan veszélyeket rejt, nemcsak a zsidók, hanem más felekezetbeliekre nézve is.

Tudjuk, t. ház! hogy a közoktatási minister ur nagy értékű alapokat kezel, tanulmányi, egyetemi, vallási s más alapoknak milliói állanak gondozása alatt. Ki áll jót nekünk, hogy minister ur egy szép napon építési viszketegénél fogva, valamely régi helytartósági, vagy uralkodói rendeletre, véleményre hivatkozva, az országgyűlés kikerülésével, azoknak tetemes részét be nem építi rideg falakba.

Ő megszokta, hogy a t. ház többsége botrányos bérleteit s más káros intézkedéseit mindig helyeslő tudomásul veszi. Káros csereberéit, kupolás építkezéseit, mindig jóváhagyásával helyesli.

Ez bátorítá fel őtet ez ügyben is a követett eljárásra és félek, hogy fölbátorítandja még sok olyanra, a mit még utódaink is megkeserülnek, mert az olyan bérlet, a melyben 50 krt ígér a

jószág visszajövetelkor minden darab ákác-csemeteért fizetni, nem bérlet, hanem donatio, mivel az ily bérlőnek módjában van annyi ákác csemetét ültetni, hogy azon jószág soha kezéből ki ne menjen. Már pedig donatio jogával ma még az uralkodók sem igen élnek, annyival kevésbé lehet felruházva a mi közoktatásügyi ministerünk.

Azért én, habár a rabbi-seminarium szükségességet nem tagadom, de a közoktatási minister urnak a seminárium építésénél követett önkényes eljárását helytelenítem s kész lennék, ha beadatnék egy vád alá helyezési indítványt is támogatni szavazatommal.

A mi az izraelita-alapot illeti, én legigazságosabb eljárásnak azt tartottam volna, ha az visszaadottnak azon izraelita községeknek, a melyektől az erőszakosan felcsikartatott; mert az elorzott tulajdon, ha megtaláltatik, mindig a károsultnak adatik vissza; de miután ezt túlhaladott álláspontnak mondják, a mennyiben a hozzájárulás aránya ma bajosan lenne kipuhatolható s a mennyiben a megsarczoltak is hozzá járultak ahhoz, hogy az izraelita nevelési célokra fordíttassék; azért én ez alap örököséül az összes magyarországi zsidókat tekintem.

Ha a mi zsidóink átmentek volna az assimilation s e nemzet fiainak vallának és tartanak magukat; akkor én kész lennék az egész alap jövedelmeinek kezelését nekik feltétlenül átadni; de miután félnünk lehet, hogy azt nem mindentűtt fordítanak a nevelésügy és a műveltség előmozdítására, sőt még talán némelyek — az előzményekből ítélve — készek lennének a Kárpátokon és a Lajtvánul is szállítani: én az

állami ellenőrzést nagyon szükségesnek s reájuk nézve is üdvösnek tartom s azért a kérvényi bizottság véleményével szemben, Molnár Aladár sokkal határozottabb javaslatát támogatandó szavazatommal.

A volt székely huszárezred lótáp- és öltöny-alapjának kiosztását sürgető törvény tárgyalásakor.

(Márczius hó 12-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! Én a lótáp- és öltönyalap tárgyában, már két más kérvényét adtam be a volt székely huszár-ezred aranyostordai századának; egy interpellációt tettem s mindannyiszor bátor voltam ez ügyet a t. ház előtt felfejteni. Hogy most a harmadik kérvényt adom be s harmadszor alkalmatlankodom fejtegetéseimmal, oka nem én vagyok, hanem a kormányelnök, illetőleg a belügy-minister ur, a ki itt ismételt, többszörös ígérete daczára, ez ügyet lebonyolítani nem akarja, sőt hova-tovább azt összebonyolítja és pár ezer család magántulajdonát képező ez összegeknek a kiutalását minden kigondolható ürügyek alatt évről évre elodázza.

Ez, t. ház, annyival nagyobb visszatetszést szülhet, mert a volt székely huszár-ezred, más nemzetiségű s ellenünk harczolt tagjai, már az önkényuralom idejében kikapták lovaik árát s ezenfelül, a mi alkotmányos kormányunk is sietett Naszódon, Fogarasban s másutt is, az osztrák

és muszkákkal való együttes működést, hihetetlen bőkezűséggel megjutalmazni: míg a szent ügyünk mellett küzdött hű székelyeket, háttérbe szorítani s magánvagyonuktól is megfosztani nem átalja. A hazafias érdemeknek e következetes üldözése, valóban megdöbbentő rendszert kezd nálunk alkotni. Az ellentünk harczoltaknak milliókat érő állami erődöket ajándékoz oda a kormány, az absolutismus szolgáinak évente 4—5 millió nyugdíj szavaztat meg; míg honvédeinktől következetesen megvonja még az erkölcsi elismerést is és a székely huszár-ezred hős fiainak, sajátjukat sem akarja visszaadni.

Pedig itt sem az uralkodó, sem a hadügy-ministerium akadályokat nem gördít, mert az uralkodó már 1865-ben annak visszaadását elrendelte, a hadügyministerium már 1866-ban összeíratta a vételjogosultakat s a kiutalás stádiumába vette azt át kormányunk s 12 év óta, már vagy tizszer újból összeíratta, a kiosztási kulcsot többszörösen megállapította; de az alap kiosztására soha se kerül a dolog, úgy, hogy ezen tergiversációk, sokakban azon gyanút ébresztették, hogy azon alapok már fel is használtattak.

En ezt nem hiszem, hanem a kormány, úgy látszik, tartogatja kortes-fegyverül. A választásoknál mindig a pár nap múlva való kiosztás biztosított; de azután három évig ismét nyugszik az ügy. Azonban ez, mint kortesfogás, elkopott; azon négyszer felbízott és felültetett vételjogosultak már nem hisznek az ily kormányi ígéretekben, szavazataikat már ilyenekkel rendszabályozni nem lehet. Adassa azért ki a belügyér ur, mert visszatartása valóban égbekiáltó igazságtalanság.

A kérvényben tíztesen ki vannak ez ügy körülményei fejtve, nem kívánom annak felolvasztatásával a t. ház türelmét fárasztani, szóval sem kívánom azt előadni, miután a múlt tavasszal azt érintettem, csak azt kívánom megjegyezni, hogy ez egy részvényeken alapult takarékpénztár, vagy inkább letéti pénztár volt, melybe a családok évenként bizonyos meghatározott összeget befizettek s abból, mikor lóvásárlásra, vagy felszerelésre szükségük volt, segélypénzt kaptak. Ez tehát határozottan e családok magántulajdona, kiegészítő pénztára volt, s ha ezt a kormány visszatarthatná s e tőkét továbbra is bitorolhatná: akkor hivatalosan inaugurálja a communismust, mert ez eljárás egyenértékű lenne azzal, ha kormányunk egy megszorult momentumában az első általános takarékpénztár s más ily részvényeken alapuló pénzügyintézetek tőkéjét lefoglaltatná a jus forcioris jogán.

A kérvényi bizottság egyszerűen a belügyministernek kívánja kiadatni, tehát a vádlottnak és kötelességmulasztónak, ki e ház előtt tett többszörös ígéretét beváltani elmulasztotta. Ez nekem s szegény sanyargatott honfitársaimnak, mi biztosítékot sem nyújt; de a ház méltósága is megkívánja, hogy e tekintetben valami érdemlegest tegyen, bátor vagyok tehát a kérvényi bizottság véleményével szemben indítványozni, hogy: „E kérvény oly utasítással adatik ki a belügyérnek, hogy a lótap- és öltöny-alapnak, az illető székely huszár-családok közötti haladéktalan kiosztását foganatosítsa“. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A hatvani utczei demonstratiók alkalmával
elkövetett rendőri túlhatalmaskodás ügyében.

(Márzius 17. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Vannak e házban jól tudom olyanok, a kik rendőrségünk gyarlóságát az által hiszik orvosolni, hogy azt államivá és a központi kormánytól akarják függővé tenni.

No t. ház! ez a halálnál rosszabb gyógy mód, mert ha a már államivá tett s roppant összeggel fenntartott fővárosi rendőrségről akarunk ítéletet hozni és következtetést vonni, akkor valóban a belügyministeri kezelés ügyefogyottságáról nagyobb szegénységi bizonyítványt ez intézménynél, kiállítani ugyancsak nem lehetne.

Hisz, t. ház, itt a fővárosban nem a rendőrség, hanem csakis az isteni gondviselés örökösök, hanem csakis az isteni gondviselés örökösök a lakosok élet- és vagyonbiztonsága felett. Velem történt t. ház! hogy kiraboltak; a rendőrségnél a személyleírásra rögtön felmutatták a tolvaj arczképét, a rendőrség tudta, hogy elrablott értékes holmimat ki tette be a zálogházba, erről írásbeli jelentést tettem a főkapitánynak is; de azért se tolvaj, se zálogbátévó elfogva, vagy csak felelősségre vonva se volt soha. Mindenki tudja, hogy itt a fővárosban csak úgy lehet elrablott holmikhoz jutni, ha bizonyos rendőrközlegeket előre jól meg fizet, azaz a tolvajnál jobban megfizet a káros; no ez valóságos törökös eljárás.

A főváros főbb utcáin nappal s esti 11—12 óráig bizonyos meghatározott pontokon áll ugyan egy-egy rendőr, de éjszaka az egész rendőrség nyugalomra hajtja fejét s néhány lézengő bolt- és éjjeli őrnél más közbiztonsági közeget látni alig lehet.

Azt mondják, hogy kevés a személyzet. Ez nem áll, mert a 4 millió lakossal bíró Londonnak mindössze 11,000 rendőre van, tehát aránylag kevesebb, mint itt s mégis jut minden-hová; ott éjjel és nappal bárhol és bármikor is lehet rendőrt látni, igen, mert minden egyes rendőrnek megvan a maga mozgási köre s addig sétál, míg szomszédos két rendőrtársával összetalálkozik. Éjjel a házak bemélyülő szögleteiben, kapuk alatt, fallal összeolvadni tetsző rendőrök lapulnak meg s bárhol is, ha rendőr után kiált valaki, azonnal ott teremnek, mintha földből nőttek volna ki; e mellett az angol rendőrök a legudvariasabb szolgálói, útmutatói a közönségnek.

Nálunk, t. ház, a rendőrség a rend- és a vagyonbiztonság felett nem őrködik, hanem a közönséggel gorombáskodni, a védtelen polgárokat bántalmazni, botozni, azt jól érti. Ha a rendőrség oly eljárást mert volna elkövetni Londonban, a minőt itt nálunk a hatvani utcái demonstratio alkalmával elkövetett, a főkapitány gyilkosságért halálra, vagy legalább is deportációra s a rendőrség garázdálkodó tagjait 5—10 évi börtönműre ítélte volna a törvényszék, nálunk hiszem, hogy érdemkeresztet fognak nyerni. (*Mozgás.*)

Nálunk a rendőrség, mint ellenséges hatalom áll szemben a társadalommal s minden

alkalommal ilyenként szerepel, pedig ez nagy hátrányára van; mert e miatt még a jobb elemek támogatására sem számíthat.

Mi teszi például hatalmassá és ellentállhatatlanná a fegyvertelen rendőrt Londonban? Az, hogy minden tisztességes polgárban támogatóra talál; míg nálunk, ha a közönség beavatkozik, az mindig rendőrségellenes jelleget ölt. Ered ez egyenesen a rendőrség inhumanus eljárásából. Én sok országot, azok között sok olyat bejártam, amely nem számítatik a polgárosultak közé; de soha annyi bilincsre vert embert életembe nem láttam, mint itt Budapesten.

Eliszonyodik az ember s fellázad minden jobb érzete, a midőn látja, hogy embertársainak százait bilincsekkel összelánczolva, nyilvánosan kísérik végig a legnépesebb utcákon. Azt hinné az ember, hogy azok mind gonosztevők, gyilkosok, rablók; pedig azok ártatlan szegény emberek, kiknek más vétkük nincsen, minthogy a rendőrség ugynevezett rázziai alkalmával valamely korcsmában mulattak vagy útjába estek, vagy kopott ruhájuk gyanusnak tetszett, vagy pár kurjantással visszatetszést szültek a rendőrség előtt. Egyáltalában a nyilvános bekísérés és bilincsre verés csak itt és Muszkaországban dívik, másutt az ily pellengérezést kerülik s zártkocsiban szállítják még a nagyobb bűnösöket is, mert bilincsre verni és pellengérre állítani a honpolgárt, főleg elítéltetése előtt, valódi vandalizmus.

És, t. ház! miben rejlik a mi állami rendőrségünk durvaságának, vadságának és hasznavehetetlenségének alapoka? A capite fetet piscis. Mert, t. ház, ma már minden szakszerűleg

kezeltetik, a rendőrség közegeit más országokban a műveltebb egyének közül válogatják ki, azok rendőri tanfolyamot vegeznek s minden teendőikre nézve gyakorlati utasítást nyernek; nálunk ellenben a legműveletlenebb egyéneket, minden előleges oktatás nélkül alkalmazták. Fellebbvalóik és az igen nagy számmal alkalmazott ugynevezett detectivek többnyire az önkényuralomtól vétettek át, kik ottan megszokták a barbar magyarral való kötelességszerű durvaskodást és kihívó modort, a mit minden alkalommal ékes németiséggel gyakorolni is szoktak. Egyenesen ez idézte elő a hatvani utcai demonstráció alkalmával az éppen általuk felingerelt nép kitörését, ez okozta az ártatlanul ontott vért.

De nem csak az alantas közegek tűnnek ki durvaságban és tudatlanságban, hanem a ministeriumban is oly egyén áll a rendőrsztály élén, ki jezsuitának neveltetvén, a litánia énekléséhez alkalmasint jobban ért, mint a nagyon is complicált rendőri teendőkhöz. (*Mozgás a jobboldalon.*)

A főkapitány, az lehet jó fogdmeg; de egy műveltebb körben forgó rendőrség szervezetéről és feladatáról fogalommal sem bír. (*Nagy zaj.*) Ő már oly nagy urrá játsza magát, hogy hiába fordul hozzá a legtisztességesebb ember, vagy küldöttség, ő azt nem méltóztatik elfogadni. Magam voltam egy alkalommal több képviselőtársammal küldöttségileg nála esti 10 órakor; de becsapta előttünk az ajtót s durván elutasított. Mások napokig lesik és ül-

dőzik, míg beszélhetnek vele, holott neki s leginkább neki állásánál fogva, mindenkit fogadnia kell, mert a visszautasítás néha érzékeny károkat vonhat maga után. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Belőle megengedem, hogy jó tolvaj-persecutor lenne az alföldi pnsztákon; de egy művelt fővárosi közönség körébe be nem illeszthető. Ugy tudom, hogy a rendőrfőnök ur már egyszer ki volt küldve Londonba az ottani rendőrség tanulmányozására, de úgy látszik, hogy ott csak annak kizsákmányolható üzleti ágával foglalkozott; ő bizonyos szégyenletes üzletágnak jövedelmezőségét kihasználni nagyon jól érti. *(Mozgás.)*

T. ház! Ily körülmények között a belügyér ur tegnapi kijelentése, hogy az őszi ülésszak alatt a rendőrség restructióját érdeklőleg törvényjavaslatot fog a ház elébe terjeszteni, engem egyáltalában meg nem nyugtat, mert a lefolyt 8 év alatt az állami kezelés határtalanul rosznak mutatkozott s hiába fog a minister ur törvényjavaslatokat beterjeszteni, ha a rendőrség élén a mostani vezetőket ott hagyja, már pedig azok minisiterelnök urnak oly személyes szolgálatokat tettek, miszerint azoktól megválni semmi esetre nem tudand.

Elnök: Figyelmeztetem a t. képviselő urat, hogy a parlamenten kívül álló magán személyekkel foglalkozni, kik itt nincsenek jelen, tehát magukat nem védhetik, ne méltóztassék. *(Félkiáltások a szélső baloldalon: A főkapitány hivatalnok, nem magán személy!)* Minden esetre pedig

méltóztassék a kifejezéseket úgy válogatni, hogy azok e parlamentáris illemet ne sértsék. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

Orbán Balázs: A fővárosi rendőrség gyökeres reorganizációja csak úgy lehetséges szerény nézetem szerint, ha az visszaadatik a főváros hatóságának. Az majd gondoskodni fog a magukat compromittált, lejárt, képtelen és durva embereknek olyanokkal való fölcseréléséről, a kik kellő műveltséggel és alkotmányos érzékkel birjanak arra, hogy a főváros biztonságát és a polgárok nyugalját reájuk lehessen bízni; kik necsak csirkefogókkal, hanem művelt egyénekkkel is érintkezni tudjanak.

Bár miként, de a fővárosi rendőrséget gyökeresen át kell alakítani, mert azon vad kozák Wirthschaftot, melyet a Thaisz Hetmansága alatt itt folytatnak, alkotmányos országban semmi szín alatt továbbra megtűrni nem lehet. (*Helyeslés a szélső balon.*)

A kis üstökkel való pálinkafőzés ügyében a Székelyföldön.

(Márczius 18. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Nem kívánok én most a pénzügyi politikával foglalkozni, majd talán a részleteknél fogok egy pár kérdésre nézve észrevételeket tenni, de nem tehetem, hogy Ugron t. képviselőtársam által felvetett kérdésben a minister ur által tett észrevételre

egy pár rövid megjegyzést ne tegyek. Én tudtam és meg is mondtam mindjárt, hogy midőn a minister ur az enquête háta mögé menekült és bujt, akkor a kérdés eltemetése volt napiranden, mert nálunk minden, a mi az enquête terére jut, az el van veszve. Azonban miután a minister ur ezen nyilatkozatát a ház többségének határozata követte, megengedem, hogy a minister ur betegsége lehet még mentség, bár nem egészen, mert a minister ur mindig helyettesíttetheti magát, de ha elfogadom is ezen mentséget, t. ház! nem tudom felfogni, hogy akkor, midőn a minister ur ezen enquetet titokszerűleg összehívta, miért csinált ebből a kis kérdésből is pártkérdést? Azt mondja a minister ur, hogy azon vidékek érdekllett képviselőit meghívta; de minthogy mi is, akik nem vagyunk kormánypártiak, szintén azon vidékek érdekllett képviselői vagyunk s még sem hivatunk meg, itt valóságos mulasztást követett el a minister ur. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

De t. ház, nem is olyan helyi kérdés ez. Ez államilag is fontos kérdés, mert mellőzve azt, hogy az állam ez által 50,000 frtot veszít, s mellőzve azt is, hogy a Székelyföldről több száz ezer frt vándorol ki szeszért Galicziába, a mint a multkor felhozni bátor voltam, hát nemzetgazdászatiilag is fontos ez a kérdés s egyenesen a megélhetés kérdése ez a Székelyföldön. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Én azt hiszem t. ház, hogy a székely kivándorlásnak minden magyar ember keblét szomorúsággal kell eltöltenie. *(Igaz! Ugy van!*

a szélső balon.) És ha ezen kérdést a minister ur az örökké valóságig fogja elhúzni, félek, hogy ezen kivándorlást igen nagy mértékben fogja fokozni. És mert a székely ember kis úst nélkül nem tud megélni, bátor vagyok a minister urat felkérni, hogy méltóztassék valahára ezen halogatózásának véget vetni, s e fontos ügyet a képviselőház elé terjeszteni. (*Helyeslés a bal és szélső balon.*)

A só árának leszállítása érdekében.

(Márczius 19. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Van deficitjeink elenyésztetésének, vagy legalább nagymérvű apasztásának egy módja, a melyet én minden költségvetés tárgyalásakor hangsúlyoztam s igyekeztem az egymást követett pénzügyminis-terek figyelmét arra fölhívni.

Nevezetes és annyival figyelemre méltóbb e mód, hogy az nem adó, vagy más jövedék teher fölemelése, hanem inkább leszállítása által érhető el s nagy államjövödelem teremthető akként, hogy a honpolgárok terhein is nagy könnyebbülés idéztethetik elő. E mód a só árának leszállítása azon mérvben, hogy temérdek sönk Európa piaczaín versenyképesen jelenhessék meg.

T. ház! A mi sóáraink oly magasak, hogy azok kizárólag a belfogyasztásra szorítják

só productionkat és kereskedelmünket, holott a természet oly bőségben áldotta meg hazánkat sóval s hazánknak geografiai fekvése olyan, miszerint mi arra lennénk utalva, hogy Európa nyugati részének nagy részét sóval lássuk el és onnan az egészségtelen tengeri sót le-szorítsuk.

Megvan minden kellék erre, ott van 4 sóaknánk hajókázható folyók partján s így az olcsó vízi közlekedés rendelkezésünkre áll le a Fekete-tengerig, onnan a nagy világba. Az egyedüli akadályt csak a nagy ár képezi, pedig oly olcsón azt előállítani és szállítani senki se tudja, mint mi. Hogy az árleszállítást minden veszély nélkül megteheti a pénzügyminister úr, arra példákat hoztam fel multkor, főlemlítvén, hogy a nemzeti fejedelmek egész udvartartási költségét fedezte a sójővedék, mert bár tengelyen kelle akkor szállítani, az olcsó ár mégis lehetővé tette, hogy egész Keletet Erdély lássa el sóval. Felhoztam az 1848-iki példát, a mikor nagy hazánkfia Kossuth Lajos kormányzó (*Éljenezs a szélső baloldalon.*) engedélyéből a parajdi sóaknán, a só mázsáját 2 frttal szolgáltatván ki, a sótermelés és eladás e bányán megötszöröződött daczára annak, hogy akkor tisztán a belsükségletre volt a fogyasztás szorítva.

E felbátorító példák után merje a kormány e téren az államkincstár és e hon polgárainak érdekében levő reformokat kezdeményezni, mert ha mindenben csak a régi slendriánnál maradunk; ha csak a régi kerékvágásban döcögünk, ha a Bach-rendszer hagyomá-

nyait megbolygatni nem merjük: akkor abnormis helyzetünkből kivergődni soha sem fogunk. Ajánlom a pénzügyminister urnak állami jövedelmünk fokozása szempontjából a sóárnak mázsánként 2 frtra való leszállítását.

E mellett még bátor vagyok figyelmét felhívni, hogy — a még a Bach-rendszer által megtagadni sem mert — olcsó marhasó kiszolgáltatását eszközölje, mert éppen az, hogy a nagy sóár miatt a szegény ember úgy magától, mint marhájától kénytelen az egészség fenntartására nélkülözhetlen sőt megvonni, okozza leginkább a hazánkban megmegújulva felmerülő marhavészeket és betegségeket, melyek milliókra menő károkat okoznak a népnek s az elhárítási törekvésnél nagy kiadásokat az államnak.

Az államnyomda költségvetése tárgyalásakor.

(Márczius 20. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Talán azoknál, kik állami költségvetéseink behatóbb tárgyalásához és tüzetesebb megvizsgálásához kedvet magukban nem éreznek s e fejtörő munkához türelemmel és hajlammal nem bírnak: visszatetszést idézend elő és unalmasnak fog tetszeni, hogy én az államnyomda költségvetésénél, mint eddig mindig, úgy most is kötelességszerűleg felszólalok.

Tettem azt és tenni fogom a székelyt jellegző vas kitartással mindaddig: míg ez intézetnél a helyzetet javulva, a berendezést egyszerűsítve nem látom, *(Halljuk! a szélső balon.)*

Nem csüggeszt engem, t. ház! a folytonos leszavazás, a türelmetlen zugás, a minister urak oly könnyedén tudomásul vett elsímitási törekvése. Nem, mert egy hosszú élet tapasztalatai és a történelem tanúságai arról győztek meg, hogy az igazság elvégre is minden akadályok daczára ki szokta fölényét vívni. Megtanulhattam én ezt itteni előzményekből is, mert a ménlőtelepek és erdélyi csendőrségnél is következetes és kitartó támadásaimnak az lett eredménye: hogy azok a bécsi hadügyminister kezelése alól kivétetvén, a felelős magyar ministerek hatásköre alá helyeztettek.

Én, t. ház, nem adom fel a reményt arra nézve sem, hogy éber figyelmeknek s folytonos szigorú ellenőrzésemnek, az államnyomdánál is egykor üdvös hatása mutatkozni fog.

Kerülni óhajtván az ismételéseket, nem akarok bemélyedni a részletekbe s most csak arra fektetem érvelésem fösúlyát, miszerint a józan gazdálkodás elveivel sehogy sem tudom összeegyeztetni azt, hogy miért kell az államnyomdában foglalkoztatott 25—40 szedő mellé 61 hivatalnokot és segédszemélyzetet alkalmazni 46,560 frt évi fizetéssel.

A józan gazdálkozással sehogysem tudom összeegyeztetni, hogy miért kell egy dolgozni és nem pompálkodni hivatott intézetnél egy csomó kapust, ajtónállót és hivatalszolgát alkalmazni.

S végre egyenesen botrányosnak tartom azt, hogy a minister ur nem átalja egy felvi-gyázó bizottság költségeire 10,000 frtot előirá-

nyozni, a midőn hazánk szomorú helyzete, az ily tömeges sine-curák továbbra való fenntartását, egyenesen elítéli. (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

Valamint az is mindeddig megfejthetlen talány előtttem, hogy a térkép-osztálynál alkalmazott 12 mérnök és térképrajzoló, azért az eddig e czímen kiadott 150,000 frtért, minő jeles térképekkel látta el magyar térképeket nélkülöző szegény hazánkat; hisz ily nagy apparátussal, ily nagy költséggel az egész continenst térképeztetni lehetett volna.

T. ház! Én csak rá akartam itten mutatni az államnyomdánál előforduló oknélküliségek kirívóbbjaira. Én meg vagyok győződve, hogy a teljesen felesleges felvigyázó-bizottság eltörlésével, a hivatalnoki kar és segédszemélyzet létszámának legalább felényre való leszállításával, a térképosztály apasztásával: könnyen lehetne évenként 30—40,000 frtot meggazdálkodni a nélkül, hogy amaz intézet munka ereje és képessége azért a legesekélyebb mérvben is csökkenne.

Máskor ily törlésre mindig adtam be indítványt, most azonban az oly könnyedén alkalmazott leszavazástól ovakodva, megelégszem azzal, hogy pénzügyminister urat figyelmeztessem az államnyomdánál immár elkerülhetlenné vált reformok és a bevételt fokozó olcsóbb administratio behozatalának szükségességére, mert nem olyan időket élünk, hogy az ily nagyurias pompázó berendezést és fényelgést továbbra is fenntarthassuk. Kérem azért a pénzügyér urat, hogy legalább a jövő évi költségvetésnél vegye tekintetbe a fennebb, azt hiszem, indokoltan.

jelzett megtakarításokat s a czéltalanul kidobott 30,000 frtot igyekezék meggazdálkodni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A nyugdíjak rovatánál.

(Márczius 20. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Költségvetésünknek alig van egyetlen tétele is, a mely kifogásolható és bírálat alá vonható ne lenne; de a kellő kritika gyakorlására a törvényhozás összes bölcsessége sem eléggé hatályos, főleg akkor, midőn az ellenőrzési kötelességet igen sokan oly csekélybe veszik, hogy a tárgyalásoktól távol tartózkodva csak szavazni szoktak az adott jelre betolulni, s szavaznak a nélkül, hogy tudnák mire; szavaznak öntudatlanul bizonyos egyének mozdulata, vagy hangja után. (*Felkiáltások: Rendre! Nagy zaj.*)

Elnök: Engedje meg a t. képviselő ur, oly kifejezéseket még sem lehet használni, mert a képviselő urak tudják, mit szavaznak meg. (*Zajos ellenmondás: balfelől. Helyeslés jobbfelől.*)

En, tisztelt képviselőház! ily viszonyok között nagyon szükségesnek tartanám az angol parlament azon házszabályának honosítását, a mely a szavazást előzőleg ajtókat zár, hogy ekként azok, kik nem tudják miről van szó, az államnak kárt ne okozzanak.

Ezt azonban rögtönözve foganatosítani nem lehetvén, követnem kell azon háládatlan feladatot, hogy küzdjek érvekkel gépies szavazatok ellen.

Fel kell főleg szólalnom a nyugdíjak rovatánál, mert e tétel valóban botrányköve a mi költségvetésünknek; s azt észrevétel nélkül megszavaztatni engedni, valóságos gúnyja lenne az alkotmányos ellenőrzésnek.

Itt a pénzügyminister ur költségvetésében csakis 2.147,714 frt van nyugdíjakra előírányozva; de ha a többi ministeriumok költségvetéseiben előírányzott nyugdíj-tételeket és a közös-ügyes nyugdíjterheket oda számítjuk: Magyarország évente polgári nyugdíjakra 4 millió frtot, katonai nyugdíjakra ismét közel enynyit ad ki.

Nem tűnik fel önöknek, t. képviselők, a nyugdíjnak rohamos szaporodása? hisz akkor, a midőn először voltam szerencsés e házban a nyugdíjak nagysága és jogosulatlansága ellen ezelőtt 9 évvel felszólalni, akkor polgári nyugdíjaink egész összege alig haladta meg a 2 milliót. Ime e rövid időköz alatt az kétszereződött, holott a dolog természete szerint a nyugdíj terheinek nem növekedni, hanem kevesbedni kellene; mert miután nálunk a nyugdíj jótéteményeiben nem a haza iránt érdemeket szerzetek, hanem az önkényuralom emberei részesülnek leginkább, ezeknek az emberi halandóság szabályai szerint, az önkényuralom megszűntét követett 20 év elteltével, csekély számra kell vala leolvadniok s így a nyugdíj terheinek is nem növekednie, hanem apadnia kellene.

De az ijesztő mérvben növekedik, azon

rendszer telenség, azon erkölcstelenítő protectiós nális systema és a corruptióval szemben követett transactió alapján, mely szerint rossz, hanyag, sikkasztó, bűntényeket elkövető, köz és magánvagyonot elorzó hivatalnokokat börtön és felelősségre vonás helyett, nyugdíjazással szoktak büntetni s így ezen tisztán emberbaráti intézményből egy refugium peccatorumot, bűnmenhelyet alakítanak. Hova vinne ez eljárás, t. ház, ha a közigazgatás és rendőrség is, sokak izlése szerint, kormányi kinevezéseknek dobatnék áldozatul; hisz akkor a megyék érdemesült kinevezettjei, pár millió frttal ismét növelnék nyugdíjrovatunkat.

T. ház! Nyugdíjrovatunk minden egyes tétele egy-egy botránykő, egy-egy arczul csapása a köz-erkölcsiségnek. Vannak ott igen nagy urak, kik igen nagy összegeket huznak hazaellenes nagy vétkeikért. Vannak ott ezrei az oly becziereknek, a kik még az osztrák nyugdíjtörvények szerint sem jogosultak a nyugdíj jótéteményeire, mert szolgálattidejük folytonossága megszakadt. Vannak nagy számban olyanok, kiknek nem a nyugdíjasok között, hanem börtönben lenne a helyük.

T. ház! Ez állapot tarthatatlan, én részemről, korunkban, a midőn oly csekélységgel biztosíthatja az életbiztosító intézeteknél mindenki családjá és saját jövőjét is, más államok példájára az egész nyugdíjazást túlhaladott s feuntarthatatlan álláspontnak tartom s nem vagyok hajlandó ily roppant összeget a haza ellen véteteknek megszavazni, főleg most, midőn a nép milliói éheznek.

A gyéres-tordai szárnyvasut kiépítése ügyében.

(1880. április 5-én.)

Tisztelt képviselőház! Semmi oly szembe-
ütőleg nem illusztrálja államunk elesett helyzete-
tét, mint közlekedési minister ur költségvetésé-
nek „Beruházások” című fejezete, mely a jelen
évre, országos beruházásainkra oly csekélyke
összeget vesz fel, hogy az még egy tized rendű
német fejedelmecskének is szégyenére válnék,
alig tévén az ki állami bevételeink $1\frac{1}{2}$ száza-
lékát.

Pedig t. ház! ezen előirányzat egy rend-
kívüli év után készült, a midőn folyamaink
medrűkből kitörve, országszerte éreztették rom-
boló hatalmukat, a védekezésnek elkerülhetlensé-
gét mintegy előtérbe tolván. Ennek kinyomatát
látjuk ezen költségvetési előirányzatban is, mert
a beruházásokra felvett 3 milliónyi összegből
1.200,000-nyi folyóink szabályozására, 700,000 frt
a flumei kikötőre előirányoztatik s így vasutakra
és más közlekedési célokra alig marad 1 millió-
nyi beruházás. No ennél kevesebbet e célokra
csak a kis Sanmarino, meg kedves szövetsége-
sünk Montenegro költ. Ennél önök évente többet
fordítottak még az uttávesztett bosnyák menekül-
tekre is.

Ez, t. ház! sehogy sincsen rendén, mert

eltekinthetve attól, hogy vasut-hálózatunk kiépítése, már a jövedelmezőség szempontjából is még sok kívánni valót hagy fenn; eltekinthetve attól, hogy az e téren való mozdulatlanság oly stagnatiót és hátralökést idéz elő, melynek következményei kiszámíthatatlanok: vannak ez országnak oly csekély költségekért igénylő szárnyvasutaskái, melyeknek kiépítését e törvényhozás évtizedekkel ezelőtt kimondotta és törvénybe iktatta. Ezek folytonos elodázása nemcsak törvénysértést, hanem e törvényhozó testület tekintélyének és hitelének lerombolását fogná maga után vonni.

Egy ily, már megszavazott, vonalrész a gyéres-tordai egy mfdnyi szárnyvonal, melyre már a múlt országgyűlés végén fölhívtam volt egy interpellációmban a közlekedési minister ur figyelmét s melyet érdeklőleg, nem régen kérvény állott a t. ház előtt; de mintán arra nézve jelen költségvetésben sem találok semmi előgondoskodást; kénytelen vagyok az ügyet ismét előtérbe hozni. S hogy teendő indítványom megérthető és indokolt legyen, e szárnyvonal előzményeit röviden ismertetnem kell.

A famózus keleti vasut egy szárnyvonaláról lévén szó, természetesen ezen mfdnyi vonalrésznek is megvannak botrányai oly mérvben, hogy az sok lenne más országokban egy egész vasut-hálózat rovására is.

Torda városa, egyike az erdélyi részek tekintélyesebb magyar városainak, lelkes, hazaszerető, önfeláldozó és letelepített hősöktől származó s ezt minden időben kitüntető lakossága mellett, igen nagy jelentőségű fekvésénél fogva

ott amaz ország részecske központján, természetileg gazdag és hadászatiilag Erdélynek legfontosabb pontján.

Azért nem képzelhető Erdélyen átvonuló oly fő közlekedési vonal, a mely Tordát kikerülhetné; fölismerete ezt már a rómaiak sasszeme s itten alapított egyik legvirágzóbb municipiumjukon vezetett át a Kolozsvárról Apulumba menő fő hadutjuk. A középkori keleti világkereskedelem utja egy ideig Erdélyen vonulván át, annak egyik emporiuma és állomáshelye Torda volt. Itt vonult át a fő utvonal a magyar uralom ezredéve alatt mindig. A Tordánál elterülő Keresztesmező volt Decebal idejétől kezdve az erdélyrészi haderő összpontosítási helye, igen gyakran harcztere: s azért őseink országgyűléseit is századokon át Tordán tartották.

Szóval, Torda egy oly város, a melyet geográfiai fekvésénél, hadászati fontosságánál s főleg természeti kincseinél fogva lehetetlen volt a közlekedés hálózatából kihagyni. Bevonatott a keleti vasut combinatiójába is, annak engedélyokmánya és az erre vonatkozó törvényjavaslat kötelességévé tette a vállalkozóknak, hogy e vasut Kolozsvárról Pata-Boos-Tordán át vezettessék Kocsárdnak. Ezt követelte a talaj biztonsága, az építési anyag közelsége s főleg az állam és a magyarság érdeke.

Azonban fájdalom — a mint nálunk szokásos — a magánérdek, a köz- és államérdekkel összeütközésbe jöván, az megkezdette alattomos cselszövényeit; néhány apahidi, csáni és gyéresi birtokos érdeke az volt, hogy a keleti vasut

Kolozsvárról ne Tordán át, hanem Apahida-Virágos völgyön vezetessék Gyéresnek s daczára annak, hogy Torda város és megye felterjesztéseiben, kérvényeiben többszörösen figyelmeztette a kormányt és az országgyűlést az engedélyokmány tervbe vett kijátszására, kimutatta szakértők véleményével, hogy a virágos völgyi vasut hosszabb, költségesebb és ingoványos, csuszamlós talajon vezetvén, biztosítható soha sem lesz, a méltányosság, a szükségesség, az állam érdeke, a törvény tisztelete azt követelték, hogy Torda felé vezetessék a vasut: s még is a magánérdek győzedelmeskedett. A botrányok bevezetése, nyitánya volt a vasut irányának Torda kikerülésével való meghatározása. Ezzel a szédelgők a részvényeseket s így egyeseket károsíták első sorban; de sokkal nagyobb mérvben lett megkárosítva Torda kikerülése által az állam és az ország.

S a kormány e botrányos szédelgést még is szentesítetté az országgyűléssel, ez által felnyitván a további botrányok és csalások utját a felbátorított szédelgők előtt. A mi ez esetben is érzékenyen boszulta meg magát, mert a keleti vasut azért nem jövedelmez, mert jövedelme és keresménye mind befektettetik a kolozsvölgyi ingoványok és csuszamlásokba.

Pedig a kormány öntudatával birt az engedélyokmánytól való eltérés káros következményeinek s hogy azt némileg enyhítse, az 1868-ik XLV. t.-cz.-et módosító 1870. évi XLVII. t.-cz. 1-ső szakaszában kimondotta, hogy a keleti vasut engedélyokmányának azon határozata, hogy e

vasut Kolozsvárról Pata-Booson át Torda felé vezetessék, akként változtattatik meg, hogy az Virágosvölgyön át vezetessék Gyéresnek, de innen egy szárnyvonal — mint a keleti vasut kiegészítő része — építtessék ki Tordáig.

Világos ebből, hogy az eredeti tervezettől való ezen eltérést a törvényhozás csak azon feltétel alatt engedte meg, hogy a kikerült Torda város, legalább egy szárnyvonal által hozassék egybeköttetésbe a keleti vasuttal s ezt nagyobb biztonság okáért törvénybe is iktatta.

Kilencz éve körülbelül annak, hogy a keleti vasut átadatotta forgalomnak s mégis a törvénybe iktatott torda-gyéresi szárnyvonal kiépítésével mit sem gondolnak.

Pedig az, hogy azóta a keleti vasutat az állam vette át, mitsem változtat a helyzeten, mert az állam e vasutat azon kötelezettséggel vette át, a minőkkel azt a társulat bírta, már pedig a beczikkelyezett engedélyokmány módosítása, *condicio sine qua non*-ként állítá fel a gyéres-tordai szárnyvonal kiépítését.

De ezt nemcsak a kötelezettség és törvény tisztelete, nem csak a végpusztulásnak oda dobott Torda város megmentése, hanem főként az állam érdeke is parancsolólag követeli. Hogy ezt megérthetővé tegyem, bátor leszek a lehető rövidséggel e szárnyvonal viszonyait ismertetni.

A gyéres-tordai szárnyvasut egész hossza kevesebb 6 kilométernél, az mindenütt térségen és szilárd talajon futván, előállításá kevésbe kerül, mert habár a régi drága árak mellett 400,000 frtra volt előirányozva, most szakértők

számítása szerint 250,000 frttal könnyen kiépíthető lenne.

Előre is teljes biztonsággal lehet állítani, hogy egyike lenne a jövedelmező pályatesteknek, mert oly vidéknek érinti kereskedelmi központját, a melynek nagy kivitele és forgalma van. Vegyük számba egy kissé az ottani factorokat.

Torda város 21,000 hold kiterjedésű határán évente termel gabnát 148,050 kis vékát, szénát 135,000 mázsát, bort 40,000 erdélyi vedret. Mintegy 5 ennyire tehetjük a Keresztes-Mező és Felső-Aranyosszék gabna-, takarmány- és bortermelését.

Van Tordának az erdélyi részekben legkeresettebb 5 országos sokadalma, 52 heti vására, melyeken 58,475 db. marha fordul meg.

Van Tordának 12,000 lelkes magyar lakossá közt igen sok iparosa, kik mind kivitelre dolgoznak. Van a Tordával határos Szind és Mészkö határán egy nagyszerű alabástrom-telep, talán legnagyobb az ismert világon; van márvány- és kőbányája, mely egy 10 mfd kőszegény vidék szélén, nagy kiviteli cikket képez.

Közelében van a toroczkoói híres vasbányászata, mely e vasut által tengődéséből kiemelkedve, szintén nagyobb szállításokat biztosítana e vasutnak.

Vége Tordáról indul ki azon utvonala, mely az Aranyos völgyén felmenve, egyrésztől Biharig, másrésztől Aradig vonul s ama roppant havas vidék kincseinek és termékeinek egyedüli kiviteli vonala, Tordával, mint fő emporiummal végpontján.

Ez, mit a magánélet nyújt, már önmagában is biztosítaná egy ily rövid és kevésbe kerülő vasuttest jövedelmezőségét, de ennél sokkal nagyobb mérvben fokozná ezen szárnyvasut forgalmi élénkségét az állami szállítás.

Ugyanis Tordán van legjobb minőségű sóadó bányája az államnak, oly kedvező elhelyezésben, hogy alagúton lehet a sóvágás helyéről kiszállítani a sót, mi által a sókiemelés nagy költségei megkiméltetvén, a regie félannyiba sem kerül, mint a felkarolt marosújházi aknában, hol a kiemelési költségek mellett, a beömlő talajvizek elleni biztosításra, évente roppant összegeket kell fordítani.

Tordán mégis pang a sóművelés, onnan csak lóháton hordanak ma csekély mennyiségű sót a havasvidékre: de ha a gyéres-tordai szárnyvonal kiépül, miután a rakkocsik az alagúton egészen a bányafenekig behatolhatnak s minden további átrakodás nélkül egyenesen a pályára szállíthatják a sót: az állam egyrésztől nagy jövedelemre, másrésztől a vaspálya nagy forgalomra számíthatna, úgy hogy a tordai sóakna egy-magában is biztosítaná e rövid pályatest forgalmát és jövedelmezőségét; valamint e pálya biztosítaná azt is, hogy a tordai állami jószág, deficit helyett hasznot hajtson.

De a sóaknán kívül van az államnak egy másik nagyobb mérvű üzlete is Tordán. Egyik pénzügyminiszterünk roppant jövedelmeket helyezett kilátásba a topánfalvi erdőhivatal kerületébe eső állami erdőkből s egy egész sereg németet behozva, ott fenn a havasokon fűrészeket állított,

az Aranyos folyón nagyszerű szabályozási műveket és fausztató készüléket készítettett, Tordán pedig egy más magán vállalkozóval faraktárt és műfűrészét építtetett, a mely hivatva lenne a kincstár által szállított fát feldolgozva hozni forgalomba.

Úgyde ez intézkedés és a sok százezreket felemésztett befektetések gyümölcstelenül hevernek, mert bár Tordától át Szász-Régenig és a Székelyföldre fel Beszterczéig és le Szebenig alig van erdő s bár e roppant terület biztos elhelyezési tért nyujtana; e rövidke szárnyvonal ki nem építése miatt a szállítás meg levén nehezítve, a kincstár roppant fakészlete ott rothad.

Én biztosíthatom pénzügyminister urat, hogy fakészlete nem fog kárba veszni s a topánfalvi erdőhivatal nem fog kárral dolgozni, ha collegáját, a közlekedési minister urat rábeszéli, a már 9 év előtt törvénybe iktatott — csak 6 kilométer hosszú — gyéres-tordai szárnyvasut kiépítésére.

T. ház! Soha se rosztaltam, ha a kormány egyes vidékek emelésére áldozatot hoz; de csak a méltányosság határai közt s ha a kereskedelem éppen nem bíró Nagy-Szebennek egy 5 mértföldnyi zsákvasutat építtetni jónak látták: akkor megkivánhatjuk, hogy a hazafias Tordától egy 6 kilométernyi vasutat ne tagadjanak meg, a midőn az állam jól felfogott érdeke is azt parancsolólag követeli. (*Ugy van! Ugy van! a szélső balon.*)

De, t. ház! mindezen csak röviden érintett fontos indokok mellett, van egy filantropicus

indok is. Az inséges munkákra ez évben költeni kell az államnak s éppen a rosztermésű Mezőség és az éhinségnek elébe néző havasvidék központján fekvő Tordán merül fel az ily inséges munka elkerülhetlensége.

A gyéres-tordai szárnyvonal nemcsak tracirozva, hanem annak előmunkálata és költségvetése is el van készítve; nem áll tehát semmi útjában annak, hogy a tavasz megnyíltával, annak földmunkálatai azonnal kezdetüket vegyék. Ezt kívánja első sorban az állam érdeke, a megalkotott törvény tisztelete, a törvényhozás méltósága, hozott határozatának kötelező ereje. Ezt követeli a méltányosság, a nemzeti érdek és az éhinségnek enyhítése; bátor vagyok azért a fennebb kifejtett indokok alapján a következő indítványt beterjeszteni és elfogadásra ajánlani. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Indítvány. A közmunka és közlekedési minister költségvetéséhez.

Miután az 1870. évi XLVII. t. cz. 1. §-a határozottan kimondja, hogy a keleti vasut kiegészítését alkotó gyéres-tordai szárnyvasut kiépítendő, miután az állam érdeke s főleg a tordai sóakna kellő kihasználása, az ottani államjavak s fausztató készülékek egybekötött műfürészt és faraktár érdeke különben is a rövid pályatest kiépítését nélkülözhetlenné, ama vidék inségeseinek a munkaadást elodázhatlanná teszik:

A közmunka és közlekedési minister utasítatik, hogy haladéktalanul tegye meg a szükséges intézkedéseket arra nézve, hogy a már régen tracirozott és mérnökileg előkészített gyéres-

tordai szárnyvonal földmunkálatai már e tavasz kinyíltával megkezdessenek. Az arra szükségelt költségek iránt póthitelt terjesztvén a törvényhozás elé.

Az államvasutak költségvetése tárgyalásakor.

(Április 6-án 1880.)

Tisztelt képviselőház! Ha államvasutaink kiadási tételeit összehasonlítólag vizsgáljuk, központi igazgatás, vezetés, rendkívüli és nem üzleti kiadások czímén a két üzletágnál 1.378,163 frt van előirányozva; de miután a kimutatás csak általánosságban van tartva, nem tudhatjuk, hogy ezen meglehetősen nagy összegből, mily arányban részesülnek a központi vezetés és igazgatásnál, igazgató, igazgató-tanácsosokként s más minőségben alkalmazott és befolyó országgyűlési képviselő urak.

De éppen azért, mert ezt nem tudhatjuk s mert tudni jogosultak, sőt kötelezettek is vagyunk, bátor vagyok a közlekedési miniser urtól felvilágosítást kérni. (*Halljuk!*)

1-ör, arra nézve, miszerint igaz-e, a mit a hirlapok szellőztettek, hogy helyettes államtitkára mellékesen az állam vagy a tiszai vasutak igazgatója, illetőleg igazg. tanácsosa és ezért külön díjazásban

részesül s így, mint ilyen és mint országos képviselő az országtól háromszoros fizetést hűz. Igaz-e továbbá, hogy ministeriuma hivatalnokai közül többen vannak, úgy mellékesen, mint vasuti igazgató-tanácsosok az állami és más társulati vasutaknál s a gépgyárnál, mint felügyelő-bizottsági tagok, vasuti kormánybiztosok ismét külön díjazás mellett alkalmazva; mert a midőn közgeinek befolyását helyeslem és szükségesnek tartom, másrésről az ily hivatalos és köteleesség-szerű ellenőrzésért és felügyeletért, a külön díjazást megengedhetőnek nem tartom.

2-or: Ohajtanék részletes kimutatást nyerni arról, hogy az államvasutaknál, tiszai, északkeleti s más társulati vasutaknál, hány országgyűlési képviselő van igazgató, igazgató-tanácsos s más minőségben alkalmazva; s mennyire megy ezek fizetése, nap- vagy jelenléti díja és ingyen utazgatásaikra fordított összeg? melyek mind a kamatgarantia terhére esvén, az állam terheit nagy mérvben fokozzák és a vasutak jövedelmezőségének s a képviselő függetlenségének rovására esnek. *(Helyeslés a szélső balon.)*

3-or: Igaz-e, hogy az oly sokat hangoztatott vasuti csoportosítás daczára, a tiszai vasutal kötött egyezmény 5. pontja értelmében, e vasutnak külön igazgató-tanácsa meghagyatik, melynek 50,000 frtra menő költségeiben 3 országgyűlési képviselő és 3 közlekedésügyi felsőbb hivatalnok is részesedik.

Ha a t. minister ur az itt kért felvilágosításokat rögtön megadhatja, lekötelez általa, ha azonban azt most tenni nem tudná, az állam-

vasutak költségvetésének tárgyalását azok megadásáig felfüggesztetni kérem.

Erre nézve bátor vagyok egy indítványt benyújtani.

Az állami gépgyár ügyében.

(Április 7-én 1890.)

Tisztelt képviselőház! Ezen leghátul eső rovata az állami gépgyárnak, a fontosabb és nagyobb horderejű kérdésekben kimerült figyelmet, még mindeddig kikerülte s annak előirányzata, mindig szó nélkül keresztül csúszott. Az újabb időben azonban, az ottani viszonyok és titkok felfedeztetvén, a törvényhozásnak is illő ezen eddig homályban derengett ügygyel foglalkoznia.

T. ház! Nekem e gépgyár pénzügyi oldalára is lenne észrevételem, mert a kimutatott 100 ezer forint jövedelem — még ha készpénzként vehető lenne is — nem áll arányban az oda tett sok milliókra rugó befektetésekkel. De, t. ház, nem erre fektetem én a főúlyt, hanem arra, hogy ezen gépgyár főhivatásának, nemcsak hogy meg nem felel, hanem azzal homlokegyenest ellenkező irányban halad.

A t. háznak régibb tagjai emlékezni fognak arra, hogy a mikor ezen gépgyárt egy bukás szélén álló társulattól az állam kezére játszta a

kormány, ezen nagyon is drága szerzemény azzal lett indokolva, miszerint a gépgyár, mintaintézetül és tanműhelyül szolgálанд magyar gépészmérnökök, gépészek, szakvezetők és gépmunkások kiképzésére, hogy ez által a külföldi szakerőket honfiakkal helyettesíthessük. (*Élénk helyeslés bal-felől.*)

T. ház! Én elismerem, hogy ez oly czél volt, a mely a hozott nagy áldozattal párhuzamban állott s ha azt elérve, vagy bár csak megközelítve látnám is, amaz intézet csekélyjövödelmezőségét bizonynyal kifogásolni nem fognám, mert az anyagi hátrányt, a szellemi nyeresemény által gazdagon kárpótoltnak tartanám.

Azonban, t. ház, a gépgyárból 10 év óta egyetlen magyar szakember sem került ki, sőt olyanok, kik külföldön e szakmában kiképezték magukat s ott alkalmazást s tehetségeiknek tért kerestek, megmaradni nem tudtak, mert az ott alkalmazott idegenek hetykesége és türelmetlen üldözése miatt, megmaradniok nem lehetett. Nem tudtak pedig megmaradni azért, mert a gépgyárnak igazgatósága, vezérmérnöke, műszaki hivatalnokai és munkásai is nagyrészt németek, minek következtében németül folyik ott az ügykezelés, németül vezetnek a könyvek befelé s magyarul díjnokok által csakis kifelé, vagyis a számszék elibe kerülő főkönyvek vezetnek szemkiszurásból. (*Igaz! Ugy van! a szélső balon.*)

Ezen menthetetlen eljárást t. ház, nem lehet azzal szépíteni, hogy hazánkban a szakerők hiányoznának; hisz, ha még nagy költséggel

fenntartott politechnikumunkból nem kerülne nek is ki kellő előkészülettel bíró fiatalok, tudjuk azt, hogy fiatalságunkból igen sokan képezik magukat e pályára Zürichben s más külföldi intézetekben, a kik közül igen sokan vannak alkalmazva a dunagőzhajótársulat gépgyáraiban s más társulati vasutaknál, de nagy részük — itthon a külföldiek miatt elhelyezést nem nyerhetvén — külföldön keresnek és találnak alkalmazást, mert nálunk, ha a gépgyárban, építészeti hivataloknál s másutt valamely állomás tüzredésbe jön, azt nem belföldivel, hanem kegyelt idegenekkel szokták betölteni. (*Igaz! a szélső belföldül.*)

Ivánka képviselő ur, Boross Benő beszédére felelve tegnapelőtt fölvetette a kérdést, ha vannak-e technicusaink, vagy nincsenek? s ő is azon nézetét fejezte ki, hogy igen is vannak jeles technicusaink nemcsak szárazsi, hanem vízi műveletekre is.

Szerintem is vannak jeles technicusaink, a miként voltak jeles hajósaink is, valamint volt magyar hajókázásunk is akkor, a midőn az volt a jelszó, hogy Tengerre, illetőleg Dunára magyar; fájdalom, hogy csak voltak. Ma már azokat rég elsodorta a német befolyás; beveztek teljes gőzzel a privilegirte kaiserliche Oesterreichische Donau-Gesellschaft örvényébe, úgy, hogy most is könnyes szemmel néznek utánuk a részvényesek.

Ez a befolyás az, a melytől féltjük a gépgyárt, féltjük vasutainkat, féltjük minden intézményeinket; mert ha valamit e hazában nagy

küzdelmek és áldozatok árán létrehozunk, azt minden módon befolyásolni törekedik azon áramlat, a mely nem tűri, hogy Magyarországon valami nemzeti, valami önálló -- még a nemzetgazdaság terén is -- létrejöhessen, mely gyámlikodik hivatlanul minden téren. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* S éppen azért nem tűr nagyobb számú magyar szakférfit egy helyben, nehogy eszükbe jusson azoknak és nekünk is, hogy létjogunk van. Nehogy azok önállólag producálván valamit, azon tudat ébredjen a nemzetben, hogy ő is tud önmagára, német gyámság és vezetés nélkül is, producálni és alkotni. Én hiszem, hogy ők e járszalagot kedvelik; de mi saját lábunkon akarunk járni s nem az orrunknál fogva vezettetni magunkat éppen azok által, a kik mindig bajba vitték nemzetünket. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én, t. ház, lealázónak találom a gépgyárnál követett eljárást, főleg itt a fővárosban, a mely oly magasztos példáit adá emelkedettségének, a mely évente milliókat költ tanintézeteire és a magyarosodás előmozdítására; míg a kormány milliókat fordít a gépgyárnál, vasutaknál, építészeti és erdőszeti hivataloknál, vízsabályozásnál a germanisatio tenyésztésére. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

A gépgyári igazgató és műszaki közegek jelessége nem lehet mentség, mert azok, kik évtizeden át sok százezer forintot kaptak ez államtól; kell, hogy annyi méltánylattal legyenek, hogy az állam nyelvét elsajátítsák, mert intelligens emberek 10 év alatt, egy kis jóakarat mellett

bármily nyelvet megtanulhatnak, mert elvégre is ők vannak az államért és nem megfordítva; mert utóvégre is néhány, bármily jeles egyén csökönösségeért, vagy tanulni nem akarásáért, nem lehet az államot megalázni. (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

Tessék megnézni, hogy külföldön minő eljárást követnek az önérzetes nemzetek. Ott nagyon ritka eset, hogy idegen alkalmazást nyerjen; de ha nyer is, első feltétel a nyelv tudása, a nélkül szóba se állanak vele. Mig mi csekély számú, nem nélkülözhetlen egyénért, elnémetesedni engedünk egész intézeteket s vasutaink magyarosodását lehetlenné tesszük.

Nincsen senki e házban és e hazában, a ki a közlekedési minister ur magyar voltát és nemzeti érzelmeit kétségbe vonná (*Ugy van! Ugy van!*) s éppen az itéli el leginkább önök Bécs-csel kaczerkodó politikáját, hogy még egy oly derék, töröl metszett magyar ember is, mint a minő a minister ur, kénytelen ezen hazánkat lealázó állapotokat eltűrni. (*Ugy van! Ugy van! a szélső balfelől.*)

De mi azt ömegalázás nélkül tovább tűrni nem akarjuk s követeljük az állami gépgyár teljes reorganisatióját, mert hogyan akarja a minister ur a vasutak magyarosítását keresztül vinni akkor, a midőn az állam maga ápolja a germanisatió legerősebb tenyésztését, a magyar szakerők kiküszöbölését eltűrni s azok érvényesülését önmaga akadályozza meg.

Én részemről, miután az ottani viszonyokat csak úgy orvosolhatjuk, ha azok teljes ismeretével bírunk, csatlakozom Madarász József határozati javaslatához. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A vallás- és közoktatási ministerium költségvetése tárgyalásakor.

(Április 14-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! Alig van állami költségvetésünknek fontosabb része a vallás- és közoktatásügyi ministerium költségvetésénél; nemcsak azért, mert — a mint elnevezése is jelzi — az emberiség két legnagyobb érdekét: a lelkiismeret szabadságának, a tudomány és művelődés általi nemesülés és nagygyá lételnek elemeit karolja fel; hanem nálunk főleg azért is, mert e tárcza a legmostohább gyermeke az államnak.

Itt, t. ház! nem hogy kifogásolnám a közművelődési célokra előirányzott tételeket, hanem a felett kell sajnálatomat és fájdalmamat kifejeznem, hogy oly szegényletesen kevés van előirányozva legdrágább kincseink ápolására. Mert t. ház! ott, hol a népnevelés ügye annyira el van hanyagolva, hogy egy megyének egyetlen járásában 62 községben nincsen semmiféle iskola; a midőn köznevelési statistikánk azon megbélyegző adatot tárja a mi és a tudomány mérlegével bíráló és ítélő Európa elébe, hogy 2000-et meghaladó

községünkben egészen hiányoznak a népiskolák s más 2—3000 községben olyanok, hogy iskolának nem nevezhetők: akkor a tulajdonképi népiskolákra 595,000 frtot, a felsőbb népiskolák és polgári iskolákkal együtt csak 840,000 frtot irányozni elő, valóban nem egyéb, az éhezőnek nyújtott alamizsnánál. Ennél a hadsereg gombjainak megváltoztatására, vagy kautsuk-krézlijeire is többet adunk ki.

Azok, a kik szépiteni szeretnék közoktatásügyünk elhanyagoltságát s enyhíteni annak le-sújtó hatását, azt szokták mentségtől felhozni, hogy annak szége ne a magyart bélyegzi, mert annak népnevelése virágzó állapotban van, hanem sújtja a más nemzetiségűeket.

Tudom jól, hogy a magyar nép, főleg annak protestáns része, önerején, önmaga által egybegyűjtött fillérekből a népnevelés ügyét előre vitte; de ez csak ösztön lehet az államra, hogy a más nemzetiségűek hátramaradott népnevelésügyét még nagyobb lévvvel karolja fel s arra minden szükségelt áldozatokat meghozzon a végett, hogy azok nevelésügye is a magyarságéval egyenlő színvonalra emeltessék.

Hisz a segély ott alkalmazandó, a hol a szükséglet a legnagyobb s ha más nemzetiségű testvéreink szegénységük, vagy más okból nevelésügyüknek nem tudják a kellő áldozatot meghozni, az államnak kell támogatólag és ösztönzőleg föllépni, mert elvégre is a honpolgárok azért fizetik a terhes adókat, miszerint az államot arra képesítsék, hogy a nép szellemi és anyagi jólétének eszközeit megszerezze.

Tessék tehát a népnevelésre oly összeget előirányozni, hogy ha nem is rögtön, de 4—5 év alatt elmondhassuk, miszerint Magyarország minden községének megvan az igényeknek megfelelő népiskolája. A pénzhiány itt nem lehet akadály, mert ha Boszniára költöttek kölcsön-pénzből 40—50 milliót; akkor kell, hogy népnevelésünk égető szükségleteire is meglegyen az arra évente igényelt pár millió forint. *(Igaz! a szélső baloldalon.)*

A vallás- és közoktatási ministerium költségvetésének még sok más tételével kellene foglalkoznom, ha csak érinteni is akarnám mindazon mulasztásokat és hibákat, a melyek e szakma minden fejezetében oly szembeötlőleg kínálkoznak a bírálatra.

Könnyen kizsákmányolható tér kínálkozik e tekintetben a vallás- és alapítványi javak kezelése körül, főleg most, a midőn a t. ház kilenczes bizottságának jelentése előttünk fekszik, a mely e roppant vagyonnal való könnyelmű gazdálkodásnak oly szomorú tüneteit tárja fel, miszerint valóban fellázad a képviselői kötelességérzet, hogy alkotmányos országban felelős minister ily üzelmeket folytathatott s most a korona tekintélye alá búva, igyekezik a felelősségre vonás alól kimenekülni.

Fájdalom, a bevégzett tények egy oly halma áll előttünk, a melyeket jóvá tenni nincsen hatalmunkban, mert az esetleges vád alá helyezés, erkölcsi elégtételt nyújtana ugyan, de a szenvedett nagy veszteségeket kárpótolni nem fogná. De ha a multa nincs orvoslás, gondos-

kodnunk kell, hogy legalább a jövőre nézve e roppant vagyon kezelése alkotmányos ellenőrzés alá helyeztessék s ez okon csatlakozom Helfy barátom Szederkényi által kiegészített határozati javaslatához. Tűzetesebb indokolást feleslegesnek tartok Molnár Aladár t. barátom tegnapelőtti alapos és kimerítő jeles beszéde után; ha szükséges lesz, majd hivatottabbak fognak azzal foglalkozni, én most az Irányi t. barátom által fölvetett vallásszabadság és polgári házasságra fogok néhány rövid észrevételt tenni.

T. ház! E kérdés most nem először van a t. ház előtt, megvannak annak a jelenre kötelezőleg kiható előzményei; elmélkedjünk tehát azokról s lássuk a törvényhozás állásfoglalását és határozatait e fontos kérdéssel szemben.

1873-ban a csalatkozhatlanság dogmája hozta e kérdést a t. ház elébe, vagy legalább az szolgáltatott alkalmat oly fontos nyilatkozatok kimondására, a melyek kell, hogy irányadók legyenek előttünk, a melyek kell, hogy minket parancsolólag kötelezzenek ezen államéletünkbe oly mélyen beható, polgári és vallási szabadságunkat oly közelről érdeklő e kérdésnek nemcsak szellőztetésére, hanem a kor kívánalmával összhangzó megoldására.

Az ezt gátló akadályok legfőbbikével keltvén előzetesen foglalkoznom, a vallás- és közoktatási minster urra bukkanok s így mindenekelőtt érintenem kell a tisztelt minster urnak az 1873. jun. 28-ki országos ülésen tartott azon beszédét, a mely vallás-politikájának programját képezé. Ezen emlékezetes beszédében a val-

lástügyi teendőkre nézve nyilatkozván, azokat pontozatokba foglalta s elodázhatlanokként hangsúlyozta:

1-ször. A vallásszabadság, vagy a miként magát kifejezte, a vallások szabad gyakorlatának törvény általi szabályozását és biztosítását.

2-szor. A polgári házasság behozatalát, mint államszükségletet és a vallásfelekezetek egyenjoguságának colloráriumát.

3-szor. A katolikus alapok szabályozását és jogi természetének meghatározását.

4-szer. A katolikus autonomia kérdésének a korszellem igénye szerinti rendezését.

5-ször. A placetum jognak törvényes és alkotmányos helyettesítését s végre

egy országgyűlési bizottság kiküldését indítványozta, mely az egyház és állam közötti viszony rendezésére terjesszen elő javaslatot.

Ugyanezen emlékezetes gyűlésen, a melyen minister ur ezen sokat felölelő és oly sokat ígérő pontozatokat előadta és indokolta; tartá boldogult Deák Ferencz is, azon nagy horderejű beszédét, melyet politikai végrendeletének nevezhetünk, a melyben a minister ur által megállapított pontozatokra nézve, szabad szellemben nyilatkozott, mikor a vallásszabadság ügyében az amerikai rendszert jelölte követendőnek s mely beszédében a többek között a polgári házasságra vonatkozólag ezen emlékezetes szavakat mondá: *(Halljuk!)*

„Előttünk van és reménylem, nem hosszú idő múlva a ház asztalára kerül a polgári házasság kérdése. A polgári házasság nézetem szerint nem

vallási, hanem tisztán polgári kérdés. A két mód közül, melyet eddig követtek, az egyik az engedélyezett polgári házasság, a másik a kötelező. Nem tehetek róla, én az elsőt, a facultativ polgári házasságot nem tartom logikai alapon nyugvónak, nem tartom helyesnek s magára az egyházi rendre nézve is sértőbbnek tartom, mint a kötelezőt. Mert ha nyersebb nyelven mondanók ki a facultativ polgári házasságról szóló törvényt; ez annyit tenne, hogy az állam azt mondja alattvalóinak: „Fiam, ha házasodni akartok, menjetek papjaitokhoz, adjanak ők össze benneteket; de ha össze nem ad titeket, akkor jöjjetek hozzám, majd összeadlak én. Ellenben a kötelező polgári házasság egészen más. Ott az állam azt mondja, hogy a házasság nemcsak egyházi szertartás, hanem polgári szerződés és pedig a legfontosabb, mely alapja a legitimitásnak, a successionnak stb. Én tehát, mint állam megkívánom, hogy ezen polgári szerződés előttem köttessék; annak egyházi részét aztán végezzétek el a magatok papjánál. Ebben sem sértő, sem absurd, sem helytelen nincs.”

Akkor Tisza Kálmán, a balközép vezére nem nyilatkozott azért, mert a balközépben ki-mondatott, hogy csak katolikus képviselői nyilatkozzanak a pártnak; de nyilatkozott vezértársa Ghyezy Kálmán s magáévá tette a Deák Ferencz által hangoztatott elveket; mi több, Huszár Imre a párt nevében, a minster indítványához toldalékul ezen egyhangulag elfogadott pótlást indítványozta: „Útasításul adatván ezen bizottságnak, hogy javaslatában azon irányelve-

ket szigorúan tartsa szem előtt, melyeket Deák Ferencz t. képviselő ur jun. 28-iki beszédében kifejtett." Az ezen toldalék fölvetelét melegen pártoló vezértárs Ghyczy Kálmán felkiáltott:

"T. ház! Én nem szeretném elérni azon időt, a midőn azokra nézve, a miket Deák Ferencz t. képviselőtársam tegnapelőtt itt mondott, valaha e háznak, vagy az országnak közvéleménye megváltoznék."

Ő nem érte meg, legalább itt e házban nem, mert idejekorán visszavonult, az elvek és nézetek homlokegyenest való elfacsarásának szomorú, lealázó jelenségétől; de mi, fájdalom megértük, hogy ugyanazon Tisza Kálmánt látjuk azon Trefort Agoston retrográd és papias iránya mellett buzgólkodni, a melyet akkor vezértársa és elvbarátjai s más alkalmakkor ő maga is, oly hevesen ostromolt. Fájdalommal látjuk, hogy azon fontos életbevágó, államiságunk főattributumát alkotó kérdések megoldását — melyet akkor oly erélyesen szorgalmazott — most 6 év eltelte után is „Ne bántsod virágnak” tekinti, mert osztozni látszik *circumspectus collegája* azon félelmében, hogy vagy egy pap meg találna neheztelni s a választásoknál árthatna.

De hisz Trefort miniszternek beszédem elején említett határozati javaslata is el lett akkor Huszár todalékával fogadva, a bizottság is kiküldve, a mely bizottság e nagy kérdésekben a Deák Ferencz által hangoztatott elvek alapján javaslatát a ház elébe lesz vala terjesztendő; a képviselőház záros határidőt tűzött ki. De a bizottsági munkálat s Deák elvei az ő sírjánál,

ugy látszik, el lettek temetve; nem gondolnak ma a haza jogaival, az alkotmány, a korszellem követelményeivel; csak a hatalom megtarthatásának önös érdekeivel.

De mi, kik nem egyeseket, hanem a hazát támogatni vagyunk itt, soha egy perczig sem feledkeztünk s nem fogunk megfeledkezni arról, a mivel állásunk követelményeinek és hazánknak tartozunk. Mi mélyen véstük be szíveinkbe Deák ez utolsó végrendeletének szavait s ezt tekintve, az ő valódi emlékkövének, tiszteletünket minden alkalommal az által kívánjuk kifejezni, hogy föllevenítjük végrendeletének intézkedéseit mindaddig, míg fogatosítva nem lesznek.

De, t. ház, az akadály itt nem másban, hanem csakis a kormányban van, mert nem hiszem, hogy lehetnének a XIX. század ez utófelében, itt Európa közepén, oly emberek, a kik a kötelező polgári házasság behozatalát ellenezni tudnák; nem értem még a papok részéről sem az ez iránti ellenszenvet; mert hiszen a mi törvényhozásunk se fogná ellenezni, a mint nem ellenzte egy törvényhozás sem, hogy az állami hatóságok előtti jelentkezés után, a vallás szolgálói előtt is megjelenjenek és az ők áldását kikerjék.

Biztosok lehetnek, hogy híveik, kik az általuk hirdetett igében hisznek, kik az ő tanításaik szerint a házasságot nem a közös érzelem és közmegegyezés alapján keletkező szövetségnek, hanem szentségnek tartják; azok bizonyynyal a hatóságtól egyenesen ő hozzájuk fognak menni, hogy vallási meggyőződésüknek eleget tegye-

nek. Nincs tehát mit féltetniök, mert még azon anyagi haszon is megmaradand számukra, a mi az áldásadás járulékát szokta képezni.

T. ház! Itt az ellenhatást az erélytelenség idézte elő. Ugy van a kormány e kérdéssel, mint a rossz lovas megbokrosodott paripájával, melylyel a futam lendületével könnyen átugrathatta volna az útjába eső árkot, de mert a lovas maga is megijedt s megállva, azt méregetni és kerülgetni kezdte, a midőn végre más átszállási mód az átugrásnál fenn nem maradt s paripáját átugrásra nógatta: az többé ugrani nem akart; a félénk lovasra ekként rásötétedett s folytonos ideges rettegés közt volt kénytelen az éjet künn töltve dermedezni, míg esőkönös lóva kedvtelve legelészett a buja növényzetben.

Merjen a minister ur a látszólagos akadályokkal bátran szembeszállni s én biztosítom, hogy nem csak könnyen áthatoland azokon; de még, legalább ez egyben, szép emlékezetet is vivand ki magának.

Mert én nem hiszem, hogy hazafias papságunk a korszellemmel akarna harezot provocálni, melynek feltartóztathatlan mozdonya ez esetben átgázolna fölöttük; nem hiszem, hogy lenne egy második, a ki azt merné nyilvánítani, mit egykor e kérdéssel szemben egyik lelkész képviselő, Pór Antal ur mondott, hogy az ő és paptársainak katolikus lelkiismerete nem engedné meg, hogy egy ily törvénynek engedelmeskedjenek.

Mert ez oly elmélet lenne, a mely, ha megállhatna, akkor én s azt hiszem itt mindnyájan örömmel üdvözlőnk, mert akkor egy csapásra

véget lehetne vetni a hazánkat lenyűgöző és kizsákmányoló közös ügyeknek s a mi eszményképünk, hazánk függetlensége és államisága egyszerre el lenne érve. Mert mi azonnal kimondanók, hogy a mi függetlenségi párti lelkiismeretünk nem engedi meg, hogy az 1867-ki közös-ügyes alkot decretáló törvényeket, a bank- és vámszerződést elismerjük s azoknak engedelmeskedjünk; azt hiszem, hogy vonakodás nélkül utánunk mondaná az ország lakosságának óriási nagy többsége, minek következtében azonnal felállítanók a vámsorompokat, megalapítanók az önálló magyar bankot, Ausztriának egy fillért se adnánk többet s a neki most évente közös-ügyekre, államadósságokra, vasuti kamat garantiákra, subventiókra stb. kiadott 150 millió frtot benntartva, az országot rövid időn felvirágoztatnók és boldoggá tennők s még arra is köteleznők magunkat, hogy Pór Antalnak egy nagyszerű emlékszobrot állítunk az esztergomi hegyfokra, honmentő nagyszerű találmányáért.

Azonban alig hiszem, hogy a kormány és a — különben papoknak hódoló — vallásügyi minister ur, ez alkalommal egyetértően önteremtette kanonokjának logicájával s azt fennebb vázoltam következményeivel együtt elfogadja. S így nem marad más, mint hogy 6 év előtt tett és az országgyűlés végzése által szentesített ígéretének beváltására sarkaljuk s azt erélyesen követeljük tőle. Ezt teszem, a midőn az Irányi Dániel barátom által beadott határozati javaslatához járulok.

Én, t. ház, e határozati javaslat égető szük-

ségességéről miniszterelnök ur tegnapelőtti fel-
szóllalása által győztetem meg leginkább; melyben
miniszterelnök ur Irányi azon vádja ellen, hogy
szavát nem tartotta meg s ígétét megszegte,
azzal védekezett, hogy a kormány foglalkozott a
polgári házasság és a nazarenus-kérdéssel, de
mindedig nem sikerült minden irányban kielégítő
gyakorlati megoldást találni.

Továbbá miniszterelnök ur kijelenté, hogy
ha talán törvényeink hiányosak is, de a lelki-
ismeret- és vallásszabadság tényleg megvan
Magyarországon, a miből azon következtetést
vonta ki, hogy az Irányi által szorgalmazott tör-
vények beterjesztését szükségesnek nem tartja s
határozati javaslatát elvettetni kéri.

Ugyde t. ház! itt nem arról van szó, hogy
a nálunk levő vallásszabadság mérve kielégíti-e
miniszterelnök urat, hanem arról, hogy a képviselő-
háznak, egy már többszörösen megújított hatá-
rozata teljesítették-e, vagy nem?

Az, hogy miniszterelnök urnak nem sikerült
ilyen, vagy amolyan megoldási módot találni, mi-
reánk nem lehet irányadó, hisz akkor a kormá-
nyoknak mindig módjukban lenne a törvény-
hozás végzéseit és határozatait kijátszani, mert el-
végre olyan törvényeket alkotni, a melyek min-
denkinek tessenek, alig lehet, ily elmélet mellett
a kormány alkudoznék s foglalkozna évtizedeken
át s kormányozna önkényűleg.

Aztán, t. ház! ha elfogadom is azt, hogy a
vallásszabadság tényleg nálunk megvan; de
törvényileg csak a bevett vallásokra nézve léte-
zik, már pedig vannak nazarenusok s más fele-

kezetbeliek is, a kikre nézve a vallásszabadságnak törvényesítése a létezését alapját képezi. Aztán eltűrhető-e az, hogy a világ bármely szabad és polgárosodott államában törvényesnek tekintett házasság, nálunk semmisnek tekintessék s az ily szülők gyermekeikre nevüket, vagyonnakat át ne ruházhassák? Megengedhető-e azon abnormis helyzet, hogy egy csomó vegyes házasság azért ne legyen megköthető, mert a férfi, vagy nő ilyen, vagy olyan vallású; hanem az ilyenek legyenek kénytelenek Bécsbe vándorolni házasságkötésre, vagy expatriálni magukat és számos más ész- és emberjogellenes esetek történjenek, a melyeket Mandel Pál tegnapi jeles beszédében kifejtett.

Mindezek, t. ház, nagyon is szorgalmazták azt, hogy Irányi Dániel határozati javaslata értelmében a kormány, a t. ház határozatának — Deák Ferencz kinyilatkoztatása értelmében — mihamarabb eleget tegyen.

Ministerelnök ur tegnapelőtt öntudatára látszott jönni annak, hogy minő terhelő az, a midőn valakit szőszegéssel, ígérete be nem váltásával vádolnak s bizonyos mesével akarta tudtukra adni, hogy inkább szeret képtelennek, mint szőszegőnek tartatni.

Én tudnék t. ház e mesére, más találos mesét találni; de nem szükség a mesé világába ereszkednünk, mert elég találós és fájdalmas példák kínálkoznak a való világban is arra, hogy a mi kormányunk feledékeny ígéretei beváltásában s aztán a szőszegésnél az elvszegés, a pro-

grammszegés nagyobb bűn, annak pedig egy egész tárházával bővelkedik a fusio acrája.

Még csak Latinovics Gábor képviselő ur beszédére akarok egy örvendetes észrevételt tenni, beszéde azon részére, a mely a romániai Csángó testvérekre hívja fel a közoktatástügyi minister ur figyelmét.

Üdvözlöm ezen első szót, ezen első gondoskodást, a melyet egyházi férfi hallat veszendőbe indult Csángó testvéreink ügyében. (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

Én, t. ház! már más alkalmakkal tüzetesebben foglalkoztam e kérdéssel s most feleslegesnek tartom a szomorú tényállást megvilágító történelmi fejtegetésekbe bocsátkozni, hanem azt határozottan kijelentem, hogy minden nép jogosan kívánhatja azt meg, hogy saját édes anyanyelvén imádhassa istenét.

Ez meg volt Csángó testvéreinknél űsidőktől fogva, egészen a jelen század elejéig, ott volt előbb Milkoviában, később Bákóban, egy, az esztergomi érsekség egyházmegyéjébe beosztott magyar püspökség, a mely alá a Csángók s egy ideig a Székelyföld egyrésze is tartozott.

A püspöki székhelynek a török általi feladulása után, a Csángók püspöke egy darabig Erdélyben székel s onnan adminisztrálta híveit; később egyenesen a kalocsai érsekséghez csatoltatott s onnan küldettek ki magyar papok a Csángókhoz e század elejéig, a midőn a jaszii missio püspökének egyházmegyéjébe osztatott be, a mióta olasz papok adminisztrálják, a minek az a szomorú következménye van, hogy a még

e század elején 250,000 lelket meghaladó Csángók létszáma, ma már 30,000-re olvadt le s ha továbbra is az olasz papokra bizzuk, egy-két embernyom alatt úgy eltűnnek, hogy csak emlékek marad fenn.

T. ház! Én azt tartom, hogy senkinek joga nem volt, egy magyarországi püspökségnek területét elajándékozni. Ezen, az ország és törvényhozása hozzájárulása nélkül végrehajtott elkebelezés érvénnyel nem bírhat s Magyarország vallásügyi miniszterének csak akarata kell s főpapságunkkal egyetértve, könnyen kieszközölheti azt Rómában, hogy Csángó testvéreink ismét magyar püspökség egyházmegyéjéből kapjanak magyar papokat; hisz az egyháznak és Rómának is érdekében van, hogy az ottani, már úgy is hatodrésze leolvadt katolikus híveket a gyors elenyészéstől megóvják.

T. ház! Még csak néhány szót kívánok az előttem szólott Boér képviselő ur beszédére mondani. (*Halljuk!*) T. ház! A mit beszéde elején a képviselő ur elmondott, az valóban a szabad kéz elméletét hangsúlyozza, mert az az ellenőrködés kizárása. Már pedig, részben legalább, nevelési alapról lévén szó, tartozzék az bármely hitfelekezethez, az államnak kötelessége és joga a felett ellenőrködni, hogy az az alap rendeltetésétől és nagy céljától el ne vonassék.

A t. képviselő ur maga is megengedi, hogy lehetnek esetek, a midőn pl. a püspök túllépi hatáskörét; ilyen lehetőségek ellen ő semminemű előgondoskodást nem talál szükségesnek, pedig a felügyeleti jogot valakinek gyakorolni kell és

azt hiszem, alkotmányos államban a felügyeleti jogot csak az állam gyakorolhatja észszerűen és részrehajlatlanul.

Azt mondja a képviselő ur, hogy az uralkodó ezen felügyeleti joga, 800 vagy 1000 éves bullán alapszik. Én t. ház, nem ismerek oly bullát, a mely a törvények felett áll. De t. ház! akkor, midőn ama bulla keletkezett, az alapítványi javak még nem is léteztek és így a később keletkezett alap felett az nem is intézkedhetik.

A t. képviselő ur megbízik az apostoli Felség főfelügyeleti jogában. Én ennek elébe teszem az alkotmányos főfelügyeleti jogot, mert a legjobb akarattal is egy ember, a ki felekezeti különben is, nem tudja e jogot kellően gyakorolni, ezt hatásosan csakis egy parlament gyakorolhatja, mely minden felekezet felett áll. És azt mondom a t. képviselő urnak, hogy ha ő annyira megbízik a fejedelem felügyeleti jogában, mit mondana — hisz a világon minden változandó — ha az a fejedelem esetleg protestáns találna lenni? Nem hiszem, hogy benne akkor is ily feltétlenül megbíznék.

Ezekből kifolyólag, t. ház, lelki örömmel járulok tehát Latinovics figyelmeztetéséhez, valamint Helfy barátomnak Szederkényi által módosított és Irányinak a ház korábbi végzéseiből kifolyó határozati javaslatához is. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A szegedi kir. biztosság meghosszabbításáról
szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Április 19-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! Egy új szakaszt vagyok kénytelen indítványozni, melyet a t. ház előtt csak pár szóval akarok indokolni. *(Halljuk!)* T. ház! Azt hiszem, igen nagy fontosságot és súlyt kell arra fektetni, hogy a Szeged részére begyűlt könyör- és segélyadományokból semmi el ne vonassék, hogy az, mint egy phönix, kiemelkedhessék hamvaiból. És én úgy találom, hogy a biztosi tanács igen tekintélyes összeget von el. 40,000 frtra megy ugyanis költsége, a mely már a múlt évben elvonatott. Ha még egy évig meghagyjuk, már 80,000 frt lenne azon összeg, a mit Szeged kiépítésétől elvonnánk. T. ház! Én azt hiszem, hogy senki két fizetést nem húzhat, mert két köteleiséget nem teljesíthet. A biztosi fizetésekre nézve tehát azt indítványozom, hogy csak azon köteleességekért legyenek fizetve, melyeket teljesíteni képesek.

T. ház! Mindenki hozott Szegedért áldozatot, így tehát a biztosi tagok is, főleg miután már múlt évben is tekintélyes összeget kaptak és ingyen is utaztak, hozhatnak valami áldozatot. Különbön azon tagjaitól a biztosi tanácsnak, a kik nem képviselők, hanem szegedi polgárok, elvárhatjuk, hogy azon nobile officiumot díjta-

lanul teljesítsék. Ennélfogva én egy új paragraphust vagyok bátor indítványozni, a mi által a mostani 5. §. 6. §-sá lenne. (*Olvassa.*) „A kir. biztos és biztosí tanács tagjainak külön fizetés nem jár.”

Novák azon indítványa tárgyalásakor, a melyben a honvédmenház állami segélyezését hozza javaslatba.

(Április 26-án 1890.)

Tisztelt képviselőház! A kérdésben levő ügyben azon indokolás, a melyben miniszterelnök ur pótindítványát beterjesztette, azon helyzetbe hoz engem s azt hiszem, más képviselőtársaimat is, hogy az 1848—49-iki dicső honvédek iránti kegyeletünket kénytelenek vagyunk bizonyos kényszerhelyzet által rendszabályoztatni.

Igen, mert ezen indokolás szerint miniszterelnök ur csak azon esetben és azon föltétel alatt hajlandó a honvédmenháznak meg nem határozott s így a kormány tetszésétől függő ideiglenes segélyt nyújtani, ha az országos honvéd nagy gyűlés föltétlenül elfogadja a pénzügyi bizottság azon indítványát, miszerint a menház tulajdonjoga át száll az államra és a jelenlegi honvédségre, ellenkező esetben az állami segély megvonása következne be.

T. ház! Én jelenlegi honvédségünket elfogdom a régi honvédség hivatása, dicsősége, sőt jogai örököséül; magam is helyeslem, hogy

rokkantjainak legyen menedékhelye, a régiektől visszamaradandó menház, hisz a míg a közös hadsereg intézménye fennáll, addig csak mostoha gyermeke lesz honvédségünk amaz által elszegényített államunknak, a melynek ember anyagban, szerelvényben s egyebekben is csak a jut, a mi a közös hadseregnek nem kell.

Hanem, t. ház! Én ezen átruházást nem szeretném a do ut des-hez kötni, én azt a régi bajtársak önkéntes elhatározásának szerettem volna fennhagyni; valamint az állami gondoskodást sem akarnám feltételekhez kötni s kényszerhelyzetekkel csökkenteni annak értékét s erkölcsi horderejét.

Én dicső honvédeink segélyre szorultjainak és rokkantjainak ápolását és gondozását, oly állami kötelezettség kifolyásául tekintem, a melylyel nemzetünk becsületbeli köteleességét teljesíti a törvényhozás, vagy legalább kezdeményezi azt, a mit már régóta és egész mérvben kell vála teljesítenie s a mire mi e padokról 11 év óta folytonosan buzdítottuk a törvényhozás köteleességérzetét.

Írányi barátom tegnapelőtt fölhívta a t. ház figyelmét ezen a nemzet által elvállalt és törvénybe is iktatott köteleesség teljesítésére. Én se tehetem, hogy gyenge szavammal annak beváltására ne buzdítsam a t. házat.

Gondolják meg uraim! hogy a múlt napokban szavaztak meg 4 milliót meghaladó nyugdíjt azoknak, kik az önkényuralom alatt hazánk letiprására s tervbe vett megsemmisítésére törekedtek s kiknek nyugdíjazása iránt, nemhogy

semminemű ígéretet nem tett a nemzet, hanem azok nyugdíjképességét egyenesen kizárják nemcsak a nemzetközi jogviszonyok, hanem nyugdíjtörvényeink és szabályaink is.

Ezen túlságos nagylelkűsködésből kidobott összegnek negyedrésszével kényelmesen elláthatnák 1848—49-ki honvédrokkantjaink és árváik mindenikét.

Ezeknek tessék koldus-tarisznyáját a nemzet elismerésének decretumával föleserélni; ezeket és ne az idegen Bezirkereket és honárulókat gyámolítsák a haza szegény népétől felcsikart fillérekkel.

Ez, t. ház, az állam minden újabb megterheltetése nélkül elérhető. Méltóztassék a magyar állam nyugdíjasainak lajstromát elővenni, méltóztassék azoktól, a kik az állami főszámszék által jogosulatlanokként jelöltettek ki s kik így 10 év alatt úgy is nagy összegeket kaptak ajándékba, a további nyugdíjazást megvonni s az ekként megmarasztott pénz túlságosan elégséges lesz arra, hogy segélyt igénylő öreg vagy rokkant honvédeinkből ne csak hatvanra, hanem mindenikére kiterjesszük egy országos menházba való elhelyezés és gondozás jótéteményeit.

Én a pénzügyi bizottság indítványát elfogadom, mert abban kezdeményezését látom annak, hogy végre-valahára a törvényhozás öntudatára jött annak, a mivel a nemzet lekötött becsületének tartozik, mert e tartozásunk szentebb minden másnál, ez felül áll minden más kötelezettségünkön.

Soká vártunk mi, soká vártak dicső hon-

védeink a nemzet decretált ígéretének beváltására. Mi most az összehalmozódott kamatok törlesztésével csak megkezdjük a fatalis moratorium beszüntetését. Ez helyén van; de itt se megállapodnunk nem szabad, se hálát és köszönetet ne várjunk az úgyis későn teljesíteni kezdett kötelességért.

A minisiterelnök ur többszörösen hangsúlyozta a szigorú állami ellenőrzés szükségességét. Az ellenőrzés minden közintézetnél szükséges, csak-hogy én megvallom, hogy egy kissé félek az állami, illetőleg kormányi ellenőrzés költségességétől; félek, nehogy valamely oly felügyelő bizottság gyakorolja ezen ellenőrzést, a mely egymaga fölemészthetné azon 10,000 frtot, a mit Novák barátom a honvédmeház fölsegelésére kér indítványában.

És e félelmem nem pusztá föltevésen, hanem szomorú tapasztalataim nyugszik azon körülménynek, hogy a kormány vasutainknál, államgépgyárnál, államnyomdánál stb. nagyon drágán gyakorolja az ellenőrzést. Például az államnyomda 30 hivatalnoka mellett van egy kegyenczekből alakított felügyelő bizottság 10,000 frt évi fizetéssel s bár én eddig 10-szer mutattam ki annak feleslegességét, az még is fenntartatik s fölémésztett eddig 100,000 frtot, nem azért, mintha az államnyomdánál szükség lenne ily felügyelő bizottságra, hanem azért, mert e bizottság tagjainak volt szüksége ezen 100,000 frtra.

Kérem tehát a kormányt, hogy a honvédmeháznál mellőzze az ily divatos ellenőrzési módot, hogy így a segélyösszeg minden fillére

a szent czélra fordíttassék s főleg igyekezzék Irányi barátom felszólalása értelmében a régi honvédek mindenikére kiterjeszteni az állam köteles gondozását. Elfogadom a pénzügyi bizottság határozati javaslatát, Simonyi Ernő módosítása értelmében. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Az Adria-Steamship Company subventiója tárgyában.

(Május 1-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! Fiuménk és Triest érdekei épp úgy ellentétben állanak egymással, mint Ausztria és Magyarország érdekei. Épp úgy nem lehet ezen egymással versenyre utalt két tengeri kikötőnek érdekeit összeegyeztetni és azonosítani: miként Ausztria előnye és kapzsisága nem tűri meg hazánk érdekeinek igazságos kielégítését; a miként a közösügyes alku nem engedi meg Magyarország megélhetését.

Igen! mert minket mindig és minden téren kizsákmányolnak; reánk mindig elviselhetlen terheket róvnak, hogy Ausztria nagyhatalmi állásának üres ábrándjai kielégítést nyerjenek; illetőleg, hogy ezen ábrándnak áldozatul dobassék mindaz, a mi előttünk szent, kegyelt és értékes.

S valamint hazánk jövője csak úgy biztosítható, ha teljes önrendelkezési jogának és függetlenségének visszaszerzésével mentesítettik Ausz-

tria mostoha gyámsága alól: akként kedves Fiuménk is, csak úgy emelkedhetik hivatása azon magaslatára, a melyre fekvése, világhírű kikötője s nyerstermékekben gazdag háttere által hivatva van, ha Triest gyámsága és elnyomási törekvése ellen biztosittatik.

Azonban fájdalom, a mi kormányunk, a midőn egyfelől milliókat fektet a Fiuméhoz vezető vasutakba és kikötőjébe; másfelől oktalan tariffa politikája és a triesti Lloyd subventionálása által mindent megtesz arra, hogy azok gyümölestelenekké váljanak. Mindent megtesz arra, hogy magyar hajókázás ne létesülhessen, hogy magyar hajók a magyar kikötőben ne mutatkozzanak, nehogy a magyar zászlót a tengereken lobogtatva, Ausztria érzékenységet valamiképpen megsértse, azon Ausztriáét, a mely szárazon és vizen folyton meg akar minket alázni s alárendeltjeként bemutatni, mint a kik arra vagyunk kárhoztatva, hogy igáját vonjuk s a verejtékünkkel megmunkált és termékenyített földnek termését neki engedjük át.

Emlékszem, t. ház! hogy mindenki üdvözölte a Fiumeből Nyugat-Európa kikötőivel létesített hajózási összeköttetést s szívesen szavazta meg a kívánt segélyt, mert azt hittük, hogy legalább némi részben, ez által a subventionált triesti Lloyd rossz akarata ellensúlyozva lesz.

Azonban, t. ház! ez iránti reményeink is hajótörést szenvedtek, mert ama társulat is, melynek Triest ellen kell vala Fiumét biztosítania, közösfügget eszínál a kettő között s azzal alkalmasint úgy jár Fiume, mint Magyarország Ausztriával.

Ugyanis tekintélyes lapokban azon eddig meg nem czáfolt közlemény jelelt meg, hogy az általunk segélyezett Adria-Steamship-company egy másik járatot akar berendezni Scots Austro-Hungarian Steam Line cím alatt, a mely ugyanazon vonalokon közlekedtetné hajóit Triestből, mint amaz Fiuméből s hogy a névleg két, de valóban egy társulatnak igazgatója ugyanazon egyén, a ki mellesleg még magyar kir. minis-teri tanácsos is.

Ha, t. ház, ez áll, ha ugyanazon érdekeltség pályázik a két versenyző kikötőben: akkor mi semmi jót sem várhatunk, mert a kegyelt Triest bizonynyal ez alkalommal is háttérbe szorítandja Fiuménket; mert ama társulat ingyen fogja Triestnek adni azt, a mit évi 150 ezer frtért prestál Fiuménak. Én félek, hogy itt a kormány és a mi jóhiszeműségünkkel rút játék üzetik, idegenek előnyére.

Aztán, t. ház, nekünk e pillanatban, midőn öt évre 750,000 frt megszavazásáról van szó, nem szabad felednünk, hogy alakulóban van egy magyar gőzhajózási társulat, a mely Fiumében a nyugati kikötőkkel való egybeköttetést és a keleten való térfoglalást tűzte ki feladatául s melynek létrejötiét, mindeddig kormányunk magatartása gátolta meg.

Nekünk nem szabad felednünk, hogy az alakító bizottságnak, Fiume városa által is támogatott kérvénye, nem rég volt előttünk, a melyben arra kéri a törvényhozást, hogy a versenyből ne zárja ki a honfiakat, hogy az idegen vállalkozókkal való hosszabb időre való szerző-

dés kötéssel, ne tegye lehetlenné egy hazai vállalat létrejöhetését, hogy az állami subventiót csak rövid időre ígérje, hogy arra a hazai vállalat is pályázhassék.

Nekünk, t. ház! egy magyar gőzhajótársulat megalapítását, a jövőre való előgondoskodás tekintetéből is óhajtannuk és elő kell segítenünk. Emlékezhetnek a t. ház tagjai, hogy a midőn a mi kereskedelmi érdekeink ellenlábásának, a triesti Lloydnak 10 évre 7 millió 500 ezer frt subventiót megszavazott a többség, ezt egy másik oly ajánlat elvetésével tette, a mely 10 évi egyedáruságért minden subventio nélkül jelentékeny számú hajóit államunknak engedte volna át; mi által megvethettük volna szilárd alapját tengeri hajókázásunknak minden áldozat nélkül.

De mintán önök ezt is áldozatul dobták oda az osztrák Molochnak, nekünk már most kell gondoskodnunk arról, hogy a triesti Lloydal kötött subventiós szerződés lejártakor, Fiumében hajóink álljanak rendelkezésünkre, nehogy ismét kényszerhelyzetbe sodortassunk. Nekünk akkorra már birnunk kell egy oly hazánk érdekeivel összenőtt hazai vállalattal, mely a Fiuméből nyugatra és keletre kiágazó összes vonalakon, a közlekedést kezébe ragadhassa és a magyar kiviteli kereskedést önállólag szolgálhassa.

Megkivánja ezt a mi nyersterményeink olcsó szállítása, meg iparunk fejlődése; hisz látjuk azt, hogy egyetlen virágzó iparágunkat: a malomipart is elnyomja a triesti Lloyd az által,

hogy Fiuméből — bár utja rövidebb — 4 shillinggel vesz több szállítási díjt tonnánként, mint az Export-Verein által Triestből szállított lisztért. Ez a hála az államunk által fizetett subventióért.

T. ház! Reánk nézve tehát életkérdés, hogy egy magyar gőzhajózási társulat létrejövetelet könnyítsük, mert az idegen, legyen az osztrák vagy angol, egyedül csak a maga hasznát keresi; már pedig egy magyar társulat alakulását lehetlenné tesszük s azt már csirájában megfojtjuk, ha most egy idegen társulattal 5 évre kötünk szerződést s ennyi időre lekötjük azon segélyösszeget, a melylyel egy magyar vállalat létesítését és virágzását biztosíthatjuk.

Még egy pár észrevételt kívánok tenni, t. ház Csernátony képviselőtársamnak és a minister urnak imént elmondott szavaikra. (*Halljuk!*) A fiumei képviselő ur azt mondja, hogy Fiume kivitele örvendetesen emelkedik. Hát mi ennek örülünk, t. ház, de éppen azért, mert azt még tovább akarjuk fokozni, de magyar erővel, követeljük azt, hogy akkor, midőn egy magyar társulat és egy idegen társulat között kell választani, a subventiót adjuk a magyar társulatnak. Fiume jövő kivitelét ez által még inkább elősegítjük.

A képviselő ur üres zsebeinkről szólt. Ez igaz, t. ház, zsebeink nem igen teltek, de ezt önöknek köszönhetjük, a kik a benne lévő pénzt el-liferálták Ausztriának. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*) De, t. ház, nem lehet most üres zsebekről beszélni, midőn ma 750,000

frnyai subventiót akarunk megszavazni egy idegen társulatnak. Ezen pénz tires zsebünket még jobban megüresíti, mert ezt kölcsön-pénzből adhatjuk csak.

A képviselő ur megrója Eötvös Károlyt azért, hogy a hírlapokba közlöttkre reflektál. De hiszen, t. ház! az a mi megrontásunkra történik, az mindig titokban szokott megköttetni, azt nem szokták hivatalos adatok alakjában közzé tenni; hanem néha kiszivárog valami a hírlapokba s így tudjuk meg.

Azt mondta a képviselő ur, hogy szükségünk van ezen angol társaságra, mely erős és képes lesz más társulattal szemben megvédeni érdekeinket. Igen, de ha ezt az elméletet elfogadjuk, akkor hát adjuk minden közlekedési eszközünket angol kezekbe és soha se kíséreljünk meg valamit tenni, adjuk pénzügyeink rendezését is angol kezekbe, erre ugyan melleleg mondvá, rá állanék. Azonban ezen feltétlen hódolást az angol vállalatokkal szemben nem fogadom el, mert az angol vállalkozók sem mindig megbízhatók; fájdalmas tapasztalataink vannak, mert éppen angol vállalkozók voltak azok, a kik hazánkat megkárosították a keleti vasut ügyében. (*Ugy van! Ugy van! a szélső balon.*)

A képviselő ur hivatakozott a magyar dunai gőzhajótársaságra és hasonló sorsot helyezett kiállításba az alakulni készült magyar társaságnak.

T. képviselő ur! Nem jó a leplet arról a kérdéstről levonni és én nem is akarom e kérdést szellőztetni.

Csernátony Lajos: Tőlem 'szellőztetheti!

Orbán Balázs: Hanem mivel olyan nagyon szomorú és tanulságos tapasztalatokat gyűjtöttünk, alkalmasint óvakodni fognánk attól, hogy oly emberekre bizzuk e vállalatot, kik hordárokat vennének fel, a haza ügyeinek leszavazására.

Azt mondja a képviselő ur, hogy a magyar állam, a szerződés értelmében járatonkiut fog fizetni. Ez nem könnyíti állapotunkat, mert fizetési kötelezettségünk öt évre szólván, ezen öt évben 750,000 frtot biztosítunk a társulatnak, mely meglehetősen szép összeg szomorú viszonyaink között. A t. képviselő ur veszélyt lát abban, hogy majd a halogatás következtében az angol társulat itt hagy bennünket s akkor kereskedelmi érdekeink szenvednek. Ne higgye, hogy azok az angolok, kik külföldön vállalkoznak, olyan könnyen távozzanak. A kik Angliában megfordultunk, igen jól tudjuk, hogy ott annyi egymással versenyző társulat van, hogy egymástól ott megémi nem képes. Volt idő, midőn Glasgowból utaztunk, nem fizettünk vitelbért, mert két társulat egymással versenyzett és a verseny utoljára annyira ment, hogy az egyik ingyen szállított. Ott, hol olyan sok gőzhajó van, nem lehet attól félni, hogy az illetők olyan könnyen itt hagyjanak bennünket.

A t. képviselő ur, a hatóság és a magánosok nagy tömegének kérelme között, igen nagy különbséget lát. Ezt a minister ur is hangsúlyozta, mondván, hogy a hatóság kérelme a lakosok kérelme fölött, nagyon nagy nyomatékkaal bír. Ez állhat másutt, de nem áll náluak, hol fájda-

lommal tapasztaljuk, hogy a hatóságok többnyire azt szokták kérelmezni, a mi a kormánynak kedves.

A t. kereskedelmi minister ur igen nagy súlyt fektet arra, hogy Fiuménak már is virágzó kereskedése növeltessek és éppen e célból kívánja a szerződést e társulattal megkötni. Főindoka erre, hogy az idegen társulatnak hajó anyaga van. De vajjon nem volna képes a magyar társaság ugyanazon hajóanyagot csakhamar kiállítani? Főleg, miután tudjuk, hogy azon társulat hajóit csak kibéreite; vajjon a magyar társulat, mely kész annak helyét elfoglalni, nem bérelhetné-e szintén úgy ki, mint amaz?

A t. minister ur a ceteris paribusra igen sokat hivatkozott és csak akkor ígérte meg a magyar társulat pártolását, ha képes hasoanlag megfelelni és biztosítékot nyújtani a kormánynak az iránt, hogy ezt az összeköttetést létesíteni fogja. Mint már előbb is említettem, egy magyar gőzhajózási társulat megalakulását, nemcsak a pillanatnyi szükség indokolja, hanem azért is óhajtottam ennek megalakulása, hogy a jövő szükségéinek is megfeleljen és áangsúlyoztam, — és azt hiszem, ez az igazán helyes álláspont, hogy oda kell törekednünk, miszerint akkor, midőn 7.500.000 frt árán a kormány bölcsessége összekötött minket az osztrák Lloydal, e szerződés lejártakor legyen egy magyar társulat, a mely a magyar lobogót lobogtassa a tengeren és a mely ne legyen kénytelen a magyar czimert az osztrák czimerben eldugni, hogy a külföldön senki se lássa és ne bírjon arról tudomással,

hogy Európa keletén van egy önálló, szabad magyar állam. *(Élénk helyeslés szélső balfelől.)*

Én tehát, t. ház! csak oly feltétel alatt tudnám e törvényjavaslatot általánosságban elfogadni s a mellékelt szerződés beczikkelyezéséhez járulni, ha a kormány már most elvben elfogadná azt, hogy e szerződés évről évre kötéssé meg a fennevezett társulattal, ellenkező esetben kénytelen leszek a törvényjavaslat ellen adni szavazatomat s csatlakozom Eötvös barátom határozati javaslatához. *(Helyeslés szélső balfelől.)*

Az Adria-Steamship Companyval kötött szerződés egy évre való korlátozásáról.

(Május 4-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! Erősek, meggyőzők és megczáfolhatlanok voltak azon érvek, melyeket e törvényjavaslat ellen e padokról felhoztunk s melyekkel e szerződésnek hátrányait kimutattuk. Fájdalom, annak általánosságban való elfogadását meggátolni nem tudtuk; de ez nem lehet ok arra, hogy legalább a részleteknél ne igyekeztünk annak hátrányait a lehetőleg enyhíteni.

Már az általános vita alkalmával fejtegettem, hogy e szerződés legnagyobb hátránya abban jelentkezik, miszerint az 5 évre szándékolttván megkötetni; ily hosszú időre kell lemondanunk

egy magyar tengeri gőzhajózásnak nem csak létesítése, hanem kezdeményezéséről is.

Ugyanakkor kifejttem azt is, hogy eként hosszabb időre le kellett volna mondani, a bizalmat élesztő és erőt nyújtó — önszegélyről; felhasználatlanul engedjük elmúlni azon időt, mely rendelkezésünkre áll arra, hogy a triesti Lloydal szemben teremtsünk szomorú kényszerhelyzetből kiragadhatóságot szegény kizsákmányolt hazánkat.

Én már előre el tudnám mondani, a szavakat, a melyekkel majd a triesti Lloyd subventióját 7 év múlva indokolni fogják; például, hogy nincsen hajónk, a mely a postát Fiuméből Istriába, Triestbe, Dalmatia partvárosaiba elszállítsa, mely a kelettel az összekötést fenntartsa s ez okon másik 10 évre megszavaztatnának másik 7 millió subventiót azon társulatnak, mely egyenesen a mi kiviteli kereskedelmünk tönkretételére alapított, a mely, a míg egyfelől gabnánk, lisztünk s más nyers-terményeink kiszállítását a tariffakülömbözetek által meggátolja, másfelől keletre járó 40 gőzösével muszka gabonát szállítva a mi természetes piacainkra, nyers terményeink elhelyezését megnehezíti, máholnap lehetlenné teszi.

Ez a fő ok, a miért én ily hosszú időre magunkat lekötni s a bajból való kibontakozás utait elzárni nem akarom.

De az ily hosszú időre való önmegbénítást pénzügyi szempontból se helyeselhetem; hisz az a 750.000 forint, melyet önök most 5 évre megszavaztatni akarnak, nem oly csekély összeg, sem hogy könnyelműen, minden számítás nélkül, sőt

mások gúnykaczajára nagy uriasan kidobhatnók, főleg akkor, midőn népnevelésünktől 40,000 forint is sajnálnak és megvonnak.

Már pedig ily valamit tesznek önök; hisz ha végig tekintünk a világegyetem országain, nem fogunk olyant találni, még a félvadnépek által lakottak között sem, a melyek azért, hogy idegen hajók kikötőiket meglátogatták s az ország olosó termékeit tova szállítva, nyereményes üzletet csinálnak, még roppant subventióval meg is ajándékozzák. Török, Görögország, Románia, Ausztrália, az Oceania vad népek által lakott szigetei, Kamcsatka, Uj-Seeland, sőt az északi sark fagyos vidékeit is önként és ingyen keresik fel a tengerész népek gőzösei; csak mi magyarok vagyunk azon jó bolondok, hogy a triesti Lloyd-nak és az Adria Steamships-Company-nak évente egy millió subventiót adunk azért, hogy egyetlen kikötőnkben nyereményes üzletet csináljanak s adjuk e nagy összeget akkor, a midőn Európa minden országai között éppen hazánk az, a mely gabnában, borban, fában és sóban, tehát vízi közlekedésre alkalmas nyers terményekben a legnagyobb és legbiztosabb kivittelt biztosít, a melyeknek elszállítására subventió nélkül is vállalkoznának a másutt szállítmányt nem találó idegen hajók.

E szerint tehát az az 1 millió, mit mi a két hajózási társulatnak évente kiadunk, az okatlan magyar nagylelkűséggel egyenesen a tengerbe van dobva s azt érzük el, hogy azok a jó urak hátunk mögött jól kinevetnek minket.

De ha önök már így benne vannak az aján-

dékozási hangulatban, nekünk, kik a haza pénzével fűsvényebbek vagyunk, mint a magunkéval, igyekeznünk kell a lehetőleg rövid időre szorítani ezen indokolatlan ajándékosztást s azért én e §-nál bátor vagyok indítványozni, hogy 5 év helyett, tétessék egy év.

Ezen módosításomnak azon célja is van, hogy egy magyar hajókázási társulat megalakulhatása előtt ne torlaszoljuk el a lehetőség mezejét; ez ha életképes, egy év alatt időt nyerend arra, hogy megalakulhasson s hivatásszerű helyét elfoglalhassa. Ajánlom módosításomat elfogadásra.

Az iparos-congressus kérvénye tárgyalásakor.

(Május 24-én 1880.)

Tisztelt képviselőház! Alig van törvényhozásunknak fontosabb és sürgősebb teendője az iparos viszonyok rendezésénél. E téren minden elmulasztott év, mondhatnám minden elmulasztott hónap helyrepótolhatlan veszteségeket von maga után s iparos osztályunk szétzúllását eredményezi.

Minden előrehaladott ország hatalma és gazdagságának egyik főtenyezőjét, mondhatnók nagyságának talpkövét a polgári osztály képezi; ez idézi elő az országok vagyoniosságát; ez adja az értelmiség zömét. A milliókezü ipar dolgozza

fel és sokszorosítja a termékek értékét, a kereskedelem viszi be a világforgalomba az értékesített termékeket.

A mi földművelő országunkban, hol régen az államalkotó elem a nemesség volt, a középosztály nem nyerhette a fejlődésnek óhajtott fokát; az 1848—49-iki büles törvényhozás azonban e téren is megtette a szükséges kezdeményezést, mert felismerte ez osztálynak hazafiságát és azt, hogy az a nagygyálétel minden feltételeivel fel van ruházva.

Önök azonban e téren is visszafelé haladnak, polgárságunk akkor nyert politikai jogait megcsönkítják a most a közösügyek vak előszeretetében nem látszanak észrevenni, hogy törvényhozásunk a helyett, hogy iparos osztályunkat felemelni igyekeznék, a vámszerződés által, a hadsereg felszerelésének ellenőrzés nélküli idegen kezelésével mindent megtett arra, hogy ezen hazafias és szabadságszerető osztály a megsemmisülés és szétzúllásnak dobassék áldozatul, hogy a rászabadított és premiummal ellátott osztrák ipar által könnyörtelenül megfojtassék, hogy munka és munka-eszközök helyett koldusvagy vándorbotot legyen kénytelen kezébe venni.

Vakoknak kellene lennünk, ha nem látnók iparososztályunknak tömeges tönkrementését; egyedül Bécsben és a szomszéd Románia fő és más városaiban mintegy 60—80,000 magyar iparost találunk, kik hazájukban megélni nem tudván oda kivándoroltak; ha pedig az itthoni állapotokat vizsgáljuk, azon szomorú meggyőződésre

jutunk, hogy a legképzettebb és legszorgalmasabb iparosok is a mesterkéltén előidézett üzlet- és hitel-pangás miatt tönkrevetvén, szolgai s más állásokra igyekeznek szert tenni; de ilyet se kaphatván, vagy a nyomorral való küzdelem, vagy a kivándorlás véglelei között kell választaniok.

A kormány és a törvényhozás nem mentheti magát azzal, hogy mindezekről nem birt tudomással, mert ha az önszemlélődés kötelezettségétől eltekintünk is, maga az iparososztály gondoskodott arról, hogy mintán a székesfehérvári tárlaton képességét és productiv erejét bemutatta, egyszersmind a törvényhozásnak is tudomására hozza boldogulni nem tudásának okait, valamint helyzete javításának eszközeit és módzatait.

Az iparosok és iparkamarák számos kérvényei és az országos iparosgyűlés folyamódványa már 8 hónapja, hogy beadatott; 7 hónapja, hogy azt a t. ház közgazdasági bizottságának véleményezés végett kiadta.

A nevezett bizottság előttünk fekvő jelentésében maga is elismeri az iparosmozgalom életbevágó fontosságát; bevallja, hogy e mozgalom és a kérvényekben előadott panaszoknak, „nem csekély mértékben jogosult alapja van”, s hogy a bajok orvoslása s a méltán várható segélynyújtásban, a kormányt és a törvényhozást nagy és elodázhatlan feladat illeti” s mindebből azon szomorú önvallomásra jut, hogy a delegáció és ünnepek miatt 7 hónap alatt a bizottság mit sem tett ez ügyben, ama kérvényeknek

tárgyalását még csak meg sem kezdhette és elvégre azon következtetést vonja le, hogy e kérvények adassanak ki a kormánynak tanulmányozásra.

No, t. ház, ennek contemplációjára ugyan nem volt szükség hét hónapra, mert ennyinek megérlelésére egyetlen nap is elégséges lett volna. Aztán a delegatio nem is szokta sok időnkét elrabolni, hanem annál több pénzünket. Azonban én constataálni kívánom, hogy a bizottság ez önvallomása a mi álláspontunknak szolgál fényes igazolására s beismerésére annak, hogy a közösgyek mindenkor és mindenben, — még egy tisztán belügyeinkre vonatkozó csekély kérvényre vonatkozó véleményadásban is — akadályul szolgálnak s hogy függetlenségünket utolsó izületéig lehetlenítik.

A t. bizottság megnyugvást látszik meríteni az ipar- és kereskedelmi minister ur azon nyilatkozatából, hogy szaktanácskozmányban kibővíteni s részletezendő az anyagot. De, t. ház! én éppen az ily enquettétől félek leginkább, mert az eddig nálunk az örökös elaltatásnak szolgált műszavául. Ugyde ez ügyben már meg is tartatott a legilletékesebb szaktanácskozmány, hisz az iparoscongressus behatóbban megvitatta e kérdést, mint bármely más tanácskozmány tehetné, nem csak, hanem concret javaslatokat, kívánalmakat és irányelveket terjesztett elő; valamint nyilatkoztak az ország minden iparkamarái s más constituált testületei is.

Nincs tehát semmi szükség anyagkibőví-

tésre, nem is arra czéloz a tanácskozmány eszméje, hanem szolgál kibúvó ajtóul a kormánynak, a mely az ily úttévesztőkbe mindig kedvtelve menekül be mindannyiszor, valahányszor beltűgyeink terén valami jót és üdvöset kellene előidézni.

Bezzeg a közös ügyeknél az időhiány mentése soha elő nem fordul; azoknál soha hátramaradást és elodázást nem észlelhetünk, pedig én ezeket szeretném az enquettek révén a felelősenység homályába temetve látni. Ezt utalják önök az enquettezés temető-egyletébbe s a nemzet áldani fogja érette.

A bizottság továbbá azt mondja, hogy a miniszternek határozott utasítást nem ad, miután a minister felelős eljárásáért. Igaz és helyes ez másutt, de nálunk e felelősséget illuzoriussá teszi a többség magatartása, mely mindig és mindent tudomásul vesz s ezáltal a minisztereknek még a legképtelenebb bérleteknél is szabad kezét enged.

A bizottság jelentése hangsúlyozza azt is, hogy az érdekelteknek is feladata a bajoknak önmaguk általi orvoslására hatni. Csakhogy itt éppen a kormány és a többség tette lehetlenné az önségély alkalmazását, mert a kormány és a többség teremtette meg a vám- és bankszerződés által a szomorú helyzetet, ők vonták meg a megélhetés föltételeit; ők teremtének oly terhes hitelviszonyokat, a melyek az előrehaladást lehetlennítik. Ők idézték elő az ipartörvényekkel azon zűrt, a miből most kibontakozni nem tud-

nak. Az orvoslásnak tehát onnan kell jönni, a hol a bajnak kútforrása rejlik.

T. ház! A mi ipartörvényünk nem más, mint az 1859-iki patensben megjelent osztrák intézkedések szolgálai átültetése; azon intézkedések honosítása, a melyeket akkor az osztrák uralom éppen a mi iparososztályunk megrontására igyekezett megalkotni s a melyek ellen már akkor erőlesen remonstrált Magyarország iparos osztálya.

A mi ekként alkotott ipartörvényünk a hamisan alkalmazott iparszabadság nagy jelszava és zászlója alatt megalkotta az iparszabadosságot, iparosainkat kegyelemre kiszolgáltatta az osztrák iparnak és a tőke hatalmának, a mely ellen védekezni hitel nélkül, uzsora - kölcsönökkel képtelen.

A törvényhozás rontotta meg a helyzetet, a törvényhozásnak kell vonagló iparos osztályunkat a kontárok és idegen nyerésszkedők megölő versenyé ellen fedezni és pedig késedelem nélkül, mert ha sokáig enquettezünk, félek, hogy nem lesz mit megmentenünk.

A bizottság jelentése mellett felszólaltak bő anyagot szolgáltatottak a bírálásra, azonban az előttem felszólaltak már kellően ellensúlyozták azokat s így nekem csak csekély tartóznivaló marad: mindazonáltal még se térhetek ki azon kötelesség elől, hogy a szakminister beszédére egypár megjegyzést tegyek.

A t. kereskedelmi minister ur beszédében azzal akarta jellegezni e kérdés complicitását, hogy azt iparos- és munkás-kérdésnek mondá.

Nem tagadom, t. ház, hogy az iparoskérdéssel szoros összefüggésben van a munkás-kérdés másutt; de nálunk ez összefüggés éppen nem, vagy észrevehetlen csekély mérvben létezik.

De éppen azért tartjuk mi veszélyesnek a tétovázást, az ide-oda kapkodást, a folytonos halogatást, a netalánok egy egész lánczolatához való folyamodást: mert mi nem akarjuk, hogy ez égető kérdésnek, az állam érdeke által szintén tiltott örökös halogatása és elodázása által megteremtstük a hazánkban eddig nem létezett munkás-kérdést; a melyet mulhatlanul meg fog teremteni, sőt azt el fogja mérgesíteni maga a kormány, ha továbbra is mostoha lesz derék iparosaink iránt, ha továbbra is csak fiscalis szempontból bírálja az ipar ügyét s ha főleg hazai iparunk érdekeit, ezután is az osztrák ipar alárendeltjévé, túlkapásai és tehetlensége szabad zsákmányává teszi.

Nálunk, Istennek hála, még eddig ismeretlen volt a munkahiány, minek következtében ismeretlen volt a munkáskérdés és ennek rút kinövése a proletariatus. Ezt is megteremté az önök bölcs közösfügyes politikája és közgazdasági szerződéseik. S én félek, hogy ha a közelgő választásnál a nemzet ébredése önök végzetes hatalmának véget nem vet, egész nemzetünket egy nagy proletárius tömeggé alakítják át.

A kereskedelmi minister ur igen erősen hangsúlyozta az enquettek szükségességét. Erre már fennebb előadtam nézeteimet, itt csak azt kívánom utánpótlólag megjegyezni, hogy az országgyűlés nem experimentáló helyiség, nem

kiskorúak tan- és tápintézete, mely a folytonos tanlgatásra, a folytonos contemplációra van kárhoztatva, hanem mi azért vagyunk itt, hogy végezzünk és teremtsünk, még pedig úgy, hogy azért a nemzet elismerését és ne kárhoztatását vonjuk magunkra.

Még csak pár szóval kívánok észrevételt tenni Hegedüs Sándor előttem szólt képviselő ur beszédére. Azt mondja a t. képviselő ur, hogy a felszólalók és indítványtevők hamis világtításba helyezték a bizottság véleményét, pedig ők is követelik az iparos ügyek rendezését és a reformokat. T. ház! Én elhiszem és helyeslem is, hogy követelik; de követelni szóval és azután tetteleg semmit sem tenni, ezzel a fontos ügyet megoldani nem fogjuk. Hisz, t. ház, éppen az a baj, hogy ők szóval jó indulatot mutatnak, de tényleg a rosszat teszik. Olyforma a többségnek eljárása, mint éppen Hegedüs Sándor t. képviselő uré, a ki 2000 vezérezikk közül legalább is 200-at az önálló magyar bank támogatására írt, azután itt a házban azt leszavazni és megbuktatni igen élénken segélyezte. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)* T. ház! Mi nem szavakat, hanem tetteket, még pedig gyors tetteket várunk.

A miket a képviselő ur Ráth Károly t. képviselőtársam ellen felhozott, azoknak czáfolatába nem bocsátkozom, mert a t. indítványozó urnak zárszava van és remélem, hogy azon igen tréfás állításokat komolyan vissza fogja utasítani. Hanem arra kívánok reflectálni, amiket Hegedüs Sándor t. képviselő ur Németországra hivatkozólag állított, hogy mennyire szükséges ezen ügynek

hasznos tanulmányozások általi előkészítése; hisz Németországban is 3000 ily kérvény adatott be, és enquettiroznak annyit, meg annyit. T. ház! Németország ezt teheti, mert Németországnak van arra fordítható ideje, Németországnak ipara erős és megdönthetlen, nem áll a felett egy másik országnak ellenséges ipara, a mely azt tönkre silányítja, a mely minden téren utját állja az előhaladásnak; Németország ezt teheti, de mi e példát nem követhetjük, mert ha mi ezt éveken át tesszük, akkor a mi iparos osztályunk egészen megsemmisül.

T. ház! A miket itt röviden előadtam, azt hiszem, eléggé indokolják ezen ügynek sürgőségét és én hajlandó volnék az ülészak meghosszabbításával is annak mostani letárgyalásához hozzájárulni; de a t. ház jelen hangulatában ennek kivihetőségét nem remélem, mindazonáltal az ily egyszerű napirendre térést és utasítás nélküli elutalást nem helyeselhetem; s azért én a közgazdasági bizottság jelentését és határozatát, — mely e sürgős ügyet egyszerűen elejti, — tudomásul nem vehetvén, csatlakozom a Mocsáry Lajos barátom által benyújtott határozati javaslatához. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A tiszavidéki vasut igazgató tanácsa megtartása ellen.

(Május 26-án 1880.)

Tisztelt képviselőház! Örömmel nyilvánítom elismerésemet a pénzügyi bizottságnak, mely e kérdésnél hivatása magaslatára emelkedett s törlési hajlamát nemcsak a művelődési tételeknél, hanem ez alkalommal a kormány túlkapásaival szemben is érezteti, a midőn a kormány által fenntartani czélzott tiszavidéki vasut igazgatótanácsa és felügyelő-bizottsága fizetésére kicsikarni akart, ok nélkül nagy összeget törölni, vagy legalább korlátozni igyekezik.

De éppen az, hogy a minden kormányi előterjesztés elfogadására szoktatott e bizottság is kifogásolta, bizonyítja leginkább e költsékezés feleslegességét. Én ezt, t. ház, örvendetes és üdvös kezdeményezésnek tartanám, ha rögtön nem rontotta volna meg annak jótékony hatását Hegedüs Sándor közvetítő indítványa, mely szerint az eredetileg — bizonyos kegyeltek jutalmazására — kisajtolni szándékolt roppant összeg egy részének, azaz 100,000 frtnak megszavazását indítványozza.

T. ház! Nem csekély ez összeg, mert csaknem 3-szor annyi, mint a mennyit önök népnevelésünktől megtagadtak s a miből legalább is 200 iskolát lehet vala emelni, oly 200 köz-

ségben, hol semminemű iskola nincsen. Es e tekintélyes összeget meg akarják szavaztatni, nem szükségességből — mert az állami vasutak igazgatótanácsa, a megvásárlandó és államivá válendő tiszavidéki vasutat is vezetni, a leszámolását végezni tudná, — hanem meg akarják szavaztatni azért, hogy három gazdag, arra nem szorult képviselőnek, néhány protegált munkaképtelen uracsnak és hivatalnoknak még két évről jövedelmező sinecurát s két év múlva gazdag végkielégítést biztosítsanak.

T. ház! a hű pártfeleknek az ország pénzével való jutalmazása, a rendelkezési alap egy részének ily pártecélokra való felhasználása, a nyugdíj terheinek e célból való kétszerezése: már is botrányosságig ment. Itt a házban és a házban kívül vannak igen gazdag emberek, kik 3000, 8000, 12,000 frt nyugdíjt élveznek; mások, kik mint vasuti tanácsosok, felügyelő bizottságok tagjai, pénz- és hitelintézetek elnökei, hivatalnokai, mint kormánybiztosok igen nagy mellekes javadalmakban részesülnek. Tudjuk, hogy szegény emberek ily módokon 20- 30,000 frt évi jövedelmekre tettek szert.

Ne kívánja a kormány a függönyök mögötti titkok botrányait még azzal is tetézní, hogy most nyíltan akar 200,000 frtot hívei jutalmazására e szegény ország terhére kiutalványoztatni

Hogy igazgatótanács, vagy felügyelőbizottság s a leszámolási költségek teljesen fölöslegesek, azt már a kormány hívei is a bizottságokban beismerték, valamint kimutatja azt okadatolva a külön

vélemény is; de különben sem juttathatná a kért összeget, eddig is sokat elnyelt híveinek a kormány, legalább nem törvényszerűleg, mert az összeütközésbe jönne az összeférhetlenségi törvénnyel, a mely nem engedi meg, hogy az állammal leszámolási viszonyban álló vasutaknál országos képviselők, bárminő minőségben is alkalmaztassanak, már pedig a tiszavidéki vasut tagadhatlanul leszámolási viszonyban áll az állammal.

Mindezek folytán, én a nálunk ugy is ijesztő mérvben felburjánzott nepotizmus dédelgetésére egyetlen fillért sem vagyok hajlandó megszavazai, valamint abba sem tudnám beleegyezésemet adni, hogy a tiszavidéki vasut bármely része az északkeleti vasut flzetébe vonassék be, hisz ez éppen feláldozása lenne azon czélnek, a mivel a kormány a tiszavidéki vasut megszerzését indokolta s újabb kegyosztogatás az állam rovására. (*Ugy van! Ugy van! a szélső balon.*)

Én, t. ház, a tiszavidéki vasut megszerzését nem ellenzem, bár megvallom, hogy azt a kormány elég drágán szerzi meg, a midőn a részvényekért, az utolsó 5 év legmagasabb árfolyamánál 35 frttal ad többet. E mellett az állam átvette e vasut összes személyzetének fizetését, nyugdíjterheit, minden kötelezettségeit, elsőbbségi kötvényeinek törlesztését, kamatait s így tulajdonosává vált tartalékalapjának is, a mit a szerződés azon kitétele is bizonyít, hogy az igazgatótanács 10 évi működésének lejártával a tartalékalap az állam tulajdonába megy át. Nem

kell tehát a felesleges igazgatótanácsot fenntartani s az egész tartalékalapot az állam ugy is terhes kötelezett-égeinek fedezésére kell fordítani: azért én a külön vélemény értelmében az 5-ik szakasz kihagyását kívánom. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Még csak néhány rövid szót kívánok az előtttem szólott Hegedűs Sándor képviselőtársam beszédére megjegyezni. (*Halljuk!*) Örömmel konstátálom, hogy ma több ízben hangsúlyozta, hogy az igazgatótanács és a felügyelőbizottság teljesen felesleges, azonban, a mint mondá, bizonyos álláspont tekintetéből teszi meg indítványát. Megengedjen a t. képviselő ur, hanem én semminemű olyan álláspontot, a mely a képviselői kötelességérzet felett álljon, el nem ismerhetek, (*Helyeslés a szélsőbalon*) én oly álláspontokat, melyek a haza érdekeivel össze nem férők, nem tartok jogosultaknak. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*)

A képviselő ur elismeri, hogy az elszámolásnál lényeges nagy dolog nem fordul elő, de hát ha elismeri, miért hajlandó 100 ezer frtot lényegtelen munkáért kidobni? Tagadja, hogy az egész tartalékalapnak államivá kell lenni a szerződés értelmében, de miután az ellenindítvány előterjesztésénél okmányokkal igazoltatott, hogy a szerződés a kormány megbízottjai által, a kormány tetszése szerint kötöttetett és köthető meg, a kormánynak igenis módjában áll a szerződésnek oly módosítását eszközölni, mely által a tartalékalap teljesen és most rögtön az állam birtokába jut. Különben is az 5. §-ban kifeje-

zését látom annak, hogy ezen tartalékalap az államé, mert, ha az állam fizetéseket teljesít és ezen fizetések eszközzése után ki van mondva, hogy a vasut az állam birtokába, az állam tulajdonába megy, akkor kétségtelen, hogy a szerződés értelmében a tartalékalap is az államé. A t. képviselő ur azt mondta, hogy a morál nem engedi meg azt, hogy túlságosan díjazzon az állam s, a munkával arányban nem álló díjakat adjon az illetőknek. Én örülök, ha a morálnak azon részről való hangsúlyozását hallom s óhajtanám, hogy ez ne csak szóval, hanem tettleg is nyilvánuljon, ne csak most, hanem minden, a haza érdekében levő kérdésnél. Bonyodalmaktól való félelemből tette meg — mondja — indítványát, de ha vannak bonyodalmak, ezeket a kormány alkotta, hogy ez által mintegy szegletbe szorítsa a törvényhozást, hogy ezen, az ő híveire előnyös feltételek elfogadtassanak. Nem kívánom tovább a t. ház becses türelmét igénybe venni, csak azon óhajomásnak vagyok bátor kifejezést adni, hogy a Hegedűs Sándor képviselőtársam által beadott indítvány annyira fontos levén, miszerint bővebb meggondolást igényel, ne méltóztassék a t. ház a tárgyalást tovább folytatni, hanem ezen igen fontos indítvány kinyomatása és szétosztása által a t. háznak alkalmat adni arra, hogy a tagok tanulmányozhassák s megértvén azt, ahhoz szakértelemmel szólhassanak. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Az államivá lett tiszavidéki vasut egy részének az északkeleti vasut igazgatósága alá való átruházása ellen.

(Junius 2. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Mondattak itt oly észrevételek, melyek nem voltak még egészen megezáfolva és így bátorságot veszek magamnak néhány rövid megjegyzést tenni. (*Halljuk! a szélső balon.*)

A t. előadó ur azt mondja, hogy elég a térképre tekinteni, hogy abból meggyőződést szerezzünk arra, hogy ezen átruházás előnyös. Én ily fontos, az országot oly közelről érdeklő kérdésben a térképre való tekintést nem fogadhatom el komoly alapnak, mert mindenekelőtt a fontos nemzetgazdasági érdekek lehetnek csak irányadók.

Azt mondja a t. előadó ur, hogy az átengedés, az államosítás alkalmával sem volna hátrányára az államnak. Én azonban éppen itt látom a hátrányt, sőt veszélyt. Mert ezen jövedelmező, már az állam kezébe jött pályatest átengedése, bizonyosan nagy mérvben fogja emelni az északkeleti vasutnak is jövedelmezőségét s majd, midőn az államosításra kerülne a dolog, félek, hogy igen nagy árban, talán kétszeresében fizettetik meg az állammal ezt a vasutat, mint megfizettették volna különben. (*Tetszés a balon.*)

Erre nézve visszariasztó példáink is vannak, mert nem titok, hogy a most megvásárolt tiszavidéki vasut részvényei akkor, midőn az alkudozások megkezdődtek, 170 frtért kínáltattak, míg most 245 frtért vettük. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ez üzletnél tehát közel négy milliót veszített az állam. Ezen átruházásnál is nem csekély muló haszonnal károsulna az állam. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Reám nézve t. ház, e kérdésben legdöntőbb az érdekelt három város kereskedelmi kamarájának kérvénye. Indokoltan kimutatják azokban, hogy az átruházás az illető városokra nézve hátrányos. A fentebbiekben, azt hiszem, sikerült kimutatnom, hogy hátrányos az államra nézve is. Ebből tehát más következtetést nem vonhatok, mint azt, hogy az átengedés csakis az északeleti vasutnak előnyös.

S ennek indokát is ki tudom találni. (*Halljuk! a szélső balon.*) Nem titok, hogy az északeleti vasut olyan balközépi vasut volt, melynek építése ezen firma alatt történt. S ime itt van a nálunk minden téren fejét felütő protectió, mert azon embereket akarják jutalmazni, a kik nekik kedvesek, sőt oly valamit is hallottam rebesgetni, (*Halljuk! a szélső baloldalon*) hogy ezen átruházás által, a napokban leszavazott tiszavidéki igazgató-tanácsosok is ott nyernének kárpótlást és a t. miniszerelnök ur mai felszólalásában némi irányzatot is látok erre nézve, mert kimondta, hogy ha a vonal hosszabb lesz, az igazgató-tanácsot nagyobbítani kell, azaz több igazgató-tanácsost kinevezni; (*Derültség a szélső*

baloldalon) és így vélem, hogy a t. ház által meg nem szavazott összegeket azon uton fognák megkapni. (*Derültség a szélső balon.*)

A t. pénzügyminister ur azt mondja, hogy ez nem politikai, hanem tisztán üzleti kérdés. Azonban én félek, hogy hatalmi kérdéssé válik, hogy töltünk ma áldozatokat követelni azért, hogy majd annak gyümölcseit a protegált vasut élvezze. Megvallom, hogy a borraváló izét nagyon érzem e §-nál. (*Derültség a szélső balon.*)

A pénzügyminister ur nem tagadja, hogy nyer általa az északkeleti vasut is, de nyerni fog szerinte az állam is a kamat-garantiánál, t. i. az észak-keleti vasutnak nagyobb jövedelme lesz és ennek következtében az állam kevesebb kamat-garantiát lesz kénytelen fizetni. Megvallom, hogy az a nyereség, melyet itt az állam tenne, kamatját sem fogná képezni azon tőkének, melyet majd az észak-keleti vasut államosításánál ki kellend fizetni.

T. ház! Az állami kezelés nem bizonyult valami kifizetőnek, de minden esetre az ország törvényhozásának ellenőrzése alatt áll. Már pedig ezen átruházás által az ellenőrzést, ha nem is egészen adnók fel, de mindenesetre illusoriussá tennők.

A t. miniszerelnök ur nemes indignációját fejezte ki arra nézve, a mit Gaál Jenő képviselő ur éppen azon irányban mondott, hogy ő ezen §. megszavazását azért sem akarja, mert ez általa a gyanúsítások mellőzését óhajtja, mire azt mondotta a miniszerelnök ur, hogy ez a moralnak nem felel meg. Fájdalom, igen sok történt

már e házban és e hazában, a mi a morálnak nem felel meg. De azt önök nem tudják helyrehozni, nemes haraggal és indignációval, hanem tetteikkel és politika-változtatással kell megmutatni, hogy azon irány, mely a moráltól eltér, mindig veszélyes nemcsak azokra nézve, kik gyakorolják, hanem veszélyessé válhatik a házára nézve is. (*Ugy van! a szélső balon.*)

Tagadja a miniszterelnök ur, hogy ezen intézkedés összeütközésbe jönné az incompatibilitási törvénnyel. De feleli a miniszterelnök ur ezen érvelésben azt, hogy az összeférhetlenségi törvény nem csak a fizetési hivatalnokok személyére vonatkozik, hanem intézkedik azon esetekről és vasutakról is, hol leszámolási viszony áll fenn az állammal. Már pedig tagadhatatlan, hogy az észak-keleti vasut ezen intézkedés által leszámolási viszonyba jön az állammal.

A miket Ivánka Imre képviselő ur mondott, arra nem kívánok reflektálni. Hanem azt mindenestre meg kívánom jegyezni, hogy ő maga is elismerte, hogy az észak-keleti vasut ezen átruházás által előnyben részesül, elismerte azt, hogy például évenként 50—60 ezer frt fogna megtakaríthatni az adminisztrációnál. Hogy fogna megtakarításokat tenni a műhelyeknél is. Tehát midőn ezt bevallja, kimutatta azt is, hogy itt önző érdekek működnek, nem értem személyes vonatkozással, de ő állásánál fogva, mint igazgatója ama vasutnak, kötelességszerűleg kell, hogy támogassa és óhajtja azon vasutnak előnyét s én félek, hogy éppen azon minőségben, a melyben itt szerencsénk van tisztelni, igenis ellenkezésbe

jön csakhamar a képviselői kötelességérzet azon igazgatói kötelességérzettel.

T. ház! Tudjuk különben azt, hogy vasutaink közül a legrosszabbul kezelt, a leglassúbb és leghiányosabban kiállított vasut az észak-keleti. Én járok e vonalon, de mindenfelé azt mondják az emberek, hogy ők nem ülnek e vasutra, mert útjuk sietős és szekérrel sokkal korábban érkeznek meg, mint vasuttal. *(Derűltség.)*

T. ház! Ez igen fontos és tekintetbe veendő érdek, mert méltán kívánhatjuk és óhajthatjuk, hogy az igen szép és jó forgalmú tiszavidéki vasútvonal ily szomorú és degradált sorsra ne jusson.

Ennélfogva és főleg ezen utolsó okból én a pénzügyi bizottság jelentését el nem fogadhatván, a közlekedési bizottság jelentése értelmében fogok szavazni.

Az erdélyrészi birtokviszonyok rendezéséről szóló törvényjavaslat általános vitája alkalmával.

(Június 5. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Nem akarok én most szemrehányást tenni azért, hogy e törvényjavaslatot a türelmetlenség ily késő időszakában tárgyaljuk, megtették ezt mások; valamint annak conceptiója és iránya ellen se teszek tüzetesebb kifogást, legalább nem itt az általános vitánál; de azt kijelentem, hogy az erdélyrészi birtok-

viszonyok jelenlegi stadiuma tarthatatlan. Mert ott, a hol a különben is csekély birtokú föld-birtokosnak birtoka 60—100 parcellába van szét-szórva s annak barázdáit, termését kétannyi perrel kénytelen oltalmazni, főleg a mi lassu és drága igazságszolgáltatásunk mellett lehetetlen existálni, valamint lehetetlen okszerű és belterjesebb gazdálkodást folytatni. Ott, hol a termő talaj felét, legjobb esetben — a 3 fordulós határnál — harmadrészét kénytelen a birtokos műveletlenül hagyni; ott a föld termőképességét kihasználni; ott, hol oldalas helyeinken az ember nem magának, hanem szomszédjának trágyázzván, a talajjavítást keresztül vinni képtelenség: mulhatlanul gondoskodni kellett e tarthatatlan helyzet rendezéséről.

Én elismerem, hogy e törvényjavaslat ezen abnormis helyzet javítására hatand; én elismerem, hogy az a nagyobb és középbirtokosoknak is igen nagy előnyöket nyújtand, nemcsak, hanem ezen, az állam és nemzet életére oly fontos befolyást gyakorló rétegek fennmaradásának *conditio sine qua non*ját képezi; mert ezek, éppen a fennebb vázolt viszonyok folytán, annyira el-estek, hogy ha a törvényhozás a viszonyok rendezésével késlekedne, rövid időn a vagyoni megsemmisülésnek dobatnának áldozatul.

De a midőn ezt elismerem s midőn az orvosláshoz való hozzájárulásomat megtagadni nem tudnám: másrésről nem szabad megfeledkezmem néplünk legszegényebb osztályáról sem, a mely, ha kellő előintézkedések nem tétetnek, e törvény merev végrehajtása által szintén a

megsemmisülésnek, vagy újabb jobbágyi állapotba való jutásnak esnek áldozatul.

Ugyanis a Székelyföldön mindenütt, annak minden községében azon abnormis helyzet áll fenn, hogy a népességnek legalább egy része csak lakással s csekély beltelekkel bír, néha ilyet csak bérel; de kint a határon művelhető területtel nem bír. Az ilyenek eddig akként tartották fenn magukat s népes családjaikat, hogy a község ugarhatárán és legelőin igavonó marhákat tartottak s ezek segítségével részbe kivett földeket műveltek, szekereskedtek s így beszerzték a mindennapi szükségleteket.

Elismerem, hogy ez igazságtalanság, hogy ez bitortlás, mert a birtoktalanok mások birtokain élődtek és élődnek; de a helyzetet úgy kell vennünk, a mint van s a törvényhozásnak soha se szabad intézkedéseket tenni a nélkül, hogy azok következményeit és utóhatásait előre ki ne puhatolja és ne mérlegelje.

Ha már most a tagosítások e törvény segítségével a Székelyföldön is — hol eddig, 3 községet kivéve, még tagosítás nem volt — tömegesen végrehajtatnak, annak egyrésztől tagadhatatlanul nagy nemzetgazdasági fejlődés, a birtok biztonságának s így értékének is emelkedése lesz következménye; a minek egyénekre és az államra is üdvös kihatása leend.

De másrésztől a fennebb említett birtoktalanokra, vagy más birtokán élődiskedőkre be fog következni, még pedig minden átmenet nélkül rohamosan azon állapot, hogy többé a községnek már most egészen művelés alá eső határain,

igavonó marhákat nem legeltethetik. S így existenciájuk ez egyetlen eszköztől egyszerre megfosztatva lévén, kénytelenek lesznek jobb hazát keresve kivándorolni, vagy zsellérekül magukat lekötni. Már pedig ez utóbbi mód is, a mely csak a csekélyebb résznek kínálkozik, egy neme a jobbágyságnak, egy neme a lealázó szolgaságnak, a melynek felszabadítása egykoron nagy gondot és áldozatot róvna az államra.

T. ház! A midőn én ezen viszonyokat bizonyos modern jogászok előtt fejtegettem, azon érveléssel találkoztam, hogy ez jogszerűtlen állapot és elfajulás lévén, fenn nem tartható s hogy nincs más mód, mint a mundus se expediet-re bízni az ügy további lebonyolítását.

Azonban nézetem szerint a törvényhozásnak nem szabad ily egyoldalú, ily merev álláspontra helyezkedni, nem főleg akkor, a midőn a földönfutókká vállandók száma csak a Székelyföldön meg fogná haladni a 30—40,000 et.

A fennebbiekből, t. ház, nem azon következtetést vonom le, hogy tehát nem kell tagosítási és birtokrendezési törvényt alkotni, hogy hagyjunk mindent pusztulni ama szerencsétlen országrészben, hanem azt, hogy a kormány igyekezzék a tagosítás és birtokrendezéssel egyidejűleg oly intézkedéseket is tenni, a melyek a létezhetés feltételeitől elesendő honpolgárok ezreinek jövőjét, e hazában való fennmaradhatóságukat és prosperálásukat biztosítsák.

T. ház! E helyzeten, nézetem szerint két módon lehet leghatékonyabban segíteni. A gyár-

ipar fejlesztése és telepítés által. Bátor lesznek ezekre nézve röviden nézetemet előadni.

A székely nép kitartó munkássága, éles esze, tanulékonysága, könnyű felfogása által, talaja felszínének soványsága, de feldolgozandó természeti kincsekben és anyagokban való gazdagsága által egyenesen a gyár-iparra van utalva.

Ha e terület nem itt, az eddig még mindig csak kizsákmányolt Magyarországon, hanem nyugat más valamely részében van: eddig rég virágzó gyár-tartományyá, egy második Svájcezzá változott volna át. Tőlünk függ, hogy azzá váljék. Ezt tehetjük minden áldozat nélkül, államférfiúi intézkedések által.

Mondja ki és iktassa törvénybe a képviselőház, hogy a Székelyföldön keletkezendő gyárak 10—20 évig adómentességet nyernek s azonnal fognak gyárak keletkezni, a melyek roppant sóhegyeinket, kéntelepeinket, kitűnő kenderűnket, lenűnket, nagy mennyiségű fánkat, czinoberűnket, festőanyagainkat, vas és más érczeinket feldolgozzák és kihasználják s a földművelés foglalkozásától elesendő szegény néposztálynak keresetet és megélhetést biztosítanak.

Ezzel az állam nem hogy vesztené, hanem csak nyer, mert jövőre nagy adóalapokat terem, keleti kereskedelmünk föltételeit megszerzi, vasútaink nyereséymes forgalmát biztosítja s a nemzeti vagyonosodás alapjait rakja le.

A másik mód lenne kedvező telepítési törvény alkotása, mely a Székelyföld túlnépességét

a lakatlan és munkaerőt nélkülöző kincstári uradalmaiba telepíteni le. Nem kívánok most egy ily törvény kellékeinek magyarázatába bocsátkozni, majd a megalkotáskor erre vonatkozó nézeteimet előadandnám; azonban azt már most is előrebocsátom, hogy ily kitelepítése a székelynek csak a szabadföld elvén létesíthető, vagyis úgy, hogy bizonyos számú hold a letelepülőnek tulajdonába menjen át oly módon, hogy annak mérsékelt árát 20 év alatt törleszthesse. Ez által az állam nem vesztené, hanem nyerne, mert az ily telepek lehetővé tennék azt, hogy roppant terjedelmű államjavaink holdja nem egy, hanem 5 frtot is jüvedelmezzen. Tehát oly befektetés, a mely ötszörösen kamatozna.

Ime, t. ház, röviden előadtam azon előfeltevételeket, a melyek a tagosítás rossz következményeit ellensúlyoznák.

Hogy én itt csak a Székelyfölddel foglalkozom s az ajánlott előgondoskodást csak ott vélem alkalmazandónak, annak oka abban keresendő, mert csak ott vannak meg azon okozatok, a melyek azokat igénylik. Ez a túlnépesség, a mely oly tömör, hogy minden művelés alatt levő négyszög-mérföldre 7—8000 lélekesik s ennek folytán a birtok csekélyisége, a mi családonkint alig tesz átlagosan 2—4 holdat; míg a megyéken a népesség nagyon gyér s az 1848-ki felszabadítás igen nagy birtok-részeket juttatott a volt urbéreseknak, a mit a legtöbb helyt foglalásokkal is szaporítottak. Különben azt nem fognám ellenezni, hogy e rendszabályok a volt

megyei területek azon részén is alkalmaztassanak, hol a túlnépesedés esete előfordul.

A fennebb előadottakat összefoglalva, én az erdélyi részekben a tagosítást és birtokrendezést csak a fennebbi két feltétel alatt hiszem üdvösen s minden irányban kielégítőleg megoldhatónak. Én azt ez óvintézkedésekkel kapcsolatosan óhajtottam volna tárgyalni; de nem akarnám azon vádat magamra vonni, hogy szavazatommal a létesítést gátoltam; azért én azt általánosságban elfogadom a részletes tárgyalás alapjául; nem tehetem azonban, hogy a kormány és a t. ház figyelmét a fennebbi óvintézkedésekre, mint e törvény elkerülhetlen folyamányára, fel ne hívjam; valamint azt is kijelentem, hogy Ugron Gábor indítványát szintén üdvös intézkedésnek tartom s azt szavazatommal támogatni kész vagyok. (*Helyeslés balról.*)

Az erdélyrészi birtokviszonyok rendezéséről szóló törvény 32-ik §-nak tárgyalasakor.

(Janus 8. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Ugron tiszt. barátom eléggé kifejtette az ügyet és ez felment attól, hogy hosszadalmasan szóljak. Csak pár rövid konkrét példával akarom a kérdést megvilágítani. Már a t. előadó ur az általános vita alkalmával érintette, hogy nálunk vannak oly községek, hol a volt földesur semminemű allodiaturá-

val nem bír. Hogyan lehet az igazsággal és a méltányossággal összeegyeztetni, hogy a földesur volt urbéreseinek költségeit viselje?

Egy konkrét példát hozok fel. Volt családomnak Zarándmegyében hat urbérese és Felső-Fehérmegyében négy urbérese; de miután ezen községekben semminemű allodiaturánk nem volt, ezen urbéresek nem tettek semminemű szolgálót, hanem a régi patriarchalis szokás szerint egy pár frt taksát fizettek. Midőn a kárpótlás kiszámítatott, nem a területet vették fel kárpótlási alapul, hanem azon néhány frtnyi taksát és ennek következtében, a helyett, hogy a 10 urbériségért kaptunk volna aránylag 10 ezer frtot, kaptunk 700 frtot. Felteszem azon esetet, hogy azon községek a tagosítást keresztfül akarják vinni s miután azon volt urbéreseknak, megengedem kopár, de nagy, 50—60 holdnyi területök van, be fog következni azon anomalia, hogy a család nem hogy valami urbéri kárpótlást kapna, hanem azt még meg kellene pótolnia, hogy azon tagosítási költségeket fedezhesse. Én azt hiszem t. ház, hogy a törvényhozásnak gondoskodnia kell, hogy ily anomalia ne forduljon elő.

A mi Teleszky képviselő ur azon megjegyzését illeti, hogy a 30. és 31. §§-ban a legelők és birtokrendezésre nézve megállapítottuk a földesur költségfizetését és így most ezzel ellentétbe jönnénk, erre azon egyszerű megjegyzésem van, hogy ezen álláspontok egészen különbözők. Ott a birtokos bizonyos, addig nem élvezett területek birtokába jut, tehát oly előnyhöz, a mely igenis méltányossá teszi azt, hogy volt urbére-

seinek az ott felmerülő csekély költségeit viselje. Itt azonban lehet eset, hogy nem előny, hanem hátrány háramlik rá; Magyarországon egész más viszonyok vannak. Itt a földesurak nagy latifundiumokat kaptak, míg Erdélyben egy pár száz holddal bírnak csak. Egész különbözők lévén tehát a viszonyok, az itteni normatívumot ott alkalmazni nem lehet s ezért én az igazságügyi bizottság szövegezését fogadom el. *(Élénk helyeslés balfelől.)*

A Boszniába vezető Szlavoniai és Horvátországi vasutak ügyében.

(Június 10. 1890.)

Tisztelt képviselőház! E rövid jelentéssel kapcsolatos még rövidebb törvényjavaslat sokkal fontosabb, mint első tekintetre tetszik. Fontos az politikai, pénzügyi és forgalmi tekintetben egyaránt.

A politikai tekintet maga a bizottsági jelentés sem titkolja, sőt nyíltan bevallja, hogy a vasutak kiépítésének célja az, hogy a hatalmi körünkbe vont Boszniával hazánkat a legrövidebb módon összeköttetésbe hozzuk. Szóval a vasutak újabb befektetések akarnak lenni azon ádáz politika érdekében, a melynek fiaink ezreit s a millióknak megszámlálhatlan sokaságát áldozták fel a nemzet akarata, sőt nyílt ellenzése daczára.

De mi nem akarjuk semminemű új kötelekkel Boszniát hazánkhoz kötni; mi Bosznia feladását s mihamarabbi elhagyását tartjuk az egyedüli módnak, a mely amaz ürtült lépésnek gyászos következményeit enyhítheti. Elég volt azon 16 millió, a mit mi a boszniai közlekedési eszközökre kidobtunk; az a 4.340,000 frt, a mit most a kormány a boszniai összeköttetésre megszavaztatni akar, ismétlése lenne azon első baklövésnek, a melyből még most sem merítettek okulást. Következménye az azon gyászos politikának, a mely homlokegyenest ellenkezik ugy Ausztria, mint a mi érdekeinkkel.

Olyan ez eljárás, mint a javíthatlan kártyásé, a ki vagyonának legtekintélyesebb részét eljátszotta s most a visszanyerés reményével, vagyona utómaradványát is — a miből összehúzódva megélhetne — kockára teszi s magát a végsemmisülésnek dobja oda áldozatul. Őök ott Boszniában egy oly hazard játékot folytatnak, a mely trónt és az országot egyaránt veszélybe döntendi. Én részemről ahhoz az eszközöket, hazám romlására, szolgáltatni nem vagyok hajlandó s már politikai tekinteteből sem fogadhatnám el e törvényjavaslatot; de ezekhez még hozzájárulnak a pénzügyi és forgalmi tekintetek is.

Azon csaknem 5 millió frt, a mibe az ezen pályatestek kiépítésére szükséges pénz kerülni fog, oly holt tőke, a mely soha jövedelmet hozni nem fog, nem legalább hazánknek, mert Bosznia nem azon ország, a mely egy vasut forgalmát biztosítaná, valamint hazánk sem

számíthat arra, hogy nyersterményeinek ott piacot teremtsen. Így tehát nekünk sem oda bevenni, sem onnan kihozni valónk nem lesz. A határőrvidéki alap csak füres ürtügy, mert a mi drágán kamatozott kamatnélküli kölcsönünket az visszafizetni soha se fogja; s így építtetik velünk e vasutat.

Építteti azt velünk az osztrák kapzsiság, hogy ott iparczikkeinek piacot teremtsen és meg akarja építtetni a militarismus, hogy olcsó dicsőségének scorbutos gyümölcseit élvezhesse.

De ezen reánk nézve drága mulatozásnak van még egy sötétebb háttére is, az, hogy egy újabb gyilkos csapást mérjen a mi kereskedelmünkre s hazánk fővárosának kikerülésével Bécsnek egyenes és rövidebb összeköttetést biztosítsanak keletre s ez által, a mi keleti kereskedelmünk valahai felvirágzását kerülő utakon tönkre tegyék.

Csernátony képviselő ur, valamint a bizottsági előadó is nagyon erősen hangsúlyozza azt, hogy Fiume érdeke és emelése követeli e vasutak kiépítését. Fiumét emlegetni mindig népszerű, mert tudjuk, hogy mindenki pártkülönség nélkül örömet ád az e kedves város és kikötő emelésére. Azt találom azonban, hogy itt Fiume nem egyéb, mint a boszniai rémet elfedezendő köpeny, mert fája és dongája van igen sok Magyarországnak is, ezen kiépítendő vasutak pedig a mi fánkat és dongáinkat fogják versenyképtelenné tenni, mert már magában az olcsó vízi közlekedés, mely a határőrvidéknek és Horvátországnak rendelkezésére áll, ezeknek igen nagy előnyöket

biztosít s különben is a fát, mely igen nagy térfogatú czikk, akkor, midőn olcsó vizi-út áll rendelkezésre, nem igen szokták vasuton szállítani.

De fakivitelünket és dongakereskedésünket e vasut kiépítése hátrányosan fogja érinteni és én e tekintetből sem óhajtanám e vasut kiépítését.

Ivánka t. képviselő ur, Mocsáry t. képviselőtársamnak felelve, azt mondja, hogy a banjalukai pályatest rég ki van építve és azon katonaságot is lehet szállítani. Fájdalom, hogy e vasut kiépült, kiépült pedig minden esetre a mi pénzünkön is s ez által teremtetek egy újabb közös ügyet Boszniával, melylyel pedig semmiféle közös ügyet elvállalni nem akarunk. Nem hivatkozunk itt a dualismusra, átengedjük annak dicsőségét, szegényét és felelősségét Ausztriának. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mondja továbbá a képviselő ur, hogy az, mintha az egy versenypályája lenne a magyar pályatesteknek, nem áll, mert kiszámította kilométerekint, hogy Bécsből arra felé mennyivel hosszabb az út, mint Pest felé. Tudjuk azonban, hogy az ily hosszúsági különbségeket a kedvezményes tarifák ki szokták egyenlíteni. Tudom pl., hogy éppen a határőrvidéken a fák és dongák ritkán szoktak Fiume felé vitetni, hanem daczára annak, hogy a trieszti út sokkal hosszabb, mégis a trieszti kikötőbe szokták szállítani, mert az osztrák vasut tarifa-kedvezményeket ad és olcsóbban szállít Trieszibe a hosszabb vonalon, mint a rövidebb vonalon Fiuméba. Itt tehát könnyű a kijátszás.

Egyáltalán a mi kormányunk furesa vegyületét egyesíti magában az építési és rombolási hajlamnak; a mit ma egyik kezével alkot, azt még ugyanazon nap már másik kezével lerombolni törekszik. Csak ma szavaztuk meg a budapest-zimonyi vasutat, melynek főhivatása az, hogy a nemzetközi forgalmat fővárosunkon át irányozza keletre; még meg se száradt jó formán e törvény elfogadását decretáló jegyzőkönyven a tenta: s immár egy másik oly törvényjavaslatot terjeszt előnkbe a kormány, a mely amannak üdvös hatását paralizálja, a mely ama vasutnak veszélyes versenytársat teremt s a mely Bécsnek egyenes összeköttetést biztosít, fővárosunk kikerülése és háttérbe szorításával, keletre. Mindezek következtében én ezen politikai, pénzügyi és forgalmi tekintetben egyaránt hátrányos vasutak kiépítését ellenzem; arra egy fillért sem szavazok meg s a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A czukoradó-törvény revisiója ellen.

(Június 12. 1886.)

Tisztelt képviselőház! Helfy tisztelt barátom érintette a törvényjavaslat közjogi jelentőségét is, azonban én szükségesnek tartom a törvényjavaslat e legsebezhetőbb oldalával még ti-

zetesebben is foglalkozni s ha én beszédemben erre fektetem a fő súlyt, tekintve pártállásomat s az általunk proklamált s folyton evidentiában tartott nagy nemzeti ezélokot — azt hiszem, senki rossz néven nem fogja venni s következtetlenséggel vádolni nem fog.

T. ház! A komoly politika érintkezik a bölcsészet és logikával s ezért kell néha a dolgokat bölcsészeti szempontból is bírálat alá vennünk.

Én megvallom, hogy e tekintetben nagyon furesa jelenségnek tartom azt, hogy positivizmusra törő századunkban, mely túl teszi magát a mult babonás mythosain, mely mindent oknyomozólag kutat s melynek tudományossága a firmamentum titkaiba is behatol göröcsöveivel: az emberek egy része még most is a csalatkozhatlanság és közöstudgyek dogmatizálásával mulatja magát.

Egy politikai iskolával találkozunk itt hazánkban, mely a Közöstudgyeket dogmatizálja, a mythosi érinthetlenség talapzatára helyezi s azt annyira „nebántsd virággá“ akarják tenni, hogy még a büntető codexben is gondoskodtak annak érinthetlen szentségéről.

Mig más oldalról éppen ez iskola főmesterei azok, kik tanaikkal ellentétben, azokat bomlasztólag érintik. Ily bomlasztó érintés az előtünk fekvő törvényjavaslat is, a melylyel a 2 év előtt 10 évre kötött nemzetközi szerződést megbolygatják, azon lényeges változtatásokat proponálnak. Az igaz, oly változtatásokat, a melyek hazánkra hátrányosak, terhelők; Ausztriára nézve

előnyösek, nyeresémesek; de ez nem változtat azon, hogy az érinthetlennék hirdetett dogmát kikezdi s vita tárgyává teszik.

Nem veszik-e észre uraim! hogy kétélű fegyverrel ját-zanak, a midőn az osztrák érdekek dédelgetéseért megváltoztatni akarják a 10 évre kötött közösügyes szerződést. Azt hiszik önök, hogy mi annak horderejét felfogni nem tudjuk, logikai következményeit kivonni elmulasztandjuk? Azt hiszik, hogy nem fogunk a mai példára hivatkozni akkor, a midőn a közös ügyek gyökeres megváltoztatásának kedvező perczét elérkezettnek látandjuk? Azt hiszik, hogy a midőn a reánk erőszakolt elviselhetlen terhek könnyítésének idejét elérkezettnek látjuk, nem fogjuk-e a *Quod unius justum alteri equum* elvének alapján, azok változtatását, vagy éppen megszüntetését követelni.

Igen, mi azt adandó alkalommal tenni fogjuk, mi az Ausztria által inaugurált s önök által ma proponált példa szerint kimondandjuk, hogy a mi kedvünk, érdekünk azt követeli, hogy a közösügyes alkut a mi előnyünkre változtassuk meg; mi a hadsereg felszerelését rosznak, drágának, vezényletét elhibázottnak, szellemét nemzetellenesnek tartjuk s azért többé a quotát nem fogjuk a hadügyminister urnak kezére bízni, hanem mi magunk fogjuk haderünket berendezni honvéddrendszer szerint magyar zászló, magyar vezényszó alatt; külképviseletünk rosz, magyar-ellenes: ezután azon országokba, melyekkel érdekeink érintkeznek, magyar követeket, consulo-
kat küldünk s így tovább.

T. ház! Mint minden rosznak az erkölcsi világban megvan jó oldala is, úgy ezen rosz törvényjavaslatból is azon jó következtetést vonom le, hogy a közös ügyek megváltoztathatók bármikor. Önök adják most arra a példát.

Az igaz, hogy ez okulást drágán akarják megfizettetni. T. ház! ha e törvényjavaslat átmenne, az által ismét egy pár millió hasznót biztosítanánk évente Ausztria számára, mert a mi mi cukor-fogyasztásunk az üszáfogyasztás 30% teszi, addig mi a fogyasztási adónak csak 10%-ában részesülünk, a mi több millióra menő károsodásunkat vonja maga után; de azért én még ez árt sem tartom túlságos nagyinak, mert e törvényjavaslat jövő magunktartásunkra szolgálóland zsinórmértékül s nem fogunk soká késlekedni, hogy a miként az osztrákok a 10 évre kötött szerződést két év múlva felmondták; úgy mi is a közöstügyes alkut minél hamarabb felmondjuk s érvényen kívül tegyük. Ezért tartom olyannak ez okulási díjt, a mely ki fogja magát fizetni.

E törvényjavaslat jelentősége nem megszavazásában, hanem betérjesztésében s azon körülményben sarkalik, hogy azok bonták meg a közöstügyeket, kik azoknak érinthetlenségét dogmatizálták. Erkölcsi következményét nem gyaníthatni annak leszavazása sem s így én levonom logikáját, de azért általánosságban nem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául.

T. ház! Miután előttem felszólalt képviselőtársam, Helfy és Lukács Béla barátaim e törvényjavaslattal tüzetesen foglalkoztak, annak

nyilvános és rejtett hátrányait és árnyoldalait megvilágították és kifejtették: nem kívánok ismétlésekbe bocsátkozni; mindazonáltal a pénzügyi bizottság jelentésére s az előadó ur beszédeire teendő néhány rövid észrevételtől fel nem menthetem magamat.

Azt mondja a jelentés, hogy a czukoradó jótékony hatását a létező gyárak fejlődéséből lehet következtetni; de hát hol látja e fejlődést? Én részemről nagyító üveggel sem tudom felfedezni. Hisz czukorgyáraink nagy része megbukott; csak Bars- és Nyitramegyékben 8 czukorgyár szüntette be működését. Az országban mindenfelé romokat látunk a melyek felhagyott czukorgyárak bús maradványai s a közös vámterület visszariasztó rémképei. A létező egynéhány gyár is csak tengődik, csak azok fejlődnek, melyek osztrák gyárak fiókjai.

A jelentés hangsúlyozza, hogy a restitúció fölemésztí a czukoradó-jövedéket; de hiszen mi azt előre megmondottuk akkor, a midőn önök a közös vámterületet megalkották, előre megjósoltuk az 1878-ki XXIII. törvényezikk áterősza-
kolásakor.

Az, hogy restitúció ezimén többet adunk vissza a befolyó czukoradónál, onnan ered, mert gyáraink természetellenes állapotra szoríttatnak; onnan ered, mert gyáraink kivitelre dolgoznak és a restitúció sakkhuzásaira fektetik nyereségüket s ered főleg onnan, hogy mi leginkább osztrák czukrot fogyasztván, azért roppant összegek folynak ki az országból.

E roppant összegek benn maradnának országunkban, ha önök az önálló magyar vámterület feladásával, az osztrák áramlat zsilipjeit fel nem nyitják, hogy az iparunkat elsodorja. Ha önök ránk nem szabadítják a példabeszédessé vált kapzsiságot, ha mérsékelt behozatali vámmal fedezik szép fejlődésnek indult cukoriparunkat, akkor cukorgyáraink nem buktak volna el, hanem számuk sokszorosodott volna s az állam cukoradó címén oly tekintélyes összegeket venne be, a mit a restitutió taticájával nem tudna Ausztria kezeinkből még szerződésszegéssel is kicsikarni.

A jelentés hangsúlyozza s a t. előadó ur kétszeri felszólalásában ismételten előhozta, hogy az ezen törvényjavaslatban foglalt intézkedések a magyarországi cukorgyárosok óhajtatásával találkoznak. Hogy cukorgyárosaink kívánságának — korábbi óhajtásaikkal ily ellentétes — átalakulását, minő okok befolyásolták azt kifejtette Helfy barátom. Ugy áll a dolog, hogy a bécsi körök és a kormány pressiója kényszerhelyzetbe hozta őket s miután választásuk csak a két rossz között volt, az ismert és az ismeretlen rossz között; választották ez utóbbit; de olyan volt e választási szabadság, mint a halálra ítélté, ki a golyó és kötél között választhat csak.

A t. előadó ur azt mondja, hogy ezen új egyezkedés által teremtetett helyzet előnyös úgy a mi, mint azt osztrák kincstárra nézve, bár azt őszintén bevallotta, hogy e haszon a termelés arányában oszolván meg, Ausztriának abból

jutna vagy 3 millióeska, míg a mi kincstárunk kapna 200,000 frtot. Tehát az Ausztriának nagylelkűleg odajátszott tőkének a kamatját sem.

A t. előadó urnak ritka bátorságáról tanuskodik azon kijelentése, hogy ő még ettől sem riad vissza. De mi nem vagyunk ily bátrak; mi nagyon is visszariadunk akkor, a midőn az ország pénzéből kell évente 3 milliót elajándékozni. Ám gavalléroskodják a t. előadó ur s a kormány, ha úgy tetszik a maga zsebéből; de ne az ország rovására. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Ám dobja oda, ha úgy tetszik, a közös-úgyes hymnust játszó hegedűsöknek utolsó fillérét is elragadtatásában, (*Élénk derűlttség balfelől*) de ne nagylelkűsködjék az ország, úgy is megfogyatkozott, jövedelmeiből. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Továbbá a t. előadó ur ismételten úgy akarta feltüntetni e törvényjavaslatot, mint a melynek megalkotására a magyar czukorgyárosok érdekei gyakoroltak döntő befolyást, mint egy áldozatot, melyet az állam alattvalói jólléteért önmegtadással hoz.

Én nem hiszem, hogy a t. előadó ur ezen érvelésén, a pénzügyminister urral jó augurok-kint egymás szemében nem nevetnének úgy négy szem közt. Azt hiszi a t. előadó ur, hogy ezzel a képviselőházzal már mindent még a legképtelenebbet is el lehet bíbetni? Hisz mindenki tudja, hogy a mi czukorgyárosaink egészen ártatlanok ez ügyben, hogy e törvényjavaslatot megalkották az osztrák czukorgyárosok a maguk hasznára, a Reichsrathban könnyen keresztül

vitték, mert az osztrák képviselők sokkal jobb osztrákok, hogysem a kinálkozó 3 millió hasznót visszautasítsák. Az osztrák kormány — mint a mely kötelességszerűleg azt felkarolta — lektüldötte a mi kormányunknak, tudván, hogy ez semmiben ellenmondani nem szokott s most a mi kormányunk a canicula izzó kemenczéjében kiolvasztja ezt a raffinirt czukrot, (*Derűltség a szélső baloldalon*) hogy legyen mivel megédesíteni az osztrák hűsítőt, melyhez a folyadékot adózóink kipréselt könnyei fogják szolgáltatni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Feltéve, de meg nem engedve, hogy e törvény megalkotását ugyancsak czukorgyárosaink jól felfogott érdeke kívánta: kérdem, szabad-e egy kormánynak, egy törvényhozásnak az állam és a czukorfogyasztó nagy közönség érdekeit 17, illetőleg 5 kikérdezett egyén érdekeinek feláldozni? Szabad-e azért, hogy néhány gyár kényelmesebben alávethesse magát az adózási ellenőrzésnek, évente 3 milliónyi ajándékot adnunk az osztrák kincstárnak s a mellett Magyarország czukorfogyasztó közönségét pár millió forinttal megrövidíteni? Mert az tagadhatlan, hogy az a nagyobb adó, a mit úgy a mi, mint az osztrák czukorgyártásra e törvényjavaslat kivet, az a fogyasztók terhére esik, azt nagyrészen a magyar honpolgárok fizetendik meg az árktülnöbözetben. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Mindezekből logikailag az következik, hogy mi a szerződés módosításával az osztrák kincstárnak biztosítunk évente 3 millió frt új jövedelmet s czukorfogyasztóink által az osztrák czukorgyáro-

soknak fizettünk egy hasonló, ha nem nagyobb összeget. Készítsék el a számlát s meg fogják tudni, hogy mennyivel fogják a következő 8 év alatt megsarczoltatni e szegény hazát. Én az ily üdvtelen műveletben részt nem vehetvén, a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el s csatlakozom a Helfy barátom által benyújtott határozati javaslatához. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Közösügyes póthitelek ellen.

(Június 12. 1880.)

Tisztelt képviselőház! A jelen évi költségvetési vita alkalmával egy számítást tettem, mely szerint a magyar állam a quótában, államadósságok kamataiban, civillistában, vasuti kamatgarantiákban évente oly roppant összegeket fizet Ausztriának, hogy összes állami bevételeiből belszükségleteinek fedezésére nem marad több 20 millió frtnál. Széll Kálmán, — kinek jártasságát pénzügyeink terén, azt hiszem, senki kétségbe vonni nem fogja — bebizonyította, hogy az én számításom túlengedékeny volt, mert tulajdonképen nem 20, hanem csak 18 millió marad.

De t. ház! Ausztria e roppant zsákmánnyal sem elégszik meg s ama csekély maradványt is sokalja, mert nincsen olyan év, hogy

a delegáció által megszavazott és a költségvetésbe beállított közösügyes kiadásokon felül egy s más ürügy alatt egy pár milliócskát utólagosan rajtunk fel ne csikartatna, természetesen az ausztriai kívánalmak iránt mindig készséges kormányunk közbejöttével.

Az ily póthiteleket a mi kedves kormányunk mindig az ülőszak végső perceiben szokta beterjeszteni, mikor a ház figyelme és ébersége ki van fáradva, mikor a hazavágyódás láza az embereket elfogta s ennek tulajdonítható, hogy az ily utósarczolások észrevétlenül szottak átesuszni.

Pedig t. ház! Bármennyire kifáradtak és túlesigáztak legyünk is, nekünk nem szabad figyelmetlenségünkkel a hazának oly érzékeny károkat okoznunk, mert itt nem csekélyeségről, hanem 3.576,841 frtról van szó, a mi itt három czímen követeltetik tőlünk.

E követelések legnagyobbikát 2.911,151 forintot a vámfeleslegnek 1879-ik évben mutatkozó kevesebblete czímén kívánják.

Valóban lehetetlen, hogy a vér az ember arczába ne szökelljen, a midőn éppen a vámjövedelem kevesebblete czímén akarnak minket megsarczolni akkor, a midőn az önök által a nemzet ellenzése daczára 10 évre megkötött vámszerződés által, arra kényszeríték szegény hazánkat, hogy legalább is 300.000,000 oly jövedelemről mondjon le, a mit a külön vámtérlet mellett e 10 év alatt biztosan kapott volna. Nem elégsznek meg, hogy levették

rólunk a kabátot, most az alatta volt inget is kívánják.

De t. ház! Mi nem azért vagyunk itt, hogy az ily kifosztatásunknak érzéketlen nézői és vak eszközei legyünk. Hát lehetséges-e, hogy nagy, tekintélyes országnak törvényhozása ilyen indokolásra, a minő itt előttünk fekszik, nem 3 és fél millió frtot meghaladó roppant összeget, hanem csak egy árva krajczárt is megszavazzon? Hisz ez valóban olyan jöttünk-mentünk-szerű számadás, a melyben semmi indokolva, semmi bizonyítva, semmi okadatolva nincsen. Két darab papírkára nyomtatott néhány sort elégnék itélni arra, hogy a legkomolyabb, leglelküismertesebb ellenőrzésre hivatott népképviselőt a fizetési meghagyást kiadja.

T. ház! Ily eljárást csak az oly tutor követhet el, a ki kiskorú, árva gyámoltját mindenéből ki akarja forgatni.

Mi, t. ház, megbízatásunkat komolynak tartjuk, mi ez ország értékét kötelességszerűleg védjük s valamint a rajtunk jogellenesen felcsikart közöstügyes költségeket meg nem szavaztuk soha, úgy ezen utósarczolóshoz sem járulhatunk szavazatunkkal. Én a tárgyalás alatti törvényjavaslatot hasontársával együltt visszavetem s általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául.

A népszámlálási törvény tárgyalásakor.

(Június 14. 1880.)

Tisztelt képviselőház! Az előadó ur utóindokolásában igyekezett kimutatni ezen törvényjavaslatnak fontosságát. Hiszen mi ennek fontosságát nem is tagadjuk; de éppen azért, mert fontos, nem akarjuk elhamarkodni és nem akarjuk oly modorban keresztül vinni, hogy az nem a célnak megfelelőleg történjék, sőt azzal ellentétes eredményt idézzon elő. Én magam is azon véleményben vagyok, miszerint az, hogy a nyelv tudását teszik itt egyik tételnek, hibás intézmény és ennek az az eredménye lesz, hogy talán egy, vagy két millióval fogjuk nemzetünk számát kevesbíteni; mert igenis jól tudjuk azt, hogy vannak, fájdalom! — a mult idők nevelési rendszeréből és rossz szokásaiból ered ez — vannak igen sokan, kik magukat lelkestül magyarnak vallják, de nem tudnak magyarul. Ha a nyelvkérdést fogják felvetni s annak rovatát fogják betölteni, az ilyenek nem fogják anyanyelvüknek vallhatni a magyart és annak daczára, hogy magukat magyaroknak tartják, nem fognak néptünk számába bejutni.

T. ház! Én valóban abban sem tudok megbizni s azt is hibás intézkedésnek tartom, hogy a községi előljárókra bizatik ezen rovatos ívek

betöltése; mert fájdalom! tudjuk, hogy igen sok helyen a községi előljáróságok bizonyos agitatók, irányzatok befolyása alatt vannak és nem hiszem, hogy ezek, ha nem lesznek valamely más közegtől ellenőrizve, e feladatot pontosan és hűségesen teljesítenék s attól félek, hogy lesznek majd községi jegyzők, kik be fogják majd írni azt az embert, a ki magyarnak vallja magát, de írni nem tud, az ő saját izlésük szerint más nemzetiségűnek és így fogják nemzetiségünk létszámát apasztani. Én, valójában tisztelt ház, azon 150,000 forintot, mely a költség fejében előirányozva van, soknak tartom, pedig félek attól, hogy ezen összeget is felül fogja haladni a tényleges költség. A nevelés ügyétől megtagadtuk ennek negyed-részt, a melynek segítségével pedig bizonyosan nagyobb mérvben fogtuk volna nemzetiségünk létszámát emelni, mintha ez összeget ezen hiányos és célra nem vezető összeírássra fogjuk vesztegetni.

Továbbá, t. ház, én azt hiszem, hogy szükséges lett volna ezen rovathoz felvenni még egy más rovatot is, pld. én szükségesnek tartottam volna, hogy felvegyünk oda egy rovatot, a melyből kitűnt volna, hogy Magyarországon az adóvégrehajtások száma mennyire megy. Szükségesnek tartottam volna, felvenni egy másik rovatot, annak megtudására, hogy mennyire megy az ezen adóvégrehajtások által tönkre sujtottak és kivándoroltak száma, hogy azok ijesztő mérve a többségnek számos tagját visszariassza a mindent megszavazástól.

Szóval, t. ház, ez egy oly fontos kérdés, melyet így rögtönözve, megvitatás nélkül keresztül vinni annyit tenne, mint rosszul végezni; a népszámlálásnál pedig a rossz munka annyi, mint semmi. Annálfogva én csatlakozom Mocsáry Lajos t. képviselőtársam elhalasztási indítványához. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Az »Adria« gőzhajó-társulat subventiója ügyében.

(November 26. 1880.)

T. ház! Midőn a múlt évben az »Adria« gőzhajózási társaság segélyezésére a kormány előterjesztése következtében hosszabb időre nagy és tetemes összeget megszavaztunk, akkor okadatolva kifejtettem azt, hogy ez ismét épen oly tengerbe dobott összeg, mint azon 7 és fél millió forint, a melyet a trieszti Lloydnak megszavaztunk és a melynek nem volt más következménye, mint az, hogy tengeri kereskedelmünket újabb 10 évre contumacirozta. Kifejtettem akkor, t. ház, hogy mi oly nagy összegeket adunk idegen társulatoknak, melyek tulságosan elegendők lettek volna, hogy egy önálló magyar tengeri gőzhajózási társulat alapja megvettessék és hogy sokkal több gőzhajó állana most rendelkezésünkre, mint a mennyivel azon társulatok közvetítik forgalmunkat.

Nem értettem akkor és nem értem ma sem, hogy miért akarunk mi haszonbérlok lenni akkor, midőn tulajdonosok lehetnénk; nem értettem, nem értem és nem fogom soha megérteni, hogy miért kelljen Magyarországnak azért, hogy idegen hajók kikötőinket felkeressék s ott nagy nyereményeket csináljanak, azoknak subventiót adni akkor, midőn idegen országok hajói a messze Japánt, Indiát ingyen keresik fel? Hja, a kormány akkor azt állította a mi ellenérvelésünkkel szemben, hogy ezen áldozatot meg kell hozni azért, hogy Fiume forgalmát és tengeri kereskedelmünket biztosítsuk az idegenek s különösen Trieszt versenye ellen és ezt csakis ezen subventió megadásával érhetjük el. A t. kormány nem akart néhány hónapig sem várni, t. i. addig sem, míg egy Fiumében hazafiakból alakult társulat hasonló feltételek alatt azon gőzhajózási összeköttetést, mit az adriai társulat szerződésileg elvállalt, létesíteni magára vállalta volna.

Már most, t. ház, én úgy találom, hogy mi Fiumében igen nagy befektetéseket tettünk övő előhaladásunk, kereskedelmünk kifejtése érdekében, míg másfelől azt látom, hogy a kormány mindent elkövet arra nézve, hogy a Fiuméba befektetett tőkék gyümölcstelenek legyenek. *(Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.)* Azt olvassuk a lapokban, hogy ezen gőzhajózási társulat tariffatételei által épen úgy Trieszt felé tereli a forgalmat, miként az osztrák Lloyd tette s így azt látom, hogy megvásároltunk nagy áldozattal egy másik osztrák Lloydot s kidobtunk mintegy 10 milliót

azért, hogy a Fiuméba tett befektetések gyűlmöcs-telenekké legyenek.

Én nem tudom, mennyiben igazak azon, a magyar birodalom minden hirlapjában olvasható tények, miszerint az adriai gőzhajózási társulat tariffa-kedvezmények által Triesztnek tereli a szállítást s azért felszólítom a kereskedelmi minister urat, hogy tegyen meg mindent, még a szerződés felbontásával is, ezen baj megszüntetésére. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A vallásszabadság és polgári házasság kérdésében.

(November 26. 1880.)

T. ház! Én nem a nevelésügyre kívánok észrevételeket tenni, miután előttem szolt t. barátaim, a kik erre hivatottabbak, e tekintetben már nyilatkoztak, hanem nem tehetem, hogy egészen észrevétel nélkül hagyjam azokat, a miket a t. minister ur Irányi t. barátom indítványával szemben elmondott. *(Halljuk!)*

Én, t. ház, magam is visszaesésnek tekintem azt, hogy a 19. század utófélében kell nekünk e házban szorgalmazni azt, a mit őseink már századokkal ezelőtt decretáltak: a vallásszabadságot. A Rákóczyak, a Bethlen Gáborok nemesak a mi lelkiismereti és politikai szabadságunknak voltak hősei, hanem a világszabadságnak is s a nemzet nagy vérontásával elősegítették, hogy Európa népei a lelkiismereti szabadságot élvezhessék. Valóban pirulnunk kell, hogy ama nagy ősök nyomdokaiba lépett utódok e korban oda törekednek, hogy a korszellem és

felvilágosodás akkor szerzett nagy vívmányai ma is kérdésesek legyenek.

A nikolszburgi és linczi békekötéssel szemben a jelen concordatumos korszak valóban szomorú visszaesés. De visszaesést látok még a közös-ügyes korszak kezdete és a jelenlegi stadium között is. *(Halljuk! a szélső baloldalon.)* Hiszen látjuk, hogy ma itt előttünk nyilvánosan meg lett tagadva Deák Ferencz és Eötvös József szelleme. Látjuk, hogy akkor, midőn ők a polgári házasságot és a vallásszabadságot elodázhatatlan sürgős törvényhozási teendőnek jelezték, a minister ur most kijelenti, hogy erre most semmi szükség nincs. Ugy látom, hogy a jelenlegi cultusminister inkább a confrateri engedelmességi fogadalomnak, mint a kor és ország igényeinek enged. *(Derültség a szélső baloldalon.)* Am tegye, de mi, kik minden téren az előhaladás barátjai vagyunk, kik a politika és vallás terén az önállóság és függetlenség postulatumait követeljük, őt ez útra követni nem fogjuk.

A minister ur mindig azzal áll elő, midőn mi a vallásszabadság szükségességét hangoztatjuk, hogy arra nincs szükség, hogy az Magyarországon megvan. Elismerem, hogy népünk józansága és türelmessége a vallásszabadságot némileg biztosítja. De éppen az, hogy törvényeinkben bevett és be nem vett vallásokról van szó, elkertülhetetlenné teszi, hogy a vallásszabadságról általános törvény alkottassék.

A minister ur azt mondja, hogy oly szerencsés, hogy nem képvisel és nem hangoztat nagy eszméket. *(Derültség a szélső balon.)* Azt mi igen

jól tudjuk. A miníster ur úgy a politika, mint a vallás terén a nagy eszméknek már rég hátat fordított. Neki — azt mondja — más felfogása van, nem barátja az általános törvénynek, mert veszélyt lát benne a magyar államra nézve. De hol vannak azon veszélyek. Avagy gyermekek vagyunk-e mi, hogy folytonosan mumussal ijesztenek bennünket? Hol van a veszély, ha Magyarország minden polgára szabad meggyőződése szerint és a törvény által biztosított alapon követheti lelkiismeretét: mi veszély támadhat ebből Magyarországra s annak fennállására nézve? Azt mondja a miníster ur, hogy ily törvényjavaslat már fektűt az országgyűlés előtt és visszavontuk. Mi nem vontuk vissza, akkor is követeltük, sőt a többség sem vonta vissza, melyre a miníster ur hivatkozni méltóztatott, mert azon többség határozatot hozott, mely által a vallásszabadságot törvényesíteni óhajtja s ez iránti kívánalmát ki is fejezte.

Azt mondja a miníster ur, folyamodjanak a be nem vett vallásfelekezethez tartozók a miníster urhoz s ő akkor be fogja venni azokat is. Azonban folyamodni azért, a mihez az embernek természet szerű joga van, a mit követelhet isten és ember előtt s régi törvényeink szerint, azért folyamodni és azt kérelem tárgyává tenni, ez oly felfogás, melyet mi kénytelenek vagyunk a 14-ik századba visszautasítani, melyet sohasem fogunk elismerni, mert nemzetünk szégyenítése lenne. (*Élénk helyeslés a szélső balon.*) Éppen a miket a miníster ur itt előhozott a maga álláspontjának támogatására, azok engem leginkább meggyőztek

arról, hogy Irányi t. barátom indítványának elfogadására nagyon is szükségünk van és azért azt fogom támogatni szavazatommal. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

A középiskoláknál tapasztalt visszaélések ellen.

(November 27. 1880.)

T. ház! A vallás- és közoktatásügyi minster tegnap öndicsérő ömlengésekben tet-szelgett önmagának s feldicsékedte, hogy oly sokat tett a nevelés ügyért, mint senki e hazában. Nem akarok ezzel tüzetesebben foglalkozni, mintán előttem felszólalt Thaly barátom megtette észrevételeit, valamint nem akarom én itt az öndicséretre vonatkozó német, illetőleg latin közmondást felhozni, az úgy is mindenkinek önkéntelenül eszébe ötlött; hanem szorítkozom a jelenleg tárgyalás alatt levő középiskolákra s ezekre vonatkozó néhány észrevételeimre.

Világszerte meg kezdenek győződni vallás-különbség nélkül az emberek, hogy a kolostori nevelés káros, hogy a családos életről fogalommal nem bíró, rideg egyedüliségre utalt szerzetesek nem alkalmasak a nevelésügy czélszerű vezetésére annyival inkább, mert kevés közöttük a tanképesített, gyakorlati erő, mivel a semina-

riumi elzárkózottság elzárja őket az élet követelményeitől.

Azért látjuk, hogy minden állam igyekszik emancipálni nevelésügyét káros befolyásuk alól, ellenben a minister ur mindinkább terjeszti azt s kezeikre játsza nevelésügyünket.

A tőlünk kitiltott s világszerte veszélyesnek tartott jezsuita szerzet becsempészését és térfoglalását nem csak tűri, hanem elősegíti s nevelésügyünk terén veszélyes befolyást enged nekik.

Másrésről azon törekvését is észlelhetjük a minister urnak, hogy gymnasiumaink közül is némelyeket a szerzeteseknek igyekezik oda játszani, így — ha jól vagyok értesülve — a bajai gymnasiumot, melyben mint állami tanintézetben eddig polgártanárok működtek üdvös eredménnyel, a szerzetesek gondozására bizta s ha jól vagyok értesülve, a csak most visszaszerzett zalai apátság jövedelmeit nekik engedte át, holott ezen intézetnek kiadásai költségvetésünkben eddig államilag voltak fedezve.

Továbbá arról is értesülést nyertem, hogy a minister ur tárgyalásokat folytat az iránt, hogy egy, itt a fővárosban szervezendő új gymnasium ismét szerzetesek vezetése alatt rendeztessék be.

Én az ily félszeg intézkedést nevelésügyünkre nézve veszélyesnek ítélem s elítélem a minister ur előszeretettét a kolostori nevelés iránt akkor, midőn magok a felekezeti középiskolák is polgári tanárokkal igyekeznek helyettesíteni a kevésbé alkalmas szerzetes-tanárokat s a mi-

nister ur ily retrogád intézkedései ellen felszólalni, azt köztudomásra hozni kötelességemnek ismertem.

Végre még megjegyzés nélkül nem hagyhatom azon visszaélést sem, hogy az idén hazánk középtanodáiban mintegy 150 fiatalnak adott a közoktatási minster ur felmentvényt a görög nyelv tanulása és vizsgája alól; s ez annál rosszabb vért szült úgy a tanárok, mint a növendékek közt, mert az ily felmentettek leginkább képviselők, polgármesterek s más ily befolyásos emberek gyermekei voltak; s míg igen gyakran szegény szülők gyermekei éppen a görög nyelv miatt buktak el s kénytelenek voltak ismételni, addig amazok kényelmesen átcsusztak.

Nem akarom itt vitatni a görög nyelv tanításának feleslegességét s általánosítását, de ha már benn van a tanrendben, az ily kiváltságok osztogatására a ministeriumot feljogosítottoknak nem tekinthetem s az ily visszaélések megszüntetését szorgalmazni kénytelen vagyok.

A hadmentesítési adó-törvény póttjavaslata tárgyalásakor.

(Deczeuber 1. 1880.)

T. ház! A midőn a kormány egy desperatus perczében a hadmentességi adót úgy rögtönözve, a hazasietés lázas perczében a

ház elé hozta, mi teljes erőnkől küzdöttünk az ellen, mert előre átláttuk, előre megértettük, hogy a bécsi hadügyér urnak ezen, hazánkat megsarczoltató újabb találmánya, a huza-vonás, és megterheltetésnek egy oly újabb nemét fogja honosítani, mely éppen hazánk legszegényebb néposztályát fogja legérzékenyebben sújtani.

T. ház! A mi experimentáló pénzügyminis-terünkre e törvény beterjesztése és életbeléptetésénél egy oly kísérletet tett, a mely tudtommal páratlan a parlamentarismus történetében, mert én nem tudok arra esetet, hogy valaha visszafelé ható erővel törvény, főleg adótörvény alkottatott volna. A fusió taktikája magának követelheti ezen új találmány eredetiségét, a melyet azonban alig hiszem, hogy méltósága önérzetével bíró parlament valaha utánozzon; azt még az osztrák parlament se merte tenni.

És éppen a törvénynek az alkotmányosság elvével és szellemével ellentétes visszaható ereje az, a mi azt elviselhetlenné tette, mert ez adónem már önmagában is a sokgyermekű szegény családapákra és szegény szolganépre nézve terhelőbb minden állami adóknál összevéve; visszaható erejénél fogva igen sok ezreit a honpolgároknak fogja tönkre juttatni, mivel úgy is megfogyatkozott igavonó marháiknak, vagy csekély fekvőségeiknek eladását vonhatja maga után.

Még nyomasztóbbá tette azt az a lázas rohamosság, a melylyel a bármi módon pénzt hajhászó pénzügyér ur azt rögtönözve áterőszakolta s még az adókvető közegeket sem látta el kellő utasítással és a szükséges rovatos ívek

s más kellékekkel, úgy, hogy sem ezek, sem az adóval sújtottak nem tudták magukat tájékoztatni s volt országszerte egy oly kapkodás, egy oly eszeveszett zűrzavar, a mi nevetséges lett volna, ha oly szomorúan megalázó nem lenne.

Semmi e törvényt és pénzügyministerünk experimentációkban határozódó tanoncz-voltát úgy el nem ítéli, mint a jelenleg tárgyalás alatt levő póttjavaslat, a mely az alig pár hóval ez előtt megalkotott törvény revisióját czélozza.

Toldozhatják önök és foltozhatják ezen alapjában rossz és veszedelmes törvényt, abból jó sohasem lesz, az bármely alakban csak Magyarországnak a hadügyi kormányzat általi újabb kizsákmányolását jelenti. Az egy újabb sarcz, a melyet az elkapatott bécsi urak, e gyarmatnak nézett szegény hazára, önök készséges segítségével ráerőszakolnak.

De ezen csepp az, a mely nyomorunknak csordultig telt poharát kiömleszté. Ohajtottam volna, hogy a pénzügyminister és az e törvényjavaslatot megszavazott képviselő urak hallották volna az elkeserített népnek országszerte kitört panaszát és átkát, az talán gondolkozóba ejtette volna a még kilátásba helyezett újabb adóemelésekkel szemben követendő maguktartására nézve.

Am tetézzék önök ez országnak adóterhek alatt roskadozó s az eddigieket is elviselni képtelen népét újabb és újabb adókkal, gyakorolja a pénzügyminister ur leleményességét újabb és újabb adók kigondolásában és a kényszereszközök

rafinírozásában; de mi az emberkinzás ez újabb tökélyesített találmányához nem járulunk s valamint küzdöttem a hadmentességi adó behozatala ellen, akként annak semminemű revisiója és csürrése-csavarásához hozzá nem járulok, mert az, hogy pár hónapig a kormány, s csak azután szolgál a hadügyérnek rendelkezési alapul, nem teszi azt előnyösebbé. Én szegény, egész a végletekig kiszarolt néptünket ily kétségbe ejtő karácsonyi ajándékkal nem kívánom insultálni s azért a beterjesztett javaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául.

Konstantinápolyi Nagy Sándor kérvénye tárgyalásakor.

(Deczember 4. 1850.)

T. ház! Konstantinápolyban lakó Nagy Sándor, már éve mult, hogy kérvényt intézett a képviselőházhoz, a konstantinápolyi osztrák-magyar consulates által rajta elkövetett oly igazságtalanságért, a minek tetemes vagyona áldozatul esett. E kérvény kiadatott a miniszerelnöknek, hogy a szükséges vizsgálatot megejtse.

Most nevezettnek 2-ik kérvénye áll előttünk, melyből azt értjük, hogy vizsgálat nem tartatott s hogy ötöt a konstantinápolyi császári ügynökség üldözésének oly annyira polyp-karjai közé szorította, hogy — miként magát kifejezi, — kénytelen a magyar állam kötelékéből kilépni s

más hatalmasság pártolása alá vetni magát, ha a magyar törvényhozás pártfogását megvonja tőle.

A konstantinápolyi es. ügynökség üldözésének kérlelhetlensége annyival rútabb színben tűnik fel, ha tudjuk, hogy ugyanezen Nagy Sándor volt, a ki a hazánkból keletre üzött leányvásárt a lapokban szellőztette s a törvényhozáshoz is ezen botrányos ügyben még 1867-ben kérvényt intézett. Tehát azért, mert hazája becsülete és érdeke szívében fektült, kell most tönkrevittetését és üldöztetését tőrníe.

De ez csak egy példája külföldre hányatott magyar véreink méltatlan üldözésének; nem kell arra semmi speicalis ok, elég az, hogy valaki magyarnak született légyen, hogy a még most is csak kétféjú sasos czímert és pecsétet használó konstantinápolyi, bukaresti s más keleten levő osztrák consulatások azt minden léptenyomon bosszantsák, üldözzék és megkárosítsák, a mint erről magamuak is szomorú tapasztalataim vannak.

Pedig keleten a magyarok létszáma az osztrákokéval szemben úgy áll, mint egy a tízhez, valamint ott a mi érdekeink uralhatnák a helyzetet, ha lenne ott iparunk és kereskedelmünk utait egyengető külképviseletünk, de boldogulni nem tudunk, mert ott is a mi pénzünkön tartunk olyanokat, a kik a magyart üldözik, bántalmazzák és kutyának nézik, mi itt is, ott is védtelen rabszolgái vagyunk az osztrák fennhéjzásnak. Én t. ház! e kérvény ötletéből hangsúlyozni kívánom, hogy az önök fittogtatott paritása alapján is megkövetelhetjük, hogy legalább kele-

ten, nevezetesen Bukarestben, Belgrádban, Konstantinápolyban, Szmirniában és Alexandriában a követségek és consulatusok személyzete magyar legyen, mert csak így találhatnak ott tartózkodó számos véreink védelmet és érdekeink kielégítést.

Én a kérvényi bizottság véleményét elfogadom azon feltevéssel, hogy a miniszerelnök ur ezen másodszori utasítás után nem fog évekig várni a szigorú vizsgálat megindításával, valamint elvárom azt is, hogy teljes befolyását érvényesítendi arra nézve, hogy keleti külképviseletünk magyar jelleget nyerjen és hogy azon hivatalok czimere, pecsétje ne csak a kétfejű sast ismerje, hanem hazánk államiságának is látható kifejezést adjanak.

Ezeket mi már évtized óta eredménytelenül hangoztatjuk; de mivel nagyon konok emberekkel van ügyünk, én a külképviselet költségéhez való hozzájárulásunkat egyenesen e feltételek teljesítéséhez óhajtanám kötni; mert arra, hogy mi saját pénzünkön minket és államunkat insultáló ellenségeket tartsunk, semminemű dualismus ürügye alatt, minket kötelezni nem lehet.

Addig is, míg pártunk ezen, önálló külképviseletünk fogantatása által, gyökeresen segítene, szigorúan megköveteljük hazánk államiságának és érdekeinek tiszteltben tartását. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Interpelláció a belügyérhez,
*a hadkötelezettség elől keletre menekült magyar
 alattvalók hazajöhetése érdekében.*

(Deczember 4. 1880.)

T. ház! A mult országgyűlésen 1876. jan. 18-án interpellációt intéztem volt a jelenlegi belügyér urhoz azon honfitársaink érdekében, kik az 184^{8/9}-ki szabadságharcunkat követett zsarnokság bosszuja és vérlázító kegyetlenségei elől keletre, leginkább a szomszédos Romániába és Szerbiába menekültek.

Előadtam volt akkor s ismétlem most, hogy ezek részben a hadseregből szöktek meg, részben hadkötelezettségük elől menekültek, mert azon korban a hazafias érzetet és érdemet azzal blintették, hogy művelt egyéneket is közkatonaként sorozták be az osztrák hadseregbe, melynek tisztjei — kik futottak s csak az orosz szuronyok mögé buva mertek megjelenni — az ily megalázottak szokásaként, kegyetlenkedtek hadseregbe jutott fiainkkal s minden kigondolható módon igyekeztek bosszantani, börtönnel, bottal, bilincsesel, kardlappal bántalmazni; mert ez urak az oroszoktól bátorságot nem, de embertelenséget sajátítottak el.

Az ily elbánás elől természetesen, a ki csak tehetette, elvonta magát s így létrejött a legjobb érzelmű hazafiaknak folytonos emigrációja; így történt, hogy a Romániával szomszédos székelyföld, Fogaras és Brassó vidékéről — hol a hegyi ösvények könnyíték a kimenekülést — az 50-es

években, sőt egészen 1867-ig mintegy 8—10 ezer egyén menekült ki.

Ezek elmenekültek a bántalmazás elől, de kimenekültek azért is, mert azon remény kecsgettette, hogy így téve, letiprott hazájuk felszabadítására közreműködhetnek.

Ezen honfitársaink most páriákként bolyongnak külföldön; közönséges külképviseletünk magyareellenes idegenekből állván, üldözi őket, a román és szerb kormány csak úgy tűri meg, ha alattvalóivá lesznek s megtagadják nemzetiségüket; de ők hazaszeretetüket — a miért földönfutókká lettek — nem tudják levetkőzni; sőt a magyart szépen jellemző honvágytól gyötörtetve, epedve vágnak vissza e hazába, melyen kívül e nagy világon nincs számukra hely; ők minden lehető lépést megtettek visszatérhetésük érdekében; folyamodtak a volt konstantinápolyi nagykövet gr. Zichy Ferenczhez, folyamodtak Calice bukaresti osztrák-magyar consulhoz, folyamodtak Magyarország belügyministere Tisza Kálmánhoz, mindentinnen elutasították.

Végre, felkérésükre interpellatio alakjában hoztam a kérdést a törvényhozás elébe, melyben kifejtettem, hogy kimenekülésökkor hazánk törvényellenes állapotban volt, hogy az általános fegyverviselés nem lévén törvényesítve, azok, kik az erőszak által reájok octroyált fegyverviselés alól kivonták magukat, kik az akkor országosan adoptált passiv ellentállást magukévá tettek s kik ez által, míg hazájuk felszabadítására is közreműködni hittek: a mi szemeinkben, a mi törvényeink értelmében, a mi alkotmányunk szelle-

mében bűnösöknek nem tekinthetők. Kifejtém, hogy azok többnyire időtöltött és igen sokan közülük vagyonos családapák, kik nemcsak a nemzet létszámának, hanem vagyonának is gyarapítói lennének.

Tisza Kálmán belügyér ur akkor egy Geringer és Bach ridegségével felelt s az absolutismus bosszus helytartóinak álláspontjára helyezkedve, oda lyukadt ki felelete, hogy szökevényeket nem vehet pártfogása alá, hogy ő bűnösök közbenjárója nem lehet, oda utasítván, hogy egyenként folyamodjanak bűnbocsánatért.

A midőn a többség tudomásul vette e választ, nem gondolta meg, hogy vérárulást követett el, hogy sok ezer oly honfitárs előtt zárta el a haza kapuit, kik politikai menekülteknek tekinthetők, kik lelkiük egész szerelmével, a honvágy magasztos és szentesült érzetével csüngnek e hazán, hol bölcsőjüket ringaták, hol ők — idegen földön átsanyargott éltek végszakában, csak egy sírt keresnek roncsolt testeiknek, Nem gondolták meg, hogy e szegény mártyrjai a hazaszeretetnek azért vágnak leginkább vissza, hogy legalább családjaikat, gyermekeiket visszaadhasák a hazának, melyért ők annyit voltak üldözve.

Én hinni akarom, hogy a belügyér ur is, valamint a többség sem helyezkedik most az akkori rideg álláspontra üldözött honfitársaival szemben, én hinni akarom, hogy a kormány jobban megfontolva az ügyet, ki fogja az uralkodónál eszközölni azt, hogy a trónörökös közelgő menyegzője alkalmával általános amnestia által

tegye lehetővé a Romániában, Szerbiában, Törökországban s másutt is tartózkodó, hadkötelezettségük le nem rovása miatt kimenekült honfitársaink büntetlen visszatérhetését.

Uralkodónk e tekintetben engesztelékenynek mutatkozott mindig s talán a minisiterelnök ur is most, vissza nyervén államférfiai higgadtságát, levetkőzte azon bosszuérzetet, a mely akkori viszontválaszából honfitársait lesújtó, haragos szigorral villámlott ki.

En felbátorítva érzem magamat parlamentlünk hangulata által is arra, hogy interpellációm a siker reményével megújíthassam, mert nem tudnám elképzelni, hogy lehessen e háznak s egyáltalában a magyar törvényhozásnak olyan tagja, ki ne óhajtana, hogy az üldözés viharja által külföldre sodort honfitársaink sok ezrei, mihamarabb visszaadassanak e hazának, kérdem azért a belügyér urat:

Van-e tudomása arról, hogy Bukarestben s Románia más városaiban, Szerbiában s más országokban is, több ezerre menő oly magyar honpolgár tartózkodik, kik 1849—1867-ben menekültek ki, azért, hogy a törvényellenes besoroztatás és az osztrák hadseregben való kinoztatástól mentesüljenek?

Van-e tudomása, hogy ezen üldözött honfitársaink 1874-ben az akkor Konstantinápolyba utazó nagykövet gr. Zichy Ferenczhez, az azt követő évben Calice bukaresti főconsulhoz folyamodtak, hogy számukra az uralkodónál amnestiát eszközöljenek ki s imádott hazájukba való visszatérhetésüket lehetővé tegyék?

Van-e tudomása arról, hogy ezt követőleg egyetemlegesen és egyenként is ily értelemben folyamodtak a magyar kormányhoz, kegyes közvetítésért esdekelve; de mindenünnen elutasító választ s hideg mellőztetést nyertek? Ha van tudomása:

Szándékozik-e a koronánál oda hatni, hogy a Bukarestben s Románia más városaiban és még más országokban élő ily menekültjeink zaklatástól mentesülten térhessenek vissza hazájukba, a magyar nemzet kötelékébe és kebelébe?

A szállítási adó felemelése ellen.

(Deczember 10. 1880.)

T. ház! Az új adók behozatalának, illetőleg becsempészésének egy nagyon furesa módozatát találta ki az igen leleményes pénzügyminister ur, a mi abban áll, hogy nem új adótörvényként, hanem egy már létező adótörvény némely szakaszainak módosítása, címén hozza azokat a képviselőház elébe; mintha bizony itt valaki az ily — talán tetszetősebben hangzó — cím által a valódi lényegét, t. i. az adóemelést és új adó behozatalát elleplezhetőnek tartaná, s az által magát félrevezettetni engedné.

A t. kormány ne igyekezzék szépítgetni szándékát s kendőzött minőségben bemutatni az adóemelés rémes kísértetét; mondja ki nyíltan,

hogy Magyarországnak a végtelékig kizsarolt szegény népét, a tervezett és a pénzügyi bizottság által elfogadásra ajánlott három új adóval, vagy ha úgy tetszik, adószaporítással, mintegy 10 millió forint új teherrel akarja megnyomortani. Ugy kell lenni, t. ház! hogy a pénzügyminister ur s egyáltalában a kormány nem bír tudomással Magyarország népének teljes kimerültségéről, adókétségének oly mérvű tönkretételéről mely szerint nemcsak új adókat elbírní, de még az eddigieket is képtelen elviselni.

Ne higgye a pénzügyminister ur, hogy az adók nem fizetése, az absolut korszak alatt ez irányban elfogadott passiv ellentállás kihatása lenne, mert az egyenesen a fizetési képtelenségből ered; (*Ugy van! a szélső baloldalon*) hisz a pénzügyminister és eldődeinek leleményessége kitalálta a késedelmi kamatok, megintések és végrehajtások, oly költséges serkentő eszközeit, a melyek mindenkinek elveszik a kedvét az adófizetési kötelezettségéről való megfélelkezéstől.

Csináltasson magának a pénzügyér ur egy statistikai kimutatást, azon sok százezerekre menő adóvégrehajtásokról, melyeket közegei évente az országban foganatosítanak s akkor tudni fogja, hogy iszonyatos adórendszere évente hány ezer meg ezer családnak adja a kezébe a koldusbotot; mert minden adóexecutió egy-egy feldúlt existenciának, egy-egy utolsó butordarabjától, utolsó betevő falatjától megfosztott családnak képezi koldusbárczáját, nem egyszer siriratát, vagy kivándorlási utlevelét. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Tíz éve, hogy mi szorgalmazzuk az adó-reformok behozatalát, tíz éve, hogy követeljük egy oly adókules megállapítását, mely szerint az adózó is tudhassa, hogy mennyivel tartozik s ne legyen az adókiivető és felhajtó közegek szabad zsákmányának és önkényének oda dobva; hogy ne forduljon elő azon iszonyatos fokozódása a terheknek, mely szerint bár az adózó birtoka fogy, értéke és termőképessége évről évre hanyatlik, de azért adója évről évre emelkedjék oly mérvben, hogy ma már mindenki ötszörösét, igen gyakran tízszeresét fizeti annak, a mit az önkényuralom alatt fizetett s a mit akkor már elviselhetlennek tartott. De pénzügyministereink adóreformjai mindig újabb, meg újabb adónemek kigondolásában és behozatalában határozódnak meg s most, a midőn a kigondolható adónemek mindenikét már alkalmazták; most, a midőn a levegő és vizen kívül minden egyéb már terhes adó alá van vetve a létező adók felemeléséhez és a pótlékok pótlékainak szomorú expedienséhez folyamodnak, úgy, hogy ma-holnap a pótlékok felül fogják mulni az adó eredeti tételeit.

Ily pótlék- vagy függelék-adó akar lenni a szállítási adó felemelése is.

Engedje meg a t. ház őszinte nyíltságomat, a mi szomorú tapasztalatok kifolyása; de én úgy találok, hogy hazánkban egyáltalában adók emelésére, vagy újabb adók behozatalára ésszerűleg gondolni a mai viszonyok között alig lehet; a szállítási adónak felemelése pedig egyenesen a nemzetgazdasági fejlődés felakasztásával egyértelmű.

Vízi utaink egy idegen társulat kezébe jät-szattak oda a magyar gőzhajótársulat megbuktatásával, a mely egyedárusága előnyeit a mi kárunkra zsákmányolja ki. Az Bécs szállítását könnyíti, a miénket, a hol csak lehet, elzárja, a hol nem lehet, megnehezíti.

Vasutaink szállítási díjtételei már is oly magasak, mint a continens egy országában sem, úgy hogy nyersterméneinket alig tudjuk versenyképesen a külföldi piacokra, sőt néha belföldi főemporiumainkba szállítani.

Mig ellenben a külföldi áruczikkék, nem tudom minő uton, ki tudják maguknak úgy vizen, mint vasuton a kedvezményes tariffát eszközölni elannyira, hogy a sziléziai és csehországi vas keleten, sőt még Erdélyben is — leszorítja a versenytérrel hazai vasunkat s vasműveink egymásután szüntetik meg működésüket. Így van ez Gömörben és másutt is.

Épen a vasuti tariffák díjtételeinek magas volta okozza azt, hogy mi nyersterméneinket és a természet gazdag adományait kihasználni és értékesíteni nem tudjuk s hova-tovább az elszegényedés és végkimerülés örvényébe sodortatunk.

Azt mondják, hogy egy más törvényjavaslat hivatása lesz e bajon a tariffa leszállítása által segíteni. Én úgy találom, hogy ez nem egyéb egy szerény mistificationál, mert nézetem szerint a szállítási adó felemelése nem egyéb a földadó mesterkélts felemelésénél, a mi gabnánk árát fogja lenyomni, mert az azt megvevő kereskedő a különbözetet a földművelő terhére fogja rászámítani, illetőleg nyersterméke árából leűtni.

Aztán még attól is lehet félnünk, hogy az újabb adóteherrel szembe állított recompensatiót nagyon problematicussá teszi az, hogy a tariffák időszerű változásoknak vannak alávetve, míg az egyszer behozott adó, főleg nálunk, nagyon is a stabilitás jellegével szokott birni.

De ép ily problematicus az államnak ez új adóezimén várt bevétele is, hisz korábban 4, most 2 millióra teszik a remélhető bevételt, de én félek, hogy erre is alkalmazható lesz azon példabeszéd, hogy a mit a réven nyernénk, azt a vámon kétszeresen visszafizetjük, mert én igen valószínűnek tartom azt, hogy a szállítási adó felemelése a kamatgarantiák már is ijesztőleg emelkedő terheit fogja fokozni. Az által, a mit pénzügyminister ur tegnap erre vonatkozólag mondott, egyáltalában megnyugtató nem vagyok.

Én, t. ház! már ez okból sem fogadhatnám el e törvényjavaslatot; de nem fogadom el főleg azért, mert én Magyarországon ez idő szerint bárminő adóemelést képtelenségnek tartok.

T. ház! Még csak egy pár szóval kívánok reflectálni a t. előadó ur beszédére és az abban foglalt indoklásra, valamint a t. minister urnak tegnap hallott érvelésére. T. ház! én a bizottság indoklását nem látom hivatása színvonalon állónak s azon ügy fontosságához mértnek, kivált az adóval sújtatni kívánt szegény nép érdekében, mert ez nem más, mint visszhangja a minister indoklásának. A bizottság indoklásában kérdést tesz, hogy vajjon az említett cél elérésére alkalmas-e ezen törvényjavaslat és vajjon az elfogadása által elért pénzügyi eredmény

nem ellensúlyoztatik-e azon káros visszahatás által, melyet ezen adónem emelése nemzetgazdasági érdekeink fejlődésére gyakorolhatna? ezen kérdésre csak egy igazságos felelet lett volna, t. i. az, hogy a bizottság ezen törvényjavaslat elvetését ajánlja a háznak, a mely nemzetgazdasági érdekeinket aláássa, a mely földmivelő osztályunkat igen nagy terhekkal fogja megterhelni, mert bármilyen nagy cartifoliumokkal jöjjön is ide György Endre t. képviselőtársunk, azon igazságot eltakarni nem fogja, hogy ezen adó nem egyéb, mint elleplezett földadó. Én azt találom, t. ház, hogy úgy ministert, mint a bizottságot egyenesen fiscalis szempontok vezérelték. Már pedig komoly politikusként ezen szempontok nem lehetnek irányadók; a kormány indokolásában azzal vigasztal, hogy az ágió nehézségei el fognak esni. De ki kezeskedik arról, hogy ezen nehézségek nem fognak újra felmerülni, mert a kevés pénzalappal bíró, önök által kegyelt osztrák bank pénzügyei egyáltalán nem zárják ki azt, hogy adott alkalommal, europai zavar alkalmával az ágió még magasabbra nem fog-e szökkeni. Miután gabonánkat, nyersterményeinket, borunkat leginkább külföldön árusítjuk el, nagyon ki leszünk téve az ágió hullámlásainak.

A t. kormány azzal vigasztal, hogy a szállítási adó felemelését ellensúlyozni fogja a tarifa leszállítását tárgyazó törvényjavaslat előterjesztése által. De miért nem terjesztette be a tiszt. kormány ezen törvényjavaslatot a most tárgyalás alatt levővel együtt? Megvallom, én a kormány ígéreteiben nem bízom, mert igen sokszor tett

már ígéretet törvényjavaslatok előterjesztésére, de azokat soha be nem váltotta; sokszor hoztunk határozatokat, melyek azonban csak írott malaszt maradtak. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

A t. minister ur csodálkozását fejezte ki, a középső ellenzékre czélozva, hogy midőn a költségvetést észrevétel nélkül egyhangulag elfogadták, miként vonják most meg a fedezetre szükséges ezen törvényjavaslattól támogatásukat. E tekintetben mi sokkal kedvezőbb helyzetben vagyunk, mert mi azon költségvetést, mely a deficitet csak kölcsönökkel, új adókkal s az államjavak elvesztegetésével akarja fedezni, nem fogadtuk és nem fogadjuk el, mert az nem hazánknek, hanem az osztrák államnak költségvetése.

A t. minister ur, Helfy t. barátomnak felelve, azt mondja, hogy győződjék meg, miszerint a most megszavazandó milliók nem fognak kutba dobatni. Igaz, hogy nem fognak kutba dobatni, hanem azon Danaiba hordóba, melyet mi már kezdetben egy milliárddal abroncsoltunk meg, akkor mikor az államadósságokat elvállaltuk és a lefolyt 13 év alatt újra csaknem két milliárdot dobtunk bele, a nélkül, hogy megtöltöttük volna, mert az meg nem tölthető, a mint kielégíthetetlen az osztrák birvágý.

György Endre t. képviselő ur azt mondta, hogy adókat megtagadni könnyebb, mint megszavazni, könnyebb a leszállítást követelni, mint a felemelést megadni. Én elismerem ezt, de kimondom, hogy nekünk igenis lehet és kell kívánni az adók leszállítását, mert az adóteher,

mely hazánk népét nyomja, elviselhetetlen, mert az már is tönkre tette az adóképességet. (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azt mondja György Endre t. képviselő ur, hogy az állam magas érdeke követeli ezen adó megszavazását. Én úgy találom, t. ház, hogy ez egy oly axioma, melynek önök mindig a háta mögé vonulnak, valahányszor új adókat kell megszavazni, nem a mi államunk, hanem az önök közösügyes állama érdekében, az önök közösügyes állama pedig nem a mi hazánk. Mi vagyunk azok, a kik hazánk érdekeit ezen közösügyes állam érdekei ellen megvédjük önökkel szemben. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Nem fogadom el a törvényjavaslatot, hanem hozzájárulok a Helfy t. barátom által benyújtott határozati javaslatához. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az egri zászlósértés ügyében.

(Deczember 13. 1880.)

Tisztelt ház! Kormányunknak a békés polgárokkal vitézkedő katonasággal szemben tanúsított félenk meghunyászkodása és elsimítási rendszeréből, a kard emberei ezutánra is bátorságot meríthetnek alkotmányunk szent jelvényének sárba tiprására, a békés polgárok sértegetése, megrohanása és gyilkolására. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

T. ház! én nem tudok még arra esetet, hogy ha katonának polgárral; vagy katonai hatóságnak polgári hatósággal volt összetűzése, a katonának ne lett volna igaza. Én nem tudok esetet arra, hogy ha katona, polgár vérébe mártotta — ellenséggel szemben kevéssé vitéz — fegyverét, büntetés helyett jutalmat és előléptetést ne nyert volna s közös ügyes kormányainknál készségre ne talált volna az elsimításra és a bántalmazott polgárság elnémitására. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Az az állapot, t. ház! melyben nálunk a polgárelem a katonasággal szemben van, egy valódi indiai kaszt rendszer, bele-ékelve a XIX. század civilizációjának közepébe. Mi, a nép — kiknek verejtékes munkája táplálja a katona urakat — vagyunk a páriák, ők a bráminok, kikre nekünk még szemeinket sem szabad felemelnünk. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ily helyzetünket szomorúan illusztrálja az egri zászlósértés ügye.

Egy osztrák tiszt, a magyar király névnapjának tiszteletére rendezett ünnepély alkalmával, sajátkezűleg tépi le a rognak csufolt magyar tricolor zászlót s ezt követőleg, a hadgyakorlatok alkalmával — reglementje ellenére — kiküszöböli onnan a magyar zászlót, holott osztrák, bajor s más idegen zászlók bőségesen lengedeztek ottan.

A polgári hatóság nemzeti zászlónk e rendszeres insultációjára következtében felir a kormányhoz, a törvényhozáshoz; vizsgálatot és megtorlást

kér, 28 más törvényhatóság támogatja azt, a sajtó heteken át foglalkozik az ügygyel, a nemzet önérzete fellázad, a törvényhozás termei felriadnak a nemzeti sérelem miatt s végre a kilátásba helyezett elégtétel abban culminál, hogy kiküldenek egy katonai vizsgálatot, a mely csakis egy pár katonát titokban kikérdez, kik a subordináció szellemében felelnek s még így is constatálva van a zászlósértése és a táborból való kikülszöbölése.

Ezt egyszerűen minden vizsgálati jegyzőkönyv melléklete nélkül, persze ékes németiséggel tudatják a kormánynyal, valamint meg tudjuk egyidejűleg azt is, hogy a zászlónkat insultált tiszt ur ezredessé való előléptetéssel lett megbüntetve. (*Közbeszólás a szélső balon: Gyalázat!*)

Eger város hatósága az ily elsimítási rendszerben, a nemzetnek ily megaláztatásában megnyugodni nem tudván, többszörösen felirt a kormányhoz és a képviselőházhoz s vegyes vizsgáló bizottság kiküldését kérelmezte. A miniszterelnök ur fegyelmi vizsgálat és felfüggesztéssel fenyegeti a kötelességérzettől áthatott tisztviselőket, a mint mondja, azért, mert 9 hónapig hallgattak. Hát ez nem valódi irónia-e?

T. ház! Én óhajtottam és a haza megvárta volna, hogy a miniszterelnök ur ezen erélyét, nem a nemzet becsületére féltékeny tisztviselők, hanem az azt lábbal tiprott alezredes urral szemben gyakorolta volna. Nem az egriek érdemének megrovást és fegyelmi vizsgálatot, hanem a belügyér ur érdemelve vád alá helyezést, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) a kinek szintén

tudomása volt az esetről és hallgatott, mert az, hogy talán az egriek késtek a jelentés felterjesztésével, onnan eredt, mivel fel nem tehetők, hogy maga a minisiterelnök ur, valamint az egész ország tudomással bírván ezen eseményről, hosszú ideig azt szótlánul eltűri. De az sem áll, hogy 9 hónapig vártak, mert a későbbi és lényegesebb zászlósértés, t. i. a táborból való kiküszöbölés fel lett jelentve korán és a korábbi esetre, csak mint praecedensre hivatkoztak, hogy ezzel a zászlósértés folytonossága ki legyen tüntetve. A t. minisiterelnök ur érinté már első beszédében azt, hogy Eger város hatósága későn kért vegyes vizsgálatot. Igen, mert fel nem tehette azt, hogy a minisiterelnök ur egy olyan egyoldalú katonai vizsgálatban megnyugszik, megvárta, hogy maga rendelje el azt a vizsgálatot. És miután nem tette, azután kérelmezte a város. Azt mondja a minisiterelnök ur, hogy nem látja szükségét annak, hogy a jegyzőkönyvek betejesztessenek. Ugyde maga a minisiterelnök ur sem látta soha azon jegyzőkönyveket, kijelentette, hogy csak az eredmény lett — természetesen ékes német nyelven — vele közölve, de a vizsgálati jegyzőkönyvek, melyeket a kérvényi bizottságban is követeltünk, miként maga is bevallá, vele sem közöltettek.

A minisiterelnök ur kimondta, hogy ő valószínűtlennek tartja a sértés megtörténtét, tehát ő úgy volt hangolva, hogy Seemann alezredes büntelen, előtte már mintegy constatálva volt ez és éppen azért a jegyzőkönyveket maga sem kívánta be, miután előre feltette, hogy ártatlan.

Azt mondja a minisiterelnök ur, hogy a feszültség a hadsereg és a nemzet között káros. Igaz, de ki által idéztetik az elő: a nemzet által, a mely hosszú idő óta tűr mindent; vagy a hadsereg tisztai által, a kik a zászlót sértik s ártatlan egyéneket nemcsak az utcán, hanem magán lakásaikba is berontva, megtámadják gyilkos fegyvereikkel.

Azt mondja a Seemann szájával szóló minisiterelnök ur, hogy rongyos és piszkos volt azon zászló s azért tépetett le.

Igen, rongyos volt azon zászló, az 1848—9-kí dicsőségnek megtépett szent jelvénye s épp azért tépte le az egykori futását szégyenlő alvezredes ur. Piszkos volt az idő viharjától, de szeplőtelen. Önök engedték azt sárba dobálni s nemzeti nagyságunk e szent jelvényét meggyalázni és bepiszkolni.

De te szent zászló, melyet a kormány és parlament többsége ekként enged lerántani, meg lehetsz győződve, hogy nemzeted fényes elégtételt fog neked szolgáltatni. *(Élénk, zajos éljenzés a szélső balon.)*

Oh, Szolnok, Isaszeg, Nagy-Sarló, a tömösi szoros, kökői hid és Piskiné! egekig emelt szent zászlónk, az a nemzet, a mely vérének özönével áztatta lobogásod alatt a haza szent földjét; az a nemzet, mely benned a szabadság égi varázsát látta s mely polyvaként szórta szét a téged megalázni akaró roppant hadseregeket; az a nemzet, a mely világbámulatának magaslatáig emelt fel nemzeti függetlenségének szent jelképeként: elégtételt fog neked szolgáltatni! Azt éppen a kormány erélytelensége és elsimítási

törekvése fogja siettetni. Igen, mert az egri és kolozsvári esetek győzték meg a nemzetet arról, hogy a közösügyes rendszerben se nemzeti zászlónk, se nemzeti becsületünk, se életünk nincsen biztosítva. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Neked, letépett szent zászlónk és neked ártatlan vértanunk, büntetlenül kiontott véredért e nemzet felháborodása az önálló magyar hadsereg felállítására által fog fényes elégtételt szolgáltatni! (*Helyeslés a szélső balon.*)

A nemzet már megérlelte ez elhatározását s akkor nemzeti zászlónkat nem fogja senki porba dobni királyunk névnapján s a magyar fiúk szuronyerdeje között, hanem ott fog lengeni az e zászlóra és alkotmányunkra feleltetett saját hadseregünk élén s az a 800,000 magyar kar azt meg fogja védni minden szégyen, minden gyaláztatótól s újból magasra emeli, mert annak csak a szabadság győzelmes csatáin szabad dicsőséggel lobogni!

Addig pedig, míg a nemzeti elégtétel szolgáltatás e nagy napja megérkezik, igenis tanácsos lenne, hogy önök közösügyes rendszertükhöz más zászlót választanának. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) A nemzet dicsőségével és államiságának nagy eszméjével azonosult tricolor-zászlót tegyük el szent ereklyeként akkorra, a midőn a haza függetlensége valósítva lesz a megsértett nemzet szavazatában nyilvánulandó akarata által.

Külföldön úgy is csak a feketesárga zászló

jelképezi az önök közös államát, használják itthon is azt, mert önöket az illeti csak meg.

Nem fogadom el a kérvényi bizottság véleményét, mert annak első része helyesli a kormány elsimitási törekvését, második része pedig a külön katonai bíraskodás fenntartására utal, én pedig az államban külön államot megtűrni s a törvények előtti egyenlőség nagy elvét semmiféle tekinteteknek alárendelni nem kívánom. Csatlakozom Szederkényi javaslatához. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Az újonczjutalék megszavazása ellen.

(Deczember 15. 1850.)

T. ház! Az előttünk fekvő 3 rövid szakaszból álló s néhány sornyi indokolással beterjesztett törvényjavaslat igen nagy fontossággal bír.

Arról van szó, hogy 44,000 magyar fiut szolgáltatassunk ki a granicsár-tiszteknek, hogy azokból tetszésük szerint neveljenek a haza és szabadság elnyomására kész praetorianusokat; kiszolgáltatjuk ellenségeinknek, hogy durva kezekkel tépjék le a haza éltető emlőiről.

El akarják hurezoltatni egy egész generációnak színe-javát, a laktanyák bűzhödt, elerköcs-telenítő légkörébe, melyeknek kapura fel van, miként Dante poklának nyilatára, írva: „Vetkőz-zetek le minden emberit, minden hazafiast, a hol

meg kell tagadni a hazát, a családot, az édes anyanyelvét s csak azon zászlót szabad ismerni, a melyhez a nemzetirtásnak háromszázados gyász-
emlékei vannak csatolva. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Más országban is vannak hadseregek, másutt is besorozzák a fiatalságot a hadseregekbe; de oly hadseregbe, a mely a nemzetnek szerves kiegészítő része marad, mely a nemzet testtel egybe van forrva: oly hadseregbe, a mely a haza és szabadsága védelmére van hivatva, a mely a nemzeti zászlóra és alkotmányra van felesketve, oly hadseregbe, a mely a nemzet akaratának van alárendelve.

De mi ellenben fiainkat egy oly hadseregbe adjuk, a mely a mi alkotmányunk iránti tiszteletet, a mi zászlónkat nem ismeri; mi fiainkat oly hadseregbe adjuk, a mely a nemzettel ellentétben áll, a mely nem a szabadság védelmére, hanem annak fékezésére van hivatva.

Mi fogékony lelkű fiatalainkat kegyelemre kiszolgáltatjuk az idegeneknek, hogy könnyen idomítható lelkükből kiirtsanak mindent, mi hazafias, mindent a mi emberies, hogy beléjük csepeg-
tessék a polgári elem és intézmények elleni gyűlöletet, a mely, fájdalom, gyakori és mindig büntetetlen vérengzésekben jelentkezik. Önök úgy beszélnek Magyarországról, mint önálló államról. Jogilag annak is kellene lennie, mert míg az önök famozus 1867-ki kiegyezése is azt a papiroson fenntartja, de a valóságban önök feladták mindazt, a mi az államiság criteriumát alkotja. Hisz látjuk, hogy a csak most alakult

Románia, Szerbia, Bulgária, sőt még a vármegyei nagysággal bíró Montenegró is önálló pénzügygyel, saját veretű pénzzel és saját hadsereggel rendelkeznek. Míg a nagy Magyarország, a mely évente a hadsereg s a már-már beolvasztott honvédség költségeire 50 milliót és fiai közül, mint egy 60,000 ujonezot ad oda és a hadseregre fordított államadósságból mintegy 1500 millió forintnak kamatterheit hordozza: egyetlen katonával sem rendelkezik s hadseregének miként való felhasználása s fiai vérének mily célra való elpazarlásához semminemű hozzászólási joga nincsen.

Erre szomorú példát szolgáltatott a boszniai és hercegovinai kaland, a melyet egész nemzetünk ellenzett, az ellen erőlyesen tiltakozott; de azért haderőnket, sőt törvényellenesen még honvédségünket is oda vitték idegen érdekek megszerzésékre.

De béke idején is vadul bánnak fiainkkal, azokat kinozzák a betanításnál s úgy kimerítik a hadgyakorlatoknál, hogy sokan halnak el és lesznek az egész életre nyomorékokká, azokat magyar kutyáknak nevezik s akként bánnak is el velük; miért fiatalságunk iszonyodik a hadseregbe lépéstől, olyformán érzik magukat, mint a fészkből kiragadott, kalitba zárt s ott nyomorogatott madárka.

A szülők szintén nagy csapásnak tekintik fiaik besorozását s azért bármily nagy áldozattal is igyekeznek kiszabadítani, a mi a törvény kijátszásának vétkes üzemét honosította nálunk.

A műveltebb osztály sincsen különben, sőt

az egy éves önkéntesek bosszantása és elkeserítésében különösen kedve telik az idegen tiszturaknak, kiknél a leküzdhetlen magyar gyűlölethez hozzájárul az értelmiség fölénye elleni ellen-szenv is. És ez, t. ház, oly mérvű, hogy fiainknak a hadseregben léte valódi mártysággá válik.

Eltételezve tehát minden magasabb politikai és nemzeti eszméktől, már tisztán emberiségi tekintetektől sem lehet és nem szabad fiainkat ily bánásmódnak áldozatul odadobni.

Még pár szót kívánok megjegyezni azokra, a miket Baross Gábor képviselő ur felhozott. A képviselő ur azt mondta, hogy reá nézve mérvadó a létező törvény a köteletségének ismeri megszavazni a most kívánt újoncokat. T. ház! Mi magunk is a létező törvények kötelező erejét elismerjük, de mi köteletségünknek tartjuk, miként eddig, úgy ezután is, teljes erőnkkel küzdeni feladott jogaink visszaszerzéseért és küzdeni az önálló magyar hadsereg létesítéseért, mely egyedül képes hazánk fennmaradását, boldogságát és előmenetelét biztosítani. Azt mondja a képviselő ur, hogy azon nagy összegek, melyekre Thaly képviselő ur hivatkozott, oly erődtívenyek építésére használtatnak fel, melyek Magyarország védelmi képességére is befolyással vannak. Én ezt nem találom, sőt azt találom, hogy úgy az erődtívenyek, mint a laktanyák építésében óriási befektetéseket tesznek, a melyek Ausztria érdekében vannak és akkor, a mikor ilyeneket hazánkban kellene tenni, a hadügyminister megvonja a költséget. Én nem tudom, hogy magyarországi erődtívenyekre fordított volna egyetlenegy fillér is, azon erődtívenyek

munkálatokon kívül, a melyek a muszka háború kiütésekor az ojtózi szorosban tétettek, de a melyek arra valók voltak csak, hogy a nemzetet félrevezessék és elámítsák, azt akarván az által elhitetni a nemzettel, hogy mi a muszka invasio meggátlására törekszünk, holott annak elősegítésére törekedett az akkori politika.

Nem csodálkozom azon, hogy ha Baross Gábor képviselő ur oly lelkesedéssel védi a bécsi hadügyminister és a delegáció eljárását. Hisz tudjuk azt, hogy ő ott igen nagy tényező, és megvallom, hogy a hadügyminister urtól nagy hálátlanságnak tartom, hogy iránta való elismerését holmi keresztekben eddig nem nyilvánította. *(Derültség balfelől. Mozgás jobbfelől)*

A t. képviselő ur hivatkozik a francia hadseregre is és azt mondja, hogy mily szép előhaladást tett ott a nemzet és a hadsereg közötti egyetértés. Ezen én nem csodálkozom, mert az a francia hadsereg a nemzet, a köztársaság hadserege; *(Ugy van! a szélső balon.)* Az nincs idegen tisztek és idegen zászlók alatt; azt már nem tudják felhasználni a nemzet és a szabadság elnyomására; az össze van forrva a nemzettel, szeretettel csüng a hazán s abban semminemű idegen elem nem akarja a haza és a nemzet elleni gyűlöletet felkölteni. Az a hadsereg nemzeti zászlók alatt áll s a szabadság és alkotmány védelmére van hivatva és ott az egyetértés bizonyára megvan, mert természet szerűleg meg kell lennie, míg nálunk minden tényező oda működik, hogy ezen átalam is óhajtott egyetértést megzavarja. Ép maguk a hadsereg tisztikarának

némely tagjal, — mert én sem akarom az egészet vádolni — működnek arra, hogy ez egyetértés létre ne jöhessen és csodálkozom, hogy a tiszt. képviselő ur még azon merész állítást is kockáztatta, hogy a hadsereg részéről öröndetes lépések történtek arra, hogy ily összhangzó egyetértés létrejöjjön a polgárok és a hadsereg közt; csodálom, hogy a t. képviselő ur ily állításokat risqueiroz meg itt, a győri, spalotói, kolozsvári és egri eset után, a melyek mind ellenkezőjét bizonyítják annak, a mit a t. képviselő ur állít.

T. ház! Ezek után kijelentem, hogy én ujonczot és pénzt csak az önálló magyar hadsereg számára tudnék megszavazni s azért e törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Elénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Interpelláció a népszámlálás ügyében.

(Jannár 10. 1881.)

T. ház! A belügy-, ipar- és kereskedelmi miniser urakhoz vagyok bátor egy interpellációt intézni, kérven a t. házat, hogy annak lehető rövid indokolására pár percznyi türelmével, az ügy fontossága iránti tekintetből, megajándékozni kegyeskedjék.

Tisza Kálmán kormányelnök ur e házban is többszörösen felemlíté s hivatalos és fél-

hivatalos sajtója által is hangosan hirdetteté, hogy ő par excellence magyar államférfiu s testestől le'kestől magyar ember. Emlékezni fognak a t. ház tagjai, hogy nem egyszer hasonlítá magát a haza földjét elhagyni nem akaró és nem tudó Tisza folyóhoz.

Azonban, t. ház! én, ki nem szavakból, ha nem a tények logikájából szoktam következtetéscimet levonni, kénytelen vagyok azon meggyőződésre jutni, hogy ő nála, mint minden, úgy a nagy magyarság is alá van rendelve az osztrák érdekeknek, ő néha magyar azért, hogy az osztrák, illetőleg bécsi cliquének inkább szolgálhasson; ő kész nemzetének érdekeit megtagadni, annak létszámát fogyasztani, mihelyt azzal Bécsnek kedves dolgot cselekedhetik; ő kész a germanisatióznak oltárt emeltetni a gypju-utczában, mihelyt azt Bécsben kívánják. (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

Erre, t. ház, legpraegnánsabb bizonyítványt nyujt a jelenleg folyamatban levő népszámlálás, a mely egyenesen arra van hivatva, hogy nemzetünk létszámát mesterkéltten leapassza.

Mikor a népszámlálási törvényjavaslat 1880. jun. 14-én tárgyalatott, felszólaltam a számláló lapokon levő egy rovat ellen, mely az anyanyelvre vonatkozik s mely ha úgy meghagyatik, nemzetünk létszámát pár millióval fogná fogyasztani. Akkor a kormánypadokról megnyugtató felszólalás történt.

Már most, t. ház, ha tekintem az itt kezeim között levő népszámláló lapot, annak 6. pontjában

ez áll „mi az anyanyelve?” Az utasítás 12-dik pontjában pedig ezt találom: „A hatodik rovatba az illető anyanyelve irandó be, a milyennek vallja magát és ebbeli határozottan teendő nyilatkozatára sem niféle befolyást nem szabad az illető számláló ügynököknek gyakorolni.” Továbbá az 5. pont azt mondja: „A betöltést a család (háztartás) feje, vagy a család egyik tagja eszközli.” stb.

No t. ház! a ki e kérdőpontot az e pontra vonatkozó utasítással összeveti, az kénytelen bevallani, hogy itt, egy nemzetünk kevesbítésére czélzó ármányos intézkedéssel, mondhatnám mérénylettel áll szemben.

Tudjuk azt, t. ház! hogy hazánk igen sok vidékei: vannak épen a Bach-rendszer németesítő iskolájából kikerült nemzedék között igen sokan, sőt itt a fővárosban még számosabbak, kik testestől lelkestől magyaroknak vallják magukat; de nyelvünket vagy épen nem, vagy hiányosan beszélnek. Az ilyenek a 6. kérdő ponttal szemben, kénytelenek magukat más nemzetiségűeknek iratni vagy írni, sőt miután a gyermeket a családtag vagy családfő írja be, ezek is természetesen annak nemzetisége szerint jegyeztetnek, bár azoknak anyanyelvök, mit az iskolában is követnek, határozottan a magyar.

Tapasztalásból tudom, hogy egész nagy községek, melyeknek lakói még a tendentious önkény uralom alatti népszámláláskor is tömegeesen magyarnak iratták magukat, most a népszámláló lap 6. kérdő pontja lehetetlenné tette reájok nézve, hogy magyarnak jegyezzék magukat, bár testestől lelkestől most is magyarnak

tartják és vallják magukat s azok is óhajtanak maradni. Így volt ez országszerte; úgy hogy ezen népszámlálás nem más, mint egy hivatalos hamisítvány, melyet a kormány ármányosan fogantatosított.

Miért? kérdezhetnék; talán azért egyfelől, hogy a nemzet létszámát leszállítván, annak önérzetét csökkenthessék.

Azt mondhatván: Im kevesen vagyunk, le kell tehát mondani a magasabb nemzeti aspirációkról, az önálló állami létel attributumairól, hanem hajtsuk fejünket szelid önmegadással a közösfüggő rendszer kényszerjarmába. *(Igaz! Igaz! a szélső baloldalon)*

Tették talán azért, hogy abból teremtsenek egy mumust s a nemzet látszólagos csekély voltaival ijesztgessék azt az osztrák szövetség főtogató karjaiba.

De hiába akarnak önök ebből is roskadozó hatalmuknak támaszt faragni, hiába falszifikálnak önök a nemzet rovására; e nemzet már túl van gyermekkorán s nem fogja az ily mumosok által magát félrevezettetni, önérzetét önök kedvéért levetkőzni, nemzeti hivatását és jogosultságát kishíttien megtagadni és feladni.

Hisz még így mesterkéltlen lepassztott létszámunk is az összes népesség 70—80 százalékát képezi, míg a Lajtántúli tartományok conglomerátumában a németek, az összes népességnek 20 százalékát képezik.

Ez a 20 százalék nem csak az ottani 80 százalékot akarja absorbeálni, hanem Magyarországot is felakarná emésztetni, de erre a hivatás.

feledett magyar kormány készséges közreműködésén kívül még más tényezők is befolyanak, erre, hinni akarom, hogy még a többség sem fogja magát felhasználtatni.

Én, t. ház, szükségesnek s törvényhozásunk hazafiás kötelességének tartom, hogy ezen — nemzetünk ellen intézett — merényletnek útját állja, arra szorítván a kormányt s ez által az országos statisztikai hivatalt, hogy a népszámláló lapok 6-ik pontja eredményének összeállítását mellőzze.

Kérdem azért a belügyér urat:

Van-e tudomása arról, hogy a folyamatban levő országos népszámlálásnál használt népszámláló lapok 6. pontjának azon kérdése, hogy „Mi az anyanyelve?” s a mellékelt utasítás 12. pontjának azon intézkedése, mely szerint az e pontra adandó feleletre az összeíró biztosnak semmilyenü befolyást gyakorolnia nem szabad, azt eredményezte, hogy nemzetünk létszáma legalább két millióval apasztatott, egész városok és vidékek lakóit hozván oly kényszer helyzetbe, miszerint — bár testestől lelkestől magyaroknak vallják magukat — mégis kénytelenek voltak a hibásan feltett kérdés következtében magukat más nemzetbelieknek jegyeztetni?

Hajlandó-e az országos statisztikai hivatalt ezen 6. kérdőpont eredményének, mint hamisítványnak — mellőzésére utasítani?

A szerajevoi vasut kiépítésére vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásakor.

T. képviselőház! A mikor költségvetéseink tárgyalásainál a roppant deficitel előtérbe nyomulnak s mi megdöbbenve hangsúlyozzuk az okszerűbb gazdálkodás szükségességét, önök legfőbb mentésgül vasutaink rohamos építését szokták felhozni s akként szeretnék feltüntetni, mint a jövő érdekében tett befektetéseknek a jelenre súlyosodó terhét.

Ez, t. ház! nézetem szerint nagyon banalis mentésg, hisz más országok még sokkal több vasutat építettek, sőt talán kelet félművelt országait kivéve, nincsen az európai continensnek oly országa — még Muszkaországot sem véve ki, — a mely több vasutat ne épített volna, mint mi; de azért egyik kormányának sem jut eszébe a deficitet a vasutakra nehezíteni, hisz a honpolgárok azért fizetik a terhes adókat, hogy az állam azokat szükséges befektetésekre s így a közlekedés előmozdítására is hasznosítsák.

De ha még deficitjeink egy részének a vasutakra való háritása elfogadható lenne is s ha megállhatna önök álokoskodása, hogy azok rohamos építése hozzájárult pénzügyi calamitásunk súlyosbításához, vajjon abból az következik-e, hogy mi kölcsön vett pénzen, vagy közös activák elvesztegetésével is, nyakra före építsünk vasutakat Boszniában, tehát idegen földön? Mert mi Boszniát és melléktartományait nemcsak hogy semmi szín alatt nem kívánjuk államunk kötelékébe befogadni, hanem annak ideiglenes megszállását is népjogellenesnek és veszélyesnek tartjuk. *(Ugy van! a szélső balon.)*

T. ház! A kormány kezelése minden téren vészthozó e hazára nézve, így van ez vasutainkkal is; mert míg más országokban a vasutak könnyítést és áldást, nálunk terhet hoznak. Más államoknak a vasutakból roppant jövedelmeik vannak, míg nálunk az állam kamatgarantia czímén évente mintegy 16 milliót fizet a kormányaink könnyelműségét kizsákmányolt vasutársulatoknak; de még így is, a hazában épült vasutak egykoron az állam ingyenes birtokába jutván, az állami vagyon gyarapodásának lesznek kútforrásaivá: míg azon milliók, melyeket önök a boszniai vasutakba temettek s most újból temetni akarnak, örökre el fognak hazánkra nézve veszni, azok legfőleg az osztrák kereskedelem érdekeinek szolgálnak előnyére. És itt reflectálni kívánok a miniszerelnök azon kijelentésére, hogy a jövő még inkább igazolandja a bosnyák politikát. A jelenben, hogy mi által hiszi igazoltnak, nem tudom; a nemzet most is oly ellenszenvvel viseltetik e kalandor-politika iránt, mint előbb; félek hogy a jövő szomorú tapasztalatai megmutatandják, hogy ez, mint minden politikai baklövés és erőszakos foglalás, keservesen megbosszulandja magát.

Nekünk t. ház! Boszniába szállítani, vagy onnan kihozni valónk egyáltalában nincsen; mi az épült és építendő vasutakon legfeljebb fiaink drága vérért és életét liferáljuk a diestelen testvérgyilkos harc és betegségek fantomjainak; de ki kell e vasutakat építenünk azért, hogy a nyugatról kiszorult osztrák iparcikkeknek piacot teremtsünk keleten, a mi saját jövőnk rovására, elfoglaltatván már most jó előre a tért, a mely

geografiai fekvésünknel fogva, a mi kihasználásunkra kínálkozik.

Ez igazi aranyhid-építés a mi ellenségeink számára s én nagyon elszomorítónak találom önök bőkezűségét mindazon esetekben, a midőn idegen érdekekben kívánt befektetésekről van szó: míg akkor, midőn a közművelődésünk terén teendő néhány ezer frtnyi gyümölcsöző befektetésről van szó, oly fukarok, mint a mily pazarlók akkor, a midőn a katonai clique kíván tőlünk áldozatokat.

Ez az önmegtágadásnak, az önmarczangolás-, az önfeláldozásnak egy oly jelensége, a melynek indokait én kitalálni nem tudom, hisz a nemzet képviselőtének nem lehet az a hivatása, hogy örökösen új meg új adókat és kölcsönöket szavazzon meg azért, hogy legyen miből Boszniába vas- és kőutakat építeni s az eszeveszett megszállásnak költségeit fedezni.

Ebből, t. ház, én nem azt akarom következtetni, hogy egyáltalában szűnjünk meg a vasutépítéssel, mert, én veszélyes stagnationnak tartom azt, hogy a fusio kormánya, a megszorított nagy adókból és kölcsönökből alig fektetett be valamit közlekedésünk fejlesztésére. A korábbi kormányok kevesebb adójövedelemből és csekélyebb deficittel igen sok vasutat építettek, önök a boszniai s oda vezető szlavoniai vasutnál mást alig építettek, mindezt Bécs érdekében, holott hazánknak igen sok olyan területe van, a mely a vasutak jótéteményeiből teljesen ki van zárva. *(Igaz! a szélső baloldalon).*

Igy a székelyföldnek mindössze 3 kilométernyi vasutja van Nyarádtótól Maros-Vásárhelyig;

pedig eme területnek félmilliónyi lakossága adójával hozzájárul a kamatgarantia terheibez, az állami vasutak építéséhez, a tiszai, vágvölgyi, keleti s más megszerzett vasutak költségeihez a nélkül, hogy a vasutak előnyeiben, bárcsak csekély mérvben részesítenék; valamint hozzájárul adóaránylag az urbéri- és dézsma-váltságokhoz, a nélkül, hogy urbéresei állami váltságban részesültek volna.

Itt hozza helyre az állam részrehajló mulasztásait, ide fordítsa a Boszniára elkölteni szándékolt milliókat.

Azok a milliók, melyeket most boszniai vasutakra előirányzott a kormány, tökéletesen elégségesek lennének arra, hogy Héjasfalvától egy szárnyvonalat építsen Székely-Udvarhelyen át Gyergyó-Szent-Miklóstra, egy másik szárnyvonalat Földváról Seps-Szent-Györgyön át Csik-Szeredára, egy harmadikat Seps-Szent-Györgytől Kézdivásárhelyre, mindezek kevésbekerülő és nyeresémes pályatestek lennének s sürgős kiépítésüket nemcsak ama terület lakóinak jólle, hanem főleg hadászati szempontból az állam biztonsága is megköveteli, miután önök böles keleti politikája ellenségünk keletről való felvonulásának és támadásának útját elegyengeté. De még ezenkívül követeli korábbi káros intézkedések veszélyeinek elhárítása is, mert a romániai szerződés hátrányait csakis ezen pályatestek kiépítése által lehetend némileg ellensúlyozni.

Oda méltóztassék a boszniai vasutra szánt milliókat befektetni, annak van értelme, van jogsultsága, egy ily előterjesztéshez szivesen hozzá-

járulok, de a boszniai befektetéseket eszeveszettségnek tartom s azért a beterjesztett törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A csendőrség általánosítására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Január 17. 1881.)

T. ház! A Bachrendszer legmerevebb ellentéte volt az alkotmányosságnak; felkarolta az az önkényuralomnak minden régibb és újabb hatalmi eszközeit, hogy a magyar nemzetet vissza riaszsza az állami létnek még csak gondolatától is.

A vérébe fojtott és 18 évig gyötört nemzet örömrivalgásban tört ki, midőn 1867-ben a koronázott király esküvel, a törvényhozás nagy zajjal hirdette az alkotmányosság visszaállítását. A boldogságban tomboló nemzet hitte, hogy tenger szenvedései után szebb és jobb napok következnek.

Rég eltűntek szép reményeink, hisz hirhedt alkotmányosságunk csak névleges és látszólagos, mind az, mit az absolutismus a mi romlásunkra behozott, ma is egész teljében virágozik nálunk, még hivatalnokai sem távoztak, itt élnek nyugdíjt élvezve. Az absolutismus minden sorvasztó intézkedése nemcsak meghagyatott, hanem még terhesebbé tétetett; az adók, illetékek,

bélyegterhek megkétyszerződtek, az adóprés tökéletesített, a Bach által behozott monopoli-umok mind fenntartattnak; ma is elrohasztják a dohányt, a különbség csak az, hogy kétszer oly drágán mérik. Meg vannak a házainkban mindent felkutató finánczok, s hogy semmi se hiányozzék abból, a mi egykoron undorral töltötte el a nemzetet: most a mindenhatóságra törő minis-terelnök ur visszaakarja állítani a Bach rendszer leghatékonyabb vak eszközét, a muszka mintára szervezett Gensd'armeriát.

Azt mondja a belügyminis-ter ur indokolásában, hogy saját meggyőződésén kívül egyes törvényhatóságok is sürgették a közbiztonsági szolgálatnak az állam általi szervezését s hogy az ezélszerűen csak katonai fegyelem alatt szervezhető.

Nem tudom, hogy melyek lehettek az ezt kérelmező törvényhatóságok; de miután a belügyér ur az egyes jelzöt használja, úgy vélem, hogy nagyon kevesen lehettek; de ha többen lettek volna is, azok bizonyosan nem úgy contempláltak, hogy az egészen elvonassék a törvényhatóságok befolyása és intézkedése alól s közigazgatási és rendőrszolgálati ügyekben kizárólag a belügyminis-ter hatósága alá rendeltessék, a mint ezt a 7. §. elrendeli. S miután a 8. §. szerint a tisztek a belügyminis-ter beleegyezésével neveztetnek ki s miután a szervezeti és szolgálati utasításokat a belügyminis-ter állapítja meg és adja ki, egyetértve természetesen a honvédelmi minis-terrel — ki neki feltétlenül enged — ez egy oly hatalmat összpontosít a belügyér

kezébe, a mely anyagi törvényeink hiányában űtet mindenhatóvá s az eddiginél is veszélyesebbé teheti; s nem lesz e hazának olyan polgára, a kinek biztonsága és személyszabadsága a belügyér ur kegyelmétől vagy rossz hangulatától ne tétessék függővé. Ha e törvény megalkottatik, a rendőrállam egész teljességében fog nálunk is beköszönteni.

Azon, hogy belügyminister ur siet Bach ezen — a nemzet által száműzött — intézményét visszaállítani, egy cseppet sem csodálkozom, ismerve a hatalomhoz való szívós ragaszkodását, központosító hajlamait és azt, hogy a választások közelednek.

Az igaz, hogy a csak 1882-ik évben szolgálathoz lépő csendőrséget az előbb lefolyandó választásoknál közvetlenül nem használhatandja; de a belügyér ur sokkal okosabb, ő nemcsak a kinevezendőket foghatja előleges kortes érdemek szerzésével függő állapotban tarthatni, hanem az elesapandó mostani közbiztonsági közegeket is céljainak megfelelőleg kihasználni s így egy csapással két legyet ütni.

Ezen bölcs takticájához megadja a kulcsot az 5. és 6. §., ezek azt mondják, hogy: „A szervezésnél a jelenlegi közbiztonsági közegek lehetőleg alkalmaztatnak, a kik nem alkalmaztatnak végkielégítést nyernek.”

Ez a lehetőleg szó hatalmas fegyver a belügyér ur kezében, az a sorok közt olvasni tudó előtt azt is jelentheti, hogy a választásnál való maguktartása fogja a conduitlistát megszabni.

Belügyér ur indokolásában a csendőrség

felállítására mellett azon egyetlen érvet hozza fel, hogy ezen intézmény az erdélyi részekben majdnem 14 év lefolyása alatt nemcsak czélszerűnek, de kitűnőnek bizonyult.

A minister ur az osztrák törvényes erdélyi részekben annyira otthonosnak érezte magát, hogy az ottani csendőrségnél még a külsőség általi álcázásnak jól értett mesterségéhez sem látta szükségesnek folyamodni, meghagyta a Bach által importált s a magyar gyűlölet és kinzásra jól bedressirozott idegen tiszteket és legénységet s meghagyta azoknak Bach-korszaki öltözetét is, elégségesnek ítélvén azt, hogy az osztrák Waffenrock ujaira egy kis veres zsinórkát varasson.

Azt is tökéletesen értem, hogy a belügyér ur az erdélyi részekben azt czélszerűnek és kitűnőnek találja, mert, hogy ezen Bach-vitézek jól értenek a szelid és vak engedelmességre szoktatott polgárok rendszabályozásához, arról leginkább kezeskedik az itt ülő, — azaz, hogy csak szavazásokkor mutatkozó — 60 darab kormánypárti erdélyrészi képviselő, kik a fegyelmezett engedelmesség ritka példányképei.

Én, t. ház, e téren nagyon tanulságos jeleket láttam a tordai s más választások alkalmával, a midőn a Gensd'arm urak a kormánypárti jelöltre szavazni nem akaró s előlük barlangokba, erdőkbe menekülő választókat összefogdosták, mint valami gonosztevőket toloncozták, kísérték be, egy udvarra bezárva, őrizték s szurony között hurczolták alkotmányos jogaiknak gyakorlására.

Én elhiszem a minister urnak, miszerint az ily kitűnő szolgálatokat méltányolni tudja, csak hogy engedje meg azt, hogy mi, a szabadságunkra féltékeny s a ministeri omnipotentiától s önök állandósításától irtódzó polgárok ne instáljunk belőle.

De ha mellőzöm is a politikai és egyén-szabadsági indokokat, tisztán pénzügyi tekintetből sem tudnám a törvényjavaslatot elfogadni, mert az indokoláshoz csatolt költségvetésből azt látom, hogy évenként személyi és dologi kiadásoknál 1.659,915 frt költségtöbblet mutatkozik s én nem hiszem hazánk helyzetét olyannak, hogy ezen újabb nagy kiadást, úgy is ijesztőleg nagy mérvű deficittjeinkhez csatolhatnók, nem átmenetileg, hanem maradandólag, de még ha megbírná is nemzetünk ez újabb terhet, még akkor is inkább fordítanám azt népiskolák építésére és berendezésére azon 1,500 községben, hol semminemű iskolák nem léteznek, mert a műveltség hathatósabban védi a közbiztonságot, mint a Gensd'armok szuronya.

Aztán még attól is félhetünk, hogy ezen úgy nevezett állami rendőrség lassankint a közös hadsereg kötelékébe vonatik be, a miként az Erdélyben 1875-ig volt, erre az anyag meg van, miután legénysége és tisztei és legnagyobb részben a közös hadsereg kötelékéből vétetnek át s nem épen lehetetlen, hogy ezen most ropant nagy költséggel felállítandó Gensd'armeriát adott alkalommal szabadságunk ellen is felhasználhatná a közös hadügyér ur.

Ez ellen semminemű biztosítékot nem nyujt

az, hogy a honvédelmi miniszter alá vannak fegyelmi tekintetben rendelve, mert a honvédelmi miniszter személye változásnak van alá vetve s különben is, ők szerint, honvédségünk nem más a közös hadsereg kiegészítő részénél, segédesapatainál.

T. ház! Még csak röviden kívánok az előttem felszólaltak némely mondataira reflectálni. Az előadó ur azt mondja, hogy a jelenlegi közbiztonsági közegek nincsenek fegyelmezve és főképen ebből következteti a felállítandónak czélszerűségét. Ugy de, t. ház, mi akadályoz, hogy azok katonai fegyelem alá vétessenek? Hisz nagyobb része kiszolgált katona és t. ház. én azt hiszem, ha azok katonai fegyelem alá vétetnek, de nem a ministertől tökéletesen és feltétlenül függőleg, hanem a megyék befolyása alatt; ha ezek így rendeztetnének, talán ép úgy megfelelénének a kíváncsolomnak, mint amazok. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)* Aztán mindannyian, t. ház, az előadó ur, a miniszter ur, Zay képviselő ur a fősúlyt arra fektették, hogy Erdélyben milyen czélszerű, milyen nagyszerű ez a zsandár-rendszer. T. ház! Én ennek okát nem az intézményben keresem, hanem az ottani erkölcsök szelidségében. Erdélyben soha sem fordultak elő, vagy igen ritkán szegénylegénykedések, utonállások. Ott az emberek nagyon szelidek, engedelmesek. Mi sokkal később jutottunk az osztrák uralom békójába, de fájdalom, nem akarom kutatni, hogy miért, de az bizonyos, hogy a régi erdélyieket inkább lenyűgözte az osztrák uralom, mint a Királyhágón

innen részt és azon időtől kezdve nagyon engedelmes, békés polgárok lettek az erdélyiek. Hanem, t. ház, ha összehasonlítást akarunk tenni a rendőrség és a pandurok működése között Erdélyben, erre is tudunk példát.

Ugyanis 1861-ben minden megye eltörölte a csendőrséget és mindenütt felállították a pandurságot; az igen csekély számú volt, létszáma nem volt nagyobb megyénként a negyvennél. És mi történt, t. ház? Ezen csekély számú pandurság épen azért, mert ismerte a viszonyokat, egész rablóbandákat, egész szövelezeteket fedezvén fel, azokat tömegesen összefogdosták, holott a csendőrség alatt mindig virágoztak és soha felfedezhetők nem voltak. Ismerem, t. ház, azon esetet, midőn Torda vármegyének egy csendbiztosa három csendlegénnyel kiment a havasok közé, hol egy hatvan tagból álló rablóbanda volt szervezve lovak és szarvasmarha lopására. Ez a négy ember mondom kiment a havasok közé és a hatvan embert mind behozta. (*Tetszés a szélsőbalon.*) Hogyha tehát Erdélyben jönnek mutatkozik a csendőrség, az nem az intézményben, hanem a mi szelídebb erkölcsünkben keresendő. A miniszerelnök ur és Zay képviselő ur is hivatkoztak Franciaországra, a mely különösen ma köztársasági kormányforma alatt alkotmányos állam és ott mégis katonailag szervezett csendőrség van.

Igaz, t. ház, nem tagadom, csakhogy Franciaország s Olaszország is önálló független államok, ott nincs semmi baj, de mi nem vagyunk független állam és attól tarthatunk, hogy majd

az idegen hadügyminister a mi rendőreink felett is fog intézkedni és mi félünk, hogy azon intézkedést nem a mi szabadságunk biztosítására, hanem szabadságunk és jogaink elnyomására fogja fordítani. A t. minisiterelnök ur, Szederkényi Nándor t. képviselőtársammal szemben védelmőkre kelt a főispánoknak és nagyon dicsőítette és dicsérte főispánjait. T. ház! Én elismerem, hogy a főispánok közt igen sok derék és hasznavehető ember van, de épen ezen főispánok azért, hogy helyeiken megmaradhassanak, kénytelenek a választások alkalmával korteskedést űzni, mert különben nem hagyná helyén a belügyér ur s így ők is kénytelenek alantos közegeik megválasztásánál tekintettel lenni a kortes jó tulajdonaira is, mert épen a minisiterelnök ur kergetné azonnal el, ha a választásoknál minden erejével közre nem működne és működtetne.

Zay Adolf képviselő ur védi Erdélyt Szederkényi Nándor t. képviselőtársam ellenében. Hát, t. ház, Szederkényi t. képviselőtársam nem is támadta meg Erdélyt. Ő csak reflectált azon szomorú viszonyokra, amelyek ott még ma is fennállanak. Azt mondá Zay, hogy azok a csendőrök köztisztületben álló hivatalnokok. Igaz, mert hát maga az erdélyi nép, mely a rendnek és a szabadságnak barátja, azon rendőrséget és csendőrséget megszokta becsülni és én csak azt mondom, hogy azok talán még tisztületreméltóbbak lennének, hogyha kevesebbet politizálnának és kevesebbet avatkoznának a nem hatáskörükbe tartozó dolgokba, mint például a korteskedésbe.

Azt mondta Zay képviselő ur, hogy a szolgál-

birák nem használhatják fel a csendőröket mindenre, mert meg van a szolgálati utasítás s ha a rendelet azzal ellenkezik, akkor ők talán remonstrálnának.

No már köszönöm én az ilyen rendőrséget. Az ők utasításaik még a Bach-korszakból a bécsi hadügyértől erednek és én veszélyesnek találnám, ha a hadügyministertől eredő utasításokkal remonstrálnának politikai hatóságaink ellen.

Azt mondja a képviselő ur, hogy a csendőrök a törvények őrei, a jogállam sarkkövei. S ha ez így volna, akkor a ministeriumot és a törvényhozást is haza lehetne küldeni, mert hisz a csendőrök megvédik államunkat, annak hatalmas sarkkövét képezvén. *(Derűltség a szélső balon.)*

Az elmondottaknál fogva én a törvényjavaslatot, mint a mely veszélyes és szahadságunkra és alkotmányunkra nézve káros intézményt akar behozni, általánosságban sem fogadhatom el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A cukor, kávé és sörre vetett fogyasztási adók tárgyalásakor.

(Január 24. 1881.)

T. ház! Én mindenekelőtt a szőnyegen levő törvényjavaslatra teszem meg rövid észrevételeimet s csak azután fogok az előttem felszólaltak beszédeire reflectálni.

T. ház! Annak, miszerint a mi pénzügyministereink igen gyakran sodortatnak szánandó helyzetekbe, annak, hogy a nemzettel szemben oly sokszor vannak a lelketlenség szerepére kárhoztva, hogy neveik említése visszariasztólag hat s hogy végrehajtó közegeik több rombolást és gyászt hagynak nyomdokaikon a tatár és labancz marialóczok dúló csordáinál: oka nem annyira egyéniségükben és szeretetre méltóságuk csekélységében, mint inkább a közösügyes rendszerben fekszik. Ez sodorja őket azon kényszerhelyzetbe, hogy szívtelen ellenségként sarezoltassák ez ország népét künn, itt az országházában pedig folyton olyan javaslatokkal legyenek kénytelenek előretolakodni, a melyeknek szakaszai borzadályival töltik el még a legengedelmesebb képviselők lelkiismeretét és a melyeknek minden betűje egy-egy koldusbotként mered fel a rémült nép előtt.

A közösügyes rendszer teszi azt, hogy pénzügyministereink egymásután s rövid időn lejárják magukat s bűnbakjaivá válnak a kizsákmánylásra alapított s ép azért tarthatlan rendszernek.

Ministereink ennek következtében gyakran jönnek ugynevezett fausse positiókba és oly kényszerhelyzetbe, hogy beterjesztett törvényjavaslataikat visszavonják s az által magukat megalázó módon compromittálják.

Más alkotmányos országokban a ministerek valamely törvényjavaslatot hosszas megfontolás, a viszonyok beható tanulmányozása, a kivihetőség meggyőződésével szokták beterjesztetni s azt ha egyszer beterjesztették; körömszakadtig védni

s vagy átviszik, vagy buknak vele, mert ily esetben a minister mindig solidaritásban áll betervezésével.

Míg nálunk mindenben s így a ministeri felelősség és méltóságérzet tekintetében is sajátos felfogás uralkodik a fusio e confusiós korszakában. A minister nálunk törvényen felül helyezi magát, elkövet és elkövetett mindenféle erőszakoskodásokat, törvénytelenégeket s a felelősség alól felmentve hiszi magát, ha az interpellációkra adott feleletét csupa pártfegyelemből a többség tudomásul veszi.

Nálunk a ministerek, főleg pénzügyministereink egymásután terjesztik be a kivihetetlen, az országot végleg kiszivattyuzni hivatott adótörvényeket, hosszú indokolásban hangsúlyozzák, hogy azok átvitele nélkül a pénzügyi kormányzatot nem folytathatják. És aztán ha látják, hogy előterjesztéseik a leszavaztatás esélyeinek vannak kitéve, oly könnyedén visszavonják, mintha sétakocsizásról lenne szó.

Ez, t. ház! arról tanuskodik, hogy ministereink nem annyira a meggyőződés férfias szempontja, hanem inkább a minden áron való kormányon maradhatás tekintetei által vezettetik magukat.

De ha bár én az ily hatalmi alkalmazkodást nem tartom a parlamentarismus komolyságával és az államférfiui méltóságérzettel összeegyeztethetőnek, mindazonáltal még is inkább óhajtottam volna a ministeri compromissióval, mint ez adótörvények tárgyalásával találkozni, mert inkább szégyenkedjék és aláztassék meg az

egyén, mint kizsároltassék a közönség. Hisz ministereink már ugyis annyi javaslatot vontak vissza, hogy egygyel több nem ártott volna repútatiójuknak.

De ha már tárgyalnunk kell a cukor, kávé és sör megadóztatásáról szóló törvényjavaslatot, ki kell jelentenem, hogy az a legnagyobb erőszakoskodás és az ország közérzületének tekintetbe nem vétele alapján történik; hisz nincsen ez országban egyetlen hatóság, egyetlen kereskedelmi és iparkamara, a mely az ellen ne nyilatkozott volna; alig van választókerület, a mely képviselőjét az e törvény elleni állás foglалásra fel ne szólította volna; nincsen e hazában oly szaktestület, a mely ki ne fejtette volna, hogy e törvényjavaslat az ugyis pangó magyar kereskedelem tönkretételére irányul s a kormány még is azt át akarja erőszakolni, át akarja pedig erőszakolni azért, hogy Ausztriának és Bécs kereskedelmének kedvezzen s gyarmati alárendeltetésünket még szorosabbá tegye; a felhozni szeretett pénzügyi tekintetek egyszerűen csak ürügyül szolgálnak, a főczél: az osztrák érdekek dédelgetésének eltakarására.

De a lólábat nem lehet oly könnyen elfedni, hisz mindenki kénytelen átlátni, hogy miután hazánk Ausztriával ugyanazon vámterület bilincseibe van szorítva, ezen első életszükségleti cikkeknek fogyasztási adóval való terhelése nem más az osztrák kereskedelemnek nyújtott premiumnál, melynek következtében az adómentes cikkeket a magyar piacokra vetheti s az által tönkre teszi azon csekély kereskedelmünket

is, a mit fővárosunk a vidékre leginkább közvetítő minőségben üzött idáig, de a melynek esekély hasznait is magához ragadandja e törvények segítségével az osztrák kereskedelem telhetlensége.

Már ezen egyetlen indok is bőségesen elégséges lenne arra, hogy én ezen úgynevezett fogyasztási adók behozatala ellen küzdjek teljes erőmből; de ezenkívül van a pénzügyi bizottság indokolásában egy oly jelmutatás, a mely arra látszik mutatni, hogy ezen első kísérletét még más fogyasztási adók is fognák követni: ezen jelmutatást abban látom, (*Halljuk!*) hogy a bizottság mintegy kérdésképen állítja fel, ha vajjon „Nem lehetett és kellett volna e több tárgyat is e törvényjavaslat alapjába bevonni?”

T. ház! Én úgy találom, hogy kormányunknak ily nemű felbátorításra szüksége nincsen; ha Magyarország átka az lenne, hogy e kormány még továbbra is a kormányzat élén maradjon, ne kételkedjék a t. bizottság, hogy az minden kigondolható tárgyat, talán még a levegőt és vizet is be fogná vonni a fogyasztási adók körébe.

Maga a pénzügyi bizottság is indokolásában elismeri, hogy a fogyasztási zárvonal lenne az egyedüli biztos correctivuma az adómentes osztrák czikkek kiszorítása, vagy legalább előlő versenye korlátozásának: de opportunitási szempontból nem indítványozza.

Ezt nem indítványozza; de felhatalmazást akar a pénzügyministernek adatni, hogy hazánk vagy 30 elsőrangú városában felállíthassa a

zárvonalt s azokat rideg fiscalitási haszonhajhászó szenvedélyének fojtogató karjaiba szoríthassa. A zárvonat e városoknál káros, a zárvonat Ausztriával szemben hasznos lenne, de az önök opportunitása azt felállíttatni nem engedi.

Mindig és mindenütt a végzetes opportunitás az, a mely elhatározásainkra lidérczként nehézkedik. E hamis jelszóval hozták létre a közöstudgyes alkut, e jelszó nyomása alatt adták fel az önálló magyar bankot és vámterületet, (*Ugy van! a szélső baloldalon*) ezzel sózták nyakunkba a 80 milliós bank-adósságot, a Lloyd-szerződést s fizettették ki a bosnyák occupáció száz millióit. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De a még annyi vést, nyomort reánk hozott s annyi jogainkat elkobzott opportunitásnál is visszariasztóbb az, hogy ez adók meghatározásának alapjául szolgáló átalányösszegek megállapítása, a pénzügyi közegek önkényes appretiatiojára van bízva; hogy ez mit jelent, arról szomorú tapasztalataink vannak, hisz adórendszerünk elviselhetlensége (*Halljuk!*) épen a biztos alap, vagy adókulcs hiányából ered, az a pénzügyi közegek appretiatiojára van bízva s miután azok előmenetelt és jutalmat nyernek az adók mesterkélts felrugtatásából, legfőbb feladatuknak az adófizetők rongálását ismerik.

Innen van, hogy bár ma Magyarországon minden embernek jövedelme és keresete csökkenőben van; földművelő és iparos — vámrendszerünk, drága szállítás s főleg olcsó forgalmi tőke hiánya miatt — csak tengődik; de azért jövedelmi és kereseti adója folyton emelkedik.

Pénzügyminister ur 2.800,000 frt bevételt remél ez adóból, én hiszem, hogy ha azt pénzügyi közlegeinek appretiatiojára bizza, sikertülend a vélt bevételt kétszerezni s talán ezért is ragaszkodik oly nagyon az ország általános közvéleménye által elítélt ezen adókhöz.

Ezen kívül nincsen kizárva, — a mint a külön vélemény beadói kifejtették — a kettős megadóztatás lehetősége sem s végre a mi ez adókat minden egyébnél visszariasztóbbá teszi, az azon zaklatás és spionkodás, melynek nemcsak az fizettulajdonosok, hanem egyes háztartások is ki lesznek téve.

T. ház! A fináncz és a végrehajtó már ugy is tulajdonosként jelenik meg a mi házunkban s rendelkezik a mi javainkkal, én félek, hogy ha e törvénynyel gyomrunk táplálékának vizsgálata, ellenőrzése és elkobzására feljogosítjuk, még utóljára lelkiünket is kiexequálják testünk porhüvelyéből.

T. ház! A kormánytól a találékonyság egy bizonyos fokát az adótörvények átvitelénél megtagadni nem lehet, nagy tökélyre vitte főleg azt, hogy egyik osztály érdekeit a másikéval szembeállítja s a maga előnyére kizsákmányolja.

Tudjuk azt, hogy hazánk népe s így törvényhozása is túlnyomólag földművelőkből áll; emlékezhetünk arra, hogy a midőn e fogyasztási adók legelőbb itt e házban megpendítették, hangsúlyozva lett, hogy a földbirtok túlságosan meg van adóztatva, míg a kereskedelem és a tőke kivonhatja magát a hasonmértvű megadóztatás alól. Láttuk legújabbán is a kormány

intimusait ilyen insinuatiókkal népszerűsítésére igyekezni ez adóknak.

Csakhogya az ily fogásoknak nem tölnek fel a gondolkozók, mert habár igaz, hogy nálunk a földbirtok túlságosan van adókkal terhelve, azon az ily fogyasztási adók behozatala nem fog segíteni, mert elvégre is ezen fogyasztási adókat legnagyobb részben a fogyasztó közönség fogja hordozni, az pedig ismét legnagyobb részben a földművelő osztályból kerül ki.

Tessék úgy felállítani a kérdést, hogy a mennyivel ezen fogyasztási adók emelik az állam bevételeit, ugyanannyival leszállítandják a földadó túlságos terheit, így aztán lenne némi értelme az önök célzásainak; de az, mert a földművelő osztálynak a megélhetést lehetetlenné tették, most a kereskedő és városi szegény iparosokat is túlterheljék, gyenge vigasztalást nyújthat nekünk.

Különbén én félek, hogy a földművelő osztályt is valamely újabb adózási merénylet fenyegeti, a kormány egyik intimusa éppen most igyekezik hosszú vezérczikkében bebizonyítani, hogy a föld nálunk nincsen túlterhelve s hogy a gentry tönkre jutása dologtalanságából ered; ez aligha nem valamely új adónak előre vetett árnya.

Engedje meg most a t. ház, hogy néhány szóval reflectáljak az előttem felszólalt t. képviselő urak beszédeire (*Halljuk! a szélső baloldalon*) és mindenek előtt visszatérjek a t. előadó ur némely még meg nem czáfolt állítására.

A t. előadó ur azt mondja, hogy ezen adóból

nem a deficitet, hanem a deficitek fedezésére csinált adósságok kamatait kell fedezni. Tehát ez állítás kizárja még a reményt is, hogy nyomorult pénzügyi helyzetünkől valaha kibontakozhassunk. Olyan eljárás ez, mint azon tékozlóé, a ki a tönkretetés szélére jutott s mindennemű prolongatiókkal igyekszik a kikerülhetetlen csődöt tovább halasztani, elodáztatni.

Azt mondja a t. előadó ur, hogy a kezelésnél felmerülhető zavaroknak némi correctivumául szolgál az, miszerint a kormány felhatalmaztatik, hogy törvényen kívül is intézkedhessék. Én köszönöm azt a törvényt, mely már megalkotásakor arra szolgál, hogy a törvényen kívüli eljárás veszélyes útjait megnyissa.

A t. előadó ur elismeri, hogy ezen adó terhes, de felhossa Franciaország és Anglia példáját s végre okoskodása, a katonák köménylevelésében culminált. Igaz, hogy katonáink kaptak némi köménylevest, de ha sokáig haladunk ezen az úton, arra az állapotra jutunk, hogy a nemzetnek még levesre valója sem lesz. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azt mondja a t. előadó ur, hogy az állandó és nagy deficitekkel szemben, a fedezetről nem gondoskodni nem komoly és gyakorlati politikusok eljárása. De nem szabad felednünk, t. ház, hogy az ország gondoskodott a deficitek fedezetéről; nem szabad felednünk, hogy a fusió óta évi 30 millióval emeltük az ország terheit; de ők ezt nem a deficitek fedezetére fordították, a mint kérték ezen adók indokolásánál,

hanem a boszniai expeditiókra. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Még egy pár észrevételt kívánok tenni a t. pénzügyminister ur némely állítására. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

A pénzügyminister ur kiemelte azt, hogy köztte és a pénzügyi bizottság közt kölcsönös engedékenységgé útján compromissum jött létre. Hiszen éppen az a baj, hogy a mi bizottságaink akként vannak összeállítva, hogy azok a pénzügyi kormányzat visszhangját és nem a nemzet visszhangját képezik, holott az országgyűlési bizottságok éppen arra vannak hivatva, hogy a kormánynak netalán túlkapásait fékezzék és azokat ellensúlyozzák.

A minister ur felémlíti, hogy a Lukács Béla képviselő ur által előhozott fogyasztási cikkeknek nem óhajtja, mint első életszükségleti cikkeknek most bevonni a fogyasztási adók keretébe. Elhiszem, t. ház, hogy a t. minister ur ezt nem fogja tenni a választások előtt, de szinte előre meg merném jósolni, hogy majd a jövő országgyűlésen elő fogja hozni és ajánlani azon tárgyak megadóztatását, mert az őnök kormányszata azt multhatatlanul maga után fogja vonni.

A t. minister ur tagadja, hogy zaklatás van a dologban, hogy ez által a honpolgárok mindenféle kutatásoknak lesznek kitéve. De, t. ház, miért vannak a törvényben megállapítva azon nagy bírságok, azon nagy büntetések, melyek ezen fogyasztási adók folytán fognak a polgárookra kiszabotni. Hogyan fogja a minister ur, ha nem akar spioniroztatni, a kihágókat fel-

fedezni és hogyan fogja az adómentes osztrák-kereskedelemnek ide való betolakodását meggátolni? Felhozta a pénzügyminister ur, hogy a pénzügyi rendezés főakadályát azon csapások idézték elő, melyek az országra nehezedtek. Igaz, sok csapás érte e szegény hazát, de legnagyobb csapás, hogy önök a kormányon ülnek, mert minden más csapás ezen egy kútforrásból ered. Hegedüs Sándor előadó ur megelégedett azzal, hogy azt mondta, miszerint azok, kik a deficit fedezéséről nem gondoskodnak, nem gyakorlati politikusok. Az utána felszóltalt Rakovszky képviselő ur már azzal nem elégedett meg, hanem azt mondta, hogy ezen adónemek meg nem szavazásához egy kis megfélelkezés szükséges azon kötelességekről, melyekkel az ország képviselői és parlamentje tartoznak az ország pénzügyeinek és nemzetközi állapotának. Én megfordítom a tételt. Én azt mondom, hogy ezen adónemek megszavazásánál meg kell feledkezni a nemzet iránti kötelességekről. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) És megfélelkezni arról, hogy önök itt nem az osztrák, hanem a magyar parlamentben ülnek.

Hát kik hozták ezen országot azon helyzetbe, hogy nagy deficizzel küzd és nem tudja a bejövő jövedelmekből fedezni kiadásait? Nem-e önök, kik a közös ügyeket megalkották, nem-e önök, kik a magyar önálló bank és a vámvonál feladása által 60 millió forint évi jövedelemtől fosztották meg az országot.

Felhozza továbbá a t. képviselő ur, hogy az országnak felemelni javasolt cultur-kiadásait

fedezni becsületbeli kötelesség. Igaz, hogy mi itt ezen oldalon a cultur-kiadások irányában soha sem voltunk szűkkeztiek. Mert meg vagyunk győződve, hogy ezek oly gyümölcsöző befektetések, melyek a nemzet üdvére és előmenetelére szolgálnak. Azonban fájdalom, mikor mi cultur-befektetésekről szólunk, nem milliók, hanem csak néhány ezer forint forog kérdésben. Mindössze néhány százezer forint tesznek és mégis mindig megtagadással találkozunk. Tehát nem becsületbeli kötelesség az, hogy megszavazzuk azon milliókra menő kiadásokat, melyeket önök a közösligyekre és Boszniára tettek, de becsületbeli kötelességünk megtagadni minden oly kiadást, mely gyümölcstelenül az ország érdekének meg nem felelőleg tétetik. *(Helyeslés.)*

György Endre képviselő ur elfogadja a törvényjavaslatot és mint mondja, e miatt a kormányt nem csak meg nem támadja, hanem azért elismerését is kénytelen a kormánynak kinyilatkoztatni. Lehetetlen, hogy a csekély számban felszólalt kormánypárti képviselők beszédeiben fel ne ismerjük azon fokozatosságot, mely a pártfegyelem előtti meghajlástól egészen az elismerésig emelkedik. Én elhiszem, hogy a t. képviselő ur elismeréssel van a kormány iránt, de alig hiszem, hogy e ház jobboldalán és néhány hivatalnokon kívül, ez ország 15 milliónyi lakossága közt egyetlen egy is találkozzék, ki a képviselő ur ezen elismerését magáévá tegye és alig hiszem, hogy saját választói is e tekintetbeni nézetével egyetértsenek. A képviselő ur zokon veszi, hogy a kereskedelmi osztály

nem petitionált az adók ellen akkor, midőn a földművelést terhelő adókról volt szó.

Én azt hiszem, hogy azon paralelláknak, melyeket ő az adózók osztályai között tett, az az eredménye lesz, hogy az ország minden adózó osztálya egyesülni fog és összpontosítani fogja erejét, hogy önök elpusztuljanak azon helyről. *(Helyeslés a baloldalon.)*

T. képviselőház! Még reflectálnom kelt az előtttem szólott, bár nem közvetlenül előtttem szólott Jókai képviselő ur beszédére, *(Halljuk!)* ki, úgy látszik, beszédével a nevetési izmokat akarta felvillanyozni és ez által talán az Űstökös jövő számaait is megkárosítani. Nehéz ugyan ezt komolyan venni, de mégis kötelességemnek tartom előadására néhány észrevételeit tenni. *(Halljuk!)* A képviselő ur visszaszárnyalt az 1848 előtti időkre, felhozta, hogy akkor Magyarország összes adója 10—12 millió volt és hogy 1848-ban mennyire voltak kénytelenek az adókat fölemelni. T. ház! A képviselő ur ennél súlyosabb érvet önmaga ellen talán nem is alkalmazhatott volna, hisz önök azóta harminczszorozták ez adókat s még sem tudják az ország kiadásait fedezni. Előadta a képviselő ur, hogy 1848-ban Kossuth mily nagy fogyasztási és másnemű adókat hozott létre és mily drákói szabályok alkalmaztattak az adóbehajtásra; azonban, úgy látszik, elfeledte, hogy akkor önvédelmi harcz folyt kül- és bel-ellenség ellen, mely tizenhét oldalról támadta meg hazánkat, hogy akkor rendkívüli körülmények voltak és azon szemrehányólag felhozott 60 millióval csodaszerű dol-

gokat műveltek; elfeledi azt, hogy akkor a haza fiaitól a haza nevében, az önálló független Magyarország megvédése érdekében kérték az adókat és az örömmel, lelkesedéssel adta meg. Próbálják meg önök is: kérjenek a haza felszabadításának, a haza függetlenségének és önállóságának kivívására áldozatokat e néptől és én meg vagyok arról győződve, hogy a magyar nép önmegtadadással is kész áldozatokat hozni, de arra, hogy önök folytassák a nemzetet tönkretévő és a nemzeti életet megsemmisíteni czélzó politikát, arra bizony nem fog senki sem áldozni. *(Ugy van! Helyeslés a szélső balon.)*

A t. képviselő ur egész indignatióval utasítja vissza azt, hogy ő a földművelő osztályt is megterhelte és kijelentette, hogy egyetlenegy rézkarjczárral sem hajlandó többet oly adónemben megszavazni, a mely a földművelést sújtaná. A t. képviselő ur feledni látszik, hogy jelenlegi szavazatával éppen megczáfolja ezen állítását. Hiszen a fogyasztási adót kilencztizedrészben a földművelő osztály fogja fizetni.

A t. képviselő ur, az iparosok és kereskedők munkaköréről és annak megszabásáról is értekezett és némi czélzást tett arra, hogy jobb volna, ha a t. kereskedő és iparos urak dolgoznának és ne politizálnának oly sokat, hanem folytatnák szorgalmasabban üzletüket. No már t. képviselő ur, engedje meg, ha erre azt mondom, hogy a t. képviselő ur is jobban tenné, ha a regényírásnál maradna, *(Helyeslés. Igaz! Ugy van! a szélső balon)* mert az háládatosabb és hagyná fel a politikával. És aztán azoknak az iparosok-

nak és kereskedőknek, akkor, midőn az ő zsebük-
ről, az ő pénzükről van szó, sokkal több
joguk van felszólalni, gondolkozni és okoskodni,
mint a t. képviselő urnak, a ki az ő zsebtükre
szavaz meg terheket. *(Igaz! Ugy van! a szélső
balon.)*

Végre a t. képviselő ur előadta, hogy Olasz-
országban jártakor *(Halljuk! Halljuk! a szélső
baloldalon)* miért nem ment el Baracconéba. Én
azt hiszem, hogy a t. képviselő ur igen helyesen
tett akkor, midőn a nagy számkivetettnek küszö-
bét nem lépte át, nem lépte át azon képviselő,
a ki a honosítási törvény megszavazásával őt
másodszor is száműzte. *(Élénk helyeslés a szélső
balon.)* Jól tette, hogy nem lépett be, még ha
muzsikáját és keresztjét künn hagyta volna is, mert
a közös ügyek udvari költője és dicsőítőjének
megjelenése insultatiója lett volna ama szent
fájdalomnak, mely a nagy számkivetett keblét
dulja és a melyben ez ország 15 milliónyi
lakossága osztozik. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

Végül még csak azt kívánom megjegyezni
a miniszerelnök urnak tegnapelőtti beszédjére, —
a mely a szentírásbeli Góliáthon kulminált és
talán épen azért mondatott el. Hát én ezen
beszéd hatása alatt szét pillantottam a házban és
kerestem azon Dávidot, a ki az igazság parity-
tyájával le fogja sújtani a filiszteusok Góliátját
és én ezen Dávidot megtaláltam, a ki nem sokára
az önök farizeus politikáját sújtó parittyájával
össze fogja törni. Nem fogadom el a törvény-
javaslatot. *(Élénk helyeslés a szélső balon.)*

Viszonzválasz a kereskedelmi minister által a népszámlálás ügyében hozzá intézett interpellációra adott feleletére.

(1881. február 5.)

T. ház! A rövid időközönként megújuló népszámlálásnak nem az a hivatása, hogy a multtal foglalkozzék, nem az a célja, hogy az egyének születéstörténetét és biographiáját előnkbe tárja; nem törekvése tudatni, hogy 10—20, avagy 50 év előtt ki minő nyelven szólalt meg bölcsőjében vagy anyja karjain: hanem az, hogy a jelenlegi állapotot előtüntesse s meghatározza azt, hogy kinek-kinek mi a gondolkozási, társalgási és életszükségleti nyelve? Már pedig, a midőn leglényegesebb kérdőpontul azt tették, hogy mi az anyanyelve? s midőn utasításba azt adták, hogy az összeíró biztosoknak az adandó feleletre semminemű befolyást gyakorolni, helyreigazítást adni nem szabad: akkor nem a jelen állapotot, hanem a néha távol multba visszamenő születési, illetőleg csecsemőkori stadiumot kutatták.

Ugy látszik, hogy a törvényjavaslatot benyújtott minister ur nem volt tisztában az anyanyelv jelentősége iránt; azért szükségesnek tartom a magyar akademia nagy szótárából, annak defini-tióját adni, hol az I. kötet 164-ik lapján ez áll: „Anyanyelv. Azon nyelv, melyet, mint mondani szokás, anyánk tejével szoptunk, anyánktól tanultunk.”

Már most az anyanyelvnek ilyenén felvetése azon abnormis kényszerhelyzetet idézte elő, hogy a magyar tudományos akademia számos

tagja, sőt ezen képviselő és főrendiháznak némely tagjai is kénytelenek voltak anyanyelvül a németet iratni, miután gyermekkorukban azt beszélték s csak később az iskolába kerülve, tanulták meg a magyar nyelvet. Ha hazudni nem akartak, másként nem cselekedhettek.

Tudok, t. ház, olyan eseteket, hogy az aristokráciából egész családok kénytelenek voltak anyanyelvül a németet beírni, mert gyermekkorukban német dajkák és cselédek gondozása alatt németül társalogtak s csak később sajátították el anyanyelvüket, a magyart, sőt vannak olyanok is, kiknek elődeik már az Árpád-házi királyok idejében főurak voltak s mert rossz nevelési rendszer következtében nem tanulták nemzetünk nyelvét, a miniszter ur ügyefogyott kérdőpontja miatt németté degredáltattak.

Tudok esetet, hogy egyik főúrunk, a ki Horvátországban horvát anyától született; de ma egy árva szót se tud horvátul, mégis horvátnak íratott be; mások, kik egy szót se tudnak tótul, tótnak íratkoztak, mert anyjuk vagy dajkájuk esetleg tót volt. Vannak menekültjeink közit, kik Angliában, Franciaországban született és nevekedt gyermekeiket angol és francziáknak voltak kénytelenek iratni.

A hibásan feltett kérdésnek illetően szomorú eredményei nemcsak szórványosan, hanem fájdalom, országszerte tömegesen fordultak elő.

Nekem alkalmam volt Pest-Pilis-Kis-Kun-megyében a népösszeírást figyelemmel kísérni főleg három oly városban, melyeknek lakosai ugyan tót eredetűek, de annyira el vannak

magyarosodva, hogy társalgási nyelvük a magyar, az iskolákban kizárólag magyar nyelven tanítanak, az egyházakban felváltva magyar szónoklatokat tartanak.

A midőn a 6-ik pont feltétetett, azt felelték, hogy ők ugyan magyarok, hanem anyanyelvük a tót s tótoknak irattak be mind, még a gyermekek is, kik jóformán nem is beszélnek tótul.

Ily módon csak itt e központi megyében több mint 70—80 ezer magyarul tudó és magyar lenni akaró honpolgár iratott be tótnak és németnek.

No, ha ez így ment e központi megyében, hol az összeíró közegek a magyar állam és nemzetiségnek meleg barátjai voltak, elképzelhető, hogy miként mehetett azon megyékben és városokban, hol az összeíró biztosok a pánszláv vagy dacoromán tendenciák szolgálatában és annak nyomása alatt állanak.

T. ház! Interpellációm megtétele után özönnel jöttek hozzám az adatok és panaszok, a melyek a legsötétebb háttérét képezik az önök, hogy szelid kifejezéssel éljek — meggondolatlan eljárásának.

Tudjuk azt, hogy a nyitrai püspökség papnöveldéjéből százankint kerültek ki a pánszláv-eszmékkel saturált papok, kik feladatukul tüzték ki egyházaik magyar híveit nemzetiségükből kivétköztetni és ez oly mérvben sikerült nekik, hogy csak magában Nyitra-, Pozsony-, Bars-, Hont- és Nógrádmegyék felső részein több száz magyar község lakossága tótosított el; oly

községeké, a melyek még 40—50 évvel azelőtt is tiszta magyar faluk voltak.

Ilyenforma állapot fordult elő az erdélyi részekben, hol egész vidékeknek még református vallású lakossága is eloláhosodott, elannyira, hogy nyelvünket elfeledték egészen, de tudják magyar származásukat, mint a helységek, mint a családneveik is bizonyítják s bár ma anyanyelvüket nem beszélik, ők büszkéek magyar eredetükre s egész önérzettel azoknak is vallják magukat.

Továbbá a szepességi derék városokról tudjuk, hogy azok hazafias lakossága, valamint a délmagyarországi németek és itt fővárosunk német eredetű lakosai is testestől lelkestől magyaroknak vallják magukat, azok is akarnak maradni; de a mint számos levélből és szóbeli panaszokból megértettem, a boldogtalanul feltett 6-ik pont oly kényszerhelyzetbe sodorta őket, hogy szíveik legmelegebb érzelmeinek megtagadásával, kénytelenek voltak, néha könyvelt szemekkel, magukat német anyanyelvűeknek írni, vagy iratni.

Ha már most a kormány nyíltan és őszintén azon kérdést teszi fel, hogy mi a nemzeti-sége? nem kétlem, hogy amaz eltótosodott és eloláhosodott száz meg száz községnek lakosai s a nemzetünkhöz őszinte ragaszkodással viseltető szepesi és délmagyarországi német eredetű, de magyar lelkületű testvéreink mind magyaroknak iratkoztak volna, így azonban azt tenniök lehetlenné tette a kormány meggondolatlansága; s azért mondám én interpellációmban, hogy egy pár millióval fogasztá nemzetünk létszámát s

azért idítványoztam, hogy ezen óriási baklövés helyrehozhatásáért mellőztessék a 6-ik kérdőpont eredményének összeszámítása.

Mert t. ház! ha valahol, ugy hazánkban végtelenül nagy horderővel, sőt politikai jelentőséggel bír a nemzet valódi létszámának kittintetése s a magyar állameszme barátainak sorakoztatása, hisz az osztrák önkény 300 éven át mindig létszámunk csekély voltából igyekezett elnyomatásunkra fegyvert kovácsolni. Fájdalmasan észlelhetjük, hogy azok, kik e birodalmon kívül keresnek gravitáló pontokat, itt benn s a mi károsabb, a külföldi irodalom terén is, mint egy 4 millióból álló barbar népecskét akarnak minket feltüntetni.

Sőt önök, a közösügyek gyászvitézei is, (*Mozgás jobbfelől*) létszámunk csekély voltára hivatkozva, akarják nemzetünk önérzetét kiölve, a szégyenletes gyarmati állapot elviselésére reá birni.

Önök erre való tendenciója, amazok rosz-akaratú világámitása azonnal megtörve és fényesen megczáfolva lenne, ha azt mondhatnók a nemzetnek, Európa népeinek s főleg drága szövetségeseinknek az osztrákoknak, hogy mi 10 milliónyi nép vagyunk, mi az idegen igát lerázni s egy szabad független államot alkotni elhatározottak és elég erősek vagyunk.

A minister ur tagadja a szándékosságot. No, ha nem szándékosságból, akkor boldogtalanságból történt a hiba s ez esetben a minister eljárása még súlyosabb beszámítás alá esik, mert az az ítélet

képtelenség szegénységi bizonyítványát állítja ki a kormányról.

T. ház! A minister ur azt állítja, hogy nem ő állította fel azon kérdőpontokat, hanem megvitattatott egy enquêten s elfogadtatott egy bizottság által. Hát t. ház, az enquêtek és bizottságok arra vannak hivatva, hogy véleményt adjanak; a minister ur pedig arra van hivatva, hogy abból fogadja el azt, a mi czélszerű, mert ő a felelős.

Br. Kemény Gábor, földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister (közbeszól): Elvállalom a felelősséget!

(Folytatva): Tehát a minister urnak nem kellett volna olyan kérdést elfogadni, a mely annyi tévedésre szolgáltatott okot, a mely annyival apasztotta nemzetünk létszámát.

Azt mondja a minister ur, meg van győződve, hogy nem vált két millióval kevesebbé a nemzet és hogy a népszámlálásnak feladata a valódi igazság kitüntetése. Épen az a baj, t. ház, hogy nem a valódi igazság lett kitüntetve a kérdőpontokban, mert okadatolva, esetekre, adatokra hivatkozva mutattam ki, hogy ez a kérdőpont nagyon is sokkal, ha nem is két millióval, de bizonyosan egy és fél millióval apasztotta nemzetünk létszámát, a mely kijött volna, ha nyíltan tétetik fel a kérdés: mi a nemzetisége? Azt mondja a minister ur: választás kettő között lehet, az anyanyelv és a társalgási nyelv között. Épen ez az, a mi leginkább jellemzi a t. minister ur eljárását. Láttuk azt, hogy még Ausztriában sem akarták felvetni az anyanyelv kérdését,

hanem felvették a társalgási nyelv kérdését. Ő bátrabb volt.

Azt mondja a minister ur, hogy a végleges adatok még nincsenek ugyan összeállítva, hanem örvendetes és előnyös szaporodás constatálható itt a fővárosban, a hol némileg az adatok már egybe vannak állítva és szembe állítja az 50-iki népszámlálás eredményét a mostanival és úgy tűnteti fel, hogy akkor a magyarság létszáma a fővárosban 31 százalék volt, most pedig 55 százalék. Hát t. ház, ezen nem lehet csodálkozni, mert 1850-ben magyarnak vallani magát egy kissé kényes állapot volt, ez üldöztetést vont maga után. Én meg vagyok győződve, hogy ha ma, midőn ezen kényszerítő körülmények elenyésztek, ha a nemzetiség kérdése vettetik fel, itt a főváros lakossága közt a magyarság számaránya nem 55 százalékot, hanem 70 talán 80 százalékot mutatott volna fel.

Azt mondja a minister ur, hogy az összeírás senkit sem idegenített el. Már, t. minister ur, méltóztassék megnézni az akadémia tagjainak népszámlálási lapjait és meg fog győződni, hogy számosan vannak, a kik magukat németeknek írták be és méltóztassék végig nézni a főrendek lajstromán s meg fog győződni, hogy nem egy, hanem százai vannak a tagoknak, kik a nemzetől elidegenítették, mert bár szívből-lelkekben a magyar nemzet fiai, de az összeírás által úgy vannak kitüntetve, mint idegen nemzet fiai.

S végre az eredmény, akár szándékosság, akár öntudatlanság idézte elő, egyaránt káros nemzetükre s annak felvirágoztatására nézve,

azt nekünk enyhíteni és ellensúlyozni hazafias és erkölcsi kötelességünk. Azért én a minister ur válaszáat tudomásul nem vehetvén, kérem annak tárgyalásra való kitűzését. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Viszonzválasz a belügyministernek, a kimenekült hadkötelesek visszatérhetése érdekében tett interpellatióra adott feleletére.

(Ugyanakkor.)

Tisztelt ház! Midőn kijelentem, hogy a ministerelnök ur válaszáat nem vehetem tudomásul, bátor vagyok hivatkozni egy praecedensre, melyet a t. ministerelnök urnak ez ügyben való eljárásánál jó lett volna zsinórmértékül használni.

A t. ház tagjai emlékezni fognak azon nagyon is jellemző esetre, hogy egy 800,000 főből álló rendes hadsereggel rendelkező birodalom, az általános védkötelezettségnek eleget tenni nem akaró s a kényszerítő eljárással szemben fegyvert ragadott néhány ezer bochéz ellen Krivoescében, előbb nagy veszteséggel hadjáratot folytatott s győzelmet vivni nem tudván, megköté a lázadó alattvalókkal a knezlaci békekötést, melyben nemcsak teljes amnestia adatott a fegyvert ragadottaknak, hanem fegyveres elvonulás mellett fejenként 40 frt borraavaló biztosított s oly elnézéssel voltak irántuk, hogy honvédségi védkötelezettségükre még ma sem szoríttatnak rá.

Nem akarom feltenni, hogy a nagy biroda-

lom nagy hadserege — még osztrák tábornokok vezetése alatt — se tudta volna legyőzni azon maroknyi népet. Én azon — talán túlságos — engedékenységet és a humor emberei által gúnynyal fogadott furcsa békekötést azzal indokolom, hogy az uralkodó nem volt boszúval és haraggal eltelve lázangó alattvalói iránt s kegyes szíve nyitva volt Rodich tábornok közvetítésének, ki szelidséggel és nagylelkűséggel ajánlotta lefegyverezni az elesábított alattvalókat.

Az udvar kegyében álló Rodich tudott amnestiát s ajándékot kieszközölni bochéz véreinek, kik nemcsak eleget nem tettek hadkötelezettségüknek, hanem pénz és véráldozatokat okoztak a birodalomnak, sőt azt is kivitte, hogy a mi a birodalom többi 34 millió lakosára kötelező, ők az alól mentesítve vannak.

Én nem hiszem, hogy Tisza Kálmán is, ez előzmények után ne tudna amnestiát eszközölni azon ártatlan magyaroknak, kik törvényen kívüli állapotban, egyszerűen elvonták magukat a besoroztatás elől. Egy államban bochéz és magyar-nak külön mértékkel mérni nem lehet. És én épen a knezlachi békekötésből merítem azon meggyőződésemet, hogy ha honfitársaink továbbra is kénytelenek lesznek idegen földön senyvedni s ha azok e házára nézve örökre elvesznek, azért a vád, a vérkitagadás vádja, isten, haza és a történelem előtt, egyedül miniszerelnök urat illeti, ki Rodich által is túl engedte magát szárnyaltatni.

T. ház! A minister ur ma szeliden s nem oly ridegen és haragosan felelt, de a mint maga

is kijelenté, lényegileg ma sem mondhat egyebet, mint akkor, mert ő nem tekinti azokat politikai menekülteknek, bár elismeri, hogy van különbség azok között, kik 1867 előtt s azok között, kik ezután vonták el magukat a besorozás elől.

Nem kívánok ismételésekbe bocsátkozni, hanem hivatkozom arra, hogy interpellációm az 1849-től 1867-ig kimenekültekre vonatkozik és annak heterjesztése alkalmával tüzetesen előadtam, hogy ha nem is politikai menekültek a szó szoros értelmében, de mégis azoknak színezetét viselik, mert legnagyobb részök azért menekült akkor ki, hogy ez által hazája felszabadítására és felmentésére közreműködjék; a mi szemünkben tehát és a mi alkotmányos érzésünk szerint, azokat mi oly szökevényeknek, mint a t. minisiterelnök ur akarja feltüntetni, nem tekinthetjük s mindenesetre kell, hogy szívünkben a rokonszeny érzete támadjon azok iránt, kiket 30 évi szenvedés, hontalanság és a honvágy gyötrő érzete sem tudott megtörni s oda vinni, hogy e haza iránti szeretetüket és a visszavágyódást kitépje keblükből. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azt mondja a t. minisiterelnök ur, hogy ha ezeknek bűnbocsánat adatnék, ez praemium lenne a kötelességmulasztóknak.

Erre nézve, t. ház, nem akarok mást mondani, mint utalni fennebbi szavaimra, t. i. hogy a fegyveres lázadók iránt kegyes volt az uralkodó és egy általános amnestiával tette lehetővé azoknak fennmaradását. És én azt hiszem, hogy a világtörténelemben nem fogunk arra egyetlen-

egy példát sem találni, hogy egy nemzetnek szabadságharca után kimenekült tömeges menekültek, akár a hadseregből mentek el, akár más honnan, azok egyenként lettek volna kénytelenek folyamodni. Hiszen tízezer emberről van szó, hogyan lehessen azt kívánni, hogy 10,000 stemplivel és bizonyítványokkal ellátott folyamodvánnyal vegye igénybe e 10,000 ember a kormánynak idejét. Hiszen látjuk, a francia forradalom után is, hogy a communistáknak, a kik égettek és romboltak, általános amnestia útján volt lehetővé téve a visszatérés és midőn meggondolom azt, hogy ha a trónörökös násza alkalmával az uralkodó kegyességét ez irányban egy általános amnestiára megnyerni nem sikerülend, erre nézve határozottan a minister urat fogom felelőssé tenni, hogy elmulasztotta hazafias kötelességét teljesíteni most, midőn az amnestiát ajánlhatta volna.

A t. miniszerelnök ur azt mondja, hogy a tényállás az, hogy ők nem folyamodtak, a miként én állítottam, Zichy nagykövethoz Konstantinápolyba. Én pedig azt mondom, hogy folyamodtak, nemcsak hogy folyamodtak, hanem akkor, mikor Zichy nagykövet Konstantinápolyba utaztában több napig Bukarestben mulatott, megvizsgálván az alatta való ügynökséget, akkor igen népes küldöttség ment hozzá és előadta küldetésének célját és akkor az illető nagykövet ur, szóbelileg kegyes volt nekik ígéretet is tenni, a mely — fájdalom, nem teljesített; az ő felszólalásának volt következménye az, hogy akkor a Bukarestben volt menekültek

összeírták magukat s kitünt, hogy ott 4500 ily menekült van.

Fogadkozik a minisiterelnök ur, hogy nem ridegen utasít vissza, hanem hogy nem lehet a kötelezettség elől megszökötteknek szószólója. Hát a minisiterelnök ur e tekintetben saját meggyőződését követi, de én azt hiszem, hogy a magyar törvényhozás nem nyújthat ily nézeteknek támogatást. Én fel nem tehetem a t. ház tagjairól, hogy e mulasztást magukévá tegyék s eltűrjék 10,000 magyar honpolgárnak száműzetését a kiegyezés 13-ik évében s ezeknek és vagyonuknak a házára való elvesztését jóvá hagyják, teremtve a honosítási törvényben elkövetett véárulás és apakitagadásnak egy oly colorrariumot, mely a nemzet törvényhozására a hálátlanság történelmi vádját fogja nehezíteni. Én részemről óvakodom az ily bűnrészességtől, ép azért a minisiterelnök ur válaszát tudomásul nem vehetvén, kérem azt tárgyalásra kitűzni.

A hétfalusi (Brassó megyei) magyarok kérvényének tárgyalásakor.

(November 30. 1880.)

T. ház! Az ügy igen fontos, mindazáltal nem kívánom a hosszú és terjedelmes kérvény felolvasztatását, hanem bátor leszek a helyett igen röviden a kérvényt, tulajdonképpen annak tárgyát illetőleg, néhány észrevételt tenni. (*Halljuk!*)

T. ház! A keleti támadásoknak leginkább kitett északkeleti részén Erdélynek, a régi időben volt három királyi vár: Királykő, Höl-tővény és Törcsvár; ezeknek őrzésére s ezzel kapcsolatban a határőri szolgálat teljesítésére 10 magyar község lett oda telepítve legnagyobb részben Nagy Lajos király által. Azonban később, midőn a keletről jövő támadások megszűntek, midőn az erdélyi fejedelemség felállításával a török többé nem mint ellenség, hanem inkább, mint barát jelent meg, ezen várak fontossága megszűnt, kettő azok közül leomlott, egy azonban, Törcsvár, megmaradt. De miután ezen vár nélkülözte a hadtani fontosságot, előbb elzalogosított, később II. Rákóczi György szerencsétlen lengyel hadjárata után, Brassó városának eladatott. Azonban az eladáskor törvénykönyvünkbe beiktatott okmánya szerint, határozottan megjegyeztetett, hogy csakis a vár közvetlen tartozandósága az, a mi eladatott, a várhoz tartozó tíz falu továbbra is szabad, független lesz, azoknak népe a vármegyei nemesekkel fog együttesen a vármegyék zászlója alatt felkelni és teljes szabadságot, még pedig — mint az okmány mondja — mindazon szabadságokat és kiváltságokat élvezni fogja, melyekkel a királyföldi szászok bírnak. Ők e szabadságot élvezték is 1848-ig. Felmerült azon körülmény, hogy miután Brassó alá voltak közigazgatásilag rendelve, némi segélypénz-összeget szedtek rajtok, az ottani hivatalnokok fizetése czímén s karácsonkor ajándékfát vittek — mint szokásban volt nevezni — karácsonfát a brassói főbírónak, minek aztán azon szomorú követke-

ménye lett, hogy 1848 után, mikor a Beczir-
kerek többnyire közülök, vagy az őket támogató
idegenek közül kerültek ki, mint urbéres köz-
ségek lettek bejelentve és Brassó ezen a czímen
egy pár százezer frt urbéri kárpótlásban része-
sült, minek következtében az állam nagy mér-
tékben megkárosított. De fájdalom, a város
nem elégedett meg ezen, őt meg nem illető nagy
összeggel, hanem 1856-ban, közigazgatási uton
lefoglalta azon községeknek minden eddigi ki-
zárólagos tulajdonát képező erdősegeit, a melyek-
ről az 1819/20-iki conscriptió azt mondja, hogy
ezek azon községeknek kizárólagos tulajdonait
képezik. Ennek az a következménye lett, hogy
azon 23 ezernyi magyar népességnek ma más
birtoka nincsen, mint 4111 hold kopár és siva-
tag IV. és V. osztályú szántóföld. Ezen szegény
nép ebben az ügyben folyvást folyamodott a
ministeriumokhoz, az országgyűléshez. Ennek
következménye volt az, hogy az 1871: LIII. t. cz.
82. §-a kimondja, hogy az igazságügyi minister
ezen Törösvár városához tartozó községek terü-
letére vonatkozólag törvényjavaslatot terjesztszen
elő. Ennek folytán a kir. tábla 1874-ben az
urbéri pereket beszüntette és 1875-ben ítéletileg
kimondotta, hogy azon 12,000 frt taksa, a mely
Brassó városa által erőszakkal taksa-díj czímen
hajtattott be, ezen szegény népnek visszaadás-
sék és hogy a 60,000 holdat képező erdőség
azon községek kizárólagos, közös tulajdonát ké-
pezi. A kir. Curia ezen ítéletet helybenhagyta,
azon hozzáadással, hogy míg az ügy véglegesen
lebonyolítatik, addig Brassó városa fogja ezen

erdőséget pastorolni. Ezen függeléknek az a szomorú eredménye lett, hogy Brassó városa a pasztorolás jogát akkép magyarázta, hogy 300,000 frt értékű fát eladott a vasutnak és hogy a katonai kincstár által a határőri erődítéseknek tett erdőpusztítások czímén kiutalt tekintélyes összeget zsebre rakta. Én, t. ház, elfogadom a kérvényi bizottság jelentését, azonban fel kell hívnom az igazságügyi minister figyelmét arra, hogy egy 10 év előtt hozott törvénynek, 10 éven át való nem teljesítése, igen megdöbbentő jelenség, főleg azért, mert az a szegény nép elpusztulását fogja előidézni, mivel képtelenség, hogy 4000 holdon 23,000 lélek megéljen. Eddig, t. ház, ezen szegény emberek abból tartották fenn magukat, hogy Romániában szekereskedtek s főleg a dunai kikötőkbe szállítottak czikkeket és onnan vissza; de most a vasut elkészültével, ezen keresetforrásuktól elesnek: részükre nincs más hátra, mint a kivándorlás s igen fájdalmasan észlelhettük, hogy azon főispáni hatóság, a melynek védenie kellett volna ezen szegény népet, szemben az erőszakoskodó várossal, fájdalom, az is ezen szegény nép ellen támadt és rákényszerített némely községet oly egyezség megkötésére, mely rájuk nézve a földönfutóvá léttel egyértelmű.

Kérem tehát az igen t. igazságügyminister urat, méltóztassék tekintetbe venni, hogy az eddigi mulasztás is ama szegény népre nézve végtelen szenvedéseket idézett elő; s méltóztassék a tíz évvel ezelőtt meghozott országgyűlési végzésnek,

illetőleg megalkotott törvénynek foganatosítását eszközölni.

A hajdu-doroghiaknak, egy magyar keleti püspökség felállítására vonatkozó, kérvényének tárgyalásakor.

(November 26. 1880.)

Tisztelt ház! Én hinni akarom, hogy a t. ház ép oly lelkesedéssel és egyértelműleg fogja a kérvényi bizottságnak a hajdu-doroghiak kérvényére adott véleményét elfogadni és magáévá tenni, miként azt a bizottság tette, csakhogy az előzményekből ítélve, félnünk lehet, hogy az illető szakminister e határozat teljesítésében nem fog hasonló buzgalmat tanusítani.

Hisz a keleti vallású magyarok e mozgalma még Mária Theresia uralma idejéből származik, már a múlt század végén a szertartási könyvek lefordítottak magyar nyelvre s egy százados sóvárgásnak még se tudják isteni és emberi törvények által jogosított eredményét elérni, bárha az 1867-ki kiegyezés óta is ismételten folyamodtak egy magyar püspökség felállításáért kormányhoz és országgyűléshez.

Én, t. ház, e folytonos elodázás indokát meg nem tudom érteni. Még érteném a minister ur félrehuzását akkor, ha a katolikus vallás terén való újításról lenne szó; ha a monarchicus irányú catholicismusnak a pápa világi uralmáért behozott egyetemleges latin nyelvét akarná valaki

érinteni; de itt az első keresztyénség democraticus szerkezetét megtartott keleti egyházzal van szó, a mely nemcsak, hogy ki nem zárja isten házaiból a nemzeti nyelveket, hanem egyik sarkalatos elve, hogy minden nemzet saját anyanyelvén tartsa isteni tiszteletét. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

S ha az oroszoknak lehet oroszul, a görögnek görögül, az oláhoknak oláhul, a szerbnek szerbül, a ruthennek ruthenül imádkozni: nem vagyok képes megérteni, hogy miként akarhatja épen egy magyar felelős miniszter ez egyház nagyszámú magyar híveit meggátolni abban, hogy anyanyelvükön tarthassák isteni tiszteletüket s az idegen egyházi uralom alól emancipálhassák magukat. (*Halljuk! Halljuk!*)

Itt bizonyynyal a katolikus főpapság — mely minden időben tündökölt magyar érzelmeivel — bizonyosan nem fészélyezi a miniszter urat; a szintén hazafias érzelmű ruthen püspökség sem képez akadályt, hisz épen e püspökök maguk voltak azok, kik Mária Theresia óta egy magyar püspökség felállítását szorgalmazták folyton s a szertartási könyveket magyarra fordították. A munkácsi püspökség egységességének respectálása sem lehet ok, hisz abból 1820-ban a könnyebb adminisztráció szempontjából kiszakított az eperjesi, a román nemzetiség érdekeinek megvédéseért 1821-ben a nagyváradi, 1856-ban pedig a szamosújvári oláh püspökség.

Ily háromszoros megcsonkítása után is, a munkácsi püspökséghez még ma is 379 anya- és 1114 fiók-egyházközség tartozik, tehát sokkal

nagyobb, mint a jó egyházi kormányzat megkivánná s a helyes arányt csak úgy nyerné meg, ha a 140 anya- és 500 fiók magyar egyházközség számára, a jogosan követelt magyar keleti püspökség felállítatik.

Erre már az előleges lépések meg is tétettek 1873-ban, a midőn a magyar király jóváhagyásával, Hajdu-Doroghon magyar püspöki helynökség 3000 frt évi fizetéssel szerveztetett; de ezen alárendelt, korlátolt hatáskörrel bíró állás nem felel meg ama derék nép jogos igényeinek s különben is, ennek hatásköre csakis a magyar keleti vallásuak felére terjed ki; ők azt mondják kérvényükben, hogy a magyar püspökség felállítása nélkül fennmaradásuk iránt a legsötétebb aggályaik merülnek fel.

Arra, hogy vicariatus püspökséggé alakítottatott át, van elő példa a munkácsi püspökségben, mert annak eperjesi vicariatusából lett az eperjesi és szatmári vicariatusából a nagyváradigörög egyesült püspökség szervezve.

Nagy anyagi nehézségek egyáltalában nem forognak fenn, mert Doroghon van díszes székes-egyház és püspöki palota s a vicarius jelenlegi fizetése némi megpótlással, egyelőre elégséges lenne; de különben is az elérendő nagy nemzeti czél nem engedi meg a költségek szűkmarkú mérlegelését, ép azon miniszternek, a ki sok egyébben nem szokott fűsvénykedni; s elvégre, ha az eperjesi, nagyváradig és szamosújvári keleti püspökségek felállítására volt pénz, ha azokat a vallásalapból lehetett nagy uradalmak- és javakkal dotálni, megkövetelhetjük, hogy a felállí-

tandó magyar püspökségnek szerényebb dotatiójára is jusson, mert elvégre is ez az ország Magyarország s ha az oláh és szerb érdekek szerintem is helyes megóvására lehetett és kellett áldozni a közvagyonból, nem lehet, nem szabad ez áldozatot megvonnunk akkor, a midőn pár százezer magyar nemzetiségű polgár lelki-nyugalmának megóvásáról van szó.

Mert, t. ház, a keleti vallást követő magyarok jóval többen vannak, mint azt általánosan vélik. A doroghi kérvény 130,000-re teszi az egyesült görög vallású magyarság létszámát, azonban ehhez még hozzá kell számítanunk azon 30,000 szintén keleti vallású magyart, kik a székelyföldön vannak s kik bár csak magyarul beszélnek és magyaroknak vallják magokat, mégis Balázsfalváról és Nagy-Szebenből küldenek nekik dácóromán papokat, kik ezen nép által nem értett s érteni nem is akart oláh isteni tiszteletet tartanak.

Ezen 30,000 keleti vallású székely utómaradványa azon 500,000-nyi keleti vallású magyarnak, kik az erdélyi részekben épen azért, mert magyar püspökük nem volt, beolvadtak az oláhok közé.

Tudjuk azt, hogy Erdélybe a kereszténység keletről, nevezetesen Byzanczból jött s Erdély magyarságának nagy része akkor is a keleti rituson maradt, midőn Szent István a nyugati egyház keblébe téríté a magyarságot.

Azok, fájdalom, nagyrészt elvesztek nemzetünkre nézve, épen azért, mert eldődeink nem gondoskodtak egy magyar keleti püspökség fel-

állításáról; merítsünk okulást e szomorú példából s mentsük meg csekély maradványait.

Tegye félre minister ur azon bátortalanságát, melyet a vallási reformok terén mindenkor és minden alkalommal tanúsít s azon félelmében, hogy egy-két papot magára ne haragítson, nemzetünknek helyrepótolhatlan veszteségeket okoz. Mert a minister ur nemcsak keleti vallású véreinkkel, hanem az erdélyrészi magyar evangélikusokkal szemben is hasonló mostohaságot tanúsít.

Ugyanis az erdélyi részekben van 40,000 magyar lutheránus, kik a szász püspök egyházmegyéjébe vannak beosztva s önkényének kegyelemre kiszolgáltatva elannyira, miszerint arra vannak kényszerítve, hogy mindennemű egyházi érintkezéseikben a német nyelvet használják. A szász superintendens üldözi csekély számú magyar papjaikat, azoknak a dézsmakárpótlásból esedékes jövedelmeit elvonja, az államsegélyből egy fillért sem juttat s a magyar híveket, mert nemzetiségükhöz ragaszkodnak, kimélytelenül üldözi.

E szegény áldozatul odadobott nép már többszörösen folyamodott a minister urhoz s kérték, hogy számukra egy magyar superintendensség szerveztessék; nem kívántak anyagi áldozatot, mert ők, az erdélyi evangélikus egyháznak nyújtott államsegélynek reájuk eső részét, a superintendens fizetésére elégségesnek jelentették ki. E kérvényük eredménytelen maradván, folyamodtak azért, hogy ha superintendenst nem nyerhetnek, engedtessek meg nekik a tiszántuli evan-

gelikus superintendensséghez való csatlakozás, vagy ha ez se lenne kivihető, legalább egy magyar esperesség felvigyázata alá helyeztessenek; de minister ur e vérig gyötrött nép kérelmét még csak feleletre sem méltatta.

Nem tehetem, t. ház, hogy a hajdu-doroghi kérvény ötletéből fel ne hívjam a vallásügyi minister ur figyelmét az erdélyrészi magyar lutheranusok sanyarú sorsára, mert azok megmentése megköveteli a magyar ministertől azt, hogy a Teusch urnak való kedveskedésnél előbbre helyezze a róluk való köteles gondoskodást és egyházügyi emantipatiójukat; valamint nem hallgathatom el azt sem, hogy nagyon is eljőtnék látnám az időt arra, hogy minister ur kiterjessze figyelmét Romániában levő csángó testvéreinkre is s kieszközzölje azt, hogy az őket zsaroló olasz papjaik, magyar lelkészekkel váltassanak fel. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Különben a kérvényi bizottság véleményét egész készséggel elfogadom. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A fővárosi rendőrségről szóló törvényjavaslat tárgyalásakor.

(Márczius 10. 1881.)

Tisztelt ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Tagadhatlan, hogy államéletünkben, sőt az emberek gondolkodás módjában is a közösügyes rendszer nagy átalakulást, még pedig rossz irányú átalakulást idézett elő; itt magában a képviselőházban furcsa felfogások kezdettek felszínre kerülni az államiság és alkotmányosságról; de alig hiszem, hogy az itt székelő néhány muszkavezető és reichsrathista kivételével, az absolutismusnak hívei lennének itt e házban és az országban; még a Bachhuszárokat sem veszem ki, hisz azok valódi Eldorádot találtak nálunk, azokat kormányunk magas hivatalokkal látta el s oly nagy nyugdíjakban részesíteti, miként azt semminemű absolutisticus kormány nem tehetné. Hazaellenes szolgálataik oly beszámítás alá esnek, mintha valamely kiváló érdemeket szereztek volna. Mi gazdagon díjazzuk az önkényuralomnak ide importált 50,000 idegen hivatalnokát, sőt azok özvegyeit és árvait is.

Ily nagylelkűsége ők sem Muszkaországban, sem a világ egyetlen absolutisticus államában sem találhatnának, ezek tehát az ilyen alkotmányosdi-formát, a minő itt nálunk uralkodik, nagyon szeretik, hogyan is ne szeretnék, a midőn az általuk 20 éven át üldözött 1848/9-ki honvédek és valódi alkotmányos hivatalnokok kizárásával,

őket halmozza el a haza jótékonyságának áldásaival a mi drágálatos kormányunk, ők tehát a szűkmarkúbb absolutismushoz nem vágyakodnak vissza.

Hanem a miniszerelnök urban az ily absolutisticus hajlamokat nagymérvben kifejlődve látom, ő oda törekszik, hogy lassanként minden hatalmat kezeiben összpontosíthasson, hogy más akarat, mint az övé s általa az osztráké e hazában ne uralkodhassék.

Ő azt elérte a ministeriumban, hol ő, mint előlhelyezett szám ad értéket az utánkövetkezőknek. Ő elérte ezen omnipotentiát itt a parlamentben, hol a többség úgy szavaz, a miként ő kívánja. A felsőházzal nem is szólok, hisz ott főispánjaival teljesen uralja a helyzetet.

De mindez nem elégíti ki az ő egyeduralkodói igényeit, vannak ez országban és pedig szaporodó mérvben, kik elég merészek másként gondolkozni, mint ő s még merészebbek ennek nyíltan kifejezést is adni, ő tehát ezeket rendszabályozni akarja s hogy ezt tehesse, ez országot rendőrállamává akarja átalakítani s ezt egész rendszereséggel és fokozatos előkészülettel lépteti életbe.

A büntető codex és a rendőri kihágásokról szóló törvény már előkészítette erre a talajt, a katonailag szervezett csendőrség általánosításáról szóló törvényjavaslattal elvettetett a kártékony mag; a most tárgyalás alatt levő fővárosi rendőrségről szóló javaslat, ha ugyan törvényerőre emelkedhetik, meghozandja törekvéseinek dús aratását, mert nem lenne széles Magyarországon olyan ember, a kinek ezen Napoleoni intézmé-

nyek révén üstöke a minister elnök ur kezébe, kinek személyes szabadsága, élet- és vagyonbiztonsága a minister ur önkényének s intésére vakon engedelmeskedő állami rendőrközegeinek áldozatul odadobva ne lenne.

T. ház a fővárosi rendőrség és a csendőrség szervezéséről szóló törvényjavaslatok ikerstülöttjét képezik a ministerelnök ur zsarnoki hajlamainak s azok együttesen oly monstruosus hatalmi összpontosítást jeleznek, a minőt az európai continensen csak Loris-Melikow és Tisza Kálmán mernek javaslatba hozni.

Hisz azok az egyéni és polgári szabadságnak valódi confiscatióját képezik, hisz az egy oly állami rendőrséget akar szervezni, mely feltétlen ura a polgárok szabadságának; a mely tetszése szerint letartóztathat és eltolonczoztathat mindenkiket; a mely rendszabályozza az egyének foglalkozását; mely a legegyszerűbb mulatozás és kedvtelésben is eltiltólag és akadályozólag léphet közbe; mely birságozhat, büntethet, színházakat, üzleteket, iparvállalatokat engedélyezhet, vagy betilthat.

És az ily teljhatalommal felruházott rendőrség visszaélései, kihágásai és zsarolásai ellen csakis a belügyérhez lehet folyamodni, ki itél önkénye, vagy szeszélye szerint, miután erre vonatkozó anyagi törvényeink hiányoznak.

Szóval az állampolgárok egész összege ki van kegyelemre szolgáltatva a belügyministernek és az ő intésére vakon engedelmeskedő állami rendőrségnek, a mely ellen semminemű törvényes menedéke nincsen a honpolgárnak s semmi sem

védi annak erőszakoskodása és zsarolásai ellen; az más hatóságot a belügyér és a katonai parancsnokságnál nem ismer; sőt még a katonai hatóság is némileg alája van rendelve, miután a rendőrség kértére bármikor a katonai erőt is tartozik rendelkezésére bocsátani. Ha e törvények keresztül mennének, nálunk a rendőrség egy önbíráskodási hatáskörrel felruházott oly külön állam lenne az államban, a mely a polgári és alkotmányos szabadság legveszélyesebb ellenségévé fajulhatna s a polgárok elleni merényletekre épen katonai szervezete és szelleme által mintegy ösztönözve és buzdítva lenne.

A belügyér urnak e törvények egy oly pretorianus sereget adnának rendelkezésére, a melylyel folytonos ostromállapotban tartaná a fővárost és a hazát; ehhez még csak egy kis darab Sibiériát kellene külesön kérnie a muszkától s akkor valósítva lenne eszményképe s elmondhatná, hogy: „Az állam én vagyok“.

Hogy a belügyér ur ily teljhatalma és az e törvények által inaugurálandó féktelen policei-wirthschaft mit jelent, abból már nyertünk egy kis izlelitőt a török-rokonszenvi nyilatkozatok, a czepléji küldöttség és a hatvan-utczai demonstratiók alkalmával. Valamint a minister feleletrevonhatásának horderejéről és az alkotmányos biztosítékok erre való fektetésének illusorius voltáról szintén szomorú tapasztalatokat szerezhettünk az azon alkalmakkal felmerült interpellatiók sorsából, midőn a t. ház többsége helyeslését fejezte ki a legféktelenebb rendőri kihágások,

gyilkosságok, a Thaisz- és Fehérváry-féle hetmankodások felett.

Szomorú tünetei voltak azok a durva önkénynek és vad erőszakoskodásnak, melyeket oly mérvben, talán Geringer és Prottmann sem alkalmazott volna, mindenesetre több tapintattal s kevesebb elbizakodottsággal tették volna, mint Tisza Kálmán tétette.

Azok t. ház! úgy látszik előkisérletek és próbák voltak, kipuhatolására annak, hogy a törvényhozás minő érzelmekkel fogadná az ily Melikow-modoru rendesinálást; s mivel talán reményén felül a többség nemcsak eltűrte, hanem zajosan helyeselte is, e sikertől felbátorítatva most törvényesítetni akarja az alkotmányos czég alatt inaugurálandó rendőrállam omnipotentiáját.

T. ház! Én nem tudok magamnak oly alkotmányos érzésű s hazája régi jó hírnevére féltékeny, hazája jövő sorsát szíven hordozó képviselőt képzelni, a ki ezen államcsin kiviteléhez lelkiismeretfurdalás nélkül hozzá tudjon járulni. Gondolják meg uraim, hogy az a fegyver, melyet most a párturalom fenntartása czéljából Tisza Kálmán kezébe akarnak adni, oly kételtű fegyver, a melylyel ő, vagy mások a haza szívét sebesíthetik meg és alkotmányos szabadságát semmisíthetik meg.

A pillanatnyi látszólagos haszonért ne uszítsák hazánkra az önkény vad hyenáját, mert ha egyszer vért izlelt, önöket sem fogja kimélni.

A fenebbiekből kifolyolag természetesnek fogja a tisztelt ház találni azon kijelentésemet, hogy a törvényjavaslatot általánoságban sem

fogadhatom el; de ezen politikai okokon kívül vannak még más okaim is a visszautasításra, a melyeket röviden érinteni szükségesnek tartok.

A mint eddig a belügyér ur mit sem tett a rendőrség képesítése körül, úgy e törvényjavaslatban sem látok erre nézve semminemű előgondoskodást.

Tudom azt, hogy évek előtt nagy költséggel ki lett küldve Londonba egy egyén az angol rendőrség szervezetének tanulmányozására; de a bűrönd, ha Londonba viszik, se lesz okosabb, mint azelőtt volt, hisz a kiküldött visszatérte óta a fővárosi rendőrség rosszabb, mint valaha volt, éjjel, a mikor leginkább kellene őrködnie, nyugszik a hatvani utczában szerzett babérjain s őrködik a főváros felett néhány vén bakter és az isteni gondviselés, holott Londonban éjjel az egész rendőrség $\frac{2}{3}$, nappal $\frac{1}{2}$ -da van szolgálatban, míg nálunk $\frac{1}{10}$ -de van ébren, a többi alszik; csoda, hogy a világ minden tolvaja, zsebmetszője, bolt felverője ide nem özönöl, hol rendőrségünk gyámoltalansága oly könnyű és veszélytelen keresetet biztosít számukra.

Nem látok e törvényjavaslatban semminemű gondoskodást a rendőri tanfolyamról; holott londoni kiküldöttje ott meggyőződést szerezhethet volna arról, hogy ottan a rendőrségbe való felvétel bizonyos előismereteken kívül, a rendőri tanfolyamon való kiképzéshez van kötve; oly tanfolyamhoz, melyen nemcsak a rendőri teendőkre nézve nyernek útmutatásokat, hanem oktatást az illetenban, tisztességes bánásmódban s a polgári jogok tiszteletbentartásában s végre

csak akkor alkalmaztatnak, ha az előkészítő osztályokon átmentek.

Ha kiküldöttje észlelésre és tanulmányozásra képesített okos lény lett volna, láthatta volna azt, hogy ama roppant világvárosban bár aránylag csekély rendőr van, azért mégis nappal és éjjel s főleg éjjel — mikor az éber őrködés legszükségesebb — mindenhol lehet rendőrt találni, mert a londoni rendőrök nem álmolyognak egy helyen, hanem bizonyos meghatározott vonalon folytonosan mozgósítva vannak s megszabott örvonalukon addig mennek, míg a kétoldali szomszédos rendőrökkel összehatalálkoznak.

Láthatta volna, hogy folytonosan mozgó őrzőjáratok ellenőrző és kisegítő szolgálatot teljesítenek; hogy a rendőr-tisztek, sőt maga a rendőrfőnök is időközönként megvizsgálják a posztokat, ha az őrszemek kimért mozgásaikat, az őrzőjáratok czirkálásaikat pontosan teljesítik-e? Betekintenek a kitett panaszkönyvekbe, ha valamely rendőr ellen nincsenek-e a közönség részéről panaszok bejegyezve? S ha az ily panasz igazolatlik, a hibás közeg szigorúabban büntettetik minden más hallandónál, úgyhogy a hanyag, vagy kötelességsértő rendőr 10 font st. birságra s nehéz munkával súlyosított egyhavi fogságra ítéltetik.

Természetes, hogy nállunk, a hol a rendőrfőnök rejtőzködik s egész nyáron át nyaralójában mulatoz, sem pontos szolgálatot, sem a bántalmazott közönségnek elégtételszolgáltatást várni nem lehet.

A belügyér ur alkottathat bárminő törvényt, mert ha rendőrségünk élén a jelenlegi képtelen,

durva, felfuvalkodott egyének maradnak, azt az állami elnevezés és hatalmi körének kitágítása jobbá, célszerűbbé nem, hanem csakis veszélyesebbé teendi a polgárságra és a polgári szabadságra.

Van, t. ház. a mi rendőri kezelésünknek egy, a mult századok vad szokásaiból eredő, valóban megbotránkoztató, mondhatnám hajmeresztő eljárása: ez a nyilvános bekisérés és az eltolonczoztatás.

A mi rendőrségünk időközönként ugynevezett rázziákat tart s oly alkalmakkor a szegényebb néposztályhoz tartozó egyéneknek százait minden valódi ok nélkül összefogdossa; nőt, gyermeket, aggot, fiatal egy mással összebilincsel s mint gonosztevőket kíséri be tömegesen, fényes nappal a legnépesebb utczákon, mintha fittogtatni akarná éberségét és az embertelenségben való qualificatióját.

Még rémletesebb képet nyújt az ily összefogdosottaknak eltolonczozása. Az eljárás, a mit követnek, felülmul minden fogalmat, azt még a raffinirt vadságáról híres Muszkaországban sem alkalmazzák a siberiai ólombányák élőhalottjainál.

Uraim! Képviselő urak! Én itt a fővárosban, a tél legridegebb napján egy oly jelenetet láttam, a melylyel az inquisitio torturái sem mérkőzhetnek iszonyatosságban, s a mely undorral és borzadálylyal tölté el lelkemet, sokáig még álmaimból is felrettentve.

40 ember volt páronként egybebilincselve s egy hosszú lánczra felfűzve. E szerencsétlenek

legtöbbször alig akadt meg egy-egy piszkos nyári zubony foszlánya. Legelől lépdelt két megdermedt alak, kiknek semminemű lábbelijük nem volt, hanem a jég és fagyos göröngyök által szaggatott meztelen lábaikból csurgott a vér, veresre festve az utcákat. Hogy ezen vad embertelenség még szembeötlőbb és kirívóbb legyen, ezen szerencsétlen halálig kínzottak bilincsszorította kezeikben ott volt egy-egy vastag pokróczdarab, melybe lábaik bebonyálva voltak; de a sebes menésben leoldozott s a rendőrség hivatalos buzgalmában felkötni nem engedte, mert hát egy-kettőért oly sok embert csak meg nem állíthatott.

Ily módon tolongoz a mi rendőrségünk téli időben, természetesen a halálba; de míg ama szerencsétlenek a halál mentő karjaiba jutnak, addig a kínzásnak oly iszonyú phásisain mennek át, a melyel az inquisitio leleményessége korántsem versenyezhet.

Az ily törvényesített emberkínzást és gyilkolást a mi rendőrségünk nem is rejti el, fényes nappal fittogtatja a népes utcákon, hol idegen utazók is megfordulnak, s nagyon furcsa fogalmakat alkothatnak a mi évenként 15 milliót felémészto igazságszolgáltatásunkról s a mi annyit emlegetett culturánkról.

És a belügyminister ur törvényjavaslata ezen rendőrséget akarja bíraskodási és letartóztatási teljhatalommal felruházni. Ne féljen a minister ur, mert az, a kit rendőrközegei a fennebb leirt módon egyszer télen eltolonegoznak, az ugyan nem fog felebbezésével a belügyér urnak

alkalmatlankodni, mert a síron túlról nincsen felelősség.

Én e törvényjavaslat legveszélyesebb intézkedésének tartom azt, hogy a rendőrséget, tehát egy végrehajtó testületet, a minister ur bíraskodási, még pedig oly bíraskodási hatáskörrel ruházza fel, a mely szerint bárkit is elfogathat és foruma elé hurczoltathat a rendelkezésére álló erő által.

Nálunk szeretnek Anglia példájára hivatkozni. No, t. ház, Angliában a rendőrség békebirósággal van összekötve s a rendőrségnek — némely kivételes sürgős esetek leszámításával — csak ennek írásbeli meghagyására szabad valakit letartóztatni, a békebíró pedig elfogatást, vagy házmotozást csak esküvel bizonyított esetekben rendelhet el, az esküdtttevő felelőségére. Mig ellenben ezen törvények szerint fővárosi rendőrségünk önkényűleg letartóztathat mindenkit, házmotozásokat, elzárásokat foganatosíthat s a rendőri kihágásokról szóló törvények értelmében ítélhet több havi fogságra, jelentékeny bírságokra, bilincsbe verésre, eltolonczozásra s ítélt a nélkül, hogy közgei bírói functióra képesítve lennének, ítélt a nélkül, hogy anyag törvények által önkénye és túlhatalmaskodása korlátolva s vagyoni és kártérítési felelősége által hatalmaskodásában visszatartóztatva lenne. Erre mintát a minister ur alkotmányos országban nem, legfőlebb Muszkaországban találhat.

Angliában arról is gondoskodva van, hogy a rendőrség tagjai, sőt még a rendőrségi békebírák se lehessenek a parlament tagjai és tagjai-

nak választói, s ebben oly szigorúak a rendszabályok, hogy még hivataluktól való megváltásuk esetében is 6 hónapig, választói és választhatási jogukat 100 font sterling büntetés terhe alatt nem élvezhetik s a választókra semminemű befolyást nem gyakorolhatnak.

Nálunk a törvények ez irányban semminemű intézkedést nem tartalmaznak, ha Thaisz urnak kedve kerekedik, rendőrközegei által megválasztatja magát képviselőnek akár a belvárosból, az alkotmányosság nagyobb gúnyjára.

Végre a kérdés pénzügyi oldalát tekintve. t. ház, én úgy találom, hogy a fizetések megszabásában s főleg a nyugdíjak meghatározásában túlságosan nagyelkűsködött a minister ur s a számlát nemzetünk kimerültségére való tekintet nélkül készítette el.

Nem akarok én itt részletekbe bocsátkozni s egyes fizetések s járulékaiknak túlságos magasságát bonczolgatni, csak azt vagyok bátor fel-említeni, hogy a rubrikarendszer és a kevésbé lényeges irodai szolgálat, valamint a dologi kiadások is végtelenül sokat felemésztének, úgy, hogy az előírányzott 584,879 frtból, a tulajdonképi rendőrközegekre, vagy a mint a költségvetés mondja, rendvédségre csak 200,420 forint esik, a fennmaradó 383,099 frtot az irodák és dologi kiadások emésztik fel.

És félünk lehet, hogy e kiadások hovatovább emelkedni fognak, főleg a nyugdíjazásban való túlságos bőkezűség következtében, mely a rendes nyugdíjazás mellett a szolgálati évek szerint fokozódó szolgálati pótlékokat emeli,

például a 20 éves szolgálatnál 160 frtra évenként s miután ez intézkedésnek visszaható ereje van, azaz eddigi éveik beszámítatnak, vagy szolgálatban történt sebesülés, vagy bénulás következtében 10 évvel megtoldatnak: ez bizonynyal jövőben igen nagy terheket fog maga után vonni.

Szegény néptanítók — kik az államnak szintén szellemi rendőrei vagytok — mennyire irigyelhetitek a nyers erő embereinek sorsát, ti 40 évi szolgálat és gyötrellem után se érhetitek el, csekély fizetéseitek levonásával azt, a mit emezek 10—20 szolgálati évvel elnyerhetnek. Hagyjátok oda a catedrát s legyetek Thaisz pandurokká, így legalább az értelmiség is képviselve lesz ottan!

Egyáltalában a minister ur e törvény pénzügyi oldalával nagyon gavallérosan bánik el; teremt magának egy vakon engedelmeskedő rendőrséget, annak minden lehető jövedelmeit, birságolásait, üzleti jövedelmeit — pedig főleg bizonyos intézetek ellenőrzetlen és ellenőrizhetlen engedélyezéseiből tetemes jövedelem van — kegyelt rendőrfőnökének akarja biztosítani s a rendőrség költségeinek tetemes részét mégis a fővárossal akarja fizettetni. Én ezt igazságtalanságnak tartom, hisz minden fővárosban, hol állami rendőrség van, a teher nagyobb részét az állam hordozza s a fővárosok csak csekély mérvben járulnak hozzá, mint például Londonban, hol a szegényadónak bizonyos csekély részével járul a főváros az államosított rendőrség költségeihez.

Én azt tartom, t. ház, hogy nekünk nincsen jogunkban a fővárosra e czímen nagyobb terhet octorálni, mint a mennyit önként hajlandó átvállalni s azért e tekintetben a kormányt a fővárossal való egyezkedés terére vélném utasítandónak.

T. ház! Az előadó ur érvelését tegnap Eötvös Károly t. barátom annyira összetörte, annyira szétmorzsolta, hogy nekem semmit sem hagyott fenn. *(Igaz! Ugy van! balfelől.)* És így nem marad más, mint a közvetlenül előttem felszólt t. minisiterelnök ur beszédjére néhány rövid észrevételt tennem. *(Halljuk!)*

A t. minisiterelnök ur Eötvös Károlynak felelve, azt mondá, hogy Eötvös barátom magát gyöngének érezvén, azt hiszi, hogy ő a nemzet. Már, t. ház, az egyesek sorsa szokta a nemzetek sorsának képét mutatni. Ott, hol az egyesek ki vannak zsarolva és tönkre vannak téve, ott nagyon is sorvad a nemzet. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Már pedig, t. ház, e hazában mindenki gyengül, mindenki tönkrejut, szegényedik, csak a minisiterelnök ur erős. De ezen erős voltának talapzatát a nemzet gyengesége és szegénysége képezi. *(Igaz! Ugy van! a szélső balon.)*

Azt mondá a minisiterelnök ur, hogy javítsuk a törvényeket, ha hibásak, a részletekben. Ugyde miként akarja a t. ház azt, hogy egy törvény, melynek irányelvei hibásak, melyben a judicatura az executívával egy össze van keverve, miként ezen törvényjavaslatban és egy törvény,

melynek alapját az önkény képezi, a részleteknél javítható legyen?

A t. miniszerelnök ur azt mondja, hogy a színháznyitási engedélyt e javaslat nem veszi el a városi municipiumtól, miután az eddig is a rendőrség hatáskörébe tartozott.

Meglehet, azonban nálunk azóta, hogy a rendőrség állami szintre került, színházi engedélyek nem adtak, legfeljebb a sorvadásban kimúlt német színház felelevenítésére és a rendőrségnek erre vonatkozó működését megítélhetni csakis a német sängerejok elterjedéséből tudhatjuk, a melyek azonban valami nagy kulturális vívmányra nem igen mutatnak, ezek legfeljebb a polizei-wirtschaftnak képezik szomorú és jellemző tüneményét.

Azt mondja a miniszerelnök ur, hogy a rendőri bíráskodás eddig is megvolt a rendőrségnél és hogy ha most is ott hagyatik, bizonyosan több garantianyújtással teszi e törvényjavaslat, mint eddig.

T. ház! nekünk nem az a célunk, hogy mi mintát vegyünk az eddigi rendőrségi szervezetről, hiszen tudjuk, hogy ez igen rossz volt; nekünk az a törekvésünk, hogy ha egy törvényt akarunk alkotni, ne a rosszat toldozzuk-foltozzuk, hanem igyekezzünk valami jót, alapost alkotni.

Azt mondja a miniszerelnök ur: hiszen a szolgabírák is bírói funkciót teljesítenek, miért ne teljesíthetné azt a rendőrség is. Igaz! azonban a szolgabíró a megyehatóság választja és annak kell — legalább kellene — bírói quali-

catióval bírnia és így hivatva lenni arra, hogy bírói functiót gyakorolhasson. Azonban a rendőrséget a minisiterelnök ur nevezi ki és eddigi ki-nevezései nem igen mutatnak arra, hogy a törvénytannulmányra tekintet volna, hanem — legalább eddig — inkább arra tekintett, hogy azok jó fogdmegek legyenek és az ő parancsait híven teljesítsék.

Eötvös t. képviselőtársam már érintette, hogy a mi hazai viszonyainkra nem voltak kellő figyelemmel, azt nem tanulmányozták, hanem inkább a külföldi rendőrséget és arra fektették a súlyt, hogy a rendőrséget a municipium jogköréből elvegyék.

A minisiterelnök ur erre azon ellenvetést tette, hogy hiszen az igazságszolgáltatás is a municipiumok kezében volt és az szintén elvétetett tőlük.

Én ezt nem találom igen szerencsés kísérletnek, mert megvallom, hogy ma is sokkal jobban szeretném, hogyha az igazságszolgáltatás a municipium kezeiben volna és a bírói qualificatióhoz kötött választás kifolyását képezné, mert akkor az igazságszolgáltatás jobb és gyorsabb lenne, mint most. Az engem egyáltalában nem buzdít arra, hogy a municipális jognak azon csekély foszlányaiból, melyeket a minisiterelnök ur mindenható keze meghagyott, a rendőrséget a minisiterelnök urnak kiszolgáltassam.

A t. minisiterelnök ur elismeri, hogy a rendőrorvosi teendők eddig a municipium jogaihoz tartoztak és hogy az ma már ezen törvényjavas-

lat által elvétetik a municipiumtól, de úgy mond, csakis ez vétetik el.

Hát, t. ház, én azt találom, hogy egy ország fővárosának közegészségi ügye sokkal fontosabb, mintsem hogy azzal katonás rövidséggel el lehessen banni; hiszen attól egész nemzedékek felvirágzása és hanyatlása függ és igen fontos ez hazánk fővárosában, melyben a halandóság oly nagymérvű, hogy alig lehet azzal párhuzamba állítani más ország fővárosát.

Én tudom azt, hogy Londonban a rendőrségnek vannak orvosai, de csak olyanok, a kik a beteg rendőröket gyógyítják, a megsebesülteket, a míg más kezelés alá jutnak, ellátják; azonban a közegészség és a közerkülesiség ügye Londonban is és az egész világ minden városában a municipalis jogok körébe tartozik és nem lehet egyesek vétkes üzérkedéseinek tárgya. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Azt mondja a miniszter ur, hogy éppen azért szükséges, hogy ezen törvény már most életbe léptetessék és ne halasztassék el októberig, miként a különvélemény kívánja, mert a miniszter úrnak e tekintetben sok teendője van: pályázatokat kiírni stb. Már t. ház én azt találom, hogy éppen azért nem kellene nekünk ezen törvény életbeléptetésével sietnünk, nehogy azt rosszul végezzük, nehogy a minister urnak ideje ne legyen azon sok teendő végzésére, azért kellene elhalasztanunk, hogy pályázatokat írhasson ki, hogy a pályázók közül kiválaszthassa az alkalmasokat és az alkalmazandókat oktattathassa.

Hanem, t. ház, mi sejtjük, hogy a minister

úr sietségének mi az oka. Azok a választások siettetnek mindent, a mi a miniszterre nézve előnyös és késleltetnek mindent, a mi a nemzetre nézve üdvös. Tudjuk, hogy igen sok égető kérdés van, a melyekre nézve az országgyűlés azt határozta, hogy még ez ülészak alatt érvényre emelkedjenek: mint a vallásszabadság, polgári házasság stb., de mindezek késnek az éjhomályban.

A kormány csak azon törvényeket rántja elő, a melyek korteselőnyöket rejtenek magokban, mert a miniszter úrnak lételeme a korteskedés és léte célja a személyes uralom.

Végzem meglehetősen hosszúra nyúlt beszédemet, bár abban ezen törvényjavaslat ellen felhozható érvek sokaságát csak alig érintém; de a felhozottak is igazolják azon kijelentésemet, hogy a törvényjavaslatot általánosságban sem fogadhatom el a részletes tárgyalás alapjául.
(*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

A szegedi kir. biztosság meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával.

(Április 1. 1881.)

Tisztelt ház! (*Halljuk!*) Én úgy találom, hogy kormányunk egyik igen erős szenvedélyét, mondhatnám mániáját képezi a kir. biztosok kiküldése. Most már nagyobb és kisebb folyóink egyes szakaszai más meg más királyi és kormánybiztosok vezetése alatt szabályoztatnak; hogy minő eredménynyel, azt fájdalmasan tapasztaljuk akkor, midőn hazánk legtermékenyebb részei, virágzó városaink és községeink folytonos árvízveszélyeknek és elöntéseknek vannak kitéve.

Egyáltalában, t. ház! a mi vízszabályozásaink talán ezen kormánybiztosok kevés szakértelme, vagy buzgalmuk csekélysége folytán annyira hibásan vannak vezetve, hogy százszor több kár támad ezen szabályozásokból, mint a minő előnyök a papíron kilátásba voltak vagy vannak helyezve az előmunkálatokban; de a melyek, fájdalom, nem valósulnak. S én úgy találom, hogy oly területek, melyek eddig az ármentesített területek között szerepeltek, ezen kir. biztosi szabályozások, ide-oda kapkodások és rendtelenségek által, árvíz-területekké változtak át, úgy, hogy a szegény folyamvidéki lakosok elmondhatják, hogy ments meg uram a kir. biztosoktól, majd a folyamveszélytől és árviztől valahogy megmentjük magunkat. (*Tetszés a szélső balon.*) A folyószabályozási kir. biztosok mellett látunk még mindennemű járványok és termelési

ágak tekintetében kiküldött kormány- és királyi biztosokat, rendszerint olyként kiválasztva, hogy legkevesebbet értsenek azon szakmához, melynek vezetésére vannak kiküldve. De a mi a legbotrányosabb, ez az, hogy ezen kir. biztosok egy-két kivétellel rendszerint az országgyűlési képviselők közül választatnak. *(Tetszés a szélső balon.)* Már most, t. ház, én képtelenségnek tartom, hogy ezek e kettős hivatálnak megfelelni képesek legyenek, vagy képviselői hivatásukat, vagy kormánybiztosi teendőiket kénytelenek elhanyagolni. *(Ugy van! a szélső balon.)*

Mert egy ember két nyeret nem ülhet meg, egy ember két urnak nem szolgálhat. És t. ház, még megbotrányosabbnak tartom azt, hogy ezen rosszul teljesített kötelességért ők igen tekintélyes renumerációban és fizetésben részesülnek, mit én hazám szomorú pénzügyi helyzetével megegyeztethetőnek nem tartok. *(Helyeslés a szélső balon.)*

Tehát, t. ház! szükséges, hogy emelkedjék fel e házban szó, mely a kormánynak ezen kir. biztosság alakítási buzgalmát kissé lehűtse és korlátok közé szorítsa, mert ha e tekintetben szabad kezet engedünk a kormánynak, ma-holnap az országgyűlés igen számos tagja, mondhatnám, talán az engedelmes képviselők legnagyobb része a kormánybiztosi zsiros kőncz jutalmában fog részesülni.

A mi már most specialiter a szegedi kormánybiztosságnak meghosszabbítását illeti, én, t. ház! nem látok egyetlen komoly indokot sem az indokolásban ezen meghosszabbítás mellett.

Oly állítások vannak az indokolásban, melyek annak további folyamában homlokegyenest ellenkező érvekkel meg vannak czáfolva. Így például azt találom az indokolás első lapján a második bekezdés végén, hogy a kir. biztosság eddigi működése alatt főbb vonásokban már végrehajtottak vagy végrehajthatók lesznek a munkálatok; továbbá, mintegy hajánál fogva látom előrántva azon indokokat, melyekből az indokolás a kir. biztosság fenntartását akarja kimagyarázni. Azt mondja az indokolás, hogy a kir. biztosság meghosszabbítása szükséges azért, hogy gyorsabban lebonyolítottassanak a még meg nem oldott kérdések. De azt hiszem, t. ház! hogy a kir. biztosság, mely már is a hatóságokkal való összeütközés példáit mutatta fel, nem fogná ezen lebonyolítást siettetni, hanem még inkább össze fogná bonyolítani az ügyeket és hátráltatni az ügynek gyors menetét azon egyéni erőszakoskodásnál fogva, a mely neki családi tulajdonát képezi.

Azt mondja továbbá az indokolás, hogy szükség van egy helyben levő főhatóságra, a melynek kezében összpontosítva legyenek a teendők. De hisz, t. ház! helybeli hatóság a városnak polgármestere és hogyha az ő hatásköre nem elegendő az ügyek gyors lebonyolítására, méltóztassék a t. minister ur őt kir. biztosi minőségben alkalmazni s én meg vagyok győződve, hogy Szeged város polgármestere több lelkesedéssel, több bensőséggel és a mi a fő, minden külön díjazás nélkül fogja azon teendőket lelkiismeretesen és buzgalommal teljesíteni; *(Ugy van!*

a szélső baloldalon) míg a királyi biztos kivételes állásánál fogva, mint idegen, bizonyosan nem fogja ezt annyi lelkesedéssel teljesíteni, főleg a bekövetkező választások ideje alatt, midőn az ő figyelme és ereje másfelé lesz igénybe véve.

Én, t. ház, alkotmányos állam fogalmával a kir. biztosságokat és az ily kivételes állapotokat és intézkedéseket egyáltalában összeférhetleneknek tartom s ép ez főoka, a miért én e törvényjavaslatot általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A t. előadó ur azt mondja, hogy csak egyetlenegy évre fog a meghozott törvény hatálya meghosszabbíthatni. T. ház! Én szinte előre meg merném jósolni, hogy a midőn ez egy év le fog telni, akkor ismét előttünk fog állani egy másik törvényjavaslat, a melyben ismét egy, vagy talán több évre fog indítványoztatni a meghosszabbítás.

Igen sajnálom, hogy Szabély Antal t. képviselőtársam érvelését nem tehetem magamévá, a ki azt mondja, hogy a municipiumok által vezetett vízépitkezéseknél a magán érdekek néha összeütközésbe jönnek a közérdekkel.

T. ház! Mi ennek, fájdalom, egészen ellenkezőjét tapasztaltuk. Látjuk azt, hogy a kir. biztosság által nagy költséggel emelt védtöltések egy pár hónap vagy év múlva átvágnak s az egész munkálat kárba vész. Olyforma eljárást látok a percsorai töltésnél és másutt, mint a minő pl. a fővárosi Lipót-templom építése, a hol azt, a mit egy év alatt építenek, azt a másik

évben lebontják azért, hogy az soha be ne végeztessék és talán az ott alkalmazott egyének keresetforrása meg ne csonkittassék.

T. ház! Én a kir. biztosság által vezetett védmunkálatoknál oly rendszertelenséget, tervtelenséget és ide-oda kapkodást látok, a mely nemcsak, hogy a magán érdekeknek előtérbe nyomulását nem gátolja meg, hanem egyáltalában indokolatlan pénzpocsékolással és pazarlással van összekötve.

Mindezek alapján én a törvényjavaslatot, mint mondám, még általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául. *(Helyeslés a szélső balon.)*

A földadó-szabályozást tárgyzó 1875. évi VII. törvénycikk módosításáról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával.

(Április 2. 1881.)

Tisztelt ház! Ha kormányunk részéről valamely áradozó hazafiságot nem is, de őszinte nyíltságot s szándékainak leplezetlen bevallását megkövetelhetnők, főleg az adók emelése terén, a midőn a honpolgárok zsebéből van szó, a miből csak mindig kivesszünk, de abba vajmi keveset engedünk, illetőleg engednek önök bejutni.

Azonban a kormány az adók szaporítását az újabb időben nagyon is jezsuita-fogásokkal eszközli; nyíltan, őszintén nem mer előállani

adók emelésével, tudván azt, hogy ez nagy visszatetszést szül a már is túlterhelt népnél; hanem mesterkélten, kéz alatt hoz a törvényhozás elébe olyan javaslatokat, melyek határozottan adóemelést involváltnak; de a melyeknél e törekvés tígyes fogásokkal van elleplezve.

Ilyen elleplezett adóemelést von maga után a jelenlegi ártatlannak tetsző törvényjavaslat is; a mint azt Eötvös Károly barátom kétségbevonhatlan adatokkal bebizonyította, még pedig földadó felemelést.

A fusio kormánya tetszeleg magának a földművelőket pártfogoló szerepében; gyakran hangsúlyozzák szónokaik, hogy ők a földművelő osztály protectorai; hogy ők a földművelő osztály adóterheit könnyíteni óhajtják; azonban 5 év óta egyebet sem tesznek, minthogy ennek terheit álitakon folytonosan fokozzák.

Avagy a szeszfőzés korlátozása és megdrágítása, a dohány árának önhatalmú felemelése, a bélyegterhek súlyosbítása, a hadmentességi adó, a jüvedelmi pótdadó, szállítási adó s a legújabbán áterőszakolt fogyasztási adók legnagyobb részben nem a földművelő osztályt sujtják-e közvetlenül és közvetve?

Hogy adóemelést von maga után e törvényjavaslat, azt a pénzügyi bizottság is bevallja, csak hogy a bizottság az adó-emelkedéseknek nem valódi összegét, hanem inkább kamatját tünteti fel, a midőn azt 600,000 forintra teszi, holott ha tekintetbe vesszük azt, hogy a földtehermentesítési járulékot is — mely szintén földadó — részben a kormány egyébre költi el

s azt rente-kölcsönnel pótolja, akkor a földadónak emelkedése nem százezrekre, hanem milliókra rug.

Emlékezni fognak a t. ház tagjai, hogy Jókai képviselő ur a fogyasztási adók általános tárgyalásakor mily nemes indignációval utasítá vissza a földadó emelésének még a látszatát is, a midőn kijelenté, hogy erre egyetlen rézkrajczárt sem fog megszavazni.

Nagyon kíváncsi vagyok arra, hogy most, a midőn a kormány milliókkal akarja indirect uton a földadót felemelni, minő álláspontot foglaland el? Vagy jobban mondva, minő álokoskodással igyekezend e dilemmából úgy kiszabadulni, hogy a káposzta is megmaradjon és a kecske is jól lakjék; azaz a földművelők protectoraként szerepelve, a kormány kapzsiságát is kielégítse.

De, t. ház! nekem nincsen szükségem ilyen mesterséges kibúvó ajtókat keresnem, én tisztában vagyok az iránt, hogy hazánk népének egyetlen osztálya sem bír meg adóemelést, sőt az eddigieket is hordozni képtelen, miért én minden adóemelést, bármennyire elbarkolt legyen is, határozottan visszautasítok, mert én az új katasternek azon kimutatását, hogy Magyarország tiszta földjüvedelme évi 40 millióval emelkedett volna, humbugnak tartom s azért e jelen kétszínű törvényjavaslatot is, mely határozottan adóemelést involvál, visszautasítom s általánosságban sem fogadom el a részletes tárgyalás alapjául.

Maga a jelentés azt mondja: „a törvény-

javaslatban foglaltatik tehát a katasteri munkálatok egyszerűsítése és gyorsítása^a. Szép és méltánylandó czél, csak hogy azt nem fogjuk elérni e törvényjavaslattal, mert az egész katasztert aláasta a kormány protectionális rendszere, mely szerint az állomásokat munkaképtelen bukott urakkal töltötte tele, kik nem dolgoznak s nem végeznek, mert nyújtani akarják, hogy sinecurájuk minél hosszabb ideig jövedelmezzen.

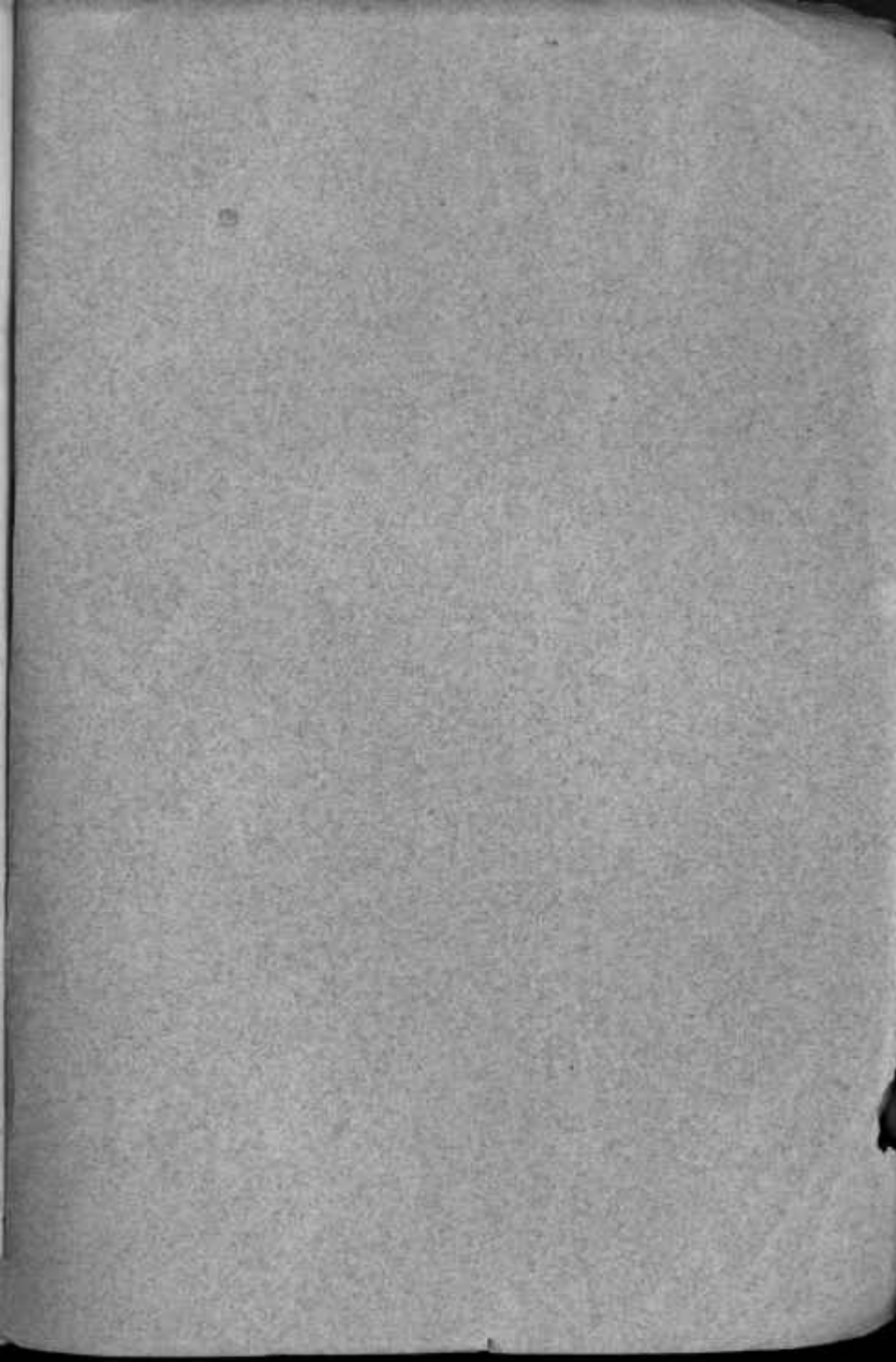
Továbbá azt mondja a jelentés: „Tény, hogy a tiszta jövedelem a 300 becslőbiztos különböző felfogása szerint egyes helyeken túl magasra lőn becsülve és ezzel kapcsolatban, az adó esetleges emelése azon hitben, hogy az eddigi adószázalék alkalmaztatik, az ország minden részében váratott és ez a közvélemény aggodalmainak hangot adott.”

Ez bizonyítja, hogy a protectió ezen különben helyes intézkedést is rossz eredményűvé tette, a mint az önök kezében minden, még az áldás is kárhozattá változik át. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) A pénzügyminister — azt mondja a jelentés — szaktanácskozást hívott egybe, azonban a szaktanácskozás születelésének ideje alatt, elrendelte a munkálatoknak, az eddigi tapasztalatok alapján, a biztosok és választott becslők által való kijavítását, ennek eredményét a szakértekezletnek bemutatván, annak többsége, ámbár a tiszta jövedelmet akkor is magasnak találta, azt elfogadta. Itt a szaktanácskozmányt kényszerhelyzetbe hozta a minister ur s ők rá voltak szorítva a hibásan megállapított jövedelem-fokok elfogadására.

Beismeri a jelentés, hogy még mindig nagyon magas a tiszta jövedelem, midőn azt mondja: „mert nem titkoljuk el, — a mint a szaktanácskozás zárulésán is maga a pénzügy-minister ur is konstataulta, — hogy a soron kívül elrendelt kiigazítás után is, még mindig magasra van felvéve a tiszta jövedelem“. Beismeri, de ha beismeri, lehet-e azzal a földművelő osztályt nem pár évre, hanem beláthatlan hosszú időre megnyomorítani?

Ennek ellenében azzal vigasztal a jelentés, hogy a „felülfizetés visszatérítettik“. Minálunk arra, hogy Magyarországon a felülfizetés visszatérítettessék, még nem volt eset; a kincstár nálunk minden jog és törvény fölé szokta magát helyezni; az adó kivetése a vitás kérdések elintézése előtt, egyértelmű nálunk a túlhajtott adó megörökítésével.

Azt mondja az előadó ur, hogy „még 3 év járul azon 4 évhez, mely eddig fordittatott a végleges kataster létesítésére“. Hiú biztatás, mert előre látható, hogy ez ígéret beváltatni nem fog, a kataster ezreknek türelmes fejő tehene, azt a tulajdonosnak csak akkor bocsátják vissza, ha nem lesz többé képes tejelni. (*Helyeslés a szélső balon.*)

**Tettei Nándor és társa bizományaiban Budapesten,
Stein János és Demjén Lászlónál Kolozsvárt
kapható:**

Utazás Keleten. Irta Orbán Balázs. 6 kötet 8-adrét 978 lap	Ára 6 frt.
Kéket tündér világa. Arab rege. Fordít. Orbán Balázs. 2 kötet, 360 lap, díszk. 4 képpel Füzve	Ára 3 frt. " 2 "
A székelyföld leírása történelmi, régészeti, termő- szettudományi és népiismereti szempontból. Irta Orbán Balázs.	
I. kötet Udvarhelyszék. Negyedről 30 iv, önálló 78 szöveggéppel, díszkötésben Füzve	Ára 5 frt. " 4 "
II. kötet Csíkszék. 21 iv, 4 önálló 56 szö- veggéppel, díszkötésben Füzött péld.	Ára 4 frt. " 3 "
III. kötet Háromszék. 27 iv, 3 önálló, 53 szöveggéppel, díszkötésben Füzött péld.	Ára 5 frt. " 4 "
IV. kötet Marosszék. 28 ³ / ₄ iv, 4 önálló, 57 szöveggéppel, díszköt. Füzött péld.	Ára 5 frt. " 4 "
V. kötet Aranyosszék. 31 ¹ / ₂ iv, 6 önálló és 34 szöveggéppel, díszkötésben Füzött péld.	Ára 5 frt. " 4 "
VI. kötet a Bárczasság Az egész munka 2 díszes kötetbe kötve	Ára 4 frt. " 16 "
Maros-Vásárhely szab. kir. város leírása. 7 ¹ / ₂ iv, 3 önálló és 10 szöveggéppel, füzött péld.	1 frt 50 kr.
Toronykő és völgyének leírása. 6 ³ / ₄ iv, 5 ön- álló és 9 szöveggéppel, füzött példány	1 frt 20 kr.
Orbán Balázs országgyűlési beszédei. 8-adrét 6 ¹ / ₂ iv, füzve	— 50 kr.